VICTOR VLAD DELAMARINA

SCRIERI.
Poezii. Proză.
Corespondenţă

Colecția ***Studii și cercetări umaniste***
Seria ***Filologie***

Referenți științifici:
Prof. univ. dr. Ioan Viorel Boldurean
Conf. univ. dr. Marcu Mihail Deleanu

ISBN 978-606-8643-52-6

Printed in Romania

VICTOR VLAD DELAMARINA

SCRIERI.

Poezii. Proză.

Corespondenţă

Ediţie critică, text stabilit, studiu introductiv,
tabel cronologic, notă asupra ediţiei, note, glosar,
bibliografie, opinii critice și anexe
de ***Graţiela Benga-Ţuţuianu***

Prefaţă de ***Crișu Dascălu***

Editura
DAVID PRESS PRINT
Timişoara, 2016

Concepția artistică a copertei și tehnoredactare:
Daniela Florian şi **Loredana Bradea**

Corectura textului aparține autoarei.

Mulțumiri domnului Adrian Deheleanu, de la Muzeul Banatului, care ne-a pus la dispoziție un prețios fond documentar și iconografic.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DELAMARINA, VICTOR VLAD
Scrieri : poezii, proză, corespondenţă / Victor Vlad Delamarina ; ed. critică, text stabilit, studiu introductiv, tabel cronologic, notă asupra ed., note, glosar, bibliog., anexe şi opinii critice (aprecieri critice şi anexe) de Graţiela Benga-Ţuţuianu ; pref. de Crişu Dascălu. - Timişoara : David Press Print, 2016
Conţine bibliografie
ISBN 978-606-8643-52-6

I. Benga-Ţuţuianu, Graţiela (ed., pref., note)
II. Dascălu, Crişu (pref.)

821.135.1-4

PREFAŢĂ

Exceptându-i pe Nicolae Oţălea şi Dimitrie Ţichindeal, ambii creatori de fabule a căror originalitate este incertă (dar cine, după Esop, mai este original în fabulă?!), începuturile literaturii în Banat se asociază cu numele lui Ioan Popovici -Bănăţeanul şi Victor Vlad Delamarina, care au avut şansa de a-i fi trezit interesul lui Titu Maiorescu. Nu discut aici împrejurările în care le-a cunoscut textele şi nici motivele pentru care a scris despre ei, legitimându-le astfel intrarea în literatura naţională.

Cu un gest care îi este propriu, criticul desparte poeziile dialectale de restul scrierilor lui Victor Vlad Delamarina, considerate de el mai puţin semnificative. Despre cele dintâi afirmă că, deşi „scrise de el poate mai mult în glumă, dar totuşi concepute cu instinctul sigur al omului cu talent; ele îi desemnează un loc deosebit în mica noastră literatură”. Poeziile, „scrise de el în *dialectul lugojan*”, sunt în opinia lui Titu Maiorescu „de valoare prin faptul că sunt în adevăr dialectale”.

Aşadar, ce îi poate asigura scriitorului nostru apartenenţa la literatura română a momentului este tocmai elementul prin care se detaşează de ea: *limbajul*.

Mai mult însă decât opinia asupra valorii acestor producţii, m-a interesat un alt pasaj din articolul ce i-a dedicat, şi anume cel în care Victor Vlad Delamarina este individualizat drept „primul nostru poet dialectal”. Din această sintagmă mi-a reţinut atenţia cuvântul *primul*, pe care îmi place să-l interpretez în două feluri: ca recunoaştere a *întâietăţii* absolute în privinţa literaturii dialectale, dar şi ca *anticipare* a dezvoltării unei astfel

de literaturi, sub impulsul poetului lugojean, previziune ce s-a şi împlinit (poate excesiv câteodată) ulterior.

Dincolo de o discuţie *axiologică* ce se poate şi trebuie făcută, este un fapt că nu avem decât foarte puţini scriitori care au generat *direcţii* în literatura noastră. Victor Vlad Delamarina este unul dintre ei.

Că Titu Maiorescu a avut în vedere şi acest al doilea sens este de acceptat, ştiind că era un excelent cunoscător al culturii germane, în care o astfel de literatură bazată pe dialecte a început să se evidenţieze de timpuriu, însă abia după ce Luther a creat aşa numita *Hochdeutsch*, adică după apariţia variantei supradialectale a limbii germane. Începând cu secolul al XVII-lea, scrieri dialectale în toate genurile au început să apară în mai toate provinciile germane şi austriece.

Fenomenul a apărut şi la şvabii din Banat în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, de recunoscut fie în volume, fie (mai ales) în periodice. Îi amintesc doar pe câţiva dintre autorii unor asemenea texte: Josef Gabriel der Ältere, Jörg von der Schwalm sau Johann Szimits.

Că nu doar lui Titu Maiorescu, ci şi lui Victor Vlad Delamarina le-au fost familiare astfel de texte este neîndoielnic. Rămâne de cercetat cum şi cât a putut fi influenţat scriitorul nostru de scrierile în dialectul şvabilor din Banat. Un argument în plus în această privinţă este faptul că cele mai multe texte dialectale germane sunt predominant *comic-parodice*, ceea ce este şi cazul poeziilor sale.

Cartea de faţă adună între copertele ei *întreaga* varietate a scrierilor lui Victor Vlad Delamarina (la care se adaugă valoroase anexe), respectând toate canoanele unei ediţii critice, aşa încât ea îi poate încânta şi pe iubitorii de literatură, şi îi poate stimula pe istoricii literari şi pe alţi comentatori să întreprindă cercetările pe care opera sa le merită.

Crişu Dascălu

STUDIU INTRODUCTIV

Memoria literară l-a păstrat pe Victor Vlad Delamarina ca pe un talentat poet dialectal, prea timpuriu trecut în altă lume. „Poet dialectal”[1] îl numise Titu Maiorescu în 1898, iar autoritatea criticului de direcţie nu a fost pusă decât arareori la îndoială. Însă despre poetul, prozatorul şi acuarelistul Victor Vlad Delamarina se ştiu mult prea puţine. Nu a fost un scriitor canonic. Poate nici măcar unul de rang secund. Dar trebuie reţinut, totuşi, că prin Victor Vlad Delamarina se deschide un drum şi vorbeşte o epocă, un anume fel de aşezare în lume şi un anumit tip de sensibilitate – străine cititorului de astăzi, dar importante pentru a înţelege dinamica literaturii, evoluţia culturală (în sensul ei larg) sau relaţia subtilă dintre Centru şi margine.

Familia

Prin mamă, Sofia Vlad-Rădulescu, Victor Vlad se înrudea cu două dintre familiile de vază ale Banatului și ale Lugojului: familiile Brediceanu şi Dobrin. Cornelia, una dintre surorile Sofiei Vlad-Rădulescu, era o muziciană pasionată (pianistă şi coristă), dar şi actriţă. A devenit soţia lui Coriolan Brediceanu[2]. Cealaltă soră a

---

[1] Vezi Titu Maiorescu, *În memoria poetului dialectal Victor Vlad (Delamarina),* „Convorbiri literare”, 1898, nr. 2, p. 119 şi *Critice*, II, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 379-390.

[2] Coriolan Brediceanu (1849-1909), avocat, om politic. Născut la Lugoj. Membru al Comitetului Central al Partidului Naţional Român. Deputat în Dieta Ungariei. A fost avocatul apărării în mai multe procese politice intentate unor publicaţii şi oameni politici români, inclusiv lui Valeriu Branişte. A sprijinit intens acţiunile culturale din Banat.

Sofiei, Elena[3], s-a căsătorit cu George Dobrin, faimos avocat bănăţean, primul prefect român al judeţului Caraş-Severin după Marea Unire din 1918.

Sofia Rădulescu s-a născut în 24 decembrie 1851 la Ciacova. Era fiica Paulinei şi a lui Constantin Rădulescu[4], avocat şi inginer. A fost „o femeie de elită”[5], una dintre redutabilele animatoare ale unei vieţi culturale efervescente, aşa cum a fost cea a Lugojului din ultimele decenii ale veacului al XIX-lea. De foarte tânără şi-a arătat sensibilitatea artistică: citea, scria, desena, participa la serate muzicale[6] organizate la Lugoj de tatăl său, Constantin Rădulescu, de protofiscul comitatens Filip Pascu şi de un farmacist italian, Franz Galliny. Programele acestor serate includeau muzică românească, dar şi piese din repertoriul clasic. Se cântau, bunăoară, opusuri din Mozart, Mendelssohn-Bartholdy, Beethoven, Franz Liszt. Printre invitaţii acestor serate s-au aflat Alexandru Mocioni[7] (şi el un bun pianist şi compozitor) şi Nica Iancu-Iancovici[8], faimosul lăutar lugojean. La pian, adesea era Sofia Rădulescu. A concertat de două ori la Timişoara: în 1866 a interpretat *Piesa română* de Saligny, iar

[3] Elena Dobrin, pianistă, îl seconda pe Ion Vidu la conducerea „Reuniunii de cântări şi muzică” din Lugoj.

[4] Constantin Rădulescu a fost primar al Lugojului şi avocatul familiilor Mocioni şi al Consistoriului Ortodox Român din Caransebeş.

[5] Alexandru Bistriţianu, *Doi scriitori bănăţeni: Victor Vlad Delamarina şi Ioan Popovici-Bănăţeanul*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1943, p. V.

[6] O astfel de întâlnire între cei interesaţi de muzică era numită în epocă *Musikproduction* (lb. germ.).

[7] Alexandru Mocioni (1841-1909), om politic, deputat (în mai multe legislaturi) în Camera Ungară a Parlamentului de la Budapesta. Militant pentru drepturile românilor din Banat şi Transilvania. A propus şi a sprijinit înfiinţarea Partidului Naţional Român, al cărui prim preşedinte a fost, în 1869. S-a implicat intens (inclusiv financiar) în activităţi culturale şi sociale.

[8] Nică Iancu-Iancovici (1821-1903), lăutar român de origine evreiască, culegător de folclor. În 1861 l-a întâmpinat cu „Deşteaptă-te, române!” pe noul prefect al Lugojului. I-a inspirat pe Ion Vidu, pe Filaret Barbu şi pe Tiberiu Brediceanu.

în 1868 a ales *Românul de sub munte*, potpuriu de arii române, reluat într-un concert la Arad în 1869.[9]

La vârsta de optsprezece ani, în 1869, Sofia Rădulescu s-a căsătorit cu Ioan Vlad[10], un avocat erudit, specialist în drept civil şi cambial, prim-pretor în Satu-Mic (actuala comună Victor Vlad Delamarina). Au avut patru copii: Victor (1870-1896), Lucia (1873-1913), Laura (1877-1956) şi Paula (1875-1884). Înclinaţiile artistice ale Sofiei Vlad s-au împărţit: Victor a preluat sensibilitatea literară şi plastică, Lucia a moştenit talentul muzical al mamei. Coristă a „Reuniunii Române de Cântări şi Muzică" din Lugoj, Lucia a fost solistă în rolul Anicăi din operata *Crai nou* de Ciprian Porumbescu, cu spectacole la Lugoj, Timişoara, Caransebeş, Arad şi Sibiu.

În 1881, soţii Vlad au făcut o călătorie la Bucureşti pentru a lua parte la manifestările prilejuite de încoronarea regelui Carol I. În timpul acestei călătorii, Ioan Vlad a contractat o răceală gravă. Starea lui de sănătate s-a complicat şi a fost internat într-un sanatoriu din Budapesta. Familia Vlad trecea printr-o perioadă de mare cumpănă. În 1883, pentru a oferi fiicelor ei o educaţie românească, Sofia Vlad-Rădulescu s-a mutat la Bucureşti împreună cu acestea, iar Victor Vlad, elev la gimnaziul din Lugoj, a rămas în grija bunicilor. În acelaşi an, la Budapesta, în ziua de 25 decembrie, Ioan Vlad s-a stins şi a fost înmormântat în cimitirul „Kerepes"[11], unde se odihnea şi Eftimie Murgu[12].

[9] Cf. Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu, *Victor Vlad Delamarina şi familia sa. Contribuţii biografice*, Timişoara, Editura Eurostampa, 2009, p. 25-28.

[10] Ioan Vlad era fiul învăţătorului din Leta Mare, localitate de lângă Oradea, actualmente situată pe teritoriul Ungariei.

[11] Sofia Vlad-Rădulescu şi soacra ei, Catarina Vlad, au publicat un necrolog în „Luminătoriul", IV, 1883, nr. 101, p. 9, care conţine această informaţie.

[12] Eftimie Murgu – jurist, avocat, profesor de filosofie, doctor al Universităţii din Pesta. Revoluţionar paşoptist, republican, adversar al absolutismului habsburgic. Deputat în Parlamentul revoluţionar maghiar în timpul revoluţiei de la 1848. A militat pentru unitatea românilor şi a prezidat, în iunie 1848, Marea Adunare Naţională de la Lugoj. În 1849 i-a înmânat lui Avram Iancu noua lege a naţionalităţilor. A murit la Buda, în 1870. În 1932, osemintele lui Eftimie Murgu au fost aduse la Lugoj şi reînhumate în capela cimitirului ortodox.

La Bucureşti, cu ajutorul generalului Davilla, Sofia Vlad-Rădulescu a fost profesoară de pian şi de limba germană la Azilul „Elena Doamna”, înfiinţat în 1862 de Elena Cuza. Loviturile sorţii nu au ocolit-o nici în Regat: fiica cea mai mică, Paula, a murit în 1894 şi a fost înmormântată în Cimitirul Ghencea. În acelaşi an, Victor a fost exmatriculat din gimnaziul lugojean. Sofia Vlad a hotărât să-l aducă la Bucureşti, elev la Liceul „Sf. Sava”. Nici cariera ei de profesoară nu a fost fără greutăţi. A fost exclusă din corpul profesoral al Azilului „Elena Doamna”, în 1887, după un episod care a inclus intrigi ţesute de o doamnă care ar fi vrut să-i îi ia locul. Detaliile sunt povestite într-o scrisoare a lui Victor Babeş către tatăl lui, Vincenţiu Babeş. Cu însemnări din 2 noiembrie 1887, de la „Hôtel de France”, scrisoarea a fost descoperită de Lucian Blaga în dosarul „Vincenţiu Babeş” de la Institutul de Istorie şi Filosofie din Cluj. O copie dactilografiată a ajuns la Caius Brediceanu, prin intermediul Corneliei Blaga, apoi a fost transmisă Laurei Vlad.[13] În urma acestui episod bucureştean neplăcut, Sofia Vlad-Rădulescu s-a întors în Banat.

Între 1887 şi 1889, a urmat cursurile Institutului Pedagogic Diecezan Greco-Oriental Român din Caransebeş. A continuat să se implice în viaţa culturală a Banatului. Scria articole, compunea piese muzicale, o preocupa desenul. În 1896, i-a fost alături fiului Victor, în ultimele lui zile. Peste un an, s-a stabilit la München împreună cu una dintre fiice, Laura, pe care o înscrie la Academia de Arte Plastice. Pe când avea deja 50 de ani, în 1901, Sofia Vlad-Rădulescu a audiat ca studentă, timp de patru semestre, cursurile de filosofie şi pedagogie ale Universităţii. Era una dintre primele femei admise în învăţământul superior din München.

S-a întors la Lugoj în 1903, la fel de energică şi devotată culturii, pasionată de teatru, de muzică şi de graiul bănăţean. Un portret entuziast, care surprinde un caracter şi un stil de viaţă, i-a făcut

[13] Cf. Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu, *Op. cit*, p. 30-31.

Al. Bistriţianu: „Sofia Vlad [...] a fost nu numai o soţie şi o mamă model, dar şi o intelectuală, o talentată mânuitoare a condeiului şi o subtilă cunoscătoare a clavirului. Deşi mamă a patru copii şi cu o gospodărie grea – care totuşi a putut fi luată ca exemplu pentru priceperea şi hărnicia celei care o conduce - S. V.-Rădulescu îşi găsea şi clipe libere de tăinuire cu ea însăşi, de încântări imateriale, spre care o îndemna sufletul ei înmiresmat de farmecul artei. Scria atunci câteva versuri, compunea o melodie, desena un portret...”[14]

Sofia Vlad-Rădulescu a oferit culegeri şi prelucrări din folclor, a făcut traduceri din germană, a scris articole cu tentă literară în „Familia” şi „Luminătorul”, epigrame şi meditaţii, a semnat texte originale pe teme muzicale şi teatrale, a propus spre lectură sau reprezentare creaţii dramaturgice (mai ales dedicate copiilor). *La maial!*[15] a fost pusă în scenă în premieră în 1882, printre actori aflându-se Victor Vlad, dar şi Tiberiu[16] şi Caius Brediceanu[17], iar *Recept pentru soacre*[18] s-a jucat la Lugoj în 1891, ca prolog la premiera operetei *Crai Nou* de Ciprian Porumbescu. Finalizată în 1905, *Oala cu galbeni. Piesă poporală în dialect bănăţan, în 4 acte, o scenă şi un întreact*[19] a fost publicată la Tipografia Ludovic Sziklai din Lugoj, „Biblioteca amatorilor de teatru”, nr. 9 şi în revista „Luceafărul” (1908). Piesa a fost jucată la Lugoj în

[14] Al. Bistriţianu, *Op. cit.*, p. V.
[15] Piesa a fost publicată în „Familia”, XXVI, 1890, nr. 1, p. 4-6. Manuscrisul ei se păstrează în Patrimoniul Muzeului Banatului din Timişoara (inv. 1757/12).
[16] Tiberiu Brediceanu (1877-1968), fiul lui Coriolan Brediceanu. Compozitor şi folclorist, deputat din partea Partidului Naţional Ţărănesc (1919-1920), director al Operei Române din Cluj, membru corespondent al Academiei Române.
[17] Caius Brediceanu (1879-1953), fiul lui Coriolan Brediceanu. Om politic şi diplomat. Doctor în drept şi ştiinţe politice la Universitatea din Viena. A fost notarul şedinţei istorice din Sala Unirii la Marea Adunare Naţională de la Alba-Iulia în 1918. A făcut parte din delegaţia României la Conferinţa de Pace de la Paris (1919). Membru al Partidului Naţional Ţărănesc.
[18] Este o comedie într-un act, tradusă din limba spaniolă. Manuscrisul ei se păstrează în Patrimoniul Muzeului Banatului din Timişoara (inv. 5762).
[19] Manuscrisul se află în Patrimoniul Muzeului Banatului din Timişoara (inv. 1757).

iunie 1907[20] (aşadar, înainte de a fi publicată) şi în 1914, la Teatrul Orăşenesc. O traducere inedită a fost semnalată de Ion Iliescu[21]: piesa *Resbelul vesel*, operă muzicală în trei acte, de C. Zell şi Richard Genee, muzica de Johann Strauss. A tradus, de asemenea, textul mai multor lieduri, dar şi *Mănuşa* de Fr. Schiller, poem prezentat în 1888 la una dintre seratele literar-muzicale organizate la Lugoj. Tot din germană a transpus Sofia Vlad-Rădulescu basmul *Roza din spini*[22], într-o adaptare scenică prezentată în premieră în 1888, la Hotelul „Concordia" (în distribuţie aflându-se Laura Vlad, Tiberiu şi Caius Brediceanu), dar şi în 1905, într-un spectacol organizat de „Reuniunea Română de Lectură" din Lugoj, în regia Elenei Dobrin-Rădulescu. În distribuţie se aflau nume importante ale vieţii socio-culturale bănăţene: membri ai familiei Dobrin, dar şi Traian Grozăvescu[23], cel care va deveni un tenor apreciat de marii muzicieni ai lumii. În antracte, tineri lugojeni ofereau întotdeauna mici concerte.[24]

Pasionată de muzică, Sofia Vlad-Rădulescu a scris în 1871 un cântec de leagăn, cu care îl adormea pe primul ei copil, Victor. Acest cântec a fost tradus în limba germană de L. V. Fischer şi armonizat de Louis Wiest, observa Aurel Cosma Jr.[25] Printre compoziţiile de mai târziu ale Sofiei Vlad-Rădulescu (armonizări de dansuri româneşti şi

[20] Cf. „Drapelul", VII, 1907, nr. 59, p. 3 şi nr. 62, p. 3. Vezi şi O. Tăslăuanu, *Figuri literare şi culturale*, 1910, p. 47.

[21] Ion Iescu, *Victor Vlad Delamarina*. *Secvenţe de istorie literară*, Timişoara, Editura Mirton, 2002, p. 24.

[22] Piesa, prelucrată după basmul *Dornröschen*, a fost publicată în „Familia", XXVI, 1890, nr. 2, p. 16-19. În 1923 piesa a fost tipărită la Editura Ioan Baciu, „Biblioteca teatrală pentru copii", nr. 12, Tipografia Adolf Auspitz, Lugoj.

[23] Traian Grozăvescu (1895-1927), tenor român cu studii de drept şi de muzică la Viena. A debutat la Cluj în 1919, a cântat la Opera din Viena, Berlin şi Budapesta. A fost împuşcat de soţia sa, într-un acces de gelozie. Peste câteva săptămâni, urma să cânte la Metropolitan Opera din New York.

[24] Cf. Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu, *Op. cit.*, p. 34-35.

[25] Aurel Cosma Jr., *Introducere* in Victor Vlad Delamarina, *Schiţele mele de călătorie*, Timişoara, Biblioteca „Luceafărul", 1936, p. 8-9.

prelucrări de cântece lăutăreşti) se află *Cântecul ciobanului,* doinele *Lăcrimioară* şi *Primăvara*, însă „ceea ce îi conferă [...] prioritate în istoria muzicii româneşti este culegerea şi transcrierea pentru pian a jocului *Ana Lugojana* (prelucrat ulterior pentru cor de Ion Vidu). [...] A desfăşurat o muncă asiduă, de pionierat, în folcloristica muzicală, intuind importanţa capitală a conservării şi valorificării folclorului autentic românesc. A contribuit la propagarea muzicii clasice apusene, la formarea gustului estetic pentru receptarea acesteia şi dezvoltarea muzicii instrumentale"[26]

În 1915, Sofia Vlad-Rădulescu s-a retras la Chizătău, în casa părintească. A trecut prin experienţa deportării în timpul Primului Război Mondial, când, împreună cu Laura, a fost trimisă de autorităţi la Sopron (în Ungaria), pe motiv că nu prezintă siguranţă politică. Mama şi fiica s-au întors la Chizătău în aprilie 1917, fiind ţinute totuşi sub observaţie până la Marea Unire. La Chizătău, Sofia Vlad-Rădulescu s-a numărat printre organizatorii primelor trei ediţii ale Olimpiadelor Corale (1922-1924). La 80 de ani, a acompaniat-o la pian pe Laura într-un concert comemorativ Beethoven, în 1933. A fost ultima apariţie în public a Sofiei Vlad-Rădulescu.[27] A murit în 5 aprilie 1944. Avea 93 de ani.

O influenţă importantă asupra lui Victor Vlad a avut unchiul său, Constantin Rădulescu junior. S-a născut la Lugoj în 15 iunie 1858, al patrulea fiu al inginerului şi avocatului Constantin Rădulescu (1824-1895), primar în trei legislaturi, personalitate marcantă a oraşului, şi al Paulinei, descendentă a unor meseriaşi lugojeni întemniţaţi pentru că au făcut parte din Societatea secretă „Constituţia". La Lugoj, Constantin Rădulescu a înfiinţat banca „Lugojana", iar soţia lui, Paulina, a condus „Reuniunea Femeilor Române". Fratele mai mare al Sofiei Rădulescu, Gheorghe, a fost farmacist la Curtea Regală din Budapesta.

[26] Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu, *Op. cit*., p. 36-37.
[27] Cf. *Ibidem*, p. 33.

Constantin Rădulescu jr. a urmat Şcoala Confesională Ortodoxă Română din Lugoj şi apoi Facultatea de Medicină la Budapesta, cu licenţa în 1881. A devenit medic chirurg şi, după un an de practică la Budapesta, s-a stabilit la Bucureşti, unde şi-a câştigat în scurt timp aprecierea. După decesul lui Ioan Vlad, Constantin Rădulescu jr. l-a sprijinit constant pe Victor. A participat ca medic chirurg la Războiul sârbo-bulgar, la solicitarea guvernului sârb. În 1888, s-a căsătorit cu Zoe Boerescu, fiica lui Vasile Boerescu, profesor de drept la Universitatea bucureşteană şi vechi luptător paşoptist. A colaborat la *Enciclopedia Română* (coordonată de Corneliu Diaconovici), ocupându-se de noţiunile şi de planşele cu caracter medical. S-a stins în 8 martie 1936, la Bucureşti.[28]

Un context bănăţean

Deşi (cu mici excepţii) nu au greutate estetică, producţiile Sofiei Vlad-Rădulescu au avut un impact deosebit în viaţa culturală a vremii. Autoarea a fost întotdeauna onestă, atentă la indicarea corectă a izvoarelor străine. Nu meritul personal o interesa, ci efectul public al trudei individuale, puse în slujba valorilor naţionale.

Valorile naţionale au stat în centrul vieţii bănăţene (şi transilvănene) în a doua jumătate a veacului al XIX-lea. După 1867, când s-a impus dualismul austro-ungar, a început să prindă contur o altă epocă, în care relaţia cu împăratul fusese zguduită din temelii. Născut în 1863, la Lugoj, A. C. Popovici[29] s-a format

[28] Cf. *Ibidem*, p. 51-53.

[29] A. C. Popovici (1863, Lugoj – 1917, Geneva), politician, jurist. Tatăl lui era văr cu Coriolan Brediceanu. Iată cum îl defineşte Lucian Blaga: „În cultura noastră, A. C. Popovici, europeanul bănăţean, e cel mai consecvent reprezentant al aristocratismului ţărănesc. Şi prin aceasta încă mult timp o apariţie de palpitant interes.", „Banatul", I, 1926, nr. 2, p. 6. Iar Alexandru Vaida-Voevod îl evocă astfel: „A dispus de toate calităţile unei individualităţi geniale: memorie, judecată clară în sinteza deducţiilor logice, pregătire enciclopedică, sugestie irezistibilă asupra singuraticilor şi colectivităţilor, voce sonoră de timbru simpatic, figură impozantă, frumoasă, virilă, ochi ageri de privire scânteietoare. Singura lui preocupare şi ţinta vieţii a fost asigurarea securităţii neamului românesc." (Alexandru Vaida-Voevod, *Memorii*, prefaţă, ediţie îngrijită, note şi comentarii de Alexandru Şerban, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1998, p. 156).

în acest climat şubrezit. După studii de medicină la Viena şi Graz, a devenit unul dintre cei mai activi oponenţi ai procesului de maghiarizare din Transilvania şi Banat. „Se formează în […] lumea definită nu doar de Germania bismarckiană, de buna relaţie cu Viena, ci şi de ascensiunea noilor forţe politice, intelectuale – a noilor lideri. Cititor al ziarelor de pretutindeni (fiindcă el este legat de *actualitate* (s. a.) cum puţini autori români fuseseră până la el), e la curent cu noile idei politice ale lumii. […] Cunoscător a vreo douăzeci de limbi, el are încredere în modelul american. Exponent al spiritului tânăr, cu o excepţională deschidere spre nou, se leagă de tot ceea ce ar putea oferi soluţii noi Imperiului, un Imperiu în care problema naţională rămâne, pentru el, ca şi pentru prietenii săi, centrală."[30] Din această aşezare în lume s-a ivit cartea publicată la Leipzig în 1906, *Statele Unite ale Austriei Mari*. Structurată pe linia neoconservatorismului jeffersonian, era o lucrare capitală pentru viziunea politică a lui A. C. Popovici, care propunea înfiinţarea a cincisprezece state (provincii) autonome, cu o largă autonomie internă şi cu respectarea graniţelor etnice, pe modelul american sau elveţian. Tendinţelor centrifugale ale Europei Centrale, vizibile în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, A. C. Popovici le răspundea cu întărirea executivului central. Prima consecinţă ar fi fost slăbirea puterii Ungariei şi, implicit, pierderea forţei cu care era impus procesul de maghiarizare. Fiecare stat naţional ar fi avut dreptul la o constituţie proprie, ale cărei prevederi să nu fie contrare celor din constituţia imperială. Ar fi avut, de asemenea, guvern, parlament şi putere judecătorească proprii. Limba oficială a imperiului urma să fie germana, dar fiecare stat ar fi decis care îi este limba naţională. Interesantă este o propunere pe care o regăsim acum, activă, în Parlamentul European: în cadrul Parlamentului imperial, fiecare membru ar fi putut să vorbească în limba lui naţională.

[30] Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol. IV, *Banatul*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2003, p. 17.

Înainte de toate, *Statele Unite ale Austriei Mari* e o carte care trebuie citită atent în contextul epocii sale, inclusiv în ceea ce priveşte xenofobia şi antisemitismul reflectate acid de autorul ei - pe de-o parte, admirator al articolelor lui Eminescu[31], pe de altă parte, trăitor în atmosfera vieneză a lui Karl Lueger[32], cu a sa „demagogică guvernare social-creştină, în care se vor găsi toate elementele anatemizate de liberalismul clasic: antisemitismul, clericalismul şi socialismul municipal"[33]. La vremea apariţiei sale, cartea lui A. C. Popovici a stârnit în zona Europei Centrale un mare interes. Autentic. Autorul ei a fost primit în audienţă de arhiducele Franz Ferdinand, moştenitorul Coroanei imperiale, la Palatul Belvedere din Viena. Dialogul nu s-a oprit în formalismul unei audienţe întâmplătoare. A. C. Popovici a devenit consilierul arhiducelui pe problema naţionalităţilor. Desigur, nu ştim cum se va fi scris istoria dacă guvernul de la Budapesta nu s-ar fi opus atât de mult la ideea federalizării şi, mai ales, dacă nu ar fi avut loc atentatul de la Sarajevo, în care arhiducele Franz Ferdinand şi soţia lui au fost ucişi. Istorii alternative se pot (doar) imagina cu uşurinţă.

Ceea ce este sigur însă (şi trebuie reţinut ca un element definitoriu) este că din Lugojul închegat ca punct magnetic al solidarizării forţelor naţionale plecase A. C. Popovici. În acelaşi context politic şi socio-cultural, s-au format Victor Vlad Delamarina şi Ioan Popovici Bănăţeanul, în timp ce în familiile Brediceanu, Rădulescu, Vlad, Dobrin se auzeau vocile cele mai influente, capabile să producă oricând o puternică emulaţie.

[31] Cf. Virgil Nemoianu, *România și liberalismele e*i, București, Editura Fundației Culturale Române, 2000, p. 110-121.

[32] Karl Lueger (1844-1910), politician austriac, susţinător al cauzei românilor din Trasilvania. Catolic antisemit. Fondatorul şi preşedintele Partidului Social Creştin, nominalizat ca primar al Vienei în 1895. După ce l-a respins de trei ori, împăratul Franz Joseph a acceptat alegerea sa în 1897. A fost primar al Vienei între 1897-1910.

[33] Carl E. Schorske, *Viena fin-de-siècle. Politică şi cultură*, traducere de Claudia Ioana Doroholschi şi Ioana Ploeşteanu, Iaşi, Editura Polirom, 1998, p. 5.

Într-un timp în care drepturile românilor din Banat erau îngrădite, entuziasmul cultural şi afirmarea categorică a valorilor naţionale au creat şi au întreţinut, decenii de-a rândul, o stare de spirit care a condus, în final, la Marea Unire din 1918. Reuniunile de lectură, Reuniunea Română de Cântări şi Muzică de la Lugoj, ansamblurile corale din Chizătău, Oraviţa, Reşiţa, Caransebeş şi din multe sate bănăţene erau reperele unei efervescenţe culturale româneşti care propovăduia unitatea şi puterea colectivă, nu forţa individuală. Nicăieri nu s-au bucurat mişcările corale de o popularitate mai mare ca în Banat. A fi corist însemna a fi, în sat, „un om care se deosebea de ceilalţi consăteni ai săi prin prestigiul său social şi cultural."[34] Numai prin mişcări colective putea fi şubrezit un sistem politico-social constrângător. Numai prin voinţa grupului şi prin efectul de propagare pe care-l producea se puteau câştiga drepturile naţionale. „Într-un oraş atât de plin de istorie, de energii puse în slujba cauzei naţionale, lumea Cetăţii îşi stabileşte legi proprii, legende proprii, ierarhii clare. Despre politicienii, scriitorii, muzicienii oraşului s-a scris mult. Mai puţin, poate, despre teatrul local: despre ‹‹înscenările›› localnicilor. Sigur că Lugojul se exprimă mai întâi prin coruri, cântăreţi, culegători/iubitori de folclor, prin artişti (care trăiesc ‹‹bucuria de a juca››), dar nu trebuie să uităm că din aceştia se încheagă prima formaţie importantă de teatru din Ardeal, cea a lui George Augustin Petculescu (1852-1889)."[35]

În condiţiile regimului politic austro-ungar, activitatea culturală a românilor din Banat era mijlocul prin care se obţinea coeziunea naţiunii şi se întărea speranţa în progres.[36]

---

[34] Constantin-Tufan Stan, *De la Reuniunea Română de Cântări şi Muzică la corul „Ion Vidu". 1810-2010*, Timişoara, Editura Eurostampa, 2010, p. 20.

[35] Cornel Ungureanu, *Op. cit*, p. 33-34.

[36] Vezi Fl. Zamfir, *Şcoală şi societate românească din comitatul Timiş, între anii 1867-1918*, Timişoara, Editura Marineasa, 2009.

Societatea de Lectură „Ioan Popasu" din Caransebeş avea un statut elaborat de profesori ai Institutului Teologic-Pedagogic din oraş. O altă Societate de Lectură, „Petru Maior", îi includea prin 1877-1878 pe C. Rădulescu, Enea Hodoş[37] şi V. Mândreanu (autor de manuale în limba română). Printre studenţii care au fost, de asemenea, membri ai acestei societăţi se află Alexandru Mocioni, Coriolan Brediceanu, Vincenţiu Babeş[38], Atanasie Marienescu[39], Traian Doda[40], Vasile Goldiş[41]. Pe C. Rădulescu l-au văzut lugojenii ca iniţiatorul unei colecte publice pentru armata română, care lupta în Războiul de Independenţă. În 1877, Lazăr Petrovici, doctor în filosofie la 21 de ani şi eminent profesor la „Preparandia "din Arad, a editat revista societăţii, numită „Roza cu ghimpi". De altfel, profesorii bănăţeni se implicau puternic în activităţi culturale care să trezească spiritul naţional. Învăţătorii I. Niculescu şi Iosif Moldovan au fost dirijori ai formaţiilor corale din Lugoj, Iosif Novac la Oraviţa, Ion Marcu la Bocşa Montană. De multe ori, corurile şi recitările se concentrau pe piese care aveau ca subiect Războiul de Independenţă. Se cânta *Marş român* de Ion Vidu, se recitau *Peneş Curcanul* şi *Sergentul*.[42]

Nu e întâmplător că prima poezie a lui Victor Vlad a fost *Pe câmpul de luptă*.

[37] Enea Hodoş (1858-1945), folclorist, membru corespondent al Academiei Române.
[38] Vincenţiu Babeş (1821-1907), avocat, profesor, ziarist, om politic din Banat, unul dintre membrii fondatori ai Academiei Române.
[39] Atanasie Marienescu (1830-1915), folclorist, etnograf, scriitor, membru al Academiei Române.
[40] Traian Doda (1822—1895), militar de carieră în armata habsburgică, general de brigadă şi politician, membru în Dieta Ungariei.
[41] Vasile Goldiş (1862-1934), pedagog, om politic , membru de onoare al Academiei Române.
[42] Vezi Ion Iliescu, *Cultura şi cărturarii bănăţeni în deceniile independenţei*, Timişoara, Comitetul de Cultură şi Educaţie Socialistă, 1977.

Victor Vlad Delamarina

1. Câteva sublinieri biografice şi caracterologice

Biografia lui Victor Vlad Delamarina este expusă detaliat în *Cartea vieţii mele*, proza memorialistică a autorului. De aceea, nu vom repeta informaţiile pe care cititorul le va culege singur, cu uşurinţă, din paginile apărute acum mai mult de un secol. Dar considerăm necesar să completăm, pe alocuri, portretul lui Victor Vlad Delamarina (aşa cum se conturează el în *Cartea vieţii mele*), adăugându-i câteva tuşe care să-i dea culoare şi să-l împrospăteze.

Dintr-o scrisoare[43] a Luciei Vlad-Barbu şi adresată lui Octavian Tăslăuanu, se poate afla că Victor Vlad „era o fire veselă, ca copil […]. Duminica, iarna, ne jucam cu păpuşile şi Victor era medicul păpuşilor. Le dădea cafea neagră şi ni le murdărea pe haine. […] El singur şi-a desemnat, pe lemn, şi a compus un teatru mic, de dus pe masă, cu o scenă mică, cortină, culise şi tot ce trebuie la teatru./ […] Mereu îşi adunase în culise şi persoane pentru piese mici ce şi le-a compus el cu mama, după poveştile pentru copii: *Roza din spini, Schneewittchen*[44]*, Fata cu scufiţa roşie* şi altele. Toate erau aşa potrivite şi duminica Victor ne dădea ‹‹reprezentaţii››. El, la masă, cu scena spre noi, suna clopoţelul şi ridica cortina; noi, surorile, Tiberiu, Caius Brediceanu, verişorii noştri, fraţii Dogariu, prietenii lui Victor, şi fetele Simonescu cu fratele lor eram publicul. […] Cu câtă plăcere îmi aduc aminte de zilele acelea. Îmi plăcea atât de mult! Mai cu seamă în *Schneewittchen*, unde înşira Victor pe scenă atâţia pitici şi paturile lor – unul mai mic decât altul. Victor citea atât de bine, cu glas schimbat, la fiecare persoană ce o mişca. Era voios că ne plăcea şi în fiecare duminică avea câte ceva nou.”

[43] Scrisoarea a fost publicată în „Luceafărul”, VII, 1908, nr. 11-12, p. 281-286 şi reluată, în *Addend*a, de Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu, *op. cit.*, p. 55-56.

[44] Schneewitchen – Albă ca Zăpada (în limba germană în text) .

Pasiunea pentru teatru, împărtăşită cu mama lui, a făcut ca Victor Vlad să fie un spectator fidel al reprezentaţiilor pe care trupa lui George Augustin Petculescu[45] le susţinea periodic, începând din 1878, în spaţiul bănăţean. Popasuri obligatorii: Lugojul şi Oraviţa. Tot Lucia Vlad îşi amintea că fratele ei relua acasă spectacolul pus în scenă de actorii lui Petculescu. Una dintre piesele jucate în familie a fost, după cum evocă Lucia Vlad, *Chiriţa în voyage*. Altădată, un spectacol în familie, din cadrul sărbătorilor de iarnă, a fost alcătuit dintr-o piesă a Sofiei, *La maial!*, şi una a lui Victor, *În cămin*. Actori erau copiii, regia şi-a asumase Elena Dobrin-Rădulescu, iar scena – salonul doamnei Simonescu. Iar vara, în zilele cu ploaie, „Victor era tot pe afară, la drum, cu ‹‹corăbii›› de hârtie, făcute de el şi de mama. Le punea pe apa din şant şi noi, trei fete, surorile, la fereastră, să vedem când se îneacă corabia. […] Vesel era Victor şi-i plăcea să poarte el jocurile şi noi să-l ascultăm."

Jocurile copilăriei se vor fi sfârşit curând, căci, odată intrat în gimnaziul de la Lugoj, a fost pus în situaţia de a lua decizii în răspăr cu regulamentele şcolare, tot mai restrictive cu elevii români. Este firesc că şedinţele „Reuniunii Literare a Studenţilor Români din Lugoj" l-au atras pe elevul care îndrăgea nespus literatura şi limba română. De acolo i se va ivi şansa pe care o astepta – de a studia în altă parte. Dacă va fi fost posibil, în Regat.

Într-o perioadă în care acţiunile guvernului maghiar erau ostile românilor şi celorlalte etnii, bănăţenii şi ardelenii au încercat să îşi susţină cu mai multă forţă cultura naţională. Guvernul maghiar desfiinţase comitatele româneşti (cum era comitatul Severinului) şi a vrut să impună, în teritoriile aflate sub administraţia lui, o singură cultură – cea maghiară. În aceste

[45] George Augustin Petculescu a urmat şcoala primară la Lugoj şi a învăţat pantofăria la „maistor Pera". Pasionat de teatru, a obţinut în 1878 autorizaţia de a juca teatru românesc. Repertoriul său cuprindea aproape 60 de piese.

condiţii nefaste a prins contur Partidul Naţional Român (1881). Urmarea a fost că Dieta ungară s-a lovit de opoziţia deputaţilor români când a dorit votarea legii care urmărea desfiinţarea învăţământului în limba română. Totuşi, administraţia a impus înfiinţarea „Reuniunilor de cultură maghiară”, la care erau obligaţi să participe şi elevii de alte naţionalităţi. Inclusiv unii deputaţi maghiari cu o viziune mai puţin autoritaristă au criticat această măsură, dar ea a rămas în vigoare.

Liceul (gimnaziul) din Lugoj se lovea şi el de intransigenţa politică a guvernului de la Budapesta. Cea mai mare parte a elevilor era de naţionalitate română, însă profesorii erau maghiari sau de etnie germană. Când elevilor li s-a impus să participe la „Reuniunile de Cultură Maghiară”, aceştia se prezentau la şedinţele ţinute la liceu duminica după-amiaza, dar au alcătuit, în paralel, o societate al cărei sediu era la şcoala primară din curtea Bisericii Ortodoxe. Se întâlneau acolo tot duminica, după ce plecau de la liceu. Aşadar, „Reuniunea Literară a Studenţilor Români din Lugoj” a fost înfiinţată în anul şcolar 1878-1879 de către elevii de la liceul lugojean. Printre întemeietori se aflau A. C. Popovici, Gh. Popovici, Gh. Dobrin, Ştefan Petrovici. S-a reuşit chiar încropirea unei biblioteci de carte românească, în anul şcolar 1883-1884 numărul volumelor ajunsese la aproape 600.

Iniţial, „Reuniunea…” a avut un caracter secret, dar nu după multă vreme a aflat despre ea directorul liceului, Martin Billmann. Pe termen scurt, descoperirea nu a produs efecte. Directorul şi corpul profesoral (dominat încă de preoţi catolici de etnie germană) nu au reclamat „Reuniunea”… autorităţilor statului şi nici nu a reacţionat pe linie şcolară. Dar peste puţini ani, când autorităţile maghiare şi-au înteţit presiunea, lucrurile s-au schimbat. Una dintre măsuri a fost aceea a transformării liceelor şi a şcolilor confesionale în şcoli de stat, cu programe

de învăţământ care trebuiau urmate numai în limba maghiară. Corpul profesoral a fost, prin urmare, înlocuit. Au venit profesori maghiari sau slovaci maghiarizaţi, devotaţi politicii autoritariste de la Budapesta, iar elevii care participau la „Reuniunea Literară a Studenţilor Români din Lugoj" au început să fie persecutaţi în şcoală.

La şedinţa „Reuniunii…" din februarie 1884, programul îi includea, printre alţii, pe Victor Vlad (care oferea *O seară la părinţi* de Iosif Vulcan) şi pe Ioan Popovici[46] (care urma să recite *Coriolan* de Iulian Grozescu[47]). Se mai citeau *Peneş Curcanul* al lui Vasile Alecsandri, *Către renegaţi* de Iosif Vulcan şi *Să ştii că eu sunt român* de Ştefan Lipovan[48]. Se citea mai ales literatură română din Transilvania, dar şi lucrări proprii. Pe atunci, Victor Vlad şi Ioan Popovici erau în clasa a patra de liceu.

Despre întâlnirea literară din februarie 1884 şi „despre entuziasmul elevilor s-a vorbit în una dintre cele mai autoritare şi cunoscute publicaţii de peste Carpaţi, ‹‹Gazeta Transilvaniei››, încât profesorilor nu le-a fost greu să afle ceea ce nu le convenea deloc."[49] Ancheta făcută a fost reconstituită de Al. Bistriţianu[50], care afirma că în 7 martie 1884 profesorii Kályfszky şi Léhoczky s-au dus la Şcoala primară şi au cerut să controleze biblioteca. Nu li s-a permis, pe motiv că este proprietatea bisericii şi numai biserica sau inspectorul şcolar au permisiunea să o verifice. Profesorii au apelat la reprezentanţii statului maghiar. Vicecomitele E. Iacabbfy şi inspectorul şcolar Suttag au deschis biblioteca pe data de 8 martie şi au luat registrul cărţilor. Avocatul George Martinescu, la care era

[46] Este vorba despre viitorul prozator Ioan Popovici-Bănăţeanul.
[47] Iulian Grozescu (1839-1872), poet, traducător şi publicist bănăţean.
[48] Fiul învăţătorului lugojean Ştefan Lipovan.
[49] Virgil Vintilescu, *Victor Vlad Delamarina*, monografie, Timişoara, Sfatul Popular al Regiunii Banat, Casa Regională a Creaţiei Populare, 1967, p. 35.
[50] Al Bistriţianu, *Op. cit.,* p. XXIX. Detaliile anchetei au fost reproduse şi de Virgil Vintilescu, *Op. cit.*, p. 35-43.

cheia bibliotecii, s-a opus ridicării şi controlului cărţilor. Abia la sfârşitul lunii aprilie a venit la Lugoj directorul general al şcolilor medii, N. Petrovici (delegat al Ministerului Instrucţiunii de la Budapesta) şi, împreună cu Iacabffy, au controlat toate cărţile.

Atmosfera apăsătoare, punctată de nedreptăţi, din liceul lugojean a fost evocată în *Cartea vieţii mele* şi în scrisoarea pe care Victor Vlad a scris-o mamei sale în 25 aprilie 1884. Iată un fragment: „Vreau să cred că nu a făcut spre tine bună impresiune, când ai căpătat epistola care vorbeşte despre mine, dar nu crede că mie îmi este aşa de uşor a învăţa ca să nu îmi zică profesorii nimic, pentru că ei voiesc să fiu şi eu de partea studenţilor ungureşti, să râd de români când îi batjocoresc profesorii, să îi pârăsc pentru tot nimicul, să îi batjocoresc şi eu, să zic şi eu din gura mare «éljen a magyar»[51] şi multe altele ce un român cu inima română nu poate face." Urmările întâlnirii literare se precipitau. Autorităţile au vrut să ridice biblioteca şi să-i dea foc. Li s-a opus preotul Birăescu. S-au dus apoi cu solgăbirăul, ameninţându-i pe elevi că vor fi exmatriculaţi. Refuzul acestora a fost categoric.

Elevii ştiau că vor fi exmatriculaţi încă înainte de a sosi hotărârea ministerului. Cei mai mulţi îşi căutau deja un loc în alt gimnaziu, la Blaj, la Beiuş sau în Regat. Şi Victor Vlad ar fi vrut să studieze altundeva, dar mama lui a încercat să-l facă să renunţe la acest gând. Nici celelalte rude nu l-au sprijinit, insistând să rămână la gimnaziul lugojean. Era o perioadă grea, tatăl lui murise în urmă cu câteva luni, Sofia Vlad şi fiicele se mutaseră la Bucureşti. Epistola pe care o scrie mamei lui în 25 aprilie era înecată în tristeţe. Se simţea singur, se credea neînţeles. Mai matur decât o arăta vârsta, Victor era decis să intre într-o Şcoală Militară românească, dar să nu abandoneze nici pictura.

[51] „Trăiască ungurii" (magh.).

Şi, mai ales, încerca să nu-şi dezamăgească mama – ceea ce nu l-a împiedicat să aleagă o atitudine şi un gest care, în contextul politic de atunci, nu puteau avea decât un singur rezultat.

În ziua în care elevii urmau să fie judecaţi într-una dintre sălile gimnaziului lugojean, Victor Vlad s-a strecurat în acea sală, a scris pe tablă „Trăiască românimea!" şi a pus o cocardă cu tricolorul românesc. Niciun elev nu l-a denunţat, în ciuda ameninţărilor rostite de profesori. Iar când i-a venit rândul la judecată Victor Vlad a susţinut, cu un calm sfidător, că el este autorul acelui gest inacceptabil pentru autorităţi.

Ceea ce a urmat nu a uimit pe nimeni: prin decizia ministerială nr. 18448 din 13 iunie 1884, au fost excluşi din Gimnaziul Romano-Catolic Maghiar conducătorii „Reuniunii…": Ion Lupulescu, Ştefan Lipovan, Ioan Popovici, Zenovie Moise şi, pe lângă aceştia, Victor Vlad. Li se imputa, după cum mărturisesc documentele, adeziunea la o „societate neiertată" şi o „purtare provocatoare"[52] faţă de corpul profesoral.

O mulţime de periodice influente în Transilvania au scris despre episodul lugojean: „Gazeta Transilvaniei", „Tribuna" din Sibiu, „Luminătorul" din Timişoara, „Observatorul" din Sibiu, „Viitorul" din Budapesta. Îndrumaţi de Coriolan Brediceanu, lugojenii au format un comitet ca să strângă banii necesari pentru a-i ajuta pe cei eliminaţi să urmeze o şcoală în alte oraşe.[53]

După exmatriculare, Victor Vlad a rămas la Lugoj toată vara anului 1884, apoi un an de liceu l-a urmat la „Sfântul Sava", în Bucureşti. Nu reuşise să intre la Şcoala Militară, aşa cum îşi dorea, pentru că nu avea încă vârsta cerută. S-a hotărât să urmeze Şcoala Militară din Craiova (1885-1886 şi 1886-1887, parţial), s-a transferat la Iaşi, apoi s-a întors la Bucureşti pentru încă un an. După prima călătorie cu bricul „Mircea", a ajuns sublocotenent de marină. Laura Vlad îşi amintea că bunicul i-a

[52] Cf. Virgil Vintilescu, *Op. cit.,* p. 42.

[53] Cf. Al. Bistriţianu, *Op. cit.* p. XXXIV.

spus cu mândrie nepotului: „Să ştii, Victore, că primele epolete de aur ce le ai la uniformă eu ţi le cumpăr!”[54]

2. Poezia

De Şcoala Militară sunt legate primele încercări literare ale lui Victor Vlad - care nu au fost lipsite de controverse. Când, în 1961, Virgil Birou a publicat un articol despre carnetul de buzunar[55] al lui Victor Vlad (oferit de avocatul C. Dobrin) şi care conţinea 11 poezii, lucrurile au început să se limpezească. Carnetul purta semnătura autorului şi data (1887), iar cele 11 poezii erau *Cătănie, În mijlocul codrului, Într-o noapte, Cei trei amici ai omului, Pe câmpul de luptă, O umbră sfântă, Inimi negre, Fluturaşul*, la care se adaugă trei fabule versificate (*Lupul şi cocorul, Câinele şi lupul, Vulpoiul şi strugurii*). Luând în considerare grafia şi conţinutul, Virgil Birou a ajuns la concluzia că unele poezii au fost scrise înainte de 1887 și s susținut că Victor Vlad s-a transferat la Iaşi în 1886. Dar autorul articolului căzuse în eroare. Victor Vlad a urmat Şcoala Militară din Craiova timp de doi ani (1885-1886 şi 1886-1887, parţial), iar la Iaşi a stat trei ani (1887-1888, 1888-1889, 1889-1890). De la Craiova, în 14 februarie 1887, a trimis mătuşii sale Elena Dobrin o scrisoare în care îi povesteşte despre „reuşita” poeziilor lui, pe care profesorul de română Mihai Strajanu[56] le-a apreciat ca fiind cu „idei bogate şi bine ţesute”.[57] Victor Vlad a transcris în epistolă poezia *Pe câmpul de luptă* şi i-a cerut mătuşii adresa revistei „Familia” a lui Iosif Vulcan. Dat fiind că *Pe câmpul de luptă* a deschis atât

[54] Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu*, Op. cit,* p. 62.

[55] Virgil Birou*, Încercări în frumoasa aşezare a cuvintelor şi sentimentelor*, „Scrisul bănăţean”, 1961, nr. 2, p. 85-89. Carnetul era legat în catifea neagră şi păstrat într-o teacă de carton. Pe copertă era scris cu litere mari, de aur: *Poezie.*

[56] Mihai Strajanu, licenţiat în Litere şi Filosofie, cu un doctorat în filosofie, a fost profesor la Iaşi, Botoşani, Bucureşti şi Craiova. Colaborator la „Convorbiri literare”. Autor de manuale apreciate în epocă.

[57] Apud Virgil Vintilescu, *Op. cit.*, p. 129-130.

carnetul de buzunar cât şi seria promisă Elenei Dobrin, probabil a fost şi prima poezie a lui Victor Vlad, văzută şi corectată de profesorul Strajanu. Este şi opinia lui Virgil Vintilescu, susţinută în monografia apărută în 1967 şi reluată zece ani mai târziu, într-un articol din „Orizont”.[58] Cât despre plecarea lui Victor Vlad la Iaşi, monograful a explicat-o prin influenţa profesorului Strajanu, care credea că în atmofera junimistă tânărul talentat are mai multe şanse de evoluţie. Poate chiar Strajanu (sau alt junimist) l-a prezentat pe Victor Vlad lui Titu Maiorescu, care va luat act nu numai de compoziţiile poetice ale tânărului bănăţean, ci şi de încercările lui teatrale.[59]

Scrise în limba literară (la fel ca proza şi piesele de teatru), primele încercări poetice ale lui Victor Vlad sunt, prin urmare, fabule versificate (cu subiecte date de profesorul Strajanu) şi un şir de compoziţii pe teme faţă de care autorul lor se simţea apropiat afectiv: satul (trei dintre poezii sunt concentrate asupra lui) şi viaţa militară (*Cătănie*, *În mijlocul codrului*). Bunăoară, *Pe câmpul de luptă* a fost o poezie dezvoltată pe un subiect schiţat de profesorul Strajanu. Se sărbătoreau zece ani de la Războiul de Independenţă şi Victor Vlad era, după cum sugerează Virgil Vintilescu[60], sub impresia lecturilor din *Ostaşii noştri*, faimosul ciclu de poezii semnate de Vasile Alecsandri. Versificaţia acestei poezii e, desigur, forţată. Dar ceea ce ar fi, totuşi, de remarcat la această primă încercare poetică este autenticitatea trăirilor, la care s-ar putea adăuga gradarea laborioasă a faptelor.

Cele 11 poezii din carnetul de buzunar sugerează că preocupările poetice ale lui Victor Vlad nu au fost întâmplătoare, aşa cum pretindea Tancred Bănăţeanu[61], ci au început să apară

---

[58] Vezi Virgil Vintilescu, *Un debut literar sub semnul independenţei*, „Orizont”, 1977, nr. 9, p. 3.
[59] Cf. Idem, *Victor Vlad Delamarina*, p. 134.
[60] Cf. Idem, *Op. cit.*, p. 133.
[61] Tancred Bănăţeanu, *Poezia dialectală şi Victor Vlad Delamarina*, „Revista Fundaţiilor Regale”, 1942, nr. 8, p. 15.

foarte devreme, probabil chiar înainte ca autorul lor să fi împlinit 16 ani.

În periodicele vremii, prima poezie publicată de Victor Vlad a fost *Toaca la Logoj* („Dreptatea", 1894)[62], scrisă în graiul bănăţean şi menită să surprindă atmosfera încărcată de emoţie şi de bucurie din preajma Paştelui. Aflată pe muchia dintre laudă şi glumă inofensivă, *Toaca la Logoj* împleteşte pasiunea pusă într-un gest încărcat de rezonanţă spirituală cu superstiţia şugubeaţă a „ghiocului". În *Geografia literară*, Cornel Ungureanu accentua că „literatura dialectală păstrează, conservă, revitalizează ‹‹limba veche şi-nţeleaptă››. Recuperează imagini ale comunităţii rurale. Ale enclavelor. Dar într-un timp în care cultura a devenit a elitelor, într-un timp în care ritmul transformărilor culturale devine tot mai asasin, e greu să înţelegem că mai există literatură care păstrează cuvinte şi imagini din spaţiile insulare – din enclavele conservatoare. […] Faptul că după moartea timpurie a lui Victor Vlad Delamarina au apărut încă autori ca George Gârda sau Tata Oancea care au devenit foarte populari în Banat, celebri prin texte-cheie, recitate ani în şir, ni se pare semnificativ. Ele aparţin unui stil de a înţelege evenimentul – de a-l comenta. E recuperarea carnavalului, a timpului sărbătoresc: a barocului etnografic bănăţean evocat de Blaga, pus sub semnul întrebării după Unire."[63]

Scrisoare Bincii a avut ca titlu iniţial *Carce în dăparce* şi a deschis volumul postum editat de Valeriu Branişte. Binca a fost un personaj real, care a trăit la Chizătău şi, după mărturiile lui

---

[62] Pseudonimul cu care a semnat mai multe lucrări în „Dreptatea" a fost *Delamarină*. Pentru uşurinţa folosirii numelui propriu în vorbire şi text, s-a impus forma *Delamarina*.

[63] Cornel Ungureanu, *Despre literatura dialectală, aproape bicentenar*, in Ioan Viorel Boldureanu, Simion Dănilă, Cornel Ungureanu, *Antologia literaturii dialectale bănăţene (poezie, proză, teatru)*, 1891-2011, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2011, p. 7-8.

Sever Şepeţian[64], se pare că a fost prima dragoste a lui Victor, pe la 13-14 ani. Poemul o aduce în prim-plan pe Binca, înstristată de absenţa iubitului ei, Trăilă, plecat în cătănie: „Ińimioara îi zdrobită/ Îi topită,/ Opărită,/ Fiin'că, viedz, biata-i ugită,/ Moartă-n dor, după Trăilă." Ruptă de lume, neinteresată nici de joc, nici de hainele de sărbătoare, Binca se bucură la vestea că iubitul ei a ajuns căprar, aşa că se duce repede la un evreu care ştie carte şi îl plăteşte pentru a-i scrie lui Trăilă. Ceea ce îi dictează evreului reuşeşte să contureze mentalitatea ţărăncii îndrăgostite, bine ancorate în viaţa de zi cu zi, cu muncile şi ritmurile ei, şi incapabile de efervescenţă patetică. Printr-un anume confort domestic al gospodăriei ţărăneşti, depistabil în versurile lui Delamarina, şi printr-o sensibilitate nobilă, ludic înfăţişată, care iese delicat la suprafaţa textului, poeziile în grai sunt departe de „literatura dialectală ostentativă"[65], aşa cum era de părere Ion Rotaru. Atributele lui Trăilă (isteţime şi mândrie) sunt trecute prin filtrul unui umor de bună calitate, în timp ce sentimentele Bincii se lasă arhitecturate (în cele 3 episoade ale poeziei) conform unei aşezări în lume care ţine cont de discreţie jovială şi de bună-cuviinţă, nu de patos inflamant.

Tot erosul, dar în alte dimensiuni ale lui, este subiectul poeziei *Mă, Cimişe!*, în care flăcăul îndrăgostit îşi exprimă gelozia faţă de râul Timiş, cel care, ca un tânăr exuberant şi seducător, atrage fetele în braţele lui: „Mă, Cimişe, făt frumos,/ Făt frumoş şî drăgăstos,/ Ieşci viclean pă vreme caldă,/ Cu răcoare şî cu peşci/ Fiecele mi le momeşci."… Componenta nevinovăţiei ludice, pe care se altoieşte atracţia faţă de pierderea în imensitatea mării, dă specificul acestei poezii: „Dunărea, ca un potop,/ Mi ce-nghice ca p-un strop/ Ş-apoi ce-ńneacă şî-n mare!// D-aş trăi ca cińe, mă, / N-aş crâcni; înńeşie-mă!" Se vede

---

[64] Apud Constantin-Tufan Stan, Gheorghe Luchescu, *Op. cit.*, p. 69.

[65] Ion Rotaru, *O istorie a literaturii române*, III, Galaţi, Editura Porto-franco, p. 278.

că veselia jocului erotic inocent este dublată, pe neaşteptate, de o reflexivitate plastică, abia sugerată, care conferă acestei poezii sprinţare o altă greutate.

Despre *Mă, Cimişe*! s-au adunat păreri diferite. Ilarie Chendi[66] a asemănat-o cu *Prahova* lui Coşbuc şi sublinia deosebirea dintre poeţi – bănăţeanul subiectiv şi năsăudeanul obiectiv, în timp ce Virgil Vintilescu l-a combătut susţinând că diferenţele nu vin din structura firii, ci din sentimentele exprimate în versuri. Monograful şi-a probat opinia prin faptul că singura asemănare între cele două poeme este personificarea râurilor; în schimb, poezia lui Delamarina se apropie mai mult de *Vântul* lui Coşbuc.[67] Concluzia este aceea că „Delamarina nu va evita sentimentele înalte, ci le va prezenta realist, convingându-ne de autenticitatea lor. Preferinţa sa nu vor fi aşadar posteminescienii, ci Coşbuc”[68], opunându-se lui Ioan Popovici-Bănăţeanul, admirator ale eminescianismului.

Dragostea şi jocul sunt iremediabil sudate în *D-a baba oarba* şi în *N-am ghişit-o* – ultima, poezie a neputinţei de fixare a iubirii, disipate ludic pe mai multe chipuri. Amărăciunea flăcăului rămas singur, fără „ortacă”, este însă deviată (procedeu exploatat în multe poezii) spre un final neprevăzut, în care apăsarea sufletească se lasă înlocuită de optimism. Cheia acestei devieri constă în autoironie şi umor, ambele contribuind la închegarea unei atmosfere de substanţială voioşie. Nici *Baş sămnu'*…! nu se îndepărtează de această formulă. De această dată, punctul de plecare îl constituie o iubire neîmpărtăşită. Un îndrăgostit nefericit că fata nu-l iubeşte insistă să primească un semn de afecţiune. Iar când primeşte dovada categorică de respingere, îi deformează mesajul potrivit aşteptărilor lui

[66] Ilarie Chendi, *Zece ani de mişcare literară în Transilvania*, „Familia”, 1901, nr. 3, p. 27.
[67] Virgil Vintilescu *Op. cit.*, p. 144-145.
[68] *Ibidem* , p. 137.

excesive. Nefericitul Gavrilă ar fi putut impulsiona o atitudine elegiacă, dar Delamarina nu se opreşte asupra eşecurilor, nu se plânge, nu caută fiorul compasiunii. Pe el îl atrage bucuria de dincolo de suprafaţa încruntării şi veselia deghizată în melancolie. Îl seduce malformarea produsă de inadecvare. Căci inadecvat se dovedeşte Gavrilă, când iubeşte îndărătnic pe cineva care nu îi este potrivit, aşa cum tot inadecvat traduce un mesaj care îi arată limpede situarea lui eronată în lume. Ceea ce ar fi putut fi o elegie a ratării în iubire devine, prin întorsătura pe care o dă discursului Delamarina, o seducătoare comicărie.

Dar nu toate poeziile în grai bănăţean au comicul ca tonalitate principală. Tristeţea provocată de abandonarea portului popular se transformă chiar în mustrare în *Lu' Ana lu' Gica,* iar *Unui ghigărl rumân întors la pere* este o satiră necruţătoare focalizată asupra celui care îşi abandonează limba şi obiceiurile: „Şî tu calşi aristocracic/ Nu mai şcii ńişi rumânesce,/ Ce-ai întors dân şcoli sălbacic,/ Prost rumân şî mut ca-un pesce, / Ghigărlos,/ Cu ţol frumos,/ Până-n os/ Tot cicălos!”… Delamarina se substituie aici ţăranului bănăţean pentru care păstrarea demnităţii naţionale era (în contextul veacului al XIX-lea) un reper fundamental. Discrepanţele între mentalitatea tradiţională şi noul orizont al aşteptării apare şi în *Pământu'*, unde reacţia unei doamne murdărite pe mănuşă cu pământ este maliţios ironizată.

Cea mai cunoscută poezie a lui Victor Vlad Delamarina este, fără doar şi poate, *Ăl mai tare om din lume.* Inspirat de spectacolele trupelor ambulante care i-au marcat copilăria, discursul urmăreşte toate etapele unei naraţiuni, începând cu crearea atmosferei de bâlci până la întâmplarea propriu-zisă. „Carnavalul, petrecerea, bucuria de a trăi sărbătoarea, de a fi împreună cu ceilalţi, fac din literatura dialectală o creaţie cu statut special. ‹‹Barocul bănăţean››, descoperit de Blaga (şi supralicitat de analiştii culturilor locale) îşi poate descoperi

în poezia dialectală un tip de afirmare”[69], observa Cornel Ungureanu. Opoziţia dintre neamţul lăudăros („ăl mai tare”) şi românul modest şi curajos este valorificată cu natureleţe şi umor în versuri dinamice şi magnetizante prin acumularea de amănunte descriptive şi de energii fluide. Nu atât fonetismul regional (mai important ca pondere decât lexicul bănăţean) sau semantica subversivă a numelui propriu (Sandu Blegia) catalizează umorul din versurile lui Delamarina, cât savoarea cu care se pun în scenă beatitudinea derizorie şi revelarea meritorie a adevărului. Versurile forjează teatralitatea şi sinceritatea (ba chiar naivitatea) omului într-un creuzet din care se succed, învolburate, imagini de o netăgăduită expresivitate (fonică şi dinamică): „Să râgea ńeamţu dă Sandu,/ Dară Sandu, fişiorandu,/ Mi-l cuprinsă dă subsuoară/ Şî nu să lăsă cu «doară»!/ Strânjie-l! Suşie-l! Zî-i pă nume!/ Ălui mai tare om din lume!// Gâfâia neamţu, - a silă/ Dar lui Blegia nu-i fu milă…/ Hopa-ţupa, ţupa-hopa!/ Ş'o găsit ńemţońiu popa!/ Ţâńe-l, lasă-l! Ia-l dă mână!/ Zdup cu ńeamţu în ţărână!” Dincolo de divertismentul spectacular, se întrevede în poezia dialectală a lui Victor Vlad Delamarina şi un tip de afirmare a valorilor locale, „o formă de a rezista şi a se diferenţia de ceilalţi. […] Chiar dacă nu e un scriitor mare, chiar dacă e departe de autorii însemnaţi ai momentului (care sunt Coşbuc, Goga, dar şi Maria Cuţan, zice Maiorescu), tânărul mort la 26 de ani are o importanţă deosebită: exprimă un moment inaugural.”[70]

De cu totul altă factură faţă de spectacularul din *Ăl mai tare om din lume* este *Ţucă-l moşu'*, o poezie de o gravitate nemaiîntâlnită la Victor Vlad Delamarina. Incluzând un portret moral al moşului, „biet suflet chinuit”, poezia reuşeşte să contureze o imaginea reverberantă - bătrânul cerşetor pe care ochii copilului îl văd în aura sfinţeniei: „Chipul lui bătrân şi

[69] Cornel Ungureanu, *Geografia literară*, p. 37.
[70] *Ibidem*, p. 34.

dulşie/ Samănă, mă gângeam ieu,/ Baş cu a lu Dumńezeu/ Şî-m'veńea să fac şî cruşîe."… Sobră, nostalgică, îndurerată, de un dramatism subtil, *Ţucă-l moşu'* e una dintre reuşitele poetice ale autorului. Forma ei timpurie a fost cea din *Inimi negre*, poezie inclusă în carnetul negru scos la iveală de Virgil Birou.

Despre influenţele folclorice în poezia lui Delamarina a scris Tancred Bănăţeanu[71] acum mai mult de un secol, descoperind anecdotele populare versificate: *Coada vulpii, Poezie şi proză, D-a baba oarba, Păpricaşul naşului, Calu' lu' Doancă*. Dar, dintre ele, *D-a baba oarba* şi *Poezie şi proză* au fost într-atât de prelucrate încât caracterul anecdotic e dificil de identificat.[72] „Anecdotele pure ale lui Delamarina îl apropie de cel mai reprezentativ scriitor român, în acest sens, Anton Pann. Stimulentul de a se orienta spre astfel de compoziţii a putut veni şi din partea profesorului său de limba română de la Liceul Militar din Craiova, Mihail Strajanu, cel care obişnuia să le dea elevilor fabule, anecdote în versuri, spre a le transpune în proză. Delamarina […] a preferat să le prelucreze în versuri."[73] În cazul poeziilor *Coada vulpii* şi *Păpricaşul naşului*, autorul însuşi a precizat sursa folclorică, notând în subtitlu „După auzâcie".

Dar folclorul şi valorificarea graiului bănăţean nu au limitat aria de desfăşurare poetică a tânărului autor, ca dovadă că cea de-a doua poezie publicată de autor în timpul vieţii[74] a fost scrisă în limba literară, ca satiră îndreptată împotriva epigonismului eminescian: *Liricul modern*. De aceeaşi factură tematică şi cu aceeaşi versificaţie zglobie este *Poeţilor profunzi*: „Eteric crezi al său sonet;/ Când colo-i: mămăligă!".

Este limpede că pe Victor Vlad îl interesa să caute alte mijloace de expresie şi să denunţe sentimentalismul stătut.

[71] Tancred Bănăţeanu, *Op. cit*, p. 15.
[72] Cf. Virgil Vintilescu, *Op. cit*., p. 172.
[73] *Ibidem*, p. 172.
[74] Victor Vlad Delamarina, *Liricul modern*, „Dreptatea", 1894, nr. 64, p. 7.

De pildă, versuri în care stăpânesc erosul şi aluzia inteligentă, nu lipsită de umor, sunt cele care alcătuiesc *Luna*, care iese în evidenţă prin gradarea tensiunii erotice pe coordonate ludic-umoristice: „Colo-n fundul grădiniţei/ Stan săruturi vrea să puie/ Pe guriţa Smărăndiţei./ Luna suie!// Fata a silă se-nvoieşte/ O guriţă, numai una!/ Stan ia o sută voiniceşte./ Râde luna!”… Vitalismul şi maniera de valorificare a folclorului, încă proaspete în versurile lui Victor Vlad, se vor degrada curând, prin folosire excesivă.

Nu prin densitate a ideilor şi prin subtilitate expresivă se remarcă Delamarina, ci prin atitudinea, lipsită de echivoc, împotriva mistificărilor emfatice şi a sentimentalismului rânced. Ocoleşte baia de senzaţii ameţitoare, pentru a se concentra asupra unei „poveşti” cu mesaj. Atent la caractere, analist al atitudinilor şi degustător al vorbirii, tânărul autor are vocaţia căutărilor. În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, poezia în grai era un filon neatins în cultura română. Delamarina îl descoperă, îl urmează şi îl valorifică, deschizând calea altor generaţii care să-l exploateze mai departe. George Gârda[75], Petru E. Oancea (Tata Oancea)[76] şi Marius Munteanu[77] sunt doar câţiva dintre scriitorii au ales, după Victor Vlad Delamarina, drumul poeziei în grai.

3. Proza

Orice lectură onestă a prozei lui Victor Vlad Delamarina ar remarca, fără şovăială, importanţa ei documentară (istorică, socială, politică şi culturală). Scrisă în prima tinereţe, după

[75] George Gârda (1879-1948), avocat, om politic, deputat în Parlamentul României.

[76] Petru E. Oancea (1881-1973), autodidact fără o profesie stabilă; a fost hamal, zilier, plugar, lemnar, funcţionar inferior, zeţar, sculptor, pictor, editor al revistei bilunare „Vasiova” (1929-1947). A avut o bibliotecă impresionantă, de peste 5000 de volume. O carte ludic-riguroasă i-a fost dedicată de Cornel Ungureanu, *Introducere în viaţa şi opera lui Petru E.Oancea (Tata Oancea)*, Reşiţa, Editura Modus P. H. 1999.

[77] Marius Munteanu (1920-2005), profesor, bibliotecar. A înzestrat poezia dialectală cu certe atribute estetice.

ce autorul ei trecuse prin multe şcoli, cu predare în diverse limbi (ebraică, germană, maghiară, română), proza păstrează stângăcii stilistice şi ortografice de înţeles după asemenea periplu educativ. Dar, totodată, se grefează pe aceste pagini un vădit interes caracterologic, o anume sensibilitate plastică şi un umor autentic, care nu pot fi trecute cu vederea.

Schiţe din călătoriile mele a fost titlul iniţial dat de autor paginilor ivite din călătoria cu bricul „Mircea" (1891) şi cu crucişătorul „Elisabeta" (1893). Scopul lor a fost unul persuasiv: să convingă de necesitatea plecării în Italia, pentru a studia acolo pictura. În forma definitivă, *Călătoria bricului Mircea. 1891* (cu 21 de pagini şi 16 picturi) este mai mult o lucrare de pictură, la care sunt adăugate explicaţii pentru a decripta şi completa imaginea locurilor şi a oamenilor fixaţi în culoare. Victor Vlad ar fi dorit să prezinte acest album de schiţe Regelui Carol I, ca să obţină o bursă de studiu în Italia.

Schiţele au fost realizate după notele luate în călătorii şi publicate sub titlurile: *Marina română*, *Schiţe din călătoria bricului „Mircea*", „Dreptatea", 1894, nr. 243, 248, 249, 251, 252, 254, 259; *Călătoria crucişătorului „Elisabeta" din anul 1893*, „Familia", XXX, 1894, nr. 1, p. 8; *Schiţe de călătorie*, „Luceafărul", 1908, nr. 11-12, p. 248-262. În volum au apărut în 1936, editate de Aurel Cosma jr. şi cu titlu modificat: *Schiţele mele de călătorie*.

Însemnările autobiografice care alcătuiesc *Cartea vieţii mele* au fost făcute (se pare) în 1895, în perioada în care Victor Vlad, bolnav de tuberculoză, a făcut tratamente în Germania (la Bad Wörishofen), în Croaţia (Abbazia) şi în Italia (la Merano). Totodată, a încercat să-şi definitiveze acuarelele, sperând că îşi va recăpăta sănătatea şi îşi va împlini visul de a deveni pictor.

Despre Delamarina scria Cornel Ungureanu că este „primul bănăţean artist care a trăit obsesiile plecării, ale

mării, ale ţinuturilor exotice, aşezate dincolo. Jurnalele sale de călătorie, încă greoaie (precum cronicile lui Nicolae Stoica de Haţeg), fixează nu doar locurile spre care năzuieşte tânărul (adolescentul), ci şi acel acasă, cu definirile/exaltările lui."[78] Între departe şi aproape prind contur schiţele lui Delamarina, într-un tip de căutare a echilibrului spaţial, dar şi a celui lăuntric. Nu pagini de proză autentică oferă autorul (sec şi fastidios adesea), ci încercări de bună înţelegere a lumii în care se mişcă – cu tipuri umane, cu obiceiuri şi moravuri, cu culoare locală şi constantă universală.

Dincolo de valoarea lor documentară, schiţele reflectă şi privirea critică a autorului lor, mereu atent la detalii, întotdeauna gata să surprindă un derapaj moral sau arhitectural. Sensibil la frumuseţe şi culoare, sedus de senzaţia dez-limitării, Delamarina e intransigent cu insignifiantul distonant. Plictisul oriental, conturul magic al insulelor greceşti, tăcerea mormântală din Rhodos dau impresia unui început de lume care consună cu propriul sfârşit, ceea ce nu-l face totuşi pe Delamarina să îşi renege preferinţa pentru umor şi ironie. Strecurate printre firele descriptiv-narative, acestea însufleţesc incursiunile în istoria locurilor, reflectarea unor tipuri umane ori înfăţişarea structurii sociale a unui oraş (ameninţaţă insidios de ariditate).

Mai generoase sunt schiţele din 1893: observaţiile sunt mai atente şi stilizarea îşi face loc în succesiunea episoadelor notate. Cartografierea Odessei, aerul straniu de la Sinope şi vioiciunea veneţienilor, de pildă, se acumulează într-o proză în care pasajele stângace alternează cu paragrafe bine construite. E limpede că Delamarina nu e un stilist. Gama pe care se lasă orchestrată fraza nu are amplitudinea care ar fi lăsat cuvintele să zboare, orientându-le estetic înr-un mod convingător. Entuziasmele autorului sunt prinse în capcana exclamaţiilor („Ce de bucurie!

[78] Cornel Ungureanu, *Geografia literaturii române, azi*, vol. IV, *Banatul*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2003, p. 35.

Ce de veselie! Ce de încercări de bravură!”) şi a superlativelor („foarte frumos”, „splendid”, „superb”, „feeric”, „neîntrecut” ş.a .) – juvenile, simpatice, generoase, dar vide ca expresivitate. Cât despre imaginile care îi atrag atenţia, acestea prind contur, cel mai adesea, prin determinări cu valoare epitetică.

Însemnările din călătoriile pe mare cuprind o succesiune de părţi narate şi de tablouri. Aşadar, autorul lor face periodic trecerea de la evenimente evocate în succesiune şi întâmplări creionate în simultaneitate. Ca la Odobescu (dar pe altă scală valorică), naraţiunea din *Schiţe*… este procedeul care face legătura dintre tablouri. Fie că redă episoade din viaţa pe vapor, fie că povesteşte file din istoria unor locuri, naraţiunea funcţionează ca liant pentru ceea ce interesează ochiul unui pictor: atributele definitorii ale unor peisaje şi oameni. Amprenta lor unică. Sensibilitatea vizuală a pictorului nu exclude însă sesizarea notelor acustice. Se întâmplă ca unele tablouri să se organizeze chiar în jurul unui nucleu auditiv, aşa cum e cel desprins de pe insula Lido: „E o gălagie de gâşte! Bărbaţi, femei şi copii de toate vârstele, în tricouri albe, roşii, galbene, negre, lipite de corp, fac baie la un loc, ţipând şi chiuind ca turbaţii. [...] Ce de spirite si apropouri galante n-or fi auzind valurile mărei? E nostim de tot! Departe nu se duc decât înotătorii cei buni, ca să arate că ştiu să înoate, mai spre mijloc stă mulţimea gălăgioasă, între cari şi grupuri mai detaşate de domnişoare şi tineri cu costume elegante, la margine de tot, mai mult în nisip decâ în apă, petrec copii mici şi diferiţi bancheri cu picioarele scurte şi burta mare, cărora nu le prea surâde apa. Seara se joacă operetă la Lido sau se aude o muzică bună.”

Cu atâtea locuri noi pe care le descoperă, cu atâtea scene, artefacte, produse ale artelor şi portrete care îi atrag atenţia, Delamarina recurge uneori la lungi serii terminologice – enumeraţii care îi pun la încercare atenţia şi reflectă

disponibilitatea sa de receptare: „Aici vezi oglinzi, pahare, serviciuri, mozaicuri, mărgele, bijuterii, fotografii şi vederi din Veneţia, alături scaune, mese, fotoliuri, lampe, îngeraşi, paiaţe, «Othello-ii» şi «Desdemne»[79] de lemn sculptat”.

Desigur că abilitatea de acuarelist a lui Delamarina presupunea existenţa unei certe înzestrări vizuale. Privirea sa pătrunde într-o operă de artă la fel de bine cum observă natura. Există în *Schiţe...* destule descrieri de catedrale, biserici, sculpturi sau alte forme artistice, în care autorul nu se mulţumeşte să observe trăsăturile unor opere impresionante, ci îşi alătură judecăţile proprii. Aceste judecăţi constată valoarea estetică pentru a-şi pune, mai apoi, problema impresiei pe care aceasta o produce. Juxtapun, prin urmare, reflecţia obiectivă şi reacţia subiectivă. Despre Biserica San Marco din Veneţia Delamarina scrie: „...treci printr-un coridor care înconjoară biserica pe trei feţe, toţi pereţii sunt înţesaţi de mozaicuri neîntrecute, reprezentând fel de fel de scene biblice. De mare valoare artistică sunt apoi uşile de bronz ale intrărei, care te conduce în minunata casă a Domnului. La vederea atâtor şi atâtor splendori adunate aici şi rămase din vremuri, din locuri şi de mâini atât de diferite, te apucă uimirea. Aici vezi opt coloane splendide de marmoră, aduse din Ierusalim, acolo un mozaic din sec. al XI-lea, dincolo unul din sec. al XVII-lea. Aici o bucată de cutare, dincolo alta de cutare maestru celebru. La altar, renumita ‹‹Pala d'oro››, o gojgogeamite icoană de aur masiv, cu sfinţi şi pietre de o valoare nepreţuită, aici o criptă cu moaştele Sfântului Marcu, dincolo mumia Sfântului Isidor adusă de la Chios la anul 1125, ici-colo câte o capelă apendice, fiecare avându-şi scumpeturile şi minunile sale. Poţi vedea şi un pahar de cristal acoperit cu un capac de aur, conţinând chiar sânge de-a lui Cristos, bucăţi de lemn din crucea Mântuitorului şi multe alte minuni de felul acestora, încât ce să mai zici? La urma urmei, ieşi buimăcit din biserică.” Chiar dacă revine

[79] Este forma grafică prezentă în manuscris pentru pluralul „Desdemone”.

periodic în scrierile lui Delamarina, alăturarea în acelaşi enunţ a termenilor populari („gojgogeamite”) şi a celor împrumutaţi („apendice” – din franceză) nu are efectul artistic pe care îl obţinuse, cu acelaşi procedeu, Alexandru Odobescu în *Pseudo-kynegeticos*. Lui Victor Vlad Delamarina îi lipsesc complexitatea, simetria şi sonoritatea construcţiilor frastice ale predecesorului său (cel care a introdus descrierea operelor de artă în literatura română[80]). Îi lipseşte, totodată, erudiţia acestuia. Are, în schimb, spontaneitate. Dar şi tenacitatea celui pentru care scrisul e, în primul rând, un act formator.

Dacă în *Schiţe*… rămâne în umbra tablourilor, naraţiunea echilibrează situaţia, firesc, în *Cartea vieţii mele*. Proza memorialistică, în care certa valoare documentară se conjugă cu o oarecare (fluctuantă) valoare literară, arată - încă o dată - cât de atent era Delamarina la tipurile umane. Profesori, ofiţeri, cunoscuţi sau necunoscuţi sunt evocaţi nemilos de memorialist şi se lasă desenaţi cu un ochi critic a cărui incisivitate nu îi sufocă, ci îi prezintă vii, în forma lor nudă – ecorşeu nemilos executat cu mâna sigură a unui anatomist al caracterelor. Tatăl autorului, de pildă, este „sever şi neîndurat”. Nu şovăie să îi dea copilului care dezamăgea la şcoală o bătaie „straşnică”, plină de „un adevărat zel de părinte îngrijit de viitorul unicului său băiat, mândria sa.” (*Cartea vieţii mele*) Pentru zugrăvirea tipurilor umane, sunt combinate uneori substantivele (sau locuţiunile substantivale) abstracte cu substantive şi adjective concrete (preponderente în text), într-o încercare de a surprinde atât trăsăturile fizice cât şi notele morale ale personajelor. Cu simţuri treze şi cu o intuiţie psihologică pe care şi-a exersat-o din copilărie, Delamarina e sensibil la concreteţea fizică, la atitudine, îmbrăcăminte, curăţenie, dar vrea să descopere

[80] Despre procedeele literare folosite de Alexandru Odobescu a scris Tudor Vianu în *Despre stil şi artă literară*, cuvânt omagial de acad. Al. Philippide, ediţie îngrijită şi prefaţată de Marin Bucur, Bucureşti, Editura Tineretului, 1965, p. 136-150.

şi esenţa morală tipică celui pe care-l descrie. Bunăoară, „nu-mi plăcea nici figura palidă şi lipsită de orice inteligenţă a băiatului. Ochii lui nu căutau nimic, nu se opreau de nimic. Avea în toată fiinţa lui ceva nesimţitor, blazat şi obosit. S-a uitat o dată spre mine cu aceeaşi ochi cu care se uită la borcanul lui de dulceaţă care îl incomoda şi parcă m-ar fi văzut deja de o mie de ori.” (*Cartea vieţii mele*) O plimbare prin Constantinopol îi prilejuieşte câteva observaţii: „Neguţătorii toată viaţa şi-o petrec în aceste adevărate viziune, trântiţi sau pitiţi turceşte, sorbind din cafeaua sau narghiuleaua care le stă dinainte. Limba de târg cu trecătorii era o franţuzească schilodită: ‹‹Musie! Musie! – venezisi, trebomarşe!›› Şi, într-adevăr, poţi avea lucruri foarte frumoase pe un preţ nu prea mare, însă e de recomandat mare atenţiune peste tot în Constantinopol, deoarece interesul ce-l pune şiretul turc de a-şi arăta marfa merge mână în mână cu acela de a-şi înşela cât de bine muşteriul.” (*Schiţe*...)

De la eul receptiv din primele schiţe, mulţumit să observe şi să transpună (prin cuvânt şi culoare) peisaje şi tipuri umane, Delamarina ajunge în călătoria din 1893 şi în *Cartea vieţii mele* să-şi releve, pe alocuri, dubla calitate a eului - receptiv şi creativ. Primul aglutinează cu fervoare şi asimilează informaţii, trăiri, reacţii care să-l îmbogăţească, al doilea proiectează o machetă intelectuală, afectivă, socială şi picturală, revelatorie pentru lumea românească şi europeană de la sfârşitul secolului al XIX-lea.

4. Corespondenţa

Scrisorile care s-au păstrat (unele dintre ele fragmentar) subliniază evoluţia unui tânăr în peisajul socio-politic furtunos de la sfârşitul veacului al XIX-lea. Desigur că aceste epistole nu au fost gândite pentru a trece, cândva, pe la tipar. Sub înfăţişarea formală a corespondenţei de familie, se ascunde o libertate de expresie (bine) strunită de ceremonialul politeţii faţă de adresant. Dincolo

de suprafaţa textului, se află un adolescent frământat de sentimente naţionale şi mânat de visuri îndrăzneţe sau un tânăr care se zbate între dezamăgire şi ambiţia de a-şi descoperi/valorifica vocaţia. Rezultatul suprapunerii dintre ceremonialul narativ şi mărturisire e o ţesătură străvezie, cu ochiuri largi ca pânza de păianjăn.

Epistolele lui Victor Vlad reflectă o febrilitate raţională. Transcriu zbateri şi concentrare, scrutează nedumeriri zguduitoare şi îmbracă seninătatea pulsatorie a visătorului. Scurte istorii de familie sunt readuse la viaţă, cu farmecul lor vătuit sau cu întâmplări cutremurătoare. Frânturi din gesturile mamei, afecţiunea mătuşii sau mici detalii din universul domestic (paradisiac) se proiectează, pe rând, în centrul afectiv al tânărului. Evocarea lor, abia strecurată în desfăşurarea epic-confesivă a scrisorilor, pare să fie efectul unui imbold scăpat din cenzura afectivă a tânărului: necesitatea de a găsi sensul continuităţii binelui, într-o lumea profund dezamăgitoare. „N-a început încă culesul viilor prin Lugoj?/ Mult aş vrea să-l fac vr'odată şi eu pe acas'; poate că voi putea veni ca ofiţer de această sărbătoare.", îi scrie Victor Vlad mamei sale, în 22 septembrie 1891.

Greutăţile întâlnite în sistemul educaţional (în gimnaziul lugojean, dar şi la Şcoala Militară din Craiova sau Iaşi) au condus la confruntarea cu sine, suprapusă necontenitei sondări a lumii. Victor Vlad a fost dintotdeauna sensibil la crusta diferenţierilor caracterologice. Scormoneşte în ceilalţi şi plonjează, totodată, în necunoscutul din el însuşi. Îi forţează limitele. Îl aşază într-un şir de răspântii periculoase. Provocarea eliminării din gimnaziu pentru a se putea înscrie la o şcoală militară din Regat, fuga la Tărâţa pe când era elev la Iaşi, hotărârea de a fi ofiţer de marină, în ciuda reticenţelor familiei, visul de a face studii de pictură în Italia trebuie (toate) privite în această cheie. Ceea ce se ascunde în spatele acestor momente esenţiale din biografia lui Victor Vlad se poate întrevedea în scrisori: frământări, interogaţii lăuntrice

(mărturisite parţial familiei), problematizări, decizii contrare impulsului mental schiţează o autoscopie a eului, în toată mobilitatea lui autentică: lucid, melancolic, activ, sceptic, ferm, patetic, ludic, şovăielnic, tandru, optimist, coroziv, resemnat, când narcisist, când autoironic. Fragmentarea şi recompunerea eului se produc pas cu pas, după legile geometriei variabile - ale cărei repere fundamentale sunt, uneori succesiv, alteori simultan, *starea* şi *luciditatea*.

În mai mare măsură decât proza autobiografică, scrisorile lui Victor Vlad sunt străbătute făţiş, cu o emoţie gâtuită, de adevăruri care au înlăturat brutal iluziile. „Ştiam că nici într-o parte din lume nu sunt oameni sinceri adevăraţi, dar poţi mai uşor să răsufli de ei, deoarece n-ai în tot momentul de a face cu ei, pe când în şcoala noastră un om care simte e doborât de scârbă, neputându-se despărţi nici la masă, nici în curte şi nici la culcuş de mişeii cari îl înconjoară şi cărora *trebuie* (s.a.), întotdeauna, să li te arăţi *binevoitor* (s.a.) sau cel puţin amabil. Ei bine, şi această încordare e ceva greu ce la urma urmei te satură. […] Am să răbd! Sunt decis să rabd deci ca un câine şi să strâng mai tare din ochi, ca să nu văd mizeriile ce mă înconjoară.”, notează la Iaşi, în 11 februarie 1890.

O lume amputată etic (şi estetic) se conturează în şi printre rândurile epistolelor. Reziduurile ei, adânc înşurubate în realitate, îşi aruncă aproape pretutindeni sporii. Trei sunt spaţiile care scapă acestei maculări: familia, arta şi nemărginirea mării.

Relaţia cu *celălalt*. Naţionalism, plurilingvism şi cultură europeană

Mai mult de un veac ne desparte de perioada în care Victor Vlad Delamarina îşi nota *Schiţele*… şi scria *Cartea vieţii mele*. Oricine citeşte astăzi aceste pagini va remarca spiritul critic al autorului lor, dar şi dragostea de frumos ori capacitatea de

entuziasmare – în faţa unei realităţi sau a unui vis. *Cartea vieţii mele* evocă un univers familial în care cultura şi vorba de spirit erau prezenţe constante şi naturale în viaţa de zi cu zi. Totodată, articulează etosul unei societaţi (bănăţene) în care mediocritatea şi pasivitatea sunt amendate fără şovăială. Spiritul critic care l-a însoţit pe Victor Vlad Delamarina pe tot parcursul vieţii i-a fost insuflat într-un cadru familial orientat continuu spre evoluţie. Individuală şi colectivă. Morală, culturală, spirituală, pe de-o parte, socială şi politică, pe de altă parte. Aspira spre soliditatea conştiinţei individuale şi solidaritatea conştiinţei de grup.

Implicarea socio-politică făţişă a tatălui şi dedicarea culturală a mamei, (şi ea) cu puternice ecouri politice şi sociale, i-au trezit tânărului Victor Vlad conştiinţa limitelor şi dorinţa de a trece dincolo de ele. I-au inoculat nevoia de adevăr, un stil de gândire selectivă, care operează disocieri ale valorilor şi capacitatea de a acţiona cu fermitate. Fără îndoială, gândirea selectivă, ierarhizantă vine în contradicţie cu ideile politice de astăzi, dar ea domina fără ambiguitate câmpul simbolic din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. De asemenea, perioada petrecută de Victor Vlad la Iaşi, când a venit în contact cu spiritul marcant al Junimii[81], a catalizat această apetenţă critică şi a forjat, probabil, idei care se întrevăd printre rândurile din *Cartea vieţii mele*: autonomie individuală, însă grefată pe solidaritate organică, şi libertate politică, însă nu confundată cu egalitarismul uniformizant.

O problemă sensibilă o constituie relaţia lui Victor Vlad cu *celălalt*. La prima vedere, după unele formulări şi atitudini proiectate în text s-ar putea da, pătimaş, verdictul: naţionalist, antisemit, xenofob. Să le luăm pe rând.

Născut în Banatul integrat monarhiei austro-ungare, Victor Vlad a simţit de mic îngrădirea drepturilor unei etnii majoritare

[81] O analiză nuanţată a reflecţiilor politice de la „Junimea" a făcut Ioan Stanomir în *Junimismul şi pasiunea moderaţiei*, Bucureşti, Editura Humanitas, 2013.

într-un spaţiu dominat politic de o altă etnie, minoritară. Dualismul austro-ungar din 1867 a schimbat puternic statutul românilor bănăţeni, supuşi unui aspru proces de maghiarizare. E un fapt istoric care trebuie acceptat fără reacţii sangvinare, ci cu calm, moderaţie şi discernământ. Printre primele lecţii de geografie pe care i le dă mama micuţului Victor Vlad se află următoarea: „‹‹Noi locuim în Ţara ungurească…›› ‹‹Cum?››, întrebai eu. ‹‹Da, ţara în care locuim noi se numeşte Ungaria››, îmi răspunse mama şi, deoarece eu nu pricepeam defel ce vrea să zică, a adăugat numaidecât: ‹‹Aşa se cheamă în geografie astăzi, dar, cu toate acestea, noi suntem români şi mai înainte şi asta tot ţară românească a fost, dar au venit ungurii… şi au luat-o cu puterea.›› Atâta a fost destul deja, pentru a face să încolţească în mine sământa de ură. Nu degeaba a fost primul lucru ce l-am învăţat de dinafară: ‹‹*Mult e dulce şi frumoasă limba ce-o vorbim, altă limbă armonioasă ca ea nu găsim.*›› [s. a.] Etc. etc. Vorbă sfântă ca şi Tatăl nostru." Folosit în acest context şi raportat apoi la întreaga viaţă a lui Victor Vlad, termenul „ură" ar avea mai degrabă sensul de duşmănie faţă de o *situaţie* considerată nedreaptă decât faţă de o etnie în întregul ei sau faţă de o realitate culturală avuabilă. Nimic din biografia autorului nu arată acţiuni sau atitudini care să justifice existenţa unei uri etnice - definitoriu iraţionale. E adevărat, învaţă limba maghiară din obligaţie şcolară şi socială, dar o asimilează cu adevărat într-o vacanţă petrecută la rudele tatălui său, la Oradea, într-o regiune puternic maghiarizată, faţă de care nu are nicio aversiune. Despre situaţia limbilor română, maghiară şi germană în şcolile bănăţene scrie: „Gimnaziul din Lugoj are opt clase. El a fost făcut la început de locuitorii oraşului, în majoritate români. Oraşul avea să îngrijească de toată întreţinerea sa şi limba ungurească se învăţa ca un curs secundar. Mai pe urmă, a început statul să se amestece în conducerea sa şi gimnaziul

deveni pe jumătate a statului şi pe jumătate a oraşului. Pe urmă au început ungurii să reglementeze limba ungurească pentru predare şi în anul 80-81, când intrai eu în clasa I, limba nemţească era tocmai în desfiinţare, devenind un curs secundar numai, ca şi limba română.” Victor Vlad discerne limpede între cultură şi autoritatea politică discreţionară. Dar şi între individ şi colectivitate. Judecăţile lui critice se revarsă asupra persoanei, indiferent de etnie. Români, unguri, saşi sau evrei sunt trecuţi prin acelaşi filtru. Un profesor şvab este „blând”, dar nu scapă de critică, bunăoară, nici preotul român-ortodox care preda limba română la gimnaziu, nici unii dintre colegii săi, la rândul lor elevi români.

După ce, la încoronarea lui Carol I, elevului de gimnaziu i s-a interzis categoric plecarea la Bucureşti împreună cu familia sa, dorinţa difuză a lui Victor Vlad se limpezeşte – să devină ofiţer în armata română: „imaginaţia mea montată nu zbura decât spre România [pe] care mi-o închipuiam ca un Eden. Viaţa militară peste măsură de colorată şi frumoasă şi lumea românească în sine mă fermecau şi nu-mi dădeau pace.” Întreaga acţiune de frondă a lui Victor Vlad (inscripţia „Trăiască românimea!” şi cocarda cu tricolorul românesc) este rezultatul unei opţiuni raţionale, care să îl apropie de îndeplinirea acestui vis. Victor Vlad nu era un fanatic. Naţionalismul lui avea o doză suficientă de luciditate pentru a lăsa în umbră patima. Atitudinea şi gestul lui insurgent nu erau alimentate de un intempestiv elan romantic-revoluţionar, care să schimbe din temelii o ordine socio-politică văzută ca injustă, ci erau menite să provoace o exmatriculare privită ca personal-izbăvitoare. În acest caz, conştiinţa colectivă este pusă în slujba conştiinţei individuale. Elevul de atunci şi-a cumpănit paşii şi a calculat rece efectele unui astfel de gest rebel într-un context politic autoritarist. Era, după cum mărturiseşte, singura soluţie pentru a-şi împlini visul: a forţa mâna familiei să accepte

înscrierea lui într-un liceu din Regat. „Planul meu de a deveni elev de şcoală militară în România mă orbise cu desăvârşire şi, tăinuindu-l bunicilor mei cărora le fusesem îmcredinţat de mama care locuia în Bucureşti, mă gândeam şi zi şi noapte la modul cum aş putea scăpa odată de unguri, momentul nu mai era departe şi eu eram deja aproape de ţintă.” S-ar putea spune că naţionalismului lui Victor Vlad îi lipseşte voluntarismul (sau fanatismul) revoluţionar-utopic. Îi este străină autoiluzionarea, atunci când priveşte contextul politic al vremii. Ajuns în Regat, rămâne un naţionalist, apărător al drepturilor românilor bănăţeni, dar o face dintr-o plasare lucidă în realitatea evoluţiei de la nivelul societăţii româneşti şi cu încredere în soliditatea evoluţionismului ei organic – deşi această încredere este adesea şubrezită de o guvernare şi o administraţie dezamăgitoare.

Dacă prin atenţia raţională acordată realităţii evoluţiei în societatea românească Victor Vlad s-ar încadra în spiritul junimist, aşa cum a fost acesta propovăduit de Titu Maiorescu[82] şi Petre Carp (plasaţi, din perspectiva geometriei grupului, în cercul conducătorilor, răspunzători de producţia ideologică şi de activitatea politică)[83], prin privirea condescendentă pe care ar fi aruncat-o evreilor s-ar situa spre marginea perimetrului intelectual al „Junimii”, acolo unde se afla Mihai Eminescu.[84] Termenul cu care Victor Vlad Delamarina se referă la evrei, indiferent că-i întâlneşte la Lugoj sau în Moldova, este „jidan” (cu varianta feminină „jidoavcă”), azi resimţit ca peiorativ - ceea ce ar putea sugera o afinitate cu gândirea antisemită de la sfârşitul veacului al

[82] Nu se cunosc detalii despre vreo posibilă întâlnire între Victor Vlad şi Titu Miorescu la Iaşi sau Bucureşti, dar este limpede că mentorul „Junimii” cunoştea încercările literare ale elevului de la Şcoala Militară, inclusiv piese de teatru (localizări sau traduceri) despre care nu se găsesc informaţii nicăieri altundeva. Este vorba despre *Lacheul pedagog* şi *Pe la miezul nopţii*, piese menţionate numai de Titu Maiorescu.
[83] Cf. Sorin Alexandrescu, *Junimea – discurs politic şi discurs cultural*, în idem, *Privind înapoi, modernitatea*, Bucureşti, Editura Univers, 1999, p. 53-55.
[84] Cf. Ioan Stanomir , *Op. cit.,* p. 89.

XIX-lea. Trebuie remarcat că, în epoca în care trăia Victor Vlad Delamarina, acest termen era etonimul obişnuit, corespondent al maghiarului *Jido*, francezului *juif* şi spaniolului *Gitan* etc. Pentru Banatul dualismului austro-ungar pulsul vieţii intelectuale era dat de Viena şi de Budapesta. Liberalismul austriac înlesnise emanciparea evreilor şi asimilarea lor în structurile modernităţii. În schimb, „prăbuşirea liberalismului a făcut din evrei nişte victime iar răspunsul cel mai convingător în faţa persecuţiilor a fost fuga lor în patria pe care o proiectase sionismul."[85] Desigur că nu au fugit toţi evreii care se imţeau ameninţaţi. În platforma electorală din 1879, naţional-socialistul Georg von Schönerer a introdus primele obiective antisemite, împotriva „dominaţiei evreieşti asupra banilor şi cuvântului [adică a presei]. [86] Scrie Carl E. Schorske: „Negustorul evreu simboliza pentru clasele de jos ceea ce proprietarul evreu de mari magazine era pentru păturile înstărite; ambii puneau în primejdie existenţa comercianţilor tradiţionali; ambii atrăgeau micii consumatori şi, totodată, le stârneau ostilitatea."[87] În 1887, Karl Lueger i s-a alăturat lui von Schönerer şi a sprijinit proiectul de lege al acestuia, prin care se limita emigrarea evreilor. La fel ca von Schönerer în urmă cu câţiva ani, Karl Lueger (cel care avea să devină primarul iubit al Vienei) a virat de la liberalism spre democraţie şi reformă socială, iar apoi a derapat spre antisemitism. Îi despărţea totuşi pangermanismul – care îl fascina pe von Schönerer şi îl lăsa rece pe *der schöne Karl*. Cu alura sa de dandy şi cu discursul fin stilizat, Lueger a împrumutat puţină respectabilitate[88] antisemitismului care începuse, după 1890, să ia din ce în ce mai mult forma violenţelor de stradă.

[85] Carl E. Schorske, *Op. cit*, p. 114.
[86] Apud *Ibidem*, p. 124.
[87] *Ibidem*, p. 125.
[88] Cf. William M. Johnston, *Spiritul Vienei. O istorie intelectuală şi socială, 1848-1938*, traducere de Magda Teodorescu, Iaşi, Editura Polirom, 2000, p. 78.

Într-un proces firesc, această atmosferă s-a propagat de la Centru spre margine, dar nu a avut tensiunea (ori chiar violenţa) care caracteriza capitala austriacă. Şi nici pornirile antisemite şi vituperările xenofobe care străbat din gândirea şi textele lui A. C. Popovici, lugojanul care va propune *Statele Unite ale Austriei Mari*. Din toate scrierile lui Victor Vlad Delamarina nu se poate extrage niciun rând în care atitudinea (mai mult sau mai puţin) depreciativă ascunsă în termenul de „jidan" să se fi transformat într-un antisemitism real, cu porniri virulente sau cu dorinţe de excluziune. Nici familia nu îi oferea modele care să-l educe pe o direcţie antismeită. Tatăl l-a înscris la şcoala evreiască din Lugoj, căci „unde într-altă parte se face atâta socoteală ca la jidani." Însă acolo micul elev nu a fost deloc fericit. Barierei pe care o constituia necunoaşterea limbii şi a tradiţiilor i s-a adăugat un profesor cu „drăguţe principii pedagogice". Profesorul Singer e „tipul lui Iuda, o fiinţă răutăcioasă", evocat astfel: „La şcoală mă trăgea profesorul de păr la tâmple şi chiar de urechi avea dreptul să mă apuce şi aceste mişcări de predilecţie mi se pare că le făcea cu o pasiune adevărată de câte ori îl mâncau vârfurile degetelor, fără să ţiie[89] seama de durerea şi disperarea mea. Mai tot a doua zi mă închidea în şcoală pe timpul prânzului şi trimitea acasă de-abia seara pe la cinci, dispoziţia mea când mă întorceam astfel pedepsit acas' mă revoltă şi acum când îmi aduc aminte. Flămând, speriat, ruşinat şi cu frică, mă apropiam ca un condamnat la ghilotină [...]. După bătaia tatei mai urmau iarăşi lecţiile particulare de seară ale profesorului, de asemenea, acompaniate de ultimele trăsături de păr şi mustrări." (*Cartea vieţii mele*) Iar dacă la şcoală Victor Vlad întâlneşte şi „jidănaşi curioşi, murdari şi scârboşi" nu înseamnă că nu îşi face prieteni printre elevii evrei. Unii chiar îl iau sub protecţia lor. Printre ei, „bunul Mizerah", care îi traducea micului elev, în româneşte, tot

[89] Forma originală în text este „să ţiie", justificată prin faptul că în graiul bănăţean există cel de-al doilea „i".

ce spunea profesorul. Nici stabilirea lui Victor Vlad la Bucureşti, după marea polemică asupra modificării celebrului Articol 7 din Constituţie (care interzicea naturalizarea evreilor) şi încheiată cu victoria celor care contestau acordarea de drepturi civile şi politice evreilor, nu a adus o schimbare de atitudine care să se reflecte în textele sale, atât cât pot ele să fie supuse unui proces de dez-obiectivare şi de identificare a deicticelor care nu se văd la suprafaţă, de expunere a subiectivului şi/sau a ideologicului. Sau de găsire a amprentei personale şi subgrupului său.

Peregrinările maritime l-au dus pe ofiţerul Victor Vlad prin locuri dintre cele mai felurite, de la Constantinopol la Veneţia. Observaţiile neiertătoare cu privire la murdăria şi casele neîngrijite din Chios sau din Constantinopol, de pildă, sunt deranjante pentru omul recent, mereu atent să fie *politically correct*. „Clădirile [...] îţi fac impresia unor bolnavi de spital cărora nu li se mai dau doctorii, căci stau nereparate de când s-au pomenit; de altfel, se pare că verbul ‹‹a repara›› nici nu există în dicţionarul turcesc.” În cafenele se întâlnesc săraci cu „şalvari rupţi sau cârpiţi şi lucioşi de grăsime şi murdărie”, în timp ce „interesul ce-l pune şiretul turc de a-şi arăta marfa merge mână în mână cu acela de a-şi înşela cât de bine muşteriul.” (*Schiţe*...) Însă ochiul critic nu-l opreşte pe Delamarina să scrie laudativ despre Perá, cartierul modern al Constantinopolului, despre teatrele de vară, despre monumente sau Sfânta Sofia, să observe frumuseţea geometrică a Odessei sau să se entuziasmeze de frumuseţea Veneţiei ori de farmecul micului Taranto, chiar dacă acolo „se întâmplă [...] să vezi câte-un burtăverde cu barbete, mustaţa rasă, mare şi gras ca un tapir, cocoţat pe capra unui cărucior de lemn cu două roate mari, vopsite cu galben ca lămâia. Şade imposibil la înălţime şi plescăieşte din când în când cu limba sau cu biciul, ca să-şi iuţească echipajul constătător dintr-un biet măgăruş împopoţonat cu zorzoane şi ciucuri.”

A numi o stare de fapt exact după numele ei (nu după numele deformat pe care îl dau ideologiile) nu este un act de rasism sau de xenofobie. Când denunţă sărăcia din Chios sau lâncezeala de pe malurile Bosforului Delamarina nu comite un act de împietate, ci îşi mărturiseşte textual observaţiile. Ele pot fi adevărate, tot aşa cum se poate admite că autorul lor s-a înşelat sau a exagerat, caz în care trebuie cumpănit, cu seninătate, un argument potrivit. Pe această disponibilitate senină de dialog se bazează antidotul la epidemia ideologiilor distorsionante.

În plină epocă a mişcărilor naţionale, când lupta pentru câştigarea unor drepturi civile şi politice lua pe-alocuri forma unor derapaje iraţionale, xenofobe, Victor Vlad vorbea, citea şi scria în alte patru limbi, în afară de româna nativă. Ştia franceza, germana, maghiara, italiana şi încerca să înveţe engleza, deplângând încetineala cu care o asimila pe aceasta din urmă. Se plimba dezinvolt, aşadar, prin câteva culturi mari ale Europei. Picta, citea, scria şi făcea traduceri. În spaţiul călduros al familiei şi al prietenilor, punea în scenă mici piese de teatru (cu texte care îi aparţineau sau transpuse de el în română). Era departe de a fi cosmopolit, dar a fost, fără îndoială, un naţionalist lucid care valoriza etosul cultural european. A înţeles la timp că identitatea naţională nu o exclude pe cea europeană, definită printr-un patrimoniu cultural şi simbolic (la care s-ar adăuga tradiţia creştină şi juridică).

Uneori subiectiv, dar întotdeauna fixat analitic, Victor Vlad Delamarina a fost marcat de o sensibilitate alergică la orice limitare – de la cea politică (existentă în Banatul imperial) la cea familială (ilustrată prin imperativele tatălui), militară (reflectată în cerinţele ilogice ale superiorilor), culturală (proiectată în deschiderea spre alte culturi decât cea naţională),

spaţială (manifestată prin atracţia faţă de dezmărginirea mării) şi creativă (prin ispita exprimării de sine în forme multiple ale artei).

E un autor de (re)descoperit.

G.B.-Ţ.

TABEL CRONOLOGIC

1850, ianuarie 5 (stil nou). Se naşte, la Lugoj, Coriolan Brediceanu, om politic, deputat, avocat.

1850, noiembrie 12. Moare Constantin Diaconovici-Loga, pedagog şi lingvist bănăţean.

1851, decembrie 24. Se naşte, la Ciacova, în Banat, Sofia Rădulescu, fiica Paulinei şi a lui Constantin Rădulescu (1824-1895), inginer şi jurist, primar în trei legislaturi. Sofia Rădulescu va fi una dintre marile animatoare ale vieţii culturale bănăţene de la sfârşitul secolului al XIX-lea şi mama lui Victor Vlad Delamarina.

1852, octombrie 11. Se naște, la Reșița, George Augustin Petculescu.

1858, iunie 15. Se naşte, la Lugoj, Constantin Rădulescu junior (Costi).

1860. Alexandru Dobra, episcopul Lugojului, este chemat de Andrei Mocioni pentru a lua parte la Conferinţa prin care se protesta împotriva încorporării Banatului în Ungaria.

1863. La Lugoj se înfiinţează Reuniunea Femeilor Române.

1863, octombrie 16. Se naşte la Lugoj, Aurel C. Popovici, politolog, publicist, filosof politic bănăţean.

1863, decembrie 29. Se naşte la Mânerău (jud. Arad) Ion Vidu, dirijor şi compozitor bănăţean.

1865. Apare, la Pesta, revista „Familia”.

1866. Corul din Chizătău, dirijat de Trifu Şepeţean, susţine la Timişoara, un concert, cu participarea pianistei Sofia Rădulescu şi a lui Ioan Slavici, elev la Liceul Piarist.

1866. Societatea cultural-politică Alumneul Naţional Român se înfiinţează la Timişoara. Are un caracter profund naţional şi doreşte sprijinirea unor tineri talentaţi, lipsiţi de resurse materiale. Printre conducători se află cărturarul Emanuil Ungurianu. Alumneul Naţional Român s-a bucurat de susţinerea financiară a lui Alexandru Mocioni.

1867, septembrie 26. Se naşte la Beregsău Mare Aurel Cosma, avocat şi om politic bănăţean, unul dintre artizanii unirii Banatului cu România.

1867, februarie 17. Instaurarea dualismului austro-ungar.

1869. Sofia Rădulescu se căsătoreşte cu Ioan Vlad, solgăbirou (jurist) şi prim-pretor (primar) în Satu Mic (azi comuna Victor Vlad Delamarina).

1869, aprilie 17. Se naşte la Lugoj Ioan Popovici-Bănăţeanul, scriitor.

1869, ianuarie 10. Se naşte la Cincu (comitatul Făgăraş) Valeriu Branişte, publicist, om politic, membru al Academiei Române.

1869, februarie. Alexandru Mocioni este ales primul preşedinte al Partidului Naţional Român din Banat, nou înfiinţat.

1870, august 31. Se naşte, la Satu Mic, Victor Vlad (care va semna mai târziu cu pseudonimul Delamarina).

1872. Deputatul Alexandru Mocioni prezintă în Parlamentul maghiar un proiect de lege pentru înfiinţarea unui teatru românesc.

1872, august 17. Se naşte, la Surduc-Făget, Traian Vuia.

1872, iunie 2. Moare Iulian la Comloşul Mare Grozescu, publicist şi poet bănăţean.

1872. Se înfiinţează Reuniunea de Cântări şi Muzică din Reşiţa Montană.

1873. Se naşte Lucia, sora lui Victor Vlad, coristă a Reuniunii Române de Cântări şi Muzică din Lugoj.

1874, aprilie. Alexandru Mocioni se retrage din Parlamentul maghiar deoarece în acea legislatură discutarea problemei naţionalităţilor nu a mai fost permisă.

1874, noiembrie 19. Se naşte la Şiştarovăţ fruntaş al românilor bănăţeni, publicist, politician, deputat, ministru.

1975. Se naşte Paula, sora lui Victor Vlad.

1877. Se naşte Laura, sora lui Victor Vlad.

1877, aprilie 2. Se naște, la Lugoj, Tiberiu Brediceanu.

1877, mai 9. Parlamentul proclamă independenţa României faţă de Imperiul Otoman.

1877. Înfiinţarea Societăţii Române de Cântări şi Muzică din Caransebeş.

1878-1884. Trupa ambulantă de teatru a lui G. A. Petculescu face turnee în Banat și în Transilvania.

1879, mai 8. Vasile Alecsandri citeşte la „Junimea" drama istorică romantică *Despot-Vodă*, în prezenţa lui Mihai Eminescu, Ioan Slavici, Ion Luca Caragiale. Premiera are loc în acelaşi an, la Teatrul Naţional din Bucureşti.

1879, februarie 9. Mitropolitul Ioan Vancea şi Episcopul Victor Mihali protestează la Viena împotriva proiectului de lege care prevedea introducerea limbii maghiare ca obiect de învăţământ obligatoriu în şcolile poporale, elementare şi superioare confesionale române.

1879, decembrie 25. Este tipărit, la Lugoj, primul număr al gazetei „Desceptarea” sub direcţiunea lui Iosif Tempea, una dintre primele publicaţii româneşti din Banat.

1880, mai 5. Moare la Foeni (jud. Timiş) Andrei Mocioni, jurist, om politic, membru fondator al Academiei Române.

1881. Victor Vlad este înscris la gimnaziul din Lugoj. Se împrieteneşte cu Niţă Popovici (Ioan Popovici-Bănăţeanul), viitorul nuvelist.

1881-1886. Victor Vlad îşi petrece vacanţele şcolare la Chizătău, în casa străbunicilor materni, Nicolae şi Parascheva Rădulescu.

1882. Se sărbătoresc 25 de ani de la înfiinţarea Corului din Chizătău, cu participarea lui Ciprian Porumbescu.

1882. E tipărit volumul *Stilul şi poetica limbei române în uzul şcoalelor gimnaziale* de Iosif Tempea, preot şi profesor gimnazial ortodox la Lugoj.

1882-1883. George Coşbuc publica primele poezii în revista „Muza someşeană”.

1883, decembrie 25. Moare la Budapesta Ion Vlad, tatăl lui Victor Vlad.

1884. Moare la Bucureşti Paula, sora lui Victor Vlad.

1884. Victor Vlad este printre organizatorii unei reuniuni literare cu public, al cărei aer patriotic nu este pe placul autorităţilor. Este exmatriculat de la Gimnaziul de Stat din Lugoj, alături de colegii săi Ioan Popovici, Ion Lupulescu, Ştefan Lipovan, Zenovie Moise.

1884. Constantin Rădulescu junior îl înscrie pe Victor Vlad la Colegiul „Sfântul Sava” din Bucureşti.

1884. Apare volumul *Poesii* de Mihai Eminescu (Bucureşti, Editura Librăriei Socec&Comp.), cu o Prefaţă de Titu Maiorescu.

1884. Timişoara devine primul oraş din Europa continentală cu străzile iluminate electric.

1885. Acelaşi Constantin Rădulescu junior îl înscrie pe Victor Vlad la Liceul Militar din Craiova. Aici îl are profesor de română pe Mihail Strajanu, care îl remarcă şi îl recomandă Societăţii Junimea. De acum datează primele poezii ale lui Victor Vlad.

1885. Recital Dimitrie Popovici-Bayreuth la Lugoj.

1887, august 12. Se naște Aurel E. Peteanu.

1887. Constantin Rădulescu junior face demersuri pentru transferul lui Victor Vlad la Liceul Militar din Iaşi. Primul manuscris al lui Victor Vlad datează din această perioadă ieşeană şi e scris într-o limbă literară comună.

1889, iunie 15. Moare la Bucureşti Mihai Eminescu.

1889. Ion Vidu este numit la conducerea Reuniunii Române de Cântări şi Muzică din Lugoj.

1890. Apare în „Convorbiri literare" poemul *Nunta Zamfirei* de George Coşbuc.

1890-1892. Victor Vlad urmează Şcoala Militară Superioară din Bucureşti.

1890, decembrie 4. Moare la Oraviţa Simeon Mangiuca, folclorist bănăţean, membru de onoare al Academiei Române.

1890, decembrie 6. Moare Anton Mocioni, om politic, deputat în Parlametul de la Budapesta.

1891, iulie. Victor Vlad se îmbarcă pe bricul „Mircea” şi călătoreşte pe Marea Neagră şi pe Marea Egee. Ţine un jurnal de călătorie şi face desene.

1892. Victor Vlad termină Şcoala Militară Superioară şi obţine gradul de sublocotenent. Călătoreşte la Oradea, Zizin, Lugoj.

1892. Conferinţa extraordinară a Partidului Naţional Român hotărăşte, la Sibiu, redactarea unui Memorandum către împăratul Franz Iosef.

1892, august 15. Victor Vlad se duce la Galaţi. E repartizat la Sulina, pe vasul „Bistriţa”.

1892. La Caransebeş, apare volumul *Poezii populare din Banat* de Enea Hodoş.

1893. Omul politic, publicistul, compozitorul şi animatorul cultural Alexandru Mocioni înfiinţează la Timişoara ziarul „Dreptatea”. 1883, editat de Cornel Diaconovici (și director: martie –iulie 1894). Sub conducerea lui Valeriu Branişte, ca redactor responsabil, acest periodic militează pentru drepturile naţionale ale românilor.

1893, septembrie 10. Moare la Lugoj Ioan Popovici-Bănăţeanul.

1893. Se naşte la Csongrad (Ungaria) Miloš Crnjanski, scriitor şi diplomat sârb.

1893. Apare volumul *Balade şi idile* de George Coşbuc (Bucureşti, Editura Socec).

1893-1894. Victor Vlad Delamarina publică schiţe de călătorie în „Familia” şi în „Dreptatea”.

1894. Victor Vlad ajunge la Constanţa. E avansat locotenent. Călătoreşte cu crucişătorul „Elisabeta” pe Marea Mediterană şi pe Marea Adriatică. Speră ca la finalul călătoriei să poată pleca în Italia pentru a studia pictura.

1894. Are loc, la Cluj, procesul Memorandumului. Între pledanţii apărării se afla Coriolan Brediceanu.

1894, martie 13. Victor Vlad Delamarina debutează poetic cu *Toaca la Logoj*, publicată în „Dreptatea” .

1894-1895. Poezii de Victor Vlad Delamarina sunt publicate în periodicul timişorean „Dreptatea”.

1895, primăvara. Debutul bolii lui Victor Vlad Delamarina. Pleacă la tratament în străinătate, la Bad Wörishofen, în Abazzia şi la Merano. Revine în ţară. Pe drum, îl vizitează, la Budapesta, pe Tiberiu Brediceanu.

1895, noiembrie 21. Se naște, la Lugoj, Traian Grozăvescu.

1896, mai 3/15. Măcinat de tuberculoză, Victor Vlad Delamarina moare la conacul din Petroasa, care aparţinea mamei sale. E înmormântat la Lugoj. După dorinţa sa, e adus într-un car cu boi, înconjurat de flăcăi din Satu Mic şi însoţit de Reuniunea Română de Cântări şi Muzică.

1896. Miloš Crnjanski se mută cu familia la Timişoara, unde urmează Liceul Piarist.

1896. Apare volumul *Fire de tort* de George Coşbuc (Bucureşti, Editura Librăriei Şcoalelor C. Sfetea).

1897. Sofia Vlad-Rădulescu se stabileşte la München împreună cu fiica ei, Laura, pe care o înscrie la Academia de Arte Plastice.

1897, mai 3. Se naşte la Ferendia (jud. Timiş) Ioachim Miloia, om de cultură bănăţean, doctor în istoria artelor, director şi organizator al Muzeului Banatului, istoric, arheolog, pictor.

1898. Titu Maiorescu publică, în „Convorbiri literare”, nr. 2, articolul *În memoria poetului dialectal Victor Vlad Delamarina*.

1901. La 50 de ani, Sofia Vlad-Rădulescu audiază timp de patru semestre cursurile de filosofie şi pedagogie ale Universităţii din München, find una dintre primele femei admise în învăţământul universitar münchenez.

1902. Se tipăreşte prima carte cu poeziile lui Victor Vlad Delamarina: *Poezii bănăţăneşti. Întocmiri*. Ediţie îngrijită de Valeriu Branişte, Lugoj, Tipografia Traunfellner.

1902. Atanasie Marian Marienescu publică *Dialectul român-bănăţian, studiu pe basa poesiilor dialectale ale lui Victor Vlad Delamarina*, Lugoj, Imprimeria Carol Traunfellner

1903. Sofia Vlad-Rădulescu se întoarce la Lugoj, unde se dedică din nou activităţilor culturale.

1909, aprilie 1. Moare la Birchiş (judeţul Arad) Alexandru Mocioni.

1911. Miloš Crnjanski participă la Ciacova la festivităţile desfăşurate cu prilejul împlinirii a o sută de ani de la moartea lui Dositei Obradovici, călugăr, scriitor iluminist şi traducător sârb (născut în 1742, la Ciacova, Banat).

1913. Moare Lucia, sora lui Victor Vlad Delamarina.

1928. Apare prima carte din *Migraţii*, de Miloš Crnjanski. Câteva capitole din *Migraţii* evocă spaţiul bănăţean.

1915. Sofia Vlad-Rădulescu se retrage la Chizătău, în vechea casă părintească.

1916 (?). Sofia Vlad-Rădulescu şi fiica ei Laura sunt deportate la Sopron (Ungaria), pentru că ar fi „nesigure politiceşte”.

1917. Sofia Vlad-Rădulescu şi Laura sunt eliberate. Se întorc la Chizătău, unde sunt ţinute sub observaţie până la Unire.

1928, ianuarie 1. Moare, la Lugoj, Valeriu Branişte.

1936, martie 8. Moare, la Bucureşti, Constantin Rădulescu junior.

1936. La 40 de ani de la moartea lui Victor Vlad Delamarina, în biblioteca revistei „Luceafărul" din Timişoara apar versurile poetului, prefaţate de Alex. Bistriţeanu, şi *Schiţe din călătoriile mele*, prefaţate de Aurel Cosma jr.

1944, aprilie 5. Moare Sofia Vlad-Rădulescu.

1956. Moare Laura, sora lui Victor Vlad Delamarina.

1967. Apare monografia semnată de Virgil Vintilescu, *Victor Vlad Delamarina*, Timişoara, Sfatul Popular al Regiunii Banat, Casa Regională a Creaţiei Populare (ediţia a doua, Timişoara, Editura Zamolsara, 2007)

1968. Comunei natale a scriitorului îi este atribuit numele Victor Vlad Delamarina, prin hotărârea Consiliului Popular al judeţului Timiş.

2009, iunie 20. Inaugurarea Punctului Muzeistic și a Centrului de Studii Dialectale în comuna Victor Vlad Delamarina.

G.B.-Ţ.

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Cum poeziile, schiţele, proza memorialistică şi corespondenţa lui Victor Vlad Delamarina nu au fost niciodată adunate între aceleaşi coperte şi editate după principii clare, un asemenea demers era necesar pentru a oferi un tablou cât mai complet al textelor scrise de cel pe care Titu Maiorescu îl remarcase ca fiind un poet dialectal de valoare. În timpul scurtei sale vieţi (de nici 26 de ani), Victor Vlad Delamarina a publicat poezie şi proză în „Familia" (Oradea), „Dreptatea" (Timişoara) şi „Luceafărul", dar cele mai multe dintre texte au rămas în manuscris. O mare parte dintre ele a fost încredinţată tiparului după moartea autorului, o altă parte – din nefericire - s-a pierdut.

Istoria textelor lui Victor Vlad Delamarina

Ediţiile care au recuperat paginile scrise de Victor Vlad Delamarina au pornit de la cele câteva poeme şi proze publicate de autor în periodice şi au valorificat manuscrisele păstrate în familie. Dar nu toate manuscrisele au fost descoperite şi editate. Dacă proza (schiţele şi însemnările memorialistice) au fost recuperate, numărul poeziilor lui Victor Vlad Delamarina a iscat controverse. În 1968, la expoziţia bibliofilă organizată de Biblioteca Municipală Timişoara, scriitorul Virgil Birou, bun cunoscător al vieţii culturale bănăţene, a prezentat un caiet cu 11 poezii necunoscute ale lui Victor Vlad Delamarina, după ce în urmă cu 6 ani, scrisese un articol despre aceste poezii

necunoscute.[90] Tot în 1968 ar fi ieşit la iveală un caiet cu 23 de poezii, *Versuri în grai bănăţean*, în care exista o poezie *Către Europa* (necunoscută cercetătorilor) şi o *Epigramă unui procuror*, inedită şi ea. De asemenea, ar fi existat o relatare a inginerului agronom T. Schiopu, care păstrase o fotografie şi o carte de la familia poetului, cum că Victor Vlad Delamarina a scris o poezie umoristică inedită în perioada în care Biserica Greco-Catolică din Lugoj şi-a extins spaţiul. Familia ar fi distrus manuscrisul, considerându-l ireverenţios. Timpul scurs de atunci face imposibilă verificarea acestor informaţii, faţă de care este firească o doză de circumspecţie. De asemenea, publicate în „Familia", 1894, p. 228, versurile satirice *Pentru o muscă! Amintire din Şcoala Militară* nu au apărut în nicio ediţie a poeziilor lui Victor Vlad Delamarina.[91]

În monografia *Victor Vlad Delamarina*, publicată în 1967, Virgil Vintilescu ia în calcul zece piese ale autorului. Lipseşte dintre titluri *Fifi*[92], iar *Călătorie în jurul pământului în timp de 80 de zile*[93] („feerie de Jules Verne") este inclusă doar pentru că Delamarina o menţionase în *Cartea vieţii mele*. De fapt, încercările dramatice ale lui Victor Vlad Delamarina cuprind unprezece piese, patru piese originale (*În cămin, Învăţătorul Policarp, Gusturile nu se discută* şi *Fifi*), trei traduceri (*Fluşturatul*, *Pentru ce mă însor aşa iute, Călătorie în jurul*

[90] Virgil Birou, *Încercări în frumoasa aşezare a cuvintelor*, „Scrisul bănăţean", 1962, nr. 2, p. 20. Între cele 11 poezii inedite se află unele de inspiraţie populară: *Cătănie, În mijlocul codrului, Într-o noapte* şi *Fluturaşul*.

[91] Precizările cu privire la poeziile inedite au fost făcute de cercetătorul Ion Iliescu, în *Victor Vlad Delamarina. Secvenţe de istorie literară*, Mirton 2002, p. 32-36

[92] Cercetătorul Ion Iliescu a expus la expoziţia bibliofilă din 1968 o piesă in manuscris, *Fifi*. Piesa are două acte şi patru tablouri, este semnată Victor Ioan Vlad şi dedicată „mamei mele, Sofia Vlad Rădulescu". Până atunci se cunoşteau doar nouă piese. Existenţa celor nouă piese fusese pista pe care înaintase Virgil Vintilescu în monografia *Victor Vlad Delamarina*, publicată în 1967.

[93] Manuscrisul a fost găsit de îngrijitorul acestei ediţii în Patrimoniul Muzeului Banatului din Timişoara (inv. 1757/7).

pământului în timp de 80 de zile, „feerie de Jules Verne”) şi patru localizări (*Pacienta, Să vii mai des, monşerică, Pe la miezul nopţii* şi *Lacheul pedagog*). Nu toate s-au păstrat. Patru dintre ele s-au aflat la familia Rusalin din Timişoara[94]. Trebuie subliniat că, în 2015, Patrimoniul Muzeului Banatului din Timişoara păstrează doar două piese originale semnate de Victor Vlad Delamarina, *Învăţătorul Policarp*[95] şi *Fluşturatul*[96], şi o traducere (adaptare), *Călătorie în jurul pământului....* Celorlalte, din nefericire, li s-a pierdut urma.

Piesele nu au fost niciodată publicate integral, mici fragmente ale acestora regăsindu-se în monografia lui Virgil Vintilescu şi în cartea lui Ion Iliescu. De altfel, ele sunt exerciţii dramatice şi de traducere, lipsite de valoare literară sau de informaţie culturală consistentă (altele decât relevarea pasiunii autorului pentru teatru şi evoluţia mişcării teatrale din Banat).

Ediţii precedente

Poezia. Prima editare a poeziilor lui Victor Vlad Delamarina îi aparţine publicistului Valeriu Branişte şi a apărut la Lugoj, în Tipografia Traunfellner, în anul 1902: *Poezii bănăţăneşti. Întocmiri*. Avea 67 de pagini şi aduna atât poezii în grai bănăţean cât şi poeme în limba literară. Valeriu Branişte a înţeles rolul fonetismelor specifice graiului bănăţean (palatalizarea, bunăoară) şi a redat de la bun început această caracteristică (încă de la publicarea unor poezii ale lui Victor Vlad Delamarina în „Dreptatea”). Îi urmează în 1926 o plachetă de 32 de pagini, *Poezii*, apărută la Bucureşti, la Editura Cartea Românească, şi,

---

[94] Cf. Virgil Vintilescu, *Victor Vlad Delamarina*, Timişoara, Sfatul Popular al Regiunii Banat, Casa Regională a Creaţiei Populare, 1967, p. 70.

[95] Manuscrisul acestei traduceri se păstrează în Patrimoniul Muzeului Banatului din Timişoara (inv. 1757/9).

[96] Manuscrisul acestei traduceri se află în Patrimoniul Muzeului Banatului din Timişoara (inv. 1757/8).

doi ani mai târziu, *Poezii bănăţeneşti* (s. l.), însoţită de un *Glosar de vorbe bănăţeneşti*, mai precis 46 de cuvinte dintre care multe nu sunt cu adevărat „bănăţeneşti”, ci cunoscute într-o regiune mai largă, cuprinzând o parte a Transilvaniei şi a Olteniei. De pildă, *clisă* s.f. – „slănină”, *conşi/conci* s.n. – „legătura părului pe cap”, *pup* s.m. – „mugure”, *trăcni* vb – „a tresări”, *zuita* vb. – „a uita”.

Alexandru Bistriţeanu semnează *Introducerea* la *Poezii în grai bănăţean*, carte apărută în 1936 la Timişoara, în Biblioteca Luceafărul, prima ediţie care include un studiu aplicat al particularităţilor acestor poezii. În 1928, Biblioteca Populară „Astra” din Sibiu se îngrijeşte de apariţia celor 40 de pagini care alcătuiesc *Poezii. Poezii bănăţeneşti*. Ceea ce se observă de la prima vedere la aceste ediţii sunt diferenţele cu care este tratat specificul fonetic al poeziilor în grai bănăţean, de multe ori nerespectat cu fidelitate. Dificultăţile întâmpinate la tipar pot constitui, până la un punct doar, o circumstanţă atenuantă.

Ediţia lui Simion Dima din 1972 păstrează ordinea poeziilor din ediţia princeps a lui Valeriu Branişte (1902), coroborată (afirmă editorul) cu ediţia Al. Bistriţianu (*Doi scriitori bănăţeni*, Craiova, Editura „Scrisul Românesc”, f. a.). Faţă de ediţia princeps, lipseşte poezia *Noi ni-s acasă!*. Din cauză că transcrierea fonetică a versurilor, fidelă textului la prima sa apariţie, ar fi un obstacol la lectură, Simion Dima optează pentru simplificare. Renunţă la notarea lui „i” scurt. Pentru n muiat (pronunţat ca în franceză şi italiană) recurge la semnul ń, iar pentru l muiat, alege l’. Tot pentru fluenţa lecturii, Simion Dima pune notele explicative nu într-un glosar, ci după fiecare poezie. Unele inconsecvenţe în text la notarea aceluiaşi cuvânt (*cine-cinie-şine, lume-lumie, udgi-ugi*) au fost păstrate. Tot Simion Dima scrie o postfaţă şi alcătuieşte glosarul la *Ăl mai tare om din lume*, volum ilustrat de Done Stan, Timişoara, Editura Facla, 1978.

Compararea ediţiilor arată o neconcordanţă referitoare la numărul poeziilor în grai bănăţean: ediţia tipărită în 1938 de Biblioteca Populară „Astra" din Sibiu cuprinde 17 poezii, ediţia lui Simion Dima - 19, în timp ce monografia lui Virgil Vintilescu remarcă 20 de poezii publicate în periodice şi altele păstrate în manuscris: *Cătănie*, *În mijlocul codrului*, *Într-o noapte, Cei trei amici ai omului*, *O umbră sfântă*, *Inimi negre*, *Fluturaşul*, *Lupul şi cocorul*, *Câinele şi lupul*, *Vulpoiul şi strugurii*. Acestea din urmă se aflau într-un carneţel de buzunar intitulat *Poezie*, aflat (acum jumătate de veac) în păstrarea avocatului C. Dobrin din Timişoara[97].

Proza. În 1936, Biblioteca „Luceafărul" din Timişoara tipăreşte în 103 pagini, pentru prima dată, *Schiţele mele de călătorie*, Ediţie îngrijită de Aurel Cosma jr., lipsită însă de ceea ce le conferă schiţelor originalitate: desenele şi acuarelele autorului. În *Doi scriitori bănăţeni...,* Alexandru Bistriţianu a reprodus fragmente din *Schiţe*.

Proza autobiografică, scrisă probabil în perioada în care autorul ei încerca să se trateze în străinătate de tuberculoză, a fost publicată de Virgil Vintilescu în volumul I de *Documente literare* (Timişoara, Universitatea din Timişoara, Facultatea de Filologie, 1971), împreună cu texte din Ţichindeal, Mihail Gaşpar şi Ioan Slavici. A fost reeditată, cu mari inadvertenţe, în *Ăl mai tare om din lume: versuri, proză memorialistică, scrisori*, Ediţie îngrijită şi prefaţă de Simion Dima, Timişoara, Editura Facla, 1972. Lacunele acestei ediţii constau în eliminarea deliberată a unor cuvinte, sintagme, pasaje, chiar pagini întregi (înlocuite uneori prin puncte de suspensie, alteori fără niciun indiciu al extirpării lor), considerate de editor ori de cenzor (obligatoriu în anii '70) ca inadmisibile din punct de vedere ideologic sau privite, pur şi simplu, ca nesemnificative.

[97] Cf. Virgil Vintilescu, *Op. cit*., p. 193.

În alte situaţii, se rezumă unele pasaje considerate neimportante sau sunt înlocuite cuvinte care erau percepute (nu neapărat justificat) ca peiorative. Rezultatul este un text incomplet, care îl privează pe cititor de informaţii adeseori esenţiale, şi lipsit, într-o mare măsură, de onestitate editorială, de vreme ce pasaje sau chiar multe pagini la rând sunt scoase fără a marca în vreun fel acest lucru.

Corespondenţa. O mare parte a corespondenţei lui Victor Vlad Delamarina (13 scrisori, mai precis) a fost inclusă de Virgil Vintilescu în volumul I de *Documente literare* (1971): către Sofia Vlad-Rădulescu (1884, 1890, 1891 – martie, mai, septembrie, 1893, şi două scrisori nedatate), către Elena Dobrin (1885, 1886, 1887 – 14 februarie şi 21 mai), către bunicul său (1888). Monografia semnată de acelaşi autor indică existenţa a 16 scrisori semnate de Victor Vlad.[98]

În ediţia sa din 1972, Simion Dima a publicat 8 epistole: către Elena Dobrin (1887), către Sofia Vlad-Rădulescu (1888, 1890, 1891, 1893, 1895), către Laura Vlad (1894) şi către un destinatar necunoscut (1895).

Şase scrisori inedite au fost prezentate în 1968 la expoziţia bibliofilă organizată de Biblioteca Municipală Timişoara de familiile Dobrin şi Rusalin. Aceste scrisori erau datate 25 septembrie 1884 (către Elena Dobrin), Iaşi, 14 martie (către Elena Dobrin), Iaşi, 22 martie, 1890 (către Elena Dobrin), Craiova, 7 noiembrie 1887 (către unchiul George Dobrin), Iaşi, 10 martie 1888 (tot către George Dobrin) şi Bucureşti, 26 martie 1892 (către bunicul Constantin Rădulescu)[99].

O scrisoare nepublicată nici în *Documente literare*, nici în volumul îngrijit de Simion Dima a fost descoperită de îngrijitorul acestei ediţii printre documentele aflate în Patrimoniul Muzeului

[98] *Ibidem*, p. 195-196.
[99] Cf. Ion Iliescu, *Op. cit.*, p. 51-54.

Banatului[100] din Timişoara. Astfel, epistola datată 30 iunie 1889 (adresată Sofiei Vlad-Rădulescu) este tipărită acum pentru prima dată.

Prezenta ediţie

Pentru această ediţie au fost asumate şase căi deopotrivă complementare şi dificile: stabilirea (acolo unde a fost cazul, descifrarea) şi transcrierea textului, traducerea fragmentelor scrise în alte limbi decât româna, scrierea unui studiu introductiv, întocmirea aparatului critic (notele, glosarul, opiniile critice) şi organizarea anexei.

Prea puţine dintre manuscrisele lui Victor Vlad s-au păstrat până astăzi. Stabilirea textului s-a sprijinit, pentru poezie, pe ediţia princeps (publicată de Valeriu Branişte) şi pe ediţiile lui Alexandru Bistriţianu şi Simion Dima, la care se adaugă *Pe câmpul de luptă*. Aceasta a fost reprodusă într-o scrisoare adresată mătuşii lui, Elena Dobrin. De asemenea, în volumul de faţă sunt incluse poeziile *Noi ni-s acasă* şi *Păpricaşu' naşului*, aflate în cuprinsul ediţiei princeps, dar pe care ediţia lui Simion Dima nu le-a cuprins. *Noi ni-s acasă* lipseşte şi din ediţia îngrijită de Al. Bistriţianu în 1936. De asemenea, sunt incluse pentru prima dată într-un volum versurile satirice *Pentru o muscă! Amintire din Şcoala Militară*, apărute în 1894 în revista „Familia". Capitolul dedicat poeziei este organizat pe două secţiuni (poezie în grai bănăţean, respectiv în limba literară), iar în cadrul acestor secţiuni poeziile sunt ordonate cronologic, în funcţie de data publicării lor în periodice. Poeziile netipărite în revistele vremii încheie secţiunile, cu o excepţie - *Pe câmpul de luptă*, despre care se ştie că este prima poezie scrisă de Victor Vlad şi corectată sub îndrumarea profesorului Străjanu (informaţia apare în corespondenţa lui Delamarina).

[100] *Scrisori* (inv. 1760/1-14).

Un caz particular este cel al poeziei *Mă, Cimişe*!, despre care monograful Virgil Vintilescu dă informaţia că a fost tipărită în „Dreptatea”, I, 1894, nr. 97, dar care nu apare în acel număr al periodicului timişorean şi nici în celelalte pe care le-am consultat.

Pentru *Schiţele de călătorie* s-a pornit de la manuscrisele păstrate în Muzeul Banatului din Timişoara, comparate cu ediţia lui Aurel Cosma jr. Aceeaşi metodă comparativă s-a folosit şi în cazul prozei autobiografice: s-a lucrat cu manuscrisele păstrate la Muzeul Banatului şi s-au comparat cu textul publicat în ediţia lui Simion Dima (din 1972), dar şi cu *Documentele literare* publicate de Virgil Vintilescu (în 1971), astfel încât, de data aceasta, *Cartea vieţii mele* şi *O nimica toată!* să fie restituită integral cititorului. Am păstrat cele câteva subtitluri alese de autor şi am renunţat la cele introduse de Simion Dima în ediţia lui.

Corespondenţa a fost reconstituită pe baza manuscriselor păstrate în Muzeul Banatului din Timişoara, confruntate cu scrisorile incluse de Virgil Vintilescu în *Documente literare* şi de Simion Dima în ediţia din 1972.

Cercetarea textelor a adus o dificultate în plus: faptul că Victor Vlad a trecut prin mai multe şcoli, inclusiv cu predare în alte limbi (ebraică, germană, maghiară), a făcut ca ortografia şi, uneori, exprimarea lui să sufere. Pe lângă aceasta, a folosit norme ortografice diferite pentru aceeaşi limbă şi a dat dovadă de inconsecvenţă în scrierea unuia şi aceluiaşi cuvânt, fie cu forme morfologice diferite, fie substantive proprii ortografiate în diverse moduri. Pe acestea din urmă le-am păstrat în forma ortografică pentru care a optat autorul.

Transcrierea textului s-a făcut ţinându-se seama de particularităţile limbii lui Victor Vlad Delamarina în diferite etape ale evoluţiei acesteia.

Traducerea a constat în redarea în limba română a cuvintelor sau a micilor fragmente scrise de autor în alte limbi (maghiară, germană, franceză, mai puţin engleză, latină etc.)

Întocmirea notelor de subsol a avut în vedere oferirea unor informaţii cu caracter explicativ sau contextual, dar şi informaţii despre evenimente sau personalităţi evocate în proză sau în corespondenţă. Aceste detalii sunt utile pentru buna înţelege a autorului şi a epocii în care a trăit. Tot în note sunt traduse unele cuvinte şi secvenţe scrise într-o limbă străină, dar care apar în contexte româneşti.

Glosarul cuprinde, în ordine alfabetică, cuvintele mai puţin sau deloc cunoscute cititorului de astăzi, fie ele în grai bănăţean sau din limba literară.

Câteva clarificări de natură lingvistică

În textele scrise de Victor Vlad Delamarina în limba literară, am păstrat particularităţile morfologice, sintactice, lexicale şi de topică, pentru ca specificul limbii române de la sfârşitul secolului al XIX-lea să fie la îndemâna cititorului. De aceea, s-au menţinut inclusiv formele duble care apar în procesul de flexionare: *mărei/mării, şcoalei/şcolii* etc., s-a păstrat articolul genitival invariabil **a** (*a cărui fiu*) şi s-a menţinut forma populară a articolului demonstrativ (**a** pentru *cea*, **ăl** pentru *cel*).

Forma de plural a pronumelui relativ (*cari*) a fost păstrată, aşa cum a fost menţinut şi acuzativul neprecedat de prepoziţia „pe”. Nu am intervenit nici în forma substantivelor proprii ortografiate în diverse moduri (*Iaşi/Iassy/Iassi*), tocmai pentru a fi ilustrată varietatea formelor ortografice pentru care a optat autorul.

În schimb, am făcut modificări la nivel fonetic astfel încât lectura să nu fie îngreunată mai mult decât este necesar: s-a renunţat la **u** final (*locu* >*loc*), **s + b, d, g, v > z** (*desgusta* >

dezgusta) şi s-a renunţat la forme fonetice învechite (*vacanţia* > *vacanţa*). Pentru valoarea lor expresivă, s-au păstrat formele *acas'* şi *vr'un*. De asemenea, s-a actualizat scrierea cu **ă**, **â**, **ş**, **ţ**. Punctuaţia a fost adaptată normelor actuale.

În cazul poeziilor scrise în graiul bănăţean, principiul fonetic a fost fundamental. Pentru redarea palatalizării consoanelor (**b**, **p**, **v**, **f**, **d**, **t**, **l**, **m**, **n**, **r**), specifică rostirii bănăţene, s-a optat pentru semnul **'** (*real'e*), respectiv pentru **ń** (*spuńe*). Sunetul **dz** a fost redat prin notarea lui tradiţională (*vie*dz). Semnul **î** din interiorul cuvintelor redă acest sunet care corespunde, în graiul bănăţean, semnului **i**, **e**, **ă** sau **u** în limba literară (*dîn* < *din, dzîuă* < *ziuă*). Când vocala **i** urmează după consoanele dure **j**, **s**, **r**, **ş**, **t**, **ţ**, **z** în limba literară, ea are în rostirea bănăţeană corespondent în sunetul **î:** *păzît, sîngur*, *strîgă* etc. Apostroful indică absenţa articolului hotărât (*focu'*), a unui sunet din interiorul cuvântului (*fiin'că*) sau a sunetului final (*numa'*).

G.B.-Ţ

POEZII

Bănăţeneşti

TOACA LA LOGOJ

Baş dă pupi frăgaru-ăl mare
Şî baş Ioţi-a lu Toboc
Sus în vârf bace cu foc
Toaca dă păreche n-are.
Toc! Ticotoc! Toc! Ticotoc!

Logojeńii toţ să miră
Cum dă n-au şî iei năroc!
Toaca lor parcă-i dă soc,
Glasu iei nu să răsfiră.
Toc! Ticotoc! Toc! Ticotoc!

Dar şî Ioţi-i zmău dă fire,
Nu-i ca alţii motântoc,
Dântre toţi ăi care toc
Iel bace mai cu sîmţire:
Toc! Ticotoc! Toc! Ticotoc!

Gimińeaţa cu cocoşii
Să acaţă-n graf dă loc
Ş'apoi ţâńce: toco-toc
Până vin ouăle roşii!
Toc! Ticotoc! Toc! Ticotoc!

Cum dă-i aşa maistor Ioţi,
Calfa aia lu Toboc,
Care toacă-aşa cu foc
Dă ńe mirăm noi cu toţii?
Toc! Ticotoc! Toc! Ticotoc!

Nu-i baş lesńe ńişi la toacă
Şî lui Ioţi nu-i dă joc!
Dă cu drag! Cu duh! Cu foc!
Ptiu! Să nu mi să ghioacă!
Toc! Ticotoc! Toc! Ticotoc!

(„Dreptatea”, I, 1894, nr. 59, p. 5)

SÎNGURU’ PĂCAT!

Sub lumina ha şierească,
Pă largu pământului,
În bătaia vântului,
Firie dulşie omeńească,
Graiu bland şî cumpătat
Ca în dueşiel’e Banat
Nu mai cred să să găsască!

Şie mândreţuri prân câmpie!
Şie dă holge cu rod bun!
Creşce prunu lângă prun

Şî struguri frumoş’ în viie!
Bănăţeńii-ai ochi frumoş’,
Iei îş vredńişi, sănătoş’
Şî tot natu-i d’omeńie!

Cum răsună-n ghies pădurea
Dă glas dulşie dă şimpoi
Ori dă fluier dă la oi!
Dar auzitu-s’o p’aiurea,
Ca săceanu lucrător
Ca-n Bănat să cânce-n cor?
Pui rămaş că: ńicăurea!

Dă cregință ş’a lui faptă
Bănăţanu ăl frumos
Totd’auna i fălos!
„Tu şie ieşci” dă-ntrebi, ce aşteaptă
Dă la orice băietan:
„Bage, io mis bănăţan!!!”
O fi vorba lui gireaptă…

P’ângă tece estea buńe,
Care îs pă la Banat
Ieste ş’un micuţ păcat,
Nu vă râgeţ, - dar l’oi spuńe:
Farba şi albel’el’e
Strâcă bănăţeńel’e
Ca pă flori o uscăşiuńe!

(„Dreptatea”, I, 1894, nr. 69, p. 5)

„ŢUCĂ-L MOŞU' "

„Ţucă-l moşu, ţucă-l moşu"
Iera vorba unui moş,
Când vegea copii drăcoş'
Tot cutrierând Logoju.

Moşului i-o fost zănatu
Să şierşască la criţari.
N-aduna iel bunuri mari,
Dar îl miluia tot natu.
„Viaţa-mi este spră osândă
Pân' la-sută am vr'un an." –
Să jel'ea el în givan
Cu vorba lui bună, blândă.

Chipul lui bătrân şi dulşie
Samănă, mă gângeam ieu,
Baş cu a lu Dumńezeu
Şî-m'veńea să fac şî cruşîe.

Toţ copiii-l luam cu buna,
Nu ca p-ăilalţi cal'işi
„Moşu ţucă 'piii mişi" –
Răspungea şî iel într-una.

Dă colaşi şî vr-un ou roşu,
Când pomana să împarce
Pă la Paşci, îi făşiam parce
Şî lu bietu „Ţucă-l moşu."

„Dumńezău să ce trăiască!
Şî pă voi pă toţi d'aişi,
Moşu ţucă piii mişi!"
Zâşea iel să mulţămească.

*

Într-o iarnă d'a cumplită,
Iar veńi moşu-n oraş
Gârbovit, zdrenţos, golaş,
După zilńica lui pită.

Fiin'c'o vint la noi – vezi bińe,
Baş în zâua dă ajiun:
N-o fi moşu „moş Creşiun"?
Mă gângeam ascuns în mińe.

Sara-n vremea dă colindă,
Când sărbătoream la pom
Ies afar' ş-aud un om
Spunând slujilor din cindă:

„Ia săriţ afară-n stradă
Oameni buńi a lu’ Cristos
Şî vegeţ că colo jos
O căzut un om grămadă!”

L-or adus omu-n căldură
Şî l-or pus la sluji pă pat
„Ţucă-l moşu”-i înghieţat!
Am strigat io ca d’arsură.

Şî frecatu-l-or cu ńeauă
Şî i-or dat să bea vin fiert.
Dar târziu şî în desert…
După şeri căzusă-o steauă.

Şî s’o stins moşu, - fireşce!
Un biet suflet chinuit.
Pământu l-o înghiţit,
Dar pomina-l mai trăieşce!

(„Dreptatea”, I, 1894, nr. 81, p. 4)

N-AM GHIŞIT-O!

Câce stel'e îs pră şieri
Tece îs luşioasă,
Câce fece-or fi muieri
Tece îs frumoasă.
Ca şî perăl'e din pom
Tece o să-m' placă
D'aia, batăr că mis om –
Nu-mi găsăsc ortacă!

Aşa îm trec veril'e
Şî ierńil'e iară,
Dă vin primăveril'e
Iacă-mă şî-n vară!
Şî cad frunzăl'e dân pom,
Toamna o să treacă
Şî io, batăr că mis om,
Nu-mi găsăsc ortacă!

Dîntr'atâcea mândre dzic:
Una-oi fi iubit-o
Mai mult ca p'alcel'e un pic,
Hm! Da' n-am ghişit-o!

(„Dreptatea", I, 1894, nr. 101, p. 6)

LU' ANA LU' GICA
Ano, Ano!
Logojano!

Ano, Ano! Logojano!
Calşie-o roata pălărie,
Că mai bińe-ţi şege ţie
Ca rumână d'omeńie
La jocu dă Sânt-Ilie:
Să-ţi porţi conşiu cum ţi-i data
Şî ca naţia să-ţi creşci fata,
N-aduni bańi tu cu lopata
Ca să-i dai la „Şvoarţ”[101] d'a gata!

Ano, Ano! Ogojano!
Sări la joc ca un vrăbece,
Nu-s ca cińe mulce fece,
Dar pă cińe tece, tece
Stau ca „nuca pă parece”!
Und-ţi mărama vestită,
Dă la bună-ta ugită?
Und-ţi-i sucna ha-ntărită
Şî cătrânţa ha-mpupită?

Ano, Ano! Logojano!
I'uici-ce la a lu Burugă

[101] *Şvoarţ* s. p. – magazin faimos din Lugoj, la sfârşitul secolului al XIX-lea.

Câtu-i dă mândră la rugă!
Jucătorii vin în fugă
Şî la vorbe dulşi i-ndrugă
Ia în port dă păuriţă
Samănă cu o grofiţă
Da ha mai înaltă viţă
Batăr că îi pilăriţă!

N-are midăr, da-are vacă,
Ia cu portu iei să-mpacă,
Are bańi ş'o fost săracă
Şî avere-o să-şi mai facă.
Dân piaţ când vine acasă,
Puńe dă-mbucat pă masa,
În dolaf florinţii-i lasă
Şî dă modă ńişi nu-i pasă.
Ano, Ano! Logojano!

Dar tu, Ano – vai do mińe –
Ce chicheşci, ca nu şciu şińe
Toţ' să râd p'ascuns dă cińe
Că ńimic nu-ţ şege bińe
Când în loc dă o maramă
Porţ pă cap, făr' să-ţi dai samă,
Pălărie!? O, mama-mamă,
Par'că ieşci dân „pamoramă"!
Ano, Ano! Logojano!

Logojana agevărată
Mândră-i numa'năschimbată,

Cu mărama păstă spată
Şî cu sumna ha umflată.
Nu da bańii pă ńimica,
Că ţî-l sărăşiesci pă Gica
Dă n-o s'aibe ńişi muzica
D'un' s-o plăcească lu' Nica!
Ano, Ano! Logojano!

(„Familia", XXX, 1894, nr. 6, p. 66;
„Dreptatea", I, 1894, nr. 111, p. 4)

POEZIE ŞI PROZĂ

Sara dă mai.
Răcoare-n grăgińi. Dîn flori frumoasă
S'adună-o buracă care miroasă
Miros dă rai!
Dulşie trifoi
Cage sub coasa slujii Ilie,
Care-l adună, ş'apăi'l-îmbie
La vaşi, la boi.

În fundoańe
Coconu c-o carce, ca zăbuńit
Zglâmboiat la stel'e, şege picit
P'o petroańe.

Sluga, prostu,
Işie: Cocoańe, să am iertare
Cumva vr'o lecţie vreţi a-nvăţare
Pă d'a rostu?!

Coconu: cum?
Dă lecţii vorbeşci? Nu vedz, Ilie,
Nu vedz că mă-mbiet dă poezie?!
Vedzî-ţ dă drum!!!

- Po-e-z-i-e…?
Şie-o fi şî asta? Bietu dă iel, biet!
Să-mbieată dă aia. Io vedz mă-mbiet
Dă răchie!

(„Dreptatea", I, 1894, nr. 102, p. 4)

COADA VULPII

La o ţâră dă răchie, în sat la birtu-ăl mare,
La givăńeală lungă, dă zi dă sărbătoare,
Ven'isără mai dă-unăz' vorbăreţii dân sat.
Dintr-una-într-alta, iacă: şi vorba dă vânat!
Dă reţe, lupi şî iepuri şî şierbi şî căprioare
Şî vulpi cu coada lungă, cum nu-s dăcât prea rare.

Toni, fişior dă „iagăr”, umblat la vulpi şî rațe
Tot spuńe, spuńe într-una şî mince fără frică.
L’ascultă toţi cu sece, îs numa-urechi şî ochi
Zuitaţ să schipe barem, să nu ieie giochi.
O vulpe, işie Toni, că-o prins. Una voińică
Cu coadă lungă-lungă, d’un stânjăn şî tri braţe.

Dar Niţă-a lu Şuparcă, ortac dă vânătoare
Auzind minşiuna asta, cam prea dă tot sleită
La-ureche-i spuńe: „Toni, mă faşi, mă, dă-ocară
Mai scurtă fă-o, mă, că-i prea dân cale-afară.”
„Şie vulpe-o fi ahaia? Vr’o zmăoaică leită!”
Scăpară şi săcenii vorbă neîncrezătoare.

„Să nu spun vr’o minşiună, dar îi dă-un stânjăn, bage.”
Işie cu fală Toni, „o coadă minunată,
Stufoasă, mândră, creaţă, să ce tot uiţ la ia!”
Dar Niţă, ca tovarăşm acu la o parce-l ia:
„Tot lungă-i, mă, fârtacie, şî-i şî prea gogonată
Aşa codoańe lungă. Scurcează-o cum să cage!”

Din cap scutură Toni, ş-o măsură pă masa:
„Dă-un stânjăn baş n-o fi ia, dar îi pă jumătace
Stufoasă, mândră, creaţă, să ce tot uiţ la ia.”
Dar Niţă, ca tovarăş, din nou la-o parce-l ia
Şî-i zîşie: „Bińe, Toni, - copil ieşci, mă, fârtace?
Că nu ce crege ńime! Mai las’ din ia. Mai lasă!”

„Aşa-i zâc şi săceńii, o vulpe-aşa de şoadă?!”
„Da dă-unge! işie Niţă, că nu-i coada zmăońii,
Când vulpea-i ca oricare, şie coadă poace-avea?
Mai lasă, mă ortaşie, cam p’atâta din iea!”
La vorba-asta lu Niţă: Unge să mâńie Toni
Şî dă-i bătaie, sânjie!!! Că-i zmuljie acu din coadă!

(„Dreptatea”, I, 1894, nr. 114, p. 1)

PĂMÂNTU’

Doamna vrea să-îş’ coboare
Dintr-un măr, cracă cu floare.
Şî, ca s-o ajungă lesńe,
Să tot înălţa din glezńe.
Cum ieram baş la-ndemână
Taman c-o lopată-n mână,
M-o şieru, cu coada lungă,
Craca-n măr să ş-o ajungă.
I-o dădui, c-altfel, săraca,
Cum era s-ajungă craca?

Dar lopata pământoasă
I-o mânjit mâna frumoasă…
Apoi ţân’ce! O fost mai gata
Să-mi arunşie-n cap lopata!
Pământu dă pă mănusă
Parcă o strânjea de guşă.

I se strânsă fruncea creaţă,
Să cutremură dă greaţă
Şî-n ocări şî în sudlame
Îmi şî şcearsă două palme!

Mă, dzâc io: nu-i lumea şoadă,
Când o astfel dă năroadă
Dă pământ să greţăl'eşcie
Să nu zâşi „Doamne fereşce"?
„Doamnă! Dă n-ar fi pământu,
Cum ţ-ar mai ajuta Sfântu
Să ce zburz în bogăţie,
L'ienoasă şî grăsulie!
Nu ce spurcă el cu-o pată,
Dar tu… o să-l spurşi odată!"

(„Dreptatea", I, 1894, nr. 118, p. 5)

ĂL MAI TARE OM DÎN LUME

Trâmbiţ, dobe, larmă, chihot,
Fluier, strâgăt, râs şi ropot…
Şie să fie? Şie să fie?
Iacă-n târg, „minajărie"!
O „comegie" d'a cu fiară
Şi'mprejur lumie şî ţară.

În căl'etcă, o maimucă
Baş ca omu mânca nucă;

Alta, blăstămată, şoadă,
Să ţâńea numa' în coadă;
Ş'alcel'e, mânca-le-ar focu' –
Nu-ş găsau o clipă locu.

Lupi, urşi, mâţe, oi, cornice,
Fel dă fel dă joavińi sluce,
Chiţiorańi, arişi şî vulture
Dă prîn lume, dîn ţânuturi
D'elea gâbe, d'elea real'e
Feri-mă, Doamńe, dă iel'e!

Mulce-am văz't, pă bani viedz bińe,
Cum nu vege orişîşińe.
D'apăi l-am văzut anume
P-„ăl mai tare om dân lume"
Care să juca cu l'eii
Şî-i băcea dă-i lua toţi zmeii!

Cui l'o doborî-n ţărână
Işia că-i plăceşce-n mână
O hârcie d'a d'o sută
Fără dă n'işi o dispute.
Dar cum mi ce puńi cu ńeamţu,
Care-n ghinţ îţ rupe lanţu?

Să loviau fişîorii-n coace:
„Şińe-i? Unge-i? Care poace?"

Când d’odată, - iacă-amarul!
Sandu Blegia, - tăbăcaru,
Să sufulcă şî tuşeşce
Lângă „comegianţ” să-opreşce.

Să râgea ńeamţu dă Sandu,
Dară Sandu, fişiorandu,
Mi-l cuprinsă dă subsuoară
Şî nu să lăsă cu „doară”!
Strânjie-l! Suşie-l! Zî-i pă nume!
Ălui mai tare om din lume!

Gâfâia neamţu, - a silă
Dar lui Blegia nu-i fu milă…
Hopa-ţupa, ţupa-hopa!
Ş’o găsit ńemţońiu popa!
Ţâńe-l, lasă-l! Ia-l dă mână!
Zdup cu ńeamţu în ţărână!

„Bravo! – Sandu-să trăiască!”
Dar când fu să îi plăcească
Işie ńeamţu: „Abăr, frace…
Nu să pringe, că-i pă space!”
Vrea: Că-i pungă şî că-i ceacă
Suta zuitată s-o facă!

„Nu ce jioşi cu mińe, dragă,
Asta viedz în cap ţ-o bagă!

N'ascult vorbe io, - şi glume
Când mis io mai tare-n lume
Ş-adă suta!" – işie Blegia
Cà de nu: 'ţ fac prau comegia!!!"

(„Luceafărul", VII, 1908, nr. 11-12, p. 275-276;
„Dreptatea", I, 1894, nr. 125, p. 5)

NOI NI-S ACASĂ!

Vântu'-adună nori dă ploaie
Ş'întâmplarea întâlńisă
Rumână cu clăbăţ dă oaie
Cu-unu' d'ăla uns cu clisă.

Ăl cu clisa pă musteţe,
Pă musteţe răsuşice,
Cu pincei pă şijme creţe
Sta de vorbă. Draşie-mi-ce!

„Moi! – işia iel -, pe sub sore
Mai frumos nu fi ńimica
Dechit mare serbatore
Din ţara lu' Ion Paprica!"[102]

(Sărbătoarea năvălirii,
Lumea toată ca să şcie
Că copiii pustiirii
Is p'aişi dă ani… o mie).

[102] ţara lui Ion Paprica – Ungaria

„Hat la voi nu fi ospeţe?
Véselie, búcurie?”
’Işia ăl cu şijme creţe.
Da rumânu’: Audz’ prostie!

Datî-i voi cu jioc şî cânturi,
D’aia baş nu ńe prea pasă.
Voi vi-s d-ăi aduş’ dă vânturi,
D’apăi noi – noi ńi-s acasă!”

(„Dreptatea”, I, 1894, nr. 128, p. 1)

PĂPRICAŞU’ NAŞULUI
(După auzîcie)

Cum tăt natu’ are naş
Şî la sat, şî la oraş,
S’o-ntâmplat că ş-un ţâgan
Naş să-l aibe p’un săcean.

Pă la Paşci şî la Creşiun
Naşu’, viedz’, ca omu’ bun
Il ciema şî pă hăl fin
La mâncare şî la vin.

Dar la zile dă lucrat
’Işiea finu’ că-i păcat
Să rămână cum o fost
Naşu’, făr’ dă pic dă gost.

Şî, cum mulţ' în lumie fac
Ii tot da „coada-colac”,
Zî cu zî o întocmea
Baş la masă dă ugea!

- I'ascultă, nevastă, mă,
Dracu' finul blastămă,
Dă nu-l ia o dzî măcar,
Işiea naşu' cu amar.

„- Las' pă mińe-i fac io lui,
Dă ńişi zmeii iadului
N'o să-l aducă la naş
Când i-oi da un “păpricaş”! “

***

Când veńi finu' la naş,
I-or dat naşii „păpricaş”,
Dar iei ńişi nu-l acinjieau,
Numai' finu'-l îmbiau!

Finu', hală ca un lup,
Da cum dă ursu' la stup
La zămosu' îmbiat,
Foc curat, dă pipărat!

„Mâncare?!? Mânca-o-aş
Ţucu-ţ buricu' dă naş!”
Strîga „granşia” şî râgea.
D'apăi când gusta dîn ia:

"Hauliu, nănaşe, - foc!
Asta-i bătaiă dă joc!"
Şî ńişi „şie fel?" şî ńişi „cum?",
Ţuşci! şî fuga-afară'n drum.

Cu gura căscată-n vânt
Şî-n fugă mâncând pământ
Intâlńi bietu'-un rumân,
Aducând un car cu fân.

„Halaripu! Ciuşmangea!"
Strâga finu' cât pucea,
„Rumanico! Loc! Fă loc!
Că acu-ţ' ia caru' foc!"

(„Dreptatea", I, 1894, nr. 134, p. 5)

CARCE ÎN DĂPARCE[103]

Biata Binca-i plânji dă milă
Ińimioara îi zdrobită
        Îi topită,
Opărită,
Fiin'că, viedz, biata-i ugită,
Moartă-n dor, după Trăilă.

Parta, opriegu şî brâńeţu
N-o chiciesc, - îs colo-n ladă,

[103] Editorii de mai târziu au schimbat titlul dat de autor, înlocuindu-l cu *Scrisoare Bincii*. Ediţia de faţă revine la titlul iniţial al poeziei.

Stau grămadă.
Las’ să şadă.
Doamńe numa’ doru-l adă,
Doru iei – Trăilă „onvieţu”!

Pră la jioc n-o văd fişiorii
Dă fişiori parcă-i iei secie?
Să să-mbiece
Alcie fiece
Ia nu vrea să se arecie,
Dă-l dă la „onvieţ” iei dor-îi!

Parc-o iau visuri duşmańe,
Biata Binca, - parcă moare
Dar scrisoare
Vestitoare
Dă sciri prea-mbucurătoare
Cage taman din cătańe.

Îi căprar Trăilă-isteţu
S-o făcut domn mare micu
Şi voińicu
Toamna i cu…
Cum îi dzâşie! Ăla? – obşicu!
Poi?! – Ce jioşi tu cu „onvieţu”?

Iuce-n fugă-ncalţă-opinca
La jâdovu cu răchie

Al dă şcie
Cărţi să scrie
Hălor duşi în cătăńie
Într-o clipă-ajunjie Binca.

Jâdovu, dă bună seamă,
Ca oricarie om cu carce,
Pântru-o carce
În dăparce
Dă căşcig vrea s-aibă parce,
Fie batăr şî d’aramă.

Binca spuńe şi plăceşte,
Scrie jâdovu ş-adună.
Să minună
Binca-a bună,
Nişi prân cap nu i căşună
Cât dă rău să păcăleşce.

„Scrie-i multă sănătace
Că ńis bucuroş, în paşie,
Satu taşie
Fiinc’că-i paşie,
Şie mai boambe grâu faşie
Şi c’or fi-n ast an bucace.

Veta s-o-npăcat cu Niţă,
Sanda s-o sfăgit cu mińe,

Păi viedz bińe
Pântru cińe;
Dar şie-m' pasă?! Să s-ańińie
Dă nu-i plaşie c-o fuńiţă!"

Şi mai spuńe: câce toace,
Ş-ar tot spuńe, biata fată
Ruşânată,
Îngrijată
Că spunând bańii să gată
Şî d'a ficea nu să poace.

„Porşii nu mai vreau tărâţă,
Scrie, c-or crescut juncańii,
Chiţoranii
Mânc' ciurcanii;
Şî fiin'că mi-s gata bańii
Îl mai ţuc dă o groşâţă!"

(„Dreptatea", I, 1894, nr. 146, p. 4)

„D'A BABA OARBA"

Dup' amńiaz, la călduţ soare,
Toţ' porńiesc să iasă.
Nişi pişior
Dă fişior

Ori dă fată
D'a bărbată
Nu rămâńe-acasă
Că-i baş zî dă sărbătoare.

Maistor „Broancă" ş'a lui şioare
Tot mândreţuri sluice
Zîc cu lauta
Şî cu flauta
Şî c'un biet
Clăńiret
D'asumuţă-iucie
Jucătoariele pişioare!
Broancă – dzişie ca şi Nica[104]
Fişîorii cu secie
Săr dă zbor
„Pă pişior",
Logojana
Ş-argil'eana
Pă biecile fecie
Le suc, dă le zboară chica!

L-o vrăjit pă Ştefăńigă
Măria lu Popa
Ia să faşie
Că nu-i plaşie,
Iel topit
Dă iubit
Joacă „ţupa-hopa"
Baş ca ursu cu verigă!

[104] *Nica* s. p. – Nica Iancu Iancovici, renumit lăutar lugojan, autorul cântecului Ana Lugojana, prelucrat pentru cor de Ion Vidu

După jioc vrea fata popii
Joc „d’a baba oarba”!
Toţ primesc,
Să-n voiesc
Ast’ alungă
Vremea lungă.
Făńiga s-o soarbă
Pă Măria vrea, cu ochii!

Haida Lena,
D’a grăgina
D’api-d’api-lan-ţa
Trimecie la Dan-ţa
Ron-ciş
Pon-ciş
Pân’la casa lu’ Civic
Civi-poc
Civi-poc
Civi, ca-la,
Berbe-ca-la,
Spic! Pasăre-n câmp!

-„Spic pasăre-n câmp!” Făńigă!
-Asta-ţ fu norocu’!
-Ia mărama
-Şî ia sama
-P’a d’o prinz
-S-o cuprinz
-Scii tu cum-i jiocu!
-Să nu fii dă mămăligă.

Taica popa să dăsfată
Privind jucătorii:
-Cum să jioc
-Dă cu foc,
-Şie dă chihot
-Şie dă hohot
- Draşi mai îs fişiorii!
Şî-ntră iei şî a lui fată!

„Miereuţi, dă şiń ce-apropii?”
Audje „orbu”-n taină:
“„Păzea-nu-nu!”
Dar iel nu vru
Cum zgodji
Nimeri
Baş a popii haină
„Ii-a popii! Ii-a popii!”

Dar Făńiga-abia apucă.
-„A popii?! Să fie?!
Mis topit
Dă iubit,
Şie-i în mână
Nu-i minşună,
Mor dă bucurie!”
Pringe popa şî mi-l ţucă!!!

(„Dreptatea”, II, 1895, nr. 15, p. 4)

CALU' LU' DOANCĂ

Başi Doancă, paure bun dă suflet
La vorbă greu, ca şî la umblet
Avea: pădurie, vie, holge,
Gazdă-colo! Nu orişie godje!
D'avea ş-un cal
Gloabă dă val!

Cu chişi şî coaşce răsărice
Cal dă cătańe, pasă-mi-ce
Pă vremea lui fi fost-o Mişca,
Când nu şcia şie-i codorişca
        Şî-n cârcă dunji
        N-avea prea lunji!

Da lu başi Doancă nu-i fu d'aia,
Dă şie-i dân şieri ruptă bătaia?
Când nu vrea Mişca să mai tragă,
Nu-l îmbia cu „dragă-dragă!"
        Dă-i! Arge-l! Poc!
        În dobitoc!

„Păi d'apoi c-aşa să şî cagie.
N-am dat io bani pântru păragie."

Să sococea başi Doancă-n sine.
„Şî dă n-am lucru fac io bińe
        Oricui o vrea
        Cu gloaba mea!”

Şî dat-o gloaba la tăt natu
Nu mai găta dusu, căratu,
Biet’ Mişca! L-o-ndrăjit năcazu,
A chin îş legăna grumazu!
        Din cal frumos
        Piel-e şî os!

Az cară la veşin bucacie,
Mân’e ce miri-şie duşie’n spacie
Şî iac’aşa, dân greu în griel’e
Cum să nu viez osu prin piel’e!
        Ba-i dă mirat
Câce-o răbdat.

Odată, gazda şî nu altul
Pă bietu cal mi l-o-nhămatu-l
Dă la păduri, la-un l’emn cât viacu
Dă lung; ca să-l tragă, săracu
        Cal păcimaş,
Până-n oraş!

În drum, pă cuscru-l întâlńeşce
- „Mă iei pă l’emn?!” – „Cum nu? Pofceşce!”

Mai mersă-un pic; - iac'o săceană!
Hai, sus cu ia! Pă-urmă-o cătană
Osteńită
Mai invite.

Şî când baş bińe-acas's'ajungă:
„Ba dracu!? – Bat harângu-n dungă!!!
Îi foc! Îi foc! O, vai-do-mińe!
La foc, mârţoagă, că nu-i bińe!
Şî cum işie,
Dă şî zbişie.

'Poi dă porńeală când fu gata
Hop! Nana Vieta, groas'a lata:
-Dân drum: „să stai, dragă veşińe,
Şî fă-ţ' pomană şi cu mińe!
- Cum nu, nană?!
Fac pomană!"

Da când fu sus şî nana, iacă:
Sughice calu! Stă, s'apleacă,
Suspin, ńevoie, cagie, moare,
Zmâcńind săracu din pişioare
Ş'aşa-nhămat
Ni s-o gătat!

D'atunşi auzâm zâcală-uşoară:
Când başi ńe-mbie, bunăoară,

La jioc c-o proastă ori vr'o poancă
„Doar nu mis io calu' lu' Doancă!"
Zicătoare
Vorbitoare.

(„Dreptatea", II, 1895, nr. 39, p. 3-4)

MĂ, CIMIŞE!

Mă, Cimişe, dragu meu,
Vreare-aş fi io-n locu teu
Numa-o vară, numa una!

Numa-atunşi io aş avea
Parcea mea ca partea tea.

Tu ieşci drac împeliţat
Cum nu-i altu prân Banat
Fiece fiin'că ţuşi într-una!

Fiece-n umbra sălşilor
Cam în şiuda măişilor.

Mă, Cimişe, făt frumos,
Făţ frumoş şî drăgăstos,
Ieşci viclean pă vreme caldă,

Cu răcoare şî cu peşci
Fiecele mi le momeşci.

Mă, Cimişe, io ce şciu
Cum ce mişci ca arjintu viu,
Când s-arunc'fecel'e-n scaldă.

Tu trâńeşci, iele trâńesc
Şî cu cińe să iubesc.

Până-n Sebeş ţuşi-l'e
Pă rând tece mândril'e
Nu ţî-i greu d'atâta miere?!

Dar tu nu ce becejeşci,
Ţuşi şî fuji! Lotru mai ieşci!

Dă la Sebeş la Lugoj
Ce dăzmierz dă ochi frumoş
Ţuş la fecie cum să şiere!

Cum ce-o făcut Dumńezău
Baş aşa dă nătărău?
Din Lugoj dacă ce duşi
Până-n Cimişoara ţuşi
Şî la Panciova, ştrengare,

Ce porneşci îmbătrâńit
Către Dunăre-ostăńit.

Dunărea, ca un potop,
Mi ce-nghice ca p-un strop
Ş-apoi ce-nńeacă şî-n mare!

D-aş trăi ca cińe, mă,
N-aş crâcni; înńeşie-mă!

UNUI „GHIGĂRL” RUMÂN ÎNTORS LA PERE

Moşu-to trăjea cu sapa
„Rumân verge ca stejaru!”
Bea iel vinu, dar şî apa,
După cum dăgea amaru,
Tot lucrând,
Şî adunând,
Om de rând,
Dar bun la gând!

Fi-so, tat-to, dat la şcoală
Învăţat mai pă domńie,
Molipsitu-s-o d’o boală
Numită „renegăţie”.
Să şuşia,

Să milojia,
Să vingea,
Să lăpăda!

Ş'o făcut căşii un nume,
Bańi ş'o strâns dă cheltuială,
Şî dă titluri mai ca lume,
Duşea dor flămând dă hală
Vr'un magnat
Aristocrat
O visat
S'ajungă-odat!

Dar cum prinz la lapce-o mâţă,
Mi-l prinseră domńitorii
Şî, scăldat bietu-n tărâţă,
Îl mâncară râmătorii.
L-or trâncit,
L-or neşinstit,
Dă-o ugit
Mânjât pă flit.

Şî tu calşi aristocracic,
Nu mai şcii ńişi rumânesce,
Ce-ai întors dîn şcoli sălbacic,
Prost rumân şî mut ca-un pesce,
Ghigărlos,
Cu ţol frumos,
Până-n os

Tot cicălos!
………………………………….
Az ce-ntorşi la pere, dragă?
Şie nu mânşi tărâţă, frace?!
Nu vez tu, ńişi prân uiagă,
Că ce şcim noi dă dăparce?!
Dăzmierdat
Şî îngâmfat,
Străinat
Şî înturnat!

Mai bińe ai trajie cu sapa
Verge! Scii – nu ca măraru!
Când n-ai vin, bună-i şî apa,
Ia s-o bei, că-ţ treşie-amaru!
Tot lucrând
Şî rămânând
Om dă rând,
Dar bun la gând!

BAŞ SĂMNU'!...

„Frumoasă-i Veta, mamă, mamă!
Eu, dă mă-nsor, a bună samă,
N-a să iau ńişiodată
Dân sat vr'o altă fată.

La jioc d-o joc şî alţi fişîori
Bătaie fac agiesăori!
Să sufăr chiar prântru ia
Şî bătaia ha mai grea!

Numa' cu una nu mă-mpac:
Nu şciu dacă şî io i plac?!
Dacă-o întreb să suşie
Ca o mută şî să duşie!"

Vr-un sămn, băcar, dacă i-ar da,
Oricât dă mic, n-ar dzîşie ba
Drăgăstosu Găvrilă,
Fişior vredńic dă milă.

Trecând călare într-o zî
Pă la izvor un râs auzî,
Un râs glumieţ dă fecie.
Să-ntoarsă, ca dă săcie.

„Care m-aţi da vr-un strop să beau?"
Feciele tăce-l îmbiau.
Dar Veta-i la fântână
Şî ia cu cartu-n mână!

„Să-mi dai tu, Veto, ap-un pic,
Dă spus ş-aşa nu-mi spuńi ńimic."

-„Cum o să-ţi dau io apă
Acolo sus, pă iapă?”

Şî, când fu jos Găvrilă auzî
O vorbă care-l ferişi:
„Na cartu şî plezńieşce!!!”
Baş sămnu că-l iubeşce!!!

Întocmiri

PE CÂMPUL DE LUPTĂ[105]

Frigul e aspru, vântul e rece,
Neaua creşte tare,
Suflată de vântul care trece
Peste câmpia mare.

Crivăţul râde şi hohoteşte
Fiindu-i îndemână
Să umple de frig, obrăzniceşte,
Santinela română.

Flăcăul, Radu al lui Măciucă,
Cu arma p'umărul drept,
Se plimbă zgulit ca o nălucă,
Dar cu inimă-n piept.

Noaptea e neagră, luna s-ascunde
Şi d-abia mai zăreşti
În depărtare, unde şi unde,
Focurile româneşti.

---

[105] Aceasta pare să fie prima poezie scrisă de Victor Vlad Delamarina. Ea deschide carneţelul cu cele 11 poezii inedite, oferit de avocatul C. Dobrin lui Virgil Birou în 1961. De asemenea, Victor Vlad a transcris-o într-o epistolă trimisă mătuşii Elena Dobrin în 14 februarie 1887, pe când era elev la Şcoala Militară din Craiova. Îi cerea mătuşii adresa revistei „Familia" a lui Iosif Vulcan, ceea ce înseamnă că avea de gând să o trimită spre publicare. Nu ştim dacă Elena Dobrin i-a trimis adresa revistei, dar poezia nu a fost publicată. Scrisoarea a fost reprodusă în monografia *Victor Vlad Delamarina* a lui Virgil Vintilescu şi în volumul de *Documete literare* al aceluiaşi autor.

Măciucă joacă, frământă neaua,
Dar d-odată aude
Ca prin vis, bătut de şeauă:
Cine eşti, măi?!? – Răspunde!

Zice Măciucă, însă primeşte un glonţ roşu, fierbinte.
Dar glonţul numai gluga o loveşte
………………………………………..
Şi trece înainte.

D-estea mi-ai fost, păgâne dragă?!?
Şi se aruncă spre el,
D-odată prin vânt şi prin zăpadă
Ajunge turcul mişel.

Îi scapă mereu, în fine-l prinde
Pe când toţi românii dorm.
El de pe cal la pământ întinde
P-al turcului spion.

Hehe! Musulmane, te aşteptai
Să nu-n tâlneşti în cale
Nici piedică, nici santinelă! Hai?!?
Şi îmi venişi călare.

Cum mi s-a gândit al tău comandant
Că în câmpul românesc
Nu găseşte loc şi drum de intrat
Un spion d-acel turcesc.

Apoi omorând turcul îndrăcit,
Cu „te-am ucis!” pe limbă

De santinelă Radu liniştit
Până în zori se plimbă.

Turcii s-au retras speriaţi.

LIRICUL MODERN
(După natură)

Pe „Eminescu” îl închide
Şi prin păr mâna şi-o trece.
Ia din cui lira şi rece –
Înţelegându-l – se decide
A-l întrece.

Cu suflet blăjin se aşază,
Misterios strânge din gene,
Cadenţat, alene - alene
O dedicaţie înjghebează”
„La sprâncene…”

…………………………………
…………………………………
………………………………..
………………………………..
!!!!!!!!!

Un şir de ani, copilă crudă,
Cu sprâncenele-ţi de muză

Săruturi falşe ca de Iudă
Îmi puneai furiş pe buză.
Ah, ventuză!

Azi, infidelo, te minună,
De sprâncenele-ţi nu-mi pasă,
Te refugiază ca o nebună!
Muză nouă am în casă.
Tu mă lasă!
……………………………

El reciteşte poezia,
De triumf se ameţeşte
Şi a doua zi citeşte
Ce-n lume dă tipografia.
O găseşte!

La berărie un confrate
Îl primeşte cu: „Am cetit.
Parole d'honneur, te felicit!"
Şi amical pe spate-l bate
Necontenit.

Poetul nostru-n mănuşi albe
Trece-şi mâinile prin plete.
Măgulit zice: „Ţi-e sete?
Să vie-ndată două halbe,
Mă, băiete!"

(„Dreptatea, 1894, nr. 64, p. 1)

LUNA

Colo-n fundul grădiniţei
Stan săruturi vrea să puie
Pe guriţa Smărăndiţei.
Luna suie!

Fata a silă se-nvoieşte
O guriţă, numai una!
Stan ia o sută voiniceşte.
Râde luna!

Stan la vorbe dulci înşiră,
Smărăndiţa i le crede,
Noaptea-ascultă şi se miră.
Luna-i vede!

Dar s-apropie dimineaţa,
Noaptea nu ţine într-una.
Se acreşte şi dulceaţa!
Plânge luna!

Fata-o ia furiş spre casă.
„Ne-ntâlnim şi mane? Spune!”

„Ne-ntălnim, dragă mireasă.”
Luna-apune!

(„Dreptatea”, 1894, nr. 83, p. 5)

PROGRESIVA
(Cu mica observaţie „Ei, aşi!”)

Plesnind din bici, „hi, hii, căluţi!”
„Trosc-pleosc, trosc-pleosc” cu cai bătuţi
În greu rădvan albit de praf,
Cu testament, cu frici de jaf,
Cu blăni de vulpi, cu butoiaş,
Cu fripturici, unt, ouă, caş,
În sunete de clopoţei
Şi câte multe alte vrei,
Cu roata ruptă, vr-un cal şchiop,
De afurisenii un potop,
Cu chin cu vai, hai-hai, hai-hai!
În vremi bătrâne ajungeai
Când se-ntâmplă vr-un drum să paţi
Din „Aiceni” la „Apropiaţi”

Azi zbori cu foc
În orice loc,
La ţăcănit
De fier călit,
Accelerat
Ne-mpiedicat

Prin văi şi munţi,
Tuneli şi punţi
Şi uşurel,
Cu-un pacheţel
Din Focşănei
La Pirinei
Neobosit
Te vezi sosit!

În viitor – vei fulgera
Din Bărăgan în Sahara
Şi negreşit vei da ocol
Pământului prin pol la pol.
Şi unde pui că momentan
Vei şti s-ajungi în Hindustan.
Subit descinzi pe-urmă-n Vezuv,
Trăsnind urci Atlasul pleşuv
Şi-oriunde-o fi, ai să soseşti
Mai repede de cum gândeşti;
Prin fund de mări, cu descensori,
Iar cu baloane peste nori,
La urma urmei şi-n planeţi
Ajunge-vor oamenii-isteţi!!!

(„Dreptatea”, 1894, nr. 112, p. 1)

POEŢILOR PROFUNZI

Aşa-i de scurtă viaţa, vezi,
Şi neînţeles i-i scopul
De nu ştii la ce să mai crezi
Că-i Domnul sus, jos opul…

„Asa-i de-nchisă stridia, măi,
Şi silnică-i vederea…”
„De ce-o mănânci? Îmi zici: „Apăi
Ştiu eu care mi-e vrerea?!”

*

Aşa-i de-adânc câte-un poet,
Să-l simţi însă te-obligă,
Eteric crezi al său sonet;
Când colo-i: mămăligă!

(„Dreptatea”, 1894, nr. 112, p. 1)

PENTRU O MUSCĂ!
(Amintire din şcoala militară)

Stam în front ca stana mută, nici din ochi nu mai clipeam,
Numai arma cu cadenţă o-ncărcam şi-o prezentam;
Camarazii toţi ca sfinţii nu mişcau nici ei deloc,
Aşa-i frontul, la instrucţii, nu-i de glumă, nu-i de joc.
Şi suflarea e mai înceată, totul merge ca-o maşină,
Frontu-i sfânt, soldatul aprig – numai frontului se-nchină;
Gândul însă e mai liber şi cu toate că-i sub arme
Fuge mult şi pretutindeni – nicio clipă nu adoarme,
Iese chiar şi-afar' din şcoală – pe acas' se duce des,
Întâlneşte rude, prieteni, domnişoare mai ales.
Astfel mă plimbam cu gândul şi eu, nu mai ştiu pe unde
În a cugetării mare, legănându-mă pe unde,
Când o muscă rău-crescută şi cu mintea cam obtuză
Vine ţop şi mi se-aşază nechemată drept pe buză.
Bâzâind neruşinata dă mereu să-mi intre-n gură,
Până ce la urma urmei, enervat peste măsură,
Rotunjii pumnul cu dresă şi, spre bucuria mea,
Cu-o mişcare repezită mă făcui stăpân pe ea!
Dar mişcarea?! Doamne sfinte! Imediat îmi dădu cont
Când auzii strigând la spate-mi: „Domnule, ai mişcat în front!"
Şi iertare cum nu este pentru cei ce-s militari,
Am văzut o cauză mică, cum produce-efecte mari.
„Trei zile de închisoare! Pleacă!" zice vocea bruscă
Şi intrat-am la închisoare! - Pentru ce? Pentru o muscă!

(„Familia", 1894, nr. 19, p. 228)

SCHIȚELE MELE DE CĂLĂTORIE

Schiţele primei mele călătorii din 1891

Jurnal de bord

Constanţa. 17 iulie 1891.

Suntem în preseara plecărei vasului. „Mircea” stă ancorat la vreo 20 de metri de port. Intrarea în bric se face de la vechiul vas de război „Constanţa” cu ajutorul bărcilor, marea e puţin însufleţită, încât are şi „Mircea” tangaj. Stând la tambuchi, deasupra careului ofiţerilor, ai în faţă un „Kaik” turcesc, pe jumătate aşa de mare cât „Mircea”, a(l) cărui echipaj însă, puţin pretenţios, nu este mai mare decât şase oameni. Uitându-te spre dreapta, ţi se oferă privirei marea în care se scaldă şi lume din Constanţa care nu întrebuinţează „haine de baie”. De la ţărm se ridică pieziş un deal, pe creasta căruia un fel de vile de la cari tot spre dreapta dai de oraş. Acesta, văzut din vas, pare aşezat pe deal. Tot la tambuchi stând şi uitându-te înapoi, dai cu ochii de vasul „Constanţa”, care este acostat de cheiu. De-a lungul cheiului ce se întinde spre dreapta, trec şinele drumului de fier destinat pentru comerţ, iar ceva mai sus, tot pe acelaşi ţărm, trece un drum de fier care duce la băi. Mai sus se zăreşte catedrala românească. Privind spre stânga, vezi un cheiu de piatră care se întinde la vreo 40 de metri în mare. Pe chei o mulţime de pescari turci, printre cari însă şi câte un ofiţer de marină sau de călăraşi, făcând curte la frumoase pescăriţe.

Ziua de 18 iulie.

Am făcut servicul de cart de la 8-12 dimineaţa. Se vorbea că vine dl. colonel Murgescu în inspecţie, dar n-a venit. După dejun am ieşit în mare cu bărcile, la „exerciţiu de bărci”, care se făcea cu ramele sau cu pânzele. Marea era destul de vie. Valurile se despicau pentru a da naştere la câte-un val care te ameninţa să te înghită, dar numaidecât te vedeai readus la o înălţime de pe care, alunecând în jos, iarăşi te găseai pregătit a te urca. Era cunoscutul „tangage” şi „ruleu” care-ţi gâdila stomacul şi-ţi producea căscături şi încă ceva, ce eu însă n-am păţit, deoarece îmi dădeam toate silinţele de a mă gândi cât mai puţin la acea plăcută senzaţie „psihologică”. Nu-mi era însă mic necazul când mi se spunea: „vai, ce galben eşti!”

Apoi ai să suferi de răul de mare şi altele, încât într-adevăr nu-mi mai promiteam multă bărbăţie de înregistrat. Cât pe-aci să-i spui d-lui. loct.[106] Brătoianu să ne întoarcem la bord. Totuşi, ambiţia de a nu mă da de ruşine la prima ieşire în mare triumfă şi fui mai liniştit când pusei piciorul pe scara lui „Mircea”, unde era balansul mai mic şi dispoziţia mai plăcută. După asta, am ajuns să mă gândesc serios dacă voi mai avea multe zile de voie bună când vom porni odată cu „Mircea “ în larg. Câteva ceasuri trecură şi abia mă simţeam refăcut. Seara iarăşi de cart până la 12. Ce mai trai! Stai şi te uiţi la stele până te uiţi cu desăvârşire pe tine!

Ziua de 19 iulie.

M-am sculat dimineaţa la ora 4 pentru a merge în târg. La ora 6 m-am întors. Pe la 8 ceasuri a venit dl. col. Murgescu şi a trecut „Mircea” în inspecţie.

[106] Prescurtarea autorului pentru „locotenent”.

Căldura mare, pe la 12 mai cu seamă când intrai din nou de cart. Până la 9 seara, nimic important.

Constanţa

Constanţa. O stradă frumoasă, bine bătută, cu privirea spre mare. Foarte vie până la ora 12 seara, devine pustie îndată ce pleacă muzica militară. Lumea şede la mese şi se plimbă în sus şi în jos.

Celelalte străzi sunt foarte neumblate, afară de strada mare, unde, dacă întrebi la vreo cinci prăvălii de „ştie româneşte", deabia la una vei primi răspuns afirmativ.

Statuia lui Ovid este ridicată în piaţa principală, pe unde de asemenea se plimbă la începutul serii lume românească, iar ceva mai târziu nu rămân decât grecii şi turcii, cari ocupă toate mesele cofetăriilor greceşti, ce sunt în dreapta şi în stânga statuei. Stau grecii şi turcii pe la mese, îşi fumează ciubucele şi ascultă - dacă ascultă - „şansonete" româneşti, cântate de o ţigancă dintr-un taraf de lăutari; discută din când în când de comerţul care până acum nu e în floare la Constanţa şi, desigur, şi de venite cari ar putea fi dacă ar fi zidit podul de peste Dunăre.

Dintre edificiile cele mai însemnate se pot menţiona vila principelui Sturdza, patriotul, şi hotelul „Carol", care stă gol. Sunt şi câteva geamii cari îşi înalţă minaretele lor deasupra caselor.

E frumoasă Constanţa, dar ar putea fi şi mai frumoasă! Să sperăm că de-acum înainte se va emancipa din lâncezeala orientală de care tot mai suferă încă.

Marea Neagră

Când pleci din Constanţa spre Constantinopol, pierzi încetul cu încetul din vedere uscatul României, pe urmă mai zăreşti

puţin din coastele Bulgariei şi, nu peste mult, te găseşti în mare peste tot.

Apa Mărei Negre are o culoare verde închis, se prezintă ochiului ca o imensitate de smaragd. Când marea e liniştită şi nu bate nici vântul, înaintarea vaporului seamănă cu zborul patinelor pe gheaţă. Peştii renunţă de a se hrăni de la bastiment când e marea calmă – „răul de mare” nu are loc în acest caz. Citeşti pe faţa tuturor călătorilor mulţumirea şi împăcăciunea cu marea. Toţi sunt veseli şi curajoşi.

Marea Neagră însă nu e prea des liniştită; suprafaţa sa netedă este atinsă la începutul unei furtuni de o mică adiere, neînsemnată, modestă, care începe a se da pe nesimţitele la joc, ca copilul ruşinos care la început e timid şi la urmă sfârşeşte prin a răsturna totul cu susu-n jos. Suprafaţa liniştită a mărei începe a se încreţi, dând naştere la nişte dungi ce se transformă în valuri cari se leagănă uşor la început, pe tăcutele fără a face gură, în curând însă încep a se mişca mai viu. Se întind, se strâng, se lasă-n jos, se ridică-n sus şi sfârşesc prin a se sparge.

Adierea s-a transformat în vânt, vântul după ce s-a întărit izbeşte în valuri, le umflă, le goneşte; valurile speriate mugesc, plâng, se revoltă, se gonesc unele pe altele şi parcă aleargă toate spre bastimentul ce trece nepăsător înainte, prefăcându-se în spumă albă, albă, uşoară, pe care vântul o duce mai departe.

Călătorii mai mult tac decât să vorbească. Balansul vasului are o influenţă drăcească asupra firei. Vezi ici-colo câte unul care stă gânditor, privind valurile cu sfială, - cască ochii – când îl intrebi ceva, se-ngălbeneşte - răspunde numai cu „da” sau „nu”, adaugă câteodată şi un „lasă-mă în pace” răstit - îl vezi apoi că pleacă clătinându-se şi ţinându-se de tot ce găseşte în cale, lipseşte vreo două minute şi după ce se întoarce tot răspunsul acesta de „ţi-am spus că nu am azi chef de vorbă” ţi-l dă - ai crede că de-acum nu mai auzi pentru vecie vr’o vorbă din gura

lui, dar a doua zi, dacă marea e liniştită, cine e mai chefliu şi mai vesel, cine râde mai cu poftă decât tot el.

Bosforul

Intrând în Bosfor, uiţi îndată plictiseala călătoriei de pe Marea Neagră; Bosforul e totodeauna frumos, dar dimineaţa mai cu seamă este încântător. Această strâmtoare unde se salută Asia cu Europa nu numai că satură ochii, dar chiar îi şi oboseşte. Nu ştii încotro să priveşti, să-ţi întorci capul, la stânga sau la dreapta în tot lungul său, pentru ca să nu scapi din vedere părţile cele mai frumoase. În stânga, vezi munţii Asiei, sălbatici, dar falnici; ei îşi ridică sumeţi vârfurile în nori. Umbrele aruncate de stâncile măreţe ale coastei asiatice prezintă un colorit de peisaj admirabil.

Din distanţă în distanţă vezi aproape de ţărmul mării câte-o fortăreaţă puternică, menită dimpreună cu alte întărituri de peste drum din Europa a tăia vreunui inamic calea prin Bosfor.

Se zăresc printre arborii verzi cari acopăr această coastă stâncoasă şi grupuri de case, sătuleţe cu câte-un far, dintre cari farul „Rumeli” atrage mai multe priviri.

Cu totul altfel este ţărmul din Europa al Bosforului. Acesta, deşi nu este aşa de romantic ca cel din Asia, îl întrece pe acesta prin frumuseţea clădirilor sale. De la intrare aproape, încep a se ţine lanţ casele. Poţi vedea o mulţime de vile şi palate cu turnuri bizare; ele aparţin mai mult diplomaţilor europeni. Sunt însă şi alţi europeni bogaţi din apus, cari trăiesc aici numai pentru frumuseţea poziţiei. Locul unde e mai mare grupul de case din Bosfor se numeşte Büjük-Dere; aici este şi locuinţa consulului român în Turcia.

De la Büjük-Dere până la Constantinopol, oferă coasta din Europa a Bosforului panorama unui oraş nesfârşit.

Bosforul, în faţa palatului sultanului, la intrarea în Constantinopol, e plin de bărci, brigantine, şalupe, vase de comerţ şi chiar vase de război. Cu cât te apropii mai mult de Constantinopol, care e situat la cealaltă gură a Bosforului, cu atât e mai frumos acest canal natural, dar numai în privirea generală. De aproape văzut, te face să clatini din cap. Frumosul Bosfor are apă murdară, nenumărate şi nenumite murdării plutesc printre vase şi prin faţa palatelor.

În Constantinopol intri pe nesimţite şi, când te-ai oprit, prima impresie care ţi-o face oraşul este că nu-ţi vine să crezi că eşti în Constantinopol.

Constantinopolul

Constantinopolul este cea mai frumos situată capitală din întreaga Europă. Nenumăratele sale case sunt zidite una într-alta şi ocupă toate dealurile care înconjoară Bosforul şi „Cornul de aur”. Din marea acestor case, se ridică o mulţime de minarete cu vârful lor ţuguiat şi curios şi multe cupole de geamii dau oraşului pecetea mahomedanismului. Găsindu-te într-un vas în Bosfor şi privind Constantinopolul, vezi amfiteatrul cel mai mare de case din lume. Cineva care n-a mai văzut sau n-a mai auzit nimic despre Constantinopol desigur că şi-ar zice: „Ce minune de zidiri, ce frumuseţe, şi numai case cu etaje, ce oraş impozant este capitala Turciei!” Îndată ce însă călătorul pune piciorul pe uscat şi intră în oraş, începe a i se apropia deziluzia. Va vedea într-adevăr că aceste case sunt cu două etaje şi cu trei şi că formează toate la un loc amfiteatrul; dar va vedea, de asemenea, că sunt zidite în cea mai mare parte din lemn şi au, prin urmare, o construcţie nu tocmai de invidiat, de unde rezultă că sunt strâmbe şi stau gârbovite sub greutatea anilor.

Ferestre şi uşi strâmbe nu se văd tocmai rar.

Clădirile de piatră (acelea cari sunt), la rândul lor, îţi fac impresia unor bolnavi de spital cărora nu li se mai dau doctorii, căci stau nereparate de când s-au pomenit; de altfel, se pare că verbul „a repara” nici nu există în dicţionarul turcesc.

În strâmtele străzi ale Constantinopolului, circulă greu aerul; pe lângă acestea, nu poţi străbate nicio uliţă fără a-ţi încărca nasul de fel şi fel de mirosuri.

Ca să-ţi face idee despre tot oraşul e suficient să vezi o singură stradă; toate sunt la fel. Case multe şi murdare, prăvălii nenumărate şi tutungerii, lume multă de tot felul, „cadâne”, „hagii” (popi), „zabiţi” (ofiţeri), „Bajibojuci” (civili); turci, albanezi, greci şi străini din apus etc. O amestecătură mai mare ca în Constantinopol nu poţi găsi nicăieri.

Ca să vezi ce trai duce turcimea, în afară de casă, e deajuns să te duci la o cafenea. La prima pe care o întâlneşti în cale, ce să vezi? E loc public. Lumea vine să se odihnească (odihnă ce ţine de la răsăritul soarelui până la apusul lui) şi săşi fumeze în tihnă „narghileaua”. Lumea şade în stradă, afară fiind mai răcoare decât înăuntru. Cafegiul a întins o pânză de la uşa cafenelei peste stradă, atârnând cele patru colţuri pe unde a putut.

Pentru fiecare muşteriu se găsesc două scaune de nuiele împletite, unul mai mare, care serveşte ca masă, şi altul, mai pitic, pentru şedere. Oricât de mulţi ar fi muşteriii, cafegiul e totuşi în stare să-ti dea un loc şi ţie, care eşti străin şi care atragi o mulţime de curioşi, mai cu seamă dacă eşti în uniformă.

Auzi numaidecât toată cafeneaua vorbind numai de tine, fiecare te aduce din altă ţară, unul te face italian, altul franţuz, neamţ, englez etc.

Dar în curând se găseşte vreunul care a trăit odată prin Constanţa, Galaţi sau Brăila şi acesta îi asigură că eşti „valah”. Discuţia încetează în curând, încheindu-se cu câte un „Ah!

Vlah! Ghiabur!” şi vezi apoi că eşti privit de muşterii cu o privire adevărat turcească, care are o expresie stupidă şi leneşă.

Începi la rându-ţi să-i priveşti şi îi vezi cât sunt unii de nemâncaţi, de obosiţi şi de subţiaţi, dar nu lipsesc nici bogătaşi de aceia cari de-abia îşi urnesc burta din loc când pleacă. Cei dintâi poartă şalvari rupţi sau cârpiţi şi lucioşi de grăsime şi murdărie, pe când cei mari „burtă verde” au haine bune de mătase lucitoare, dar cu toate acestea se întâlnesc în acelaşi loc public cu toţii.

Nu poţi sta mult la un asemenea loc. Mirosul abundent de coji de pepene aruncate de muşterii pe jos, mirosul de câini, cari stau lungiţi pe jos cu grămada şi multe alte mirosuri te fac să chemi cafegiul la plată. Cafegiul este în general un şarlatan care pune mai mare grijă să-l înşele pe străin la înapoierea restului decât să-l servească bine.

Astfel este Constantinopolul propriu-zis, „mahalale”: Galata, Tophane, Stambul, Scutari etc.

Pera însă, care este mahalaua neturcilor, locuită exclusiv de europenii din apus, are cu totul alt aspect. „*La grande rue de Pera*” este un fel de Calea Victoriei din Bucureşti. Aici vezi o mulţime de magazine luxoase, echipaje cu lachei şi vizitii în livrele, dar cu fes pe cap. În cupee zăreşti şi cadâne din lumea înaltă, frumoase, dar purtând tot costumul turcesc, cu deosebire numai că nu-şi ascund aşa faţa ca turcoaicele de mahala; ele poartă numai un voal subţire, în loc de a se îmbrobodi peste nas. Poţi vedea de asemenea şi negri, cu buzele groase şi faţa neagră ca abanosul, foarte eleganţi în haine negre, dar cu fesul pe cap.

Cea mai vie mişcare însă este pe Bosfor. Sute şi mii de bărci străbat în toate direcţiile. Aici sunt barcagii de aceia cari te plimbă cu ceasurile, barcagii cari fac comerţ cu fructe, zarzavaturi şi flori, barcagii cari vând ciubuce, papuci, cuţite, narghilele şi alte lucruri turceşti, de cei cari vând covoare şi mătăsuri.

Noaptea însă, la lună, este splendid Bosforul în Constantinopol. Când treci cu barca la miezul nopţii prin Bosfor, auzi un amestec de depărtate lătrături de câini şi de cântece monotone de cadâne acompaniate de un fel de cobză, din barca vreunui musulman care a ieşit la plimbare la lună cu cadânele sale.

Arhipelagul

După ce ieşi din Bosfor şi apuci drumul spre sud-vest, intri în Marea de Marmara, care este închisă la una din intrări prin strâmtoarea Bosforului, iar la cealaltă prin strâmtoarea Dardanelelor. Atât Marea de Marmara cât şi Arhipelagul în care ajungi după ce ai străbătut strâmtoarea Dardanelelor au acelaşi aspect.

Marea de Marmara, dar şi mai mult încă Arhipelagul au apa de o culoare albastră tot aşa frumoasă ca şi a cerului, cu deosebire că e un albastru mai închis care place ochilor şi nu-i oboseşte.

În Arhipelag, oricât ai merge şi în orice parte ai apuca, nu pierzi mai niciodată din vedere uscatul, prin faptul că această mare este foarte bogată în insule. Nu pierzi bine din vedere o insulă şi deja vezi că apare la orizont alta, una sau chiar mai multe. Pe cât e de uşoară orientarea în aceste locuri, pe atât este de greoaie navigaţia în timpul nopţii, deoarece nu se poate evita lovirea de vreo stâncă decât datorită unei atenţiuni foarte mari.

Toate aceste insule nu sunt decât nişte munţi stâncoşi şi înalţi cari ies din mare şi-şi pierd uneori vârfurile în nori. Structura lor este stâncoasă, numai ici şi colo vezi câte o pată de verdeaţă.

Cerul, marea şi insulele cu variatele lor coloraţiuni în deosebitele timpuri ale zilei, dar mai cu seamă aproape de apusul soarelui, procură o mulţumire vie ochilor oricărui observator; nici chiar un nesimţitor nu poate rămâne în starea sa normală de nesimţire la un apus de soare în arhipelag.

Nenumăratele nuanţe de culori pe cari le prezintă cerul, reflexul luminei pe valuri şi pe insule captivează cu desăvârşire atenţiunea.

În Arhipelag vezi adeseori peşti lungi de la 5-6 metri, luându-se câte doi, trei, la întrecere cu bastimentul ce merge înainte. Aceşti peşti se numesc „marsuini”, ei sunt foarte vioi şi curagioşi. Se dau uneori peste cap şi atunci marinarii zic că „are să fie vânt”. În ţările cari au marină multă, marinarii poreclesc adesea în glumă cu numele de „marsuin bătrân” pe un om îmbătrânit pe mare.

În Arhipelag mai plutesc şi o mulţime de animale de mare de forme curioase, cum sunt: bureţii şi meduzele, un fel de animale ce au aproape mărimea şi forma unei farfurii întoarse cu fundul în sus, de un aspect gălbui şi gelatinos, din mijlocul căreia pleacă o mulţime de picioare lungi şi subţiri în forma unor rădăcini sau stamine lungi şi subţiri de flori.

O mulţime de păsări, cu mult mai mari decât ciorile, albe şi cenuşii, cu zborul leneş, al căror strigăt se aseamănă cu acela al cucuvaelor, ce plutesc pe apă pentru a prinde peşti, deoarece peştii sunt hrana lor obişnuită.

Chios

Chios este o insulă grecească sub dominaţia Turciei, lucru care se poate recunoaşte îndată, căci se zăresc mai multe turnuri de biserici greceşti decât minarete de geamii.

Oraşul Chios, capitala insulei cu acelaşi nume, una din cele mai însemnate insule ale Arhipelagului, este foarte murdar, murdăria îi este proprie ca şi oricărui alt oraş turcesc. Are străzi strâmte, case de un exterior urât şi mizerabil, s-ar putea zice că sărăcia este aici acasă. Populaţia compusă din greci şi turci are o înfăţişare mizerabilă. Îşi târâie traiul cu poame a căror frumuseţe este într-adevăr de necontestat. Aceste fructe se exportă în toate părţile şi fără îndoială că constituesc singurul mijloc de existenţă al insulei.

Chiosul are grădini întinse, în cari se cultivă lămâi, portocali, smochini, măslini, migdali, struguri etc.; cresc de asemenea în

abundenţă pomi din sucul cărora se extrage mastică. Vila d-lui Iani, cu grădina sa, singura frumuseţe şi singurul loc de vizitat, este într-adevăr un model de casă boierească din Orient, care-ţi place şi te pune în mirare. Contrastul dintre casa şi grădina acestui domn, care e un comerciant avut, şi restul oraşului şi chiar a insulei este foarte mare.

Excursiuni se pot face călare pe catâri şi pe măgari, la închirierea cărora se adună toată lumea de pe stradă împrejurul străinului care încalecă.

Portul Chios, renumit pentru mastica ce o exportă, n-are ancorate în radă mai mult de douăzeci-treizeci de corăbii cu pânze.

Rhodos

Rhodos este capitala insulei cu acelaşi nume. Este un vechi oraş istoric, astăzi în stăpânirea Turciei, locuit de greci, turci şi evrei spanioli.

Sărăcia este în floare şi aici ca şi în celelalte insule. Fructele asigură şi aici traiul populaţiei. Un locuitor din aceştia, dacă a mâncat o felie de pepene, vr'un strugure şi câteva măsline, luând şi vreo două înghiţituri de mastică la stomac, e mulţumit şi pe deplin asigurat că s-a săturat pe acea zi.

Ca zidire, Rhodosul e foarte interesant. Jur împrejur îl încing nişte zidării groaznice de cetate, cari trebuie să fi fost de o importanţă de netăgăduit pe timpul zidirei lor. Astăzi însă nu mai valorează nimic, cu toate că ar necesita sume colosale clădirea unei asemenea cingători monstruoase.

Străzile cele mai multe din interiorul oraşului nu sunt mai largi de trei paşi. Casele zidite într-un stil vechi şi bizar, cele mai multe cu câte două rânduri, sunt legate peste drum prin nişte arcuri şi bolte a căror trebuinţă e cam greu explicabilă.

O tăcere mormântală domneşte în aceste străzi înguste şi întunecoase chiar în ziua mare. Nici pui de om pe stradă. Din

timp în timp numai, câte un mic zgomot produs de deschiderea vr'unei porţi grele de casă. Auzi poarta scârţâind a pustiu când se închide, după ce a lăsat să treacă vreo turcoaică, care se duce, desigur, la vr'o vecină şi care îndată ce observă că nu e singură pe stradă îşi iuţeşte paşii, se îmbrobodeşte la faţă şi dispare ca o fantomă, lăsându-te oarecum neliniştit. Îţi vine să crezi că poate nu este permisă trecerea unui străin prin aceste locuri.

În apropierea portului circulaţia este mai vie. Aci poţi vedea fel şi fel de tipuri orientale cari îşi fac de lucru la port şi prin multele cafenele, tutungerii şi prăvălii înfundate, în apropierea portului.

Într-o parte a acestui oraş curios, în afară de zidurile cetăţii, se găsesc câteva case mai moderne, locuite de diferiţi consuli ai statelor maritime din Europa.

În insula Rhodos se găsesc şi ruinele unei clădiri a cavalerilor teutoni. La malul mărei sunt două rămăşiţe de piedestale despre cari se povesteşte că ar fi rămăşiţele unei figuri colosale, printre a cărei picioare intrau în vechime corăbiile în port.

Suda

Portul Suda, situat în golful Suda, este un port de război însemnat al Turciei în insula Candia (Creta).

El este unul dintre cele mai bune porturi de război din imperiul Turciei, aşezat fiind în capul golfului Suda, la adăpostul furiilor mărei.

Importanţa acestui port ca oraş e cât se poate de mică; afară de arsenalul maritim, de-abia are câteva căsuţe zidite pe ici-colo. Dealuri şi munţi înalţi înconjoară golful, structura lor e stâncoasă şi numai în puţine locuri permit cultura de grădini.

Suda comunică cu Canea, capitala insulei Candia şi principalul ei port comercial, prin o şosea foarte bună şi probabil că cea mai bună pe care o are insula.

Caii de călărit, foarte moi, stau atât în Suda cât şi în Canea la dispoziţia călătorilor.

De la Suda la Canea ajungi călare într-o jumătate de oră. Căldura este foarte mare şi, deşi treci pe lângă nişte păduri de măslini, oprindu-te la umbra vr'unui pom, n-ai câştigat nimic, deoarece căldura este aceeaşi şi acolo. În stânga şi în dreapta drumului, vezi o mulțime de tufe de „cactus" (agave) şi alte plante exotice cari la noi ornează saloanele, iar în Orient cresc ca urzicele şi spinii.

Intrând în Canea, vezi un oraş tot aşa de murdar şi rău pavat ca şi celelalte oraşe turceşti. Canea are multe prăvălii şi mai cu seamă tutungerii; tutunul de Creta e renumit în Orient.

Zahărul de Candia, cunoscutul „candel", aici se fabrică.

În mai multe străzi observi întinse nişte sfori (de la acoperişul casei neguţătorului la acela al poliţiei de peste drum, de ex.). Pe sfori expuse la aer o mulţime de fâşii lungi şi late de sfoară neagră, ce serveşte la confecţionarea şalvarilor, fâşii cari la prima vedere te-ar face să crezi că sunt nişte steaguri de doliu.

Printre grecii şi turcii cari populează insula şi între cari adesea se nasc conflicte serioase zăreşti şi foarte mulţi africani de o negreaţă lucitoare şi cu părul creţ. Africanii cari aici sunt aproape de continentul lor par a fi stabiliţi chiar în Creta, avându-şi unii o mică avere a lor, pe când cei mai mulţi dintre ei profesează meseria de hamali la port.

Pyreu

Pyreul, poarta Athenei, este unul din cele mai mari porturi comerciale ale Peninsulei Balcanice.

Are străzi regulate, paralele şi bine pavate. Casele sunt zidite în cea mai mare parte din piatră, tot ca în Athena. Fabricele multe, deosebitele manufacturi pe cari le are, îi dau aspectul unui oraş industrial în toată puterea cuvântului.

Lumea poartă costumul european, ici-colo vezi însă şi câte un grec cu şalvari şi cizme sau câte unul cu iţari şi fustanelăi. Se zăresc şi ţărance cari poartă şi acum vechiul costum grecesc, care seamănă foarte mult cu acela al ţărancelor române din Ardeal. Destul de des poţi vedea şi mahalagioaice de acelea cărora le poţi da cu drept cuvânt numele de „noapte ale Afroditei”. Acestea, deşi poartă un fel de costum din Occident, totuşi nu se despart bucuros de fesul cel roşu, lung, cu un ciucure mare de fir de aur, pe care îl poartă pe ceafă şi care le şade foarte bine; obişnuiesc să poarte pe deasupra fesului câte un voal transparent pe care-l învelesc cu mult gust în jurul capului.

Golful Pyreu e plin de vase de comerţ şi chiar şi de vase de război.

O mulţime de vase cu pânze aşteaptă muşteriii la mal şi barcagiii îşi conduc barca cu o isteţime deosebită.

Salonic

Salonicul este unul dintre însemnatele porturi militare ale Turciei. Vechi oraş întărit, este înconjurat de ziduri cari astăzi nu mai pot avea vreo însemnătate defensivă.

În general, este murdar şi neîngrijit ca toate celelalte centre populate de turci. Partea sud-estică, unde se întinde un frumos bulevard, are un aspect mai modern şi civilizat. În această parte locuiesc şi diferiţii consuli.

Salonicul este debuşeul mărfurilor austriace în Marea Egee prin calea ferată ce vine din Serbia şi trece pe la Pristina şi Usküb.

Din rada Salonicului, se poate vedea marele penitenciar, un turn mare, rotund, aproape de marginea mării.

Olimpul, înalt munte, care era locul de „taifas” al anticilor zei greceşti, se vede în depărtare peste mare.

Schiţele călătoriei din 1894

Vasele de război ale flotilei române fac câteodată, în timpul verii, călătorii mai lungi, în mări străine.

Plecând din Galaţi, ajungi în aceeaşi zi încă la Sulina, unde dai deja cu ochii de mare, o mare galbenă şi tulbure, întocmai ca Dunărea care se îneacă acolo de când se pomeneşte şi tot nu mai moare.

Departe, departe de tot, orizontul mai limpede şi mai verzui se desparte de cer printr-o imensă linie, dreaptă când marea e liniştită şi foarte colţuroasă când e cam supărată. În acest caz, sunt valuri. Într-adevăr, ieşind din gura canalului Sulina, încep legănăturile.

Valurile formate şi vântul destul de tare dau de lucru. În curând se aude comanda ofiţerului de cart:

- Echipaj, la posturile de manevre!

Toată lumea grăbeşte la posturile stabilite.

- A desfăşura velele! Sus gabierii! Sus!

La aceste comenzi, strigate puternic ca să nu le ducă vântul, se reped, ca electrizaţi, marinarii, sus în arborade, desfac legăturile pânzelor şi pregătesc totul pentru întinderea lor.

Când totul e gata, se aude:

- Desfăşuraţi!

Toate velele sunt desfăşurate. Apoi comanda: „Jos!”, la care marinarii se coboară ca fulgerul, pe scările de frânghii. Totul se execută repede şi fără grijă, cu toate că înălţimea e mare şi legănătura tot aşa. Marinarului nu-i e frică. E prieten cu vântul şi cu apa.

Apoi vin pe rând comenzile de a întinde velele, desfăşurate numai. „A întinde gabierii! – Ridicaţi! – Întindeţi! – A întinde vela mare! – Întindeţi! – A întinde sburătorii! – Întindeţi! – A întinde rândunicile! – etc. etc." – un pomelnic de nomenclaturi care îl interesează numai pe marinar.

Pânzele toate sunt întinse ca toba, vântul le umflă bine. Lemnele scârţâie, frânghiile vâjâie, apa despicată stropeşte cu zgomot şi vasul merge săltând înainte, - înainte! – având direcţia spre Odessa, de exemplu. Nicio piedică, nicio nedumerire. Timpul trece, marea devine din ce în ce mai limpede verde şi uscatul dispare cu totul din vedere. De la un timp, nici păsările de mare nu se mai văd. Cer cu nouri goniţi şi mare cu valuri spumegânde e tot ce vezi. Soarele apune, lăsând nişte dungi roşii nedecise la orizont, şi, nu peste mult, îşi ia noaptea neagră domnia.

Vântul bate, vasul merge mereu înainte. Felinarele de drum aşezate la locurile lor îşi trimit departe luminile. O lumină albă în vârful arborelui dinainte, una roşie pe coasta stângă şi una verde pe coasta dreaptă a vasului.

Din oră în oră se aude din vârful arborelui strigătul aproape plângător al marinarului de serviciu: „Bun cart înainte!" – şi apoi iar urmează o lungă linişte şi pace!...

Cei cari nu sunt de serviciu se îndeletnicesc cu somnul, iar ceilalţi stau gata pe bord pentru a executa orice comandă a ofiţerului de cart.

Ofiţerul de cart veghează cu o atenţie supraîncordată; necontenit are binoclul sau ocheanul la ochi.

Atenţiune mare înainte! Şi cum să nu fie atenţiune, când mergi înainte în fugă, prin întuneric? Eşti ca legat la ochi. Gândul la vr'o ciocnire te înspăimântă. Vr'un vapor cu felinarele stinse, vr'o direcţie eronată pe un timp foarte rău şi multe alte cazuri pot fi spre nenorocirea vasului.

Marinarul din vârful arborelui trebuie să fie foarte atent şi să descopere de sus, din vreme, orice lumină, pată sau fenomen ar zări.

Adeseori i se aude glasul anunţând: „Se vede o lumină albă la orizont!” Desigur, un vapor care apare sau vreun far la care ne aşteptăm. Ofiţerul întreabă:

- Ce mai face lumina albă?

- Se măreşte şi se apropie.

Desigur, un vapor care se apropie.

- Se văd acum şi luminile roşii şi verzi.

Nicio îndoială, este un vapor care ne întâlneşte. Luminile apar tot mai mult. Ambele vase, recunoscându-se, ţin dreapta lor şi trec unul pe lângă altul, urmându-şi drumul înainte.

Iarăşi linişte. Peste vreo două ceasuri, iar o lumină, iar aceleaşi precauţiuni. Şi iarăşi linişte.

Clopotul sună, în fine, miazănoapte şi ofiţerul dimpreună cu soldaţii sunt înlocuiţi prin alţii, care au dormit până acuma şi care vor sta până dimineaţă la patru de serviciu.

- Ce-i nou? întreabă noul venit.

- Nimic. Acelaşi drum. Atenţiune la felinarele noastre, ca să nu se stingă, şi la luminile ce le vei vedea.

- Pe comandant îl anunţăm?

- Nu, lasă-l să doarmă.

- Altceva?!...

- Altceva nimic. Rămâi sănătos!...

- Somn uşor!...

Şi ofiţerul şi soldaţii deveniţi liberi îşi găsesc în curând culcuşul, unde-i aşteaptă un somn din cele mai dulci, după serviciul împlinit.

Serviciul nou trece ca cel vechi.

Cum a fost azi e şi mâine şi astfel într-o continuă atenţiune se parcurg distanţele de zeci şi sute de mile.

- Se zăreşte uscatul drept înainte! anunţă deodată cel din arbore.

Este punctul la care ajungem, Odessa.

Se strâng pânzele, se pune maşina în marş şi în curând alunecă vasul printre digurile portului. Nu peste mult se aude: „Ancora tribord funda!”

Suntem ancoraţi în portul Odessa.

Odessa

Odessa este primul şi cel mai frumos port al Mărei Negre. Din departe deja face o foarte bună impresie. Spaţiul în care ancorează vasele de tot felul este foarte încăpător, iar digurile cari protejează portul, permiţând vaselor a intra şi a ieşi pe două părţi, sunt o construcţie de cel mai practic folos.

Atât în port cât şi în oraşul care se desfăşură pe deal, totul are proporţii mari şi frumoase. Solid şi cu temei este tot ce pipăi şi ce vezi.

Planul oraşului făcut de inginerul Richelieu, din timpurile moderne, este o fericită inspiraţie inginerească. Toate străzile, drepte, merg paralel între ele şi sunt traversate perpendicular de altele tot paralele cu direcţia spre port.

Astăzi Odessa poate fi pusă, fără şovăială, în rândul frumoaselor oraşe ale Europei. Are străzi din cele mai largi. Magazine cu vitrine colosale, bine garnisite. Aproape nicio stradă nu este lipsită de alee, de pomi frumoşi, a căror efect salutar este de nepreţuit. Tramvaie, trenuri, troice, droşce cu un cal străbat oraşul în toate direcţiile şi stau la dispoziţia publicului pe un preţ neînsemnat de mic.

Edificiile publice în mare parte sunt grandioase.

Ca părţi mai însemnate ale oraşului sunt:

Splendidul bulevard pe deal, cu priveliştea spre mare. Aici circulă în fiecare seară un public numeros şi peste măsură de variat.

E o adevărată plăcere să te plimbi seara pe acest bulevard, luminat de o puternică lumină electrică, şi să ai totodată ocazia să asculţi şi frumoasele melodii ale unei bune muzici militare, care cântă aproape de capul scărilor şi de statuia lui Richelieu.

Scările cari duc de jos din port sus la bulevard sunt de asemenea monumentale şi unice în felul lor. Urcarea pe aceste trepte scurtează cu mult drumul în pantă dulce, care duce din port în oraş, dar este obositoare pentru cei neobişnuiţi.

La capul scărilor se vede frumoasa statuie a inginerului Richelieu, un refugiat francez din timpul Ecaterinei a II-a. Statuia este de bronz şi poartă pe o dungă a piedestalului o bombă engleză, căzută în războiul Crimeiei.

La capătul dinspre apus al bulevardului se găseşte, în faţa bursei, colosalul bust al renumitului scriitor poet rus Puşkin.

Mai înspre centrul oraşului este măreaţa statuie a generalului Voronzov. Teatrul din Odessa, atât în interior, unde abundează în aurituri şi marmoră roşie, cât şi ca exterior, unde nu lasă nimic de dorit în ceea ce priveşte arhitectura şi grădinăria de lux, este unul din frumoasele teatre ale lumei.

Biserici, de asemenea, are foarte frumoase oraşul. Între clădirile principale ale Odessei sunt de numărat: bursa, muzeele, edificiile autorităţilor, cazarmele, spitalele frumoase, diferitele şcoli de băieți şi de fete, între cari şi o universitate, cuprinzând facultăţile de litere, de ştiinţe şi de drept.

Populaţia de aproape 300.000 de locuitori este cât se poate de amestecată; jidani sunt aproape 70.000, mai sunt apoi colonii întregi de nemţi, italieni şi greci.

Caracterul general al mulţimii este bigotismul, aplicarea la muncă şi veselia zgomotoasă. Mai cu seamă în momentele consacrate iubitului lor zeu Bachus, ruşii devin sentimentali la extrem, topindu-se în lacrămi şi chiar în sărutări.

Aristocraţia rusească însă aparţine unicei clase internaţionale prin apucăturile sale, adică „Beau-mondului”.

Bogaţii petrec timpul verei la „Malinki fontana" şi la „Balşoi fontana", adică „mica" şi „marea" fântână, localităţi în afară de oraş, pe unde circulă însă trenurile şi tramvaiele tot timpul. Aici stau alăturea şi se întrec în frumuseţe şi gust distins nenumăratele vile şi castele, numite pe ruseşte „Datşia".

Grădini întinse şi încântătoare, în cari se joacă tenis, crocket, cricket etc. etc. Terase admirabile cu privirea spre mare, boschete, plantaţii exotice, fântâni cu jocuri de apă, statuete etc. etc. fac frumuseţea acestui adevărat Eden.

Cea mai mare parte a acestor proprietăţi aparţin străinilor cari trăiesc pe aici, formând adevărate colonii.

Colonia italiană, de a cărei membri am fost invitaţi ofiţerii marinei române, cu o deosebită afecţiune la o asemenea „datşie", este cea mai numeroasă.

Vasele marinei române părăsind Odessa, escadra rusă ancorată în radă ne-a salutat cordial.

Sevastopol

Coasta Crimeiei, de la Yalta unde petrece familia imperială pe timpul verii la Livadia şi până la capul Chersonez, prezintă o vedere din cele mai frumoase. Munţi înaţi, abrupţi brusc aproape de mare, păduri, stânci, surpături şi adesea în mijlocul unui grup din cele mai sălbatice vezi ridicându-se câte-o vilă de cel mai pedant gust sau câte o mănăstire ca a „Mesterului Manole". În drumul spre Sevastopol, venind dinspre răsărit, trebuie să dublezi înaltul far de la capul Chersonului pentru a intra în port.

Sevastopolul este un port eminamente militar şi are, poate, cele mai excelente condiţiuni de adăpostire dintre toate porturile de război. Într-un şir de ani foarte scurt, a făcut acest oraş un progres simţitor. „Ţarul a ordonat şi oraşul s-a făcut!"

Străzile şi zidirile noi au un aspect cu totul modern. Bulevardul la marginea mărei, cu frumoasele-i plantaţii, este cât se poate de frumos şi face asupra străinului o foarte bună impresie.

Publicul care furnică prin străzile şi bulevardul oraşului este aproape exclusiv lume militară.

Mantaua mare, cenuşie, cu guler enorm şi şapca cea lată nu dispare un moment din vedere, chiar şi nemilitarii poartă cu plăcere acest soi de şapcă naţională.

Generalul Todtleben a înfiinţat un muzeu militar în Sevastopol; o colecţiune admirabilă şi preţioasă de obiecte amintitoare a fazelor unei întregi vieţi naţionale, cari răpesc cea mai sinceră admiraţie.

Între aşezămintele monumentale ale Sevastopolului, sunt demne de văzut mai cu seamă bisericile.

Biserica Sfântului Vladimir din centrul oraşului este de o rară frumuseţe şi splendoare. Pereţii dinăuntru, lucraţi în mozaic, aurăria şi pictura executate de artişti de valoare şi arhitectura sa măreaţă înfăţişează ca pe un adevărat giuvaer.

Sub biserică se află nişte catacombe cu mormintele însemnaţilor generali cari au pierit în Războiul Crimeei şi ale altora pieriţi mai în urmă. Toată această subterană este lucrată în marmoră albă şi neagră şi are întocmirea unei biserici.

Pietrele mormintelor sunt făcute din cea mai scumpă marmoră neagră; patru din ele formează în faţa altarului o cruce uriaşă, culcată. Bogăţia bisericii este uimitoare. Ecoul încăperilor este dumnezeiesc.

Aproape de Capul Chersonez se află Mănăstirea Chersoneză care întrece pe aceea a Sfântului Vladimir în proporţii şi în pictură.

Celebrul Aivaşovski chiar are câteva trăsături de penel pe aici. Genul arhitecturei este cam tot acelaşi ca al bisericii

Sf. Vladimir, cu deosebire că etajul de jos al bisericii nu are morminte, ci este o capelă splendidă, cuprinzând în mijlocul ei vechile ziduri ale unei mici biserici ridicate în acelaşi loc de primul suveran botezat acolo în religia creştină.

Cimitirul francez cu mormintele celor căzuţi în războiul Crimeei este demn de toată admiraţia. Acest locaş de odihnă, unic în felul său, îţi arată cu câtă demnitate ştie Franţa să-şi valideze nobleţea şi în afară şi cu câtă recunoştinţă răsplăteşte sângele vărsat pentru tricolor şi vieţile stinse în serviciul patriei. Cimitirul acesta este o mare grădină pătrată, marginile de jur împrejur sunt ocupate de capete aliniate, egal distanţate şi de aceeaşi formă şi mărime. Fiecare capelă păstrează osemintele luptătorilor pieriţi atât de gloanţe cât şi de cumplita boală care îndrăgise câmpul de luptă.

Faţada din front a fiecărei capele poartă săpate în plăci de marmoră numele acelora cari nu mai sunt; poţi citi zeci şi sute de nume ca acestea: H. Dupont, G. Lamartin, E. Bergeant, Van der Hole, Malpertuis, Chardon, Bauer etc. etc. – francezi şi străini franţuziţi -, apoi chiar câte un Sinbad, Ali, El Zorab, El Kader etc. etc.

În mijlocul cimitirului, este o capelă mai mare unde sunt depuşi generalii şi ofiţerii superiori mai de frunte şi încolo niciun mormânt singuratic.

Este admirabil acest locaş liniştit în frumuseţea sa impunătoare. Jurul atâtor oameni pieriţi numai pentru datorie îţi face o stranie impresie şi nu poţi părăsi acest sfânt locaş fără a scăpa o lacrimă sinceră de durere!...

Tot aşa de interesante de văzut sunt deosebitele cazărmi, arsenalele marinei de război, grozavele forturi şi întărituri, precum şi renumitul turn al Malacovului, martorul celor mai înverşunate lupte.

Sinope

Sinope este orăşelul situat pe îngustul gât ce leagă peninsula cu acelaşi nume a coastei nordice din Asia Mică cu continentul. Sinope a fost fondat de asirieni cu mai multe sute de ani înaintea lui Christos. Pe la 780 devine colonie mileză. Mitridate a războit pe aici, Diogene cinicul s-a născut aici.

La 1204 după Christos aparţinu Imperiului de la Trapezunt; la 1461 a fost cucerit de sultanul Mohamed II, de când şi aparţine Imperiului otoman.

Pe timpul anticilor greci şi chiar mai pe urmă, se bucura oraşul de o mare importanţă, care a tot decăzut cu încetul şi decade şi acum fără ca cea mai mică intenţie de a readuce oraşul pe calea propăşirei să se ivească.

Uitarea şi nepăsarea asiatică îi este scrisă în frunte bietului Sinope. Ruinele cetăţii se mai înalţă mute dintre acoperişele de lemn de primprejur.

În oraş e aspectul cel mai bizar. Dintre vechile zidiri însemnate nu se mai găsesc decât ruinele vechei case a lui Mitridate şi zidurile unui castel medieval care desparte oraşul grecesc de cel turcesc; încolo, numai case de lemn cu uşi ferecate, ici-colo câte-un smochin, care-şi întinde crengile afară din curte.

Pe stradă mai adeseori nici pui de om. Bărbaţii îşi petrec toată ziua la cafenea, pe când femeile stau acasă cu copiii şi lucrează. Numai la Bazar se mai vede puţină mişcare.

Cei răzbiţi de foame rătăcesc a lene de la un vânzător la altul, pentru câte un pepene. Carnea şi mâncărurile substanţiale nu par a avea mare trecere la ei. Grecii însă cari locuiesc aici se hrănesc ceva mai bine şi, graţie spiritului neguţătoresc, se găseşte câte ceva pentru provizia de hrană ce-o fac vapoarele aici. Vinul, de asemenea, este rău, pentru apă par a avea mare grijă, mai în fiecare colţ de stradă se găseşte câte o fântână zidită de piatră.

Distracţiile străinului european sunt foarte răstrânse aici; afară de băile de mare nu oferă Sincope nici o plăcere.

De la orele 9 seară încolo, nu poţi avea nici o cafea neagră măcar, fără învoire de la domnul primar, în urma unor serioase negocieri. În împrejurimile oraşului se pot face excursiuni călare, pe cai şi pe măgari închiriaţi. Drumurile nu sunt bune pentru trăsuri, dar, de altfel, toată comunicaţia se face călare.

Ţăranul când aduce ceva la oraş încarcă toată marfa pe un biet măgar pe care-l precedează. Nevasta cu copii cu tot găseşte încă loc deasupra poverei. Nimic mai natural.

Locomoţiunea, ce-i drept, nu este prea accelerată în acest caz, dar zorul nici nu-l prea cunoaşte bietul turc în toate acţiunile sale. Garnizoana Sinope este foarte mică. Populaţia este foarte înapoiată şi îndărătnică în păstrarea „tabieturilor” şi a ignoranţei orientale.

Constantinopol

Trecând de farul care luminează intrarea Bosforului din marea Neagră, cea mai frumoasă privelişte ţi se desfăşoară privirei. În stânga se ridică munţii Asiei Mici, sălbatici şi prăpăstioşi. Umbrele aruncate de stâncile măreţe ale acestei coaste prezintă un colorit de peisaj admirabil. Din distanţă în distanţă însă se găsesc presărate pe acest ţărm şi fortăreţe bine organizate, a căror guri de foc împreună cu acelea de pe ţărmul opus asigură o retragere inevitabilă oricărui inamic care ar cuteza să treacă cu de-a sila.

Din verdeaţa care înveleşte această coastă, răsar ici-colo şi grupuri de căsuţe, faruri şi câteva ruini interesante.

În partea dreaptă, coasta Europei prezintă un aspect cu totul deosebit. Vezi ca într-o feerie vile din cele mai drăguţe, înşirate una lângă alta pe malul mărei, la poalele unor munţi, unde aerul e curat

şi verdeaţa grea, umbroasă e mai mult ca în îmbelşugare. Priveliştea ce cuprinde aici Bosforul, cu ambele ţărmuri, devine din ce în ce mai fermecătoare. Pe această parte, se găseşte şi drăguţul cartier „Büjük-Dere", cu reşedinţele de vară ale tuturor ambasadorilor.

Şi ambasada română, vara, este aici.

Peste apă, se găseşte fortul Kavac, unde bastimentele sunt obligate a-şi viza hârtiile de liber parcurs.

De la Büjük-Dere, casele, vilele şi palatele se ţin lanţ şi te introduc pe nesimţite în marele şi impozantul Constantinopol.

Viaţa internaţională a acestui oraş se petrece în Bosfor.

Vapoare de comerţ, corăbii colosale, şalupe, vapoare de pasageri, de război şi o enormitate de bărci şi caice traversează Bosforul în cruciş şi-n curmeziş, de dimineaţă până seară. Galata, Stambulul, Scutari, Pera, fanarul şi celelalte mahalale ale oraşului lui Constantin cel Mare privesc de secole giganticul amfiteatru care se ridică jur-împrejur din Bosfor, la această mişcare diavolească şi perpetuă.

Panorama oraşului e impozantă şi prima impresie - splendidă.

Punând însă piciorul pe uscat, te întâlneşti cu nemiloasa realitate, care-ţi arată toată goliciunea ei. Parcă ai vrea să închizi ochii, ca să nu vezi părţile umbrite ale tabloului, dar în zadar! De-odată te pomeneşti că te-ai împiedicat de un câine râios, care schelălăie şi te face, vrând-nevrând, să ţii seama de el şi de miile semenilor săi cari stau ca semănaţi pe toate străzile oraşului, la un loc cu toate gunoaiele şi cojile de pepeni pe cari le întâlneşti la fiecare pas.

În Galata, una dintre mahalalele cele mai mari ale Constantinopolului, casele frumoase de departe se laudă cam slab văzute de aproape. Mai toate clădirile sunt de lemn şi, deoarece verbul „a repara" nu pare a avea loc în dicţionarul turcesc, cam strâmbă feţele, sărmanele, de greutatea anilor şi numai Alah le poartă de grijă.

În Galata se găsesc adevăratele băi turceşti de abur cald, numite „hamami”. Deşi gustul estetic poate suferi într-o baie de aburi, totuşi „hamami”-ul turcesc este interesant de vizitat. Să intrăm! De la uşă te iau servitorii în complimente şi mătănii şi te conduc cu mult zel, graţios de tot, în cabina de dezbrăcat, constatatoare dintr-o sofa largă şi două perdele. Primul costum de baie care îl îmbraci este un fel de şal moale, biţos, cu ţesături de mătase colorată. Nişte papuci roşii de piele completează costumul cu care descinzi în etajul de jos. Aici servitorii îţi înlocuiesc papucii cu nişte sandale şi-ţi dau în loc de şal un alt costum ceva mai „néglijé”. De aici, eşti condus într-o primă boltă de baie, unde te îmtâmpină privirile speriate şi nemulţumite ale „musafirilor” ori „muşteriilor” mahomedani, cari recunosc numaidecât ghiaurul şi nu-l pot suferi. După ce stai câtva timp aici, iar îţi schimbă servitorul papucii şi toaleta şi te conduce, în fine, în principala sală de baie. O duhoare neplăcută de abur cald şi stătut te cuprinde, marmura pe care calci şi pereţii cari îi atingi sunt tocmai pe punctul de a te frige, până ce te obişnuieşti. Deşi aburul e des, totuşi distingi uşor siluetele leneşilor turci, cari se întind aici, la căldură, ore întregi. „O! Sancta pudicitsa!” Aici vezi un copilaş învelit ca orice persoană mare, pentru păstrarea bunelor moravuri... face baie omul! Nimenea nu-i are grijă, stă într-un colţ şi-şi mângâie nasul şi ochii cu un calup de săpun; în alt colţ, un bătrân, uscat ca un peşte sărat, îşi rade părul de pe cap şi de la subţiori; colo, un arap negru ca o ridiche de iarnă se unge cu uleiuri din diferite sticluţe; într-altă parte iar, un hidropic greţos gâfâie şi se fierbe la abur, de când s-a deschis baia pe ziua de astăzi. Servitorii foarte ocupaţi cu baia şi săpunitul muşteriilor cari plătesc, cântă tot timpul la „manele” monotone, cu mult mai plângăciose ca doinele noastre de jale; ecoul bolţilor de baie fiind foarte puternic, dă tonurilor o coloratură din cele mai bizare. Când ai observat totul şi încep să te treacă năduşelile, vine un „banabac”

cu un lighean enorm în care face săpunul clăbuci, cu ajutorul unui pumn de iarbă de mare şi, fără a te întreba mult, începe a te inunda cu spuma de săpun în care te pierzi ca o cegă în maioneză. Pe urmă, încep spălăturile cu apă caldă.... şi ce moleşitoare mai sunt şi astea, Doamne! La urmă, ai dori şi tu un duş rece, dar duş „jok!", duş nu este. În schimb însă, nenumărate învelitori şi şaluri cu „ipec" (mătase) şi fel de fel de papuci până ajungi în cabină, unde te lungeşti exasperat pe sofa. Cafeaua turcească fierbinte te aşteaptă, o sorbi şi pe asta şi pe urmă îţi impui o răbdare de înger până-ţi trece căldura. Îmbrăcat din nou, plăteşti repede ca să scapi cât mai curând; şi uşor se poate întâmpla ca să duci cu tine pe lângă amintirea „hamami"-ului şi vreun mic junghi de răceală. Ajuns în stradă, ai iar ocazie să vezi circulaţia cea fără răgaz. Toată lumea este reprezentată în Constantinopol.

Poţi vedea cel mai mare contrast de figuri şi amestecul cel mai pestriţ de culori. De la paşale muiate în aur, până la soldaţii cei zdrenţuroşi, de la africanii egipteni până la suedezii nordici, de la „popii urlători" până la excelente „primadone" şi tot felul de provenienţe închipuite furnică aici la cheia Europei, fără a se ocupa unii de alţii.

Perá, cartierul modern al Constantinopolului, prezintă un aspect civilizat. Aici nu vezi nici atâtea minarete ţuguiate de geamii, nici atâţia câini şi murdărie. „La grande rue de Pera" este o stradă dreaptă, largă, cu clădiri frumoase de piatră, are magazine elegante, e străbătută adesea de echipaje admirabile şi reşedinţele de iarnă ale tututor ambasadorilor sunt aici.

În Perá sunt şi teatrele de vară, în care joacă mai mult trupe italiene. Am avut ocazie să văd aici de vreo două ori nostima operetă „Gran'via" şi am auzit şi „Cavaleria rusticană", destul de bine cântată. De vr'un teatru naţional turcesc până acuma nu se pomeneşte nimic. Aşa înaintat nu va fi Constantinopolul, nici poate la a doua venire a lui Mahomed.

Scoborându-te din Pera cu funicularul, poţi trece la Stambul peste marele pod ce se întinde deasupra „Cornului de aur”.

Stambulul este veritabilul Constantinopol. Aici se găseşte cel mai mare număr de monumente istorice şi originalitatea turcească aici trebuie căutată. Cutremurul din 1894 a nimicit multe părţi interesante, transformându-le în mormane de cărămizi cari împiedicau circulaţia. În Stambul sunt mormintele sultanilor, sublima poartă, deosebite fântâni de piatră de o valoare artistică, câteva clădiri publice însemnate şi mai multe geamii dintre cari cea mai mare este Sf. Sofia.

Sfânta Sofia a fost biserică creştină şi numai mai târziu au transformat-o turcii în principala lor moschee. E o clădire enormă, cum puţine se mai fac astăzi. În mijloc se înalţă o cupolă formidabilă, purtând în punctul culminant semiluna. Această cupolă este înconjurată de altele mai mici şi în patru puncte din jurul bisericii se înalţă câte un minaret. Interiorul bisericii e vast. Străinul vizitator nu poate intra până ce nu-l încalţă servitorii bisericii, pentru o taxă de doi bişlici, cu o pereche de papuci în cari ar mai încape doi companioni. Pălăria trebuie ţinută pe cap. Pe jos, în biserică, sunt întinse peste tot rogojini de papură, pe cari îngenunchiază turcii ceasuri întregi. Din înălţimile boltelor se coboară diferite candelabre masive; patru table mari, în formă de roată, vopsite cu verde şi cu caractere aurite sunt atârnate de pereţi. Acestea conţin poruncile lui Mahomed.

O tăcere mistică domneşte în acest haos de biserică; între coloanele grozave de piatră cari susţin bolta se văd grupuri de turci îngenunchiaţi la rând, cari se trântesc toţi la fel, cu faţa la pământ, ca popa dinaintea lor. Tot timpul cât durează rugăciunea, faţa se ţine spre răsărit, nimenea nu vorbeşte cu vreun vecin şi nu întoarce capul; o disciplină neobişnuită în bisericile noastre unde... damele cu deosebire au să-şi spună întotdeauna câte ceva interesant.

Sunt în biserică locuri destinate anume pentru bolnavi, cari, aduşi aici, pot să se roage şi culcaţi. În anumite colţuri, se vede câte o fântână sau rezervor de apă la care-şi spală credincioşii mâinile şi picioarele înainte de rugăciune.

În coridorul bisericii, se postează câte o vrăjitoare care spune de noroc. Se vede că şi aceste prezicătoare se bucură de scutul bisericii. Se văd chiar oameni inteligenţi şi de seamă, ca, bunăoară, un căpitan de infanterie, îngenunchiază în faţa unei asemenea babe scofâlcite şi se îmbată cu apă rece, cum zice românul.

În curtea bisericii sunt neguţători cari vând mătănii se lemn mirositor şi chihlimbar, deosebite lemne sfinte, uleiuri de trandafiri şi felurite mărunţişuri orientale.

Bazarul oriental din Stambul era cu deosebire de interesant înaintea cutremurului din 1894; un fel de pivniţă labirint, cu nenumărate şi nesfârşite brațe ramificate, strâmte şi boltite în partea de sus. Aerul îmbâcsit şi greoi, lumina nu prea splendidă străbat printr-un fel de găuri practicate în boltă şi acoperite cu geamuri de calitatea cea mai inferioară.

Într-un semiobscur neprietenos se puteau zări multe prăvalii strâmbe şi primitive, în cari însă stau grămadă enormele valori ale mătăsăriilor, aurăriilor, ţesăturilor de tot felul şi ale renumitelor covoare de Persia, Smirna şi Trebizonda.

Neguţătorii toată viaţa şi-o petrec în aceste adevărate vizuine, trântiţi sau pitiţi turceşte, sorbind din cafeaua sau narghiuleaua care le stă dinainte. Limba de târg cu trecătorii era o franţuzească schilodită: „Musie! Musie! – venezisi, trebomarşe!” Şi, într-adevăr, poţi avea lucruri foarte frumoase pe un preţ nu prea mare, însă e de recomandat mare atenţiune peste tot în Constantinopol, deoarece interesul ce-l pune şiretul turc de a-şi arăta marfa merge mână în mână cu acela de a-şi înşela cât de bine muşteriul.

De la Stambul poţi trece peste Bosfor sau cu vaporul sau cu „caikul”. Şi aici sunt câteva mahalale, între cari mai principale Moda, ceva mai curăţică, şi Scutari, cu celelalte cari nu rămân în urma mahalalelor de pe ţămul european, în ceea ce priveşte salubritatea naţională. Originalitatea turcească în toată floarea ei, strade urâte, case strâmbe, oameni sperioşi şi câini „berechet”! Vinerea adună şi aici turcii cât de mulţi câini la un loc şi îi fericesc cu pâine şi cu carne de oaie, căci turcul are pentru răpănosul său câine aceeaşi evlavie ca noi pentru Sf. Ioan Gură-de-Aur! La Scutari se găsesc nişte cazărmi şi un spital foarte frumos, situate aproape de malul Bosfosului.

Selamlâk. Vinerea o serbează turcii ca creştinii duminica. E o adevărată plăcere să asişti la parada care se face cu această ocazie.

Porţile curţii bisericii alese de sultan pentru anumita vinere sunt deschise în lături, lăsând intrare întregului personal oficial, iar mulţimea poporului stă grămădită la gard şi în stradă, unde aşteaptă cu nerăbdare sosirea „celui mai puternic după Dumnezeu”. Dintre trupe, vin întâi numeroasele plutoane de infanterie cari garnisesc cu fronturile lor partea dreaptă şi stângă a drumului. Cu pas măsurat, defilează şi trupele de marină pentru a merge la locurile lor. Marinarii poartă fes, cămaşă albă, jachetă neagră mititică, brâu roşu şi pantaloni albi. La urmă, trece tradiţionala infanterie cu şalvari roşii. Această trupă compusă în general din oameni frumoşi, negri, face o impresie interesantă; cu fesul roşu care acoperă capetele rase la ceafă şi la tâmple şi sunt înconjurate de un verde, învăltocit ca un şarpe în jurul fesului, vestele le poartă scurte şi cu garnituri roşii, brâul lat şi şalvarii largi, roşii, strânşi sub genunchi în ghere albe, cari acoperă foarte elegant piciorul.

După defilare, toate aceste trupe sunt în front la locurile lor de ambele părţi ale drumului care nu este călcat de aici înainte,

până la venirea sultanului, decât de persoane „simandicoase”. Între aceste persoane, iată că apare, destul de târziu şi înalt, hogea care va săvârşi serviciul divin. El coboară cu pas maiestuos drumul, urmat la distanţă de un servitor care îi aduce într-un geamantănaş papucii şi alte accesorii pentru serviciu. În curtea geamiei, toţi îi fac loc şi îl salută cu respect. Urmează o pauză lungă de aşteptare, nicio mişcare, niciun zgomot; în fine, coboară drumul şi două lungi şi neterminate şiruri de ofiţeri superiori cari, pe lângă însemnatele lor păţanii, n-or fi consumat nici mai neînsemnate cantităţi de cafea turcească, în lunga lor carieră. Modul lor de defilare, pe două rânduri rărite la zece paşi, pasul cadenţat şi mersul „a galea gale” pe cât pare de ciudat, pe atât impune în acelaşi timp. Fiecare se ţine însă altfel: unul are mers de vănător, altul mai gros calcă în felul cocoşului bine îndopat, un altul apoi păşeşte semeţ ca un păun, altul apoi iarăşi mai subţire şi lung ridică picioarele ca barza, unii se leagănă ca raţele şi astfel convoiul ajunge în curtea geamiei, sfârşind şirurile cu câte un maior gros şi mititel care, enervat de tămbălău şi de căldură, face nişte paşi disperaţi pentru a ţine paşii cu ceilalţi.

Iarăşi urmează o pauză şi iată că sosesc şi prinţişorii cei mici în uniformă de cavalerie. Căciula de blană neagră, cu o stea mare de argint pe fund, tunici verzi şi pantaloni cenuşii cu lampas roşu, cizme de lac cu pinteni de argint, fiecare cu sabie şi cu mănuşi. Ei nu sunt ţinuţi a păstra ordine ca ceilalţi. Merg răspândiţi, urmaţi fiecare de lacheul său, care se ţine la o distanţă respectuoasă. Şi ei se duc de aşteaptă sosirea Majestăţii Sale la treptele geamiei. Şi mai târziu sosesc şi prinţii cei mai mari şi mai aproape de tron, în cupeuri elegante. În alte două cupeuri trase de nişte cai arabi în spume sunt aduse şi preţioasele cadâne de la palat. Lacheii se reped şi deshamă caii la moment după sosirea în curtea geamiei şi, lucru curios, uşile nu se deschid,

nici perdelele nu se ridică, cadânele iau parte la serviciul divin ascunse, în trăsură, tuturor privirilor indiscrete.

Deodată se aude o comandă prelungită de atenţiune, trupele iau poziţia dreaptă; altă comandă scurtă, o răpăială de prezentarea armei, muzică şi iată că, în sfârşit, apare o mică cabrioletă cu roţile aurite, trasă de doi cai negri şi frumoşi ca din poveste „cari scot foc pe nări şi aprind pământul pe unde calcă”. Cine-i mână?!? Este chiar Majestatea sa Sultanul în uniformă militară, ţine hăţurile şi plezneşte din bici.

Trei urale sănătoase ale soldaţilor, acompaniate de gestul cu mâna ce înseamnă „supuşi cu inima, cu graiul şi cu gândul” îl întâmpină şi alte urale ce se termină în călduroasele sunete ale muzicii militare îl conduc până la scara geamiei, unde servitorii iau trăsura şi Majestatea Sa este primită de un „aplecat până la pământ” servitor care aduce mâna de la pământ la inimă, apoi la gură şi, în fine, la fes, complimentând pe suveranul său care intră în casa lui Alah!... După intrarea sultanului în geamie, respiraţia este mai uşoară, se aud şoapte şi trupele iau „pe loc, repaos”.

În timpul de scurtă durată al serviciului divin, iese hogea în balconul minaretului şi, după terminarea mârâitei şi monotonei sale rugăciuni, se pregăteşte deja lumea a primi de plecare pe împăratul.

Prinţii încalecă pe cai şi se postează în faţa porţii, toţi iau câte-o lance în mână şi aşteaptă astfel pe suveran. Iarăşi se aude o comandă prelungită, una scurtă, prezentarea armelor, strigăte de „ura!” şi sultanul care a luat iarăşi hăţurile în mână plesneşte din bici şi iese cu cabrioleta din curtea geamiei, urmat până la palat de tot norodul curţii, între care ofiţeri superiori călare, alţii mai mici pe jos, o mulţime de lachei şi servitori cari toţi o iau la fugă, grupaţi într-o neregulă expresă în jurul cabrioletei imperiale.

Prinţii descalecă şi o pornesc de asemenea pe jos. Se face apoi loc trăsurilor cadânelor, cari sunt urmate asemenea de servitori arapi cari fug în ruptul capului pentru a nu fi întrecuţi de îndrăciţii cai. La urmă, trec şi prinţii cei mari şi toată parada se sfârşeşte într-un haos de strigăte şi o forfăială încoace şi încolo de trăsuri, cai şi popor, ce de-abia se mai văd de norii de praf cari se ridică în atmosfera încinsă de arşiţa fierbinte a soarelui.

Şi, cu aceasta, am terminat schiţarea atracţiilor celor mai bătătoare la ochi ale Constantinopolului.

Da! Şi dacă eşti poetic de fire, bineînţeles că nu vei putea duce cu tine suvenirul vreunui monument compozant; de acelea nu există; dar poţi avea, în schimb, amintirea Bosforului pe o noapte senină de vară, când, visător la o lună nouă, splendidă, eşti dulce aşteptat de un cântec alinător care scapă de la un kaik ce pluteşte de aproape. Stăpânul kaikului e vreun turc bogătaş care a ieşit cu haremul la plimbare.

Ah! Luntrea despică alene apa şi o mandolină încheie feeria, acompaniind molatic melodia: nu-i aşa?

Chios

Una din cele mai renumite insule din arhipelag este şi Chios.

Deşi se află sub stăpânire turcească, are totuşi creştini ca majoritate a populaţiei.

Capitala insulei poartă acelaşi nume. Ca trăsătură caracteristică i se poate atribui fără sfială o murdărie crasă, orientală sadea. Străzile oraşului sunt strâmte, casele au un exterior insignifiant. Din toate parcă respiră o sărăcie de spirit, de gust, dar, bineînţeles, şi de stare materială.

Populaţia compusă din greci şi turci îţi face impresia unor flămânzi.

Ce e însă bun şi frumos în Chios sunt fructele: smochine, struguri, pere, mere, parcă sunt luate dintr-un tablou reprezentând adevărata îmbelşugare. Prăvăliile sunt mai toate încărcate cu fructe pe cari le vând parte pe loc, dar cea mai mare parte este exportată. În jurul oraşului, se întind mănoasele grădini în cari se cultivă lămâi, portocali, migdali, struguri etc. etc. Pomii din care se extrage mastica cea vestită de Chios cresc de asemenea în abundenţă. Între minunăţiile oraşului este de remarcat vila domnului Jani[107], cu grădina sa, un model de casă boierească, un adevărat rai pe pământ, care contrastează peste măsură cu tot restul portului.

Excursiuni se pot face călare pe catâri şi pe măgari. Dar bineînţeles că închirierea nu poate trece fără niţel spectacol. Derbedeii din piaţă se adună cu toţii împrejur pentru a nu pierde interesantul moment al încălecării.

În rada portului ancorează ca la douăzeci la treizeci de vase cu pânze.

Taranto

Deja de departe, venind pe mare, începe a se desemna frumoasa coastă a Italiei.

Vederea nedecisă şi slabă ce pare la început devine tot mai pronunţată şi mai frumoasă în colorit, pe măsură ce te apropii.

Tot ţinutul ce înconjoară baia Tarantului se prezintă ochiului cu o varietate de culori încântătoare.

Deasupra albastrului frumos al mărei, se ridică coasta alburie, galbenă, presărată cu întinse grădini de pomi roditori, a căror verde întins împestriţează armonios covorul natural desfăşurat vederii.

Mai aproape sosind, încep a se distinge şi feluritele clădiri cari ies încetul cu încetul în relief.

[107] În însemnările din 1891 numele acestuia apărea sub forma Iani (n. ed.). Ca în cazul tuturor substantivelor proprii, am păstrat ortografia autorului.

Tarantul e aproape.

Casele sale înalte, cu câte patru-cinci etaje, stau înşirate de-a lungul portului, într-un fel care îţi aduce aminte de casele jucărie din cari copiii clădesc oraşe întregi pe masă. Unele albastre, altele albe, verzi, galbene sau chiar şi roşii, de un ton puţin obişnuit prin alte părţi. Ferestrele dese şi negre pe asemenea culori vii le dau aspectul feliilor de pepeni (lubeniţe) din cari se ivesc la suprafaţă seminţele negre.

Trecând de frumosul şi înaltul far Galipoli, vezi separându-se cele două insule fortificate ale băii de Taranto. Aceste două insule bine armate bat întreaga intrare a portului, care are de altfel două băi excelente. Prima baie poartă numele de „Mar grande". Aici ancorează puţinele vase de comerţ cari frecventează portul. Vasele cari ancorează aici sunt mai cu seamă guelete de pescari şi alte mici corăbii. Cât se vede şi se petrece în această parte a portului Taranto desigur că nu întrece cu mult viaţa din trecut a portului, dar mişcarea şi viaţa modernă a oraşului nu trebuie căutată aici, ci ceva mai departe la „Mar picolo", o altă baie mai mică, în interiorul oraşului.

Taranto are şi câştigă din ce în ce mai multă importanţă militară. Este pentru Italia ceea ce este Sevastopolul pentru Rusia. Se ridică pe ţărmurile a două băi excelent adăpostite, cari comunică între ele. Baia interioară numită „Mar picolo" e complet ascunsă dinspre baia mare printr-o limbă de pământ pe care se ridică vechiul Taranto, legat cu „Taranto nuovo" printr-un pod de fier mişcător, de o construcţie ingenioasă, numit „Il ponte girevole". „Mar picolo"comunică cu „Mar grande" printr-un canal de toată frumuseţea care trece printre zidurile înalte ale unei cetăţi vechi, restaurate şi acelea ale unei noi construcţii.

„Taranto vecchio" are strade foarte înguste, strânse între case înalte şi vechi cari se umbresc tot timpul, una pe alta. Ferestrele apărate cu gratii de fier şi balcoane închise îi dau caracterul

general al oraşelor sudice. Piatra, ieftină peste măsură în aceste ţinuturi, este materialul de construcţie întrebuinţat de toată lumea.

Aici, în oraşul vechi, sunt mai multe mănăstiri transformate în cazărmi. Clădiri mai însemnate, găsim câteva biserici vechi cu tablouri de valoare. „Banca d'Italia”, o clădire foarte frumoasă, edificiul primăriei, „Il municipio”, poşta şi telegraful într-o clădire veche, şcoale primare, toate pe corsoul „Vittorio Emanuele”; adăugând şi seminarele din care mişună spre seară la plimbare roiuri nesfârşte de popi de toate vârstele, am terminat cu totul ce prezintă vreun oareşicare interes în Tarantul vechi sau „Taranto vecchio”, cum zice populaţia.

În „Taranto nuovo”, aspectul este cu totul altul. De la prima vedere poţi constata fiinţa oraşului modern. Strade largi, drepte, paralele, case frumoase, clădite cu gust deosebit, magazine elegante etc. Aici, în oraşul nou, se găsesc cele mai multe din clădirile publice, o mică grădină publică, şcoalele, „Il museo nazionale” cu o colecţie frumuşică de obiecte antice. Diferite hoteluri şi cafenele. În „Mar picolo” care încing această parte a oraşului staţionează vasele de război. Aici se găseşte şi un frumos arsenal al marinei de război, cu un bazin foarte frumos.

Populaţia taranteză este mâna de oameni cu temperament sudic prin excelenţă. O lene dulce, atât în vorbire, cât şi în acţiuni; se mulţumeşte cu puţin tarantezul. Lucrează puţin, pe răcoare, câştigă sau nu câştigă ceva, mănâncă vreun peşte, vreun măr şi pe urmă stă şi se gândeşte. După ce i s-a urât cu gânditul, se mai întinde şi doarme unde se nimereşte, sub prietenul soare, pe stradă, pe vr'o bancă, prin biserici şi nimene nu-i zice nimic. Spectacolul şi muzica însă îl atrage mai mult ca orice şi pe tarantez ca pe oricare italian. Seara vezi adunate mase întregi pe o piaţă, dinaintea vreunui teatru de păpuşi. Interesul e viu şi aplauzele pornesc frenetice. Muzica clasică mai cu seamă e

ascultată cu deliciu de la mic la mare. În tumultele de piaţă e mai mare tăcere decât în biserică atunci când se execută vr'o bucată frumoasă.

Nu-i italian care să nu iubească muzica. Dar, de altfel, „frumosul" în toate sensurile este nedespărţit de italian. Cerul frumos, pământ frumos, femei, bărbaţi şi copii frumoşi încotro priveşti, singurul cusur este sărăcia şi „il dolce far'niente" , cari au prins rădăcini solide la „i nostri fratelli".

La muzica de piaţă, seara, ai ocazie să vezi adunată toată populaţia Tarantului. Toate tipurile îţi defilează pe dinaintea ochilor. Cei dintâi cari îţi fură ochii sunt frumoşii carabinieri, stăpânii ordinei; şi, într-adevăr, cum s-ar putea să nu-ţi bată la ochi atâta putere de pene roşii, din enormul penaj al unui bicorn de carabinier? Carabinierii umblă întotdeauna câte doi. Ţinuta lor în negru şi argint, cu garnituri roşii este foarte elegantă, şi prin faptul că nu se aleg la acest serviciu decât bărbaţii cei mai frumoşi şi impunători, respectul nu lipseşte. E de observat, de altfel, că aceşti jandarmi, cu toate că au de lucru cu temperamente aşa de fierbinţi ca ale italienilor, totuşi nu umblă înarmaţi cu baionete şi mustăţi ascuţite, gata să te tragă în ţeapă, cum umblă jandarmii unui oarecare stat „liberal," al cărui nume mi-e scârbă să-l pronunţ!

Tot atâta atracţie, dacă nu şi mai multă decât penele roşii, au frumoşii ochi ai fermecătoarelor taranteze! Femeile din Taranto nu pornesc orbiş cu moda, ştiu ele bine ce le şade frumos; de aceea, îşi acoperă capul într-un mod artistic cu un fel de dantelă neagră, iar pe umeri poartă un fel de broboadă cu ciucuri mititei, cari sunt făcuţi de mână. Bărbaţi frumoşi, bine făcuţi, cu barbişoane „à la Vittorio Emanuele" şi cu pălării „Garibaldi" sunt foarte mulţi; păcat numai că reazimă zidurile toată vremea!

Se întâmplă însa la Taranto să vezi câte-un burtă verde cu barbete, mustaţa rasă, mare şi gras ca un tapir, cocoţat pe capra

unui cărucior de lemn cu două roate mari, vopsite cu galben ca lămâia. Şade imposibil la înălţime şi plescăieşte din când în când cu limba sau cu biciul, ca să-şi iuţească echipajul constătător dintr-un biet măgăruş împopoţonat cu zorzoane şi ciucuri.

Ca tipuri marcante mai împestriţează mulţimea şi călugării cei sobri, raşi pe cap, purtând încă sandale biblice pe picioarele goale.

Acesta este clerul de jos. Celelalte ilustrităţi eclesiastice, cu privirea smerită, sunt mai bine, au haine elegante, pălării şi mănuşi.

Apoi mai sunt fel de fel de tipuri cu cari n-ai mai isprăvi niciodată, dacă le-ai lua cu de-amănuntul.

Se observă încă o însuşire caracteristică la aceşti italieni, când sunt la vr'un teatru unde se produc cântăreţi de cuplete, romanţe şi duete napolitane. Publicul e comunicativ peste măsură cu artiştii de pe scenă. Cere bucăţile cari vrea să le audă, aplaudă nebuneşte bucăţile bine executate şi fluieră fără milă orice fiasco. Uneori melodiile favorite îi fac chiar să intre în cor cu artiştii. Peste tot, veselia e mare şi avântul călduros, când se trezeşte italianul din dulcele „far niente".

Taranto se chema în vechime Taras. A fost fondat sub Phalantos Heraclitul de către spartani la anul 1708 a. Chr. Prin poziţia sa excelentă, a fost mult timp unul dintre cele mai puternice oraşe greceşti în Italia de Sud.

Romanii au cucerit Tarantul la 272. În al doilea război punic, a fost cucerit de Hanibal, dar la 209 iar pun romanii mâna pe el, cari întâi îl jefuesc, apoi prădează întreg oraşul. La 123 fu populat oraşul cu cetăţeni romani şi porni iaraşi pe calea de înflorire.

În Evul Mediu, Tarantul a aparţinut Imperiului Bizantin, dar fu cucerit de Saraceni şi, în fine, căzând sub regatul celor două Sicilii, a trecut la 1860 la regatul Italiei.

După un popas de o săptămână, în care timp se face cunoştinţă şi cu căldura nesuferită a Italiei de Sud, „Eisabeta” ridică ancora, în vara anului 1894, iese din baia de Taranto şi se îndreaptă spre nord-vest, punând capul spre Ancona.

Adriatica, mare frumoasă ca un lac, oferă timp de vr’o două zile şi câteva vântuleţe uşoare, răcoritoare, după atâta amar de căldură.

Ancona

Apropiindu-te din mare de acest port, vezi înainte de a distinge casele sau conturele uscatului o mulţime de bărci de pescari, cu pânzele lor, care de care mai fantastic colorată, pornind în toate direcţiile; una este albă cu fâşii negre, roşii, alte galbenă cu câte-o iniţială uriaşă, alta portocalie cu câte-o stea cu coadă, altele iar au luna, soarele şi alte figuri ca marcă. Cele mai multe pânze însă poartă ca marcă câte-un cot, care este şi marca portului.

Bărcile au rămas în urmă, se pierd la orizont, iar noi înaintăm despicând splendidul luciu al mărei şi ne apropriem de uscat. Coasta dealului iese încetul cu încetul din ceaţă, uscatul devine din ce în ce mai colorat şi, în fine, ies la iveală şi casele semănate în amfiteatru pe înalta coastă. Şi, mai de aproape, cum se întind din văi spre coastă admirabilele grădini şi culturi, ca nişte fâşii colorate de pe covoarele de soi. În curând apar şi farurile şi iată intrarea în port, care de asemenea rămâne în urmă.

Se aude: „Ancona tribord!... Funda!...”

Greaua bucată de fier cade la fund şi iată-ne ancoraţi la Ancona.

Ancona!... Ce vedere splendidă!... Dar farmecul Tarantului lipseşte. Din toată vederea respiră o nuanţă mai severă.

Jur-împrejur, se înalţă dealurile Ciriaco şi Astagno, în formă de amfiteatru, acoperite în întregime de case, forturi şi grădini.

Mai aproape de malul mărei sunt magazii, căi ferate şi cheiurile de debarcare ale portului. Mult la dreapta intrărei se vede la poalele dealului frumoasa ruină „Port pia”, ridicată pe timpul domniei papilor şi care astăzi încă serveşte drept poartă de cetate. De aici, se întinde în jurul portului un arc colosal de clădiri mari, cu faţadele lor ciuruite de mii şi mii de ferestre, toate cu privirea spre mare; între aceste clădiri şi o biserică cu un turn de o formă bizară, răsucit, în chipul unei budinci sau torte spiraloformă. Apoi, spre capul digului din stânga intrărei, se ridică falnic frumosul „Arco Traiano”, clădit din porunca divului împărat, la anul 115 după Christos, de Apollodor. Este făcut din marmoră albă, avea odinioară ca ornamente nişte figuri de bronz cari au pierit deja şi din ele azi nu se păstrează în muzee decât un cal de bronz. Inscripţiile însă se păstrează şi acum bine, fiind săpate adânc în marmoră, şi guvernul italian are grijă să păstreze în bună stare arcul. Istoria ne afirmă că de la acest arc a plecat divul împărat Traian cu coloniştii săi spre Dacia fericită.

Ancona era locul de adunare de unde a pornit Traian cu moşii şi strămoşii noştri spre Banat, Transilvania şi restul provinciilor române de astăzi. Timp îndelungat a trecut de când plecară de aici străbunii... şi azi vin nepoţii cu vasele lor proprii să-şi plece genunchii înaintea sfintelor monumente cari vorbesc despre originea lor. Aici îşi găsesc nepoţii pe fraţii lor de acelaşi neam; fraţi buni, cari se cunosc bine, deşi sunt despărţiţi. Inimile lor simpatizează cu căldură şi cu toţii se aprind de acelaşi entuziasm la auzul trecutului neamului roman, pe care cu toţii îl povestesc în acelaşi fel. Poftească aici duşmanii neamului românesc să susţie teorii contrare şi zăpăcite despre originea noastră, dar binevoiască întâi să-şi deschidă ochii şi la inscripţiile de pe „Arco Traiano”.

Ar veni ei, dar dracu’ fuge de tămâie!

De la arcul lui Traian, luând orice drum spre deal, ajungi prin nişte străzi strâmte la catedrala San Ciriaco, care se înalţă pe o poziţie dominantă. Şi aici, ca oriunde în Italia unde este de văzut ceva, te întâlneşte la moment un nenorocit, care ţi se oferă să-l iei de ghid (călăuză); şi nici nu e rău să poţi dispune de o asemenea cărticică vorbitoare în timpul ce ochii îţi rămân cu desăvârşire liberi pentru a vedea ceea ce îl face pe ghid să vorbească pe nerăsuflate.

„Leii aceştia, domnule, de la uşă, sunt făcuţi de cutare ţară în cutare împrejurări; în lădiţa asta este mâna sau piciorul sau capul sfântului cutare născut acolo şi acolo, care a făcut cutare şi cutare minune" şi în felul acesta îţi umple ghidul urechile cu un ghiveciu nesfârşit de minunăţi pe care eşti condamnat să le înmagazinezi cu sila.

Adesea îl laşi pe domnul „Ciceron" să vorbeasă singur (fiindu-i meseria să nu tacă) şi-ţi arunci singur privirea încoace și încolo la ceea ce-ţi sare în ochi.

Catedrala San Ciriaco, clădită într-un stil corcit, are o faţadă foarte frumoasă, cu arcuri gotice şi nişte trepte înalte, pe a căror platformă de sus se odihnesc doi lei de piatră, destul de nepriceput lucraţi. Interiorul bisericei e foarte vast, totul e ţinut în proporţii mari: o îngrămădeală mai mult de bogăţii decât de obiecte de valoare artistică. Singura bucată de o valoare excepţională este o icoană mare dăruită de pictorul Podesta. Icoana înfăţişează cu un natural uimitor chinuirea unui sfânt al cărui nume îmi scapă, dar desigur e bine fixat în pomelnicul sfinţilor martiri.

Mai departe, sunt frumoase de văzut criptele destul de numeroase ale unor feţe preasfinţite cari odihnesc în ele. Biserica subterană foarte veche are şi relicvii preţioase. O mulţime de morminte cu inscripţiuni, chipuri de sfinţi, ciopliţi în piatră, aruncaţi aici după ce nemilosul dinte al timpului cât şi buzele

sărutăcioase ale credincioşilor le-a ros aproape de tot. Le-a trecut timpul, fac nişte feţe foarte strâmbe în carcera lor umedă. Adăugând şi turnul cu clopotele „il campanile”, care stă izolat în vasta curte a bisericii, am terminat cu catedrala San Ciriaco.

Coborând în vale pe alte străzi, ajungi în piaţa bisericii S. Domenico, o biserică foarte veche, tot în acelaşi gen ca S. Ciriaco.

Aici, în mijlocul unei treptării monumentale care te duce la intrarea bisericii, tronează pe un soclu enorma statuie a papei X. sau Y. al XII-lea sau al XIIIl-lea, împărţind serios binecuvântarea sa cu o mână căreia, din nenorocire, i s-a rupt un deget. Nu face nimic. Jur împrejurul bisericii se ridică case negre, vechi, înalte, cu o mulţime de etaje şi cu o înfăţişare de decoruri teatrale.

În general, multe străzi din Ancona sunt aşa de strâmte şi bizare încât noaptea, mai cu seamă, fac o impresie urâtă asupra omului. Îţi aduc aminte, vrând-nevrând, de câte o descriere romantică, „Contele de Monte Cristo”, „Misterele Anconei” etc. etc. În orice moment te aştepţi să-ţi iese în cale „o manta neagră” sau să descoperi la lumina slabă a unui felinar de stradă palida figură a unei „scăldate în sânge”... Doamne fereşte!

Dar Ancona are şi străzi frumoase, largi, mari, cum este, de exemplu, strada Vittorio Emanuele, o adevărată stradă modernă, cum nu găseşti decât în capitalele mari.

Între minunăţiile oraşului, sunt demne de văzut biserici ca San Francisco, Chiesa Santa Maria, San Agostino, apoi La loggia dei Mercanti, cu coloanele, arcadele, turnuleţele şi statuetele sale puţin comune. Piazza del plebiscito, Teatro delle Muse, Pallazo Provinciale de asemenea merită să fie văzute. La capătul străzii Vittorio Emanuele este întinsă piaţa publică cu alee de pomi şi cu impozanta statuie a bărbatului de stat Cavour, care-şi reazămă mâna stângă pe o carte, pe a cărei faţă se citesc cuvintele „Italia unita”. Soclul poartă inscripţia „A Camillo

Benso di Cavour, la provincia e la citta di Ancona". Nu departe de Ancona, trecând prin desfătătoarele împrejurimi ale oraşului, ajungi la orăşelul Santa Maria di Loretto, un loc de pelerinaj din cele mai sfinte ale catolicilor. La mănăstirea din Loretto, vin mulţimi nenumărate de schilozi şi prăpădiţi cari speră să fie vindecaţi de Sfânta Maică Făcătoare de Minuni, căci puterea ei e mare! Şi cum n-ar fi făcătoare de minuni când ea a venit de pe Sfântul Pământ cu sfânta casă cu tot, adusă de îngeri?! Aceasta este tradiţia locului şi astfel sunt povestite faptele şi în broşuri tipărite şi răspândite în lume, cu permisiunea Bisericii. Biserica în care se găseşte şi acum „Sfânta casă căzută din nori" e, într-adevăr, foarte frumoasă; şi fântâna din Piaţa Madonei de asemenea e executată cu multă pricepere artistică.

Populaţia Anconei, cu excepţia unui număr însemnat de jidani, este pur italiană. Caracterul anconezilor e aproape acelaşi ca al tarantezilor, poate numai ceva mai puţin zgomotos. Tipurile variate cari le vedem sunt şi aici mai aceleaşi ca la Taranto. Aici însă avem parte să cunoaştem întreaga populaţie mai de aproape. Tot timpul zilei este asediată „Elisabeta" de nenumărate bărci, cari aduc curioşi la bord. Intrarea e permisă tuturor. Tuturor cari întreabă din barcă „Permesso, Signore?" li se răspunde „Favorisca! Favorisca!" Tumultul e câteodată aşa de mare ca în biserică la mormântul lui Christos, unde fiecare vrea să-l sărute. E nostimă priveliştea când vezi că fiecare vrea să-şi bage nasul în câte-o oală de bucătărie, prin cabinele ofiţerilor şi mai ştiu eu unde, exclamând necontenit „Ma che bellezza!... Che pulizzia!" (Dar ce frumuseţe! Ce curăţenie!)[108] Şi sunt fericiţi cu toţii că au văzut. Pleacă încântaţi.

Între nenumăraţii oaspeţi cari-i avem, se nimereşte adesea şi câte-un episcop cu vederi mai înaintate, câte-un general românofil, apoi nenumăraţi nobili, conţi şi contese, marchizi

[108] Traducerea autorului.

şi marchize de cari nu duce lipsă Italia. S-a întâmplat chiar să cunoaştem o contesă cu numele Marchezi şi o marchiză cu numele Contelli. Ş-apoi baroni?!? Al doilea - treilea om e baron. Poporul de rând, deşi lipsit de titluri, are o expresie de nobleţe şi o înfăţişare pitorească.

Istoria spune că Ancona a fost fondată de siracuzeni, cari îşi căutau scăpare de persecuţiile bătrânului Dionisos, pe la 380 a. Ch. Ancona vine de la „gonos”. Pe greceşte „cot”. Numele şi l-a luat astfel fiindcă e situată chiar pe cotul coastei estice a Italiei. Pe timpul romanilor, Ancona se bucura de un mare renume omercial şi industrial; coloraţia purpurei se ştie că ar fi fost aici în floare. Traian a făcut o mulţime de lucrări însemnate aici, lărgind considerabil şi portul.

Invaziile goţilor şi longobarzilor au supărat adesea Ancona. După multe gâlcevi, izbuti în timpurile mai noi Papa Clementin al VII-ea să anexeze Ancona la provinciile papale. În 1790, se fac francezii stăpâni pe Ancona. La 1799 o iau austriecii şi ruşii, iar la 1805 cade din nou în mâinile lui Napoleon. Mai devine de aici înainte posesiunea Neapolului, a Papei, a austriecilor, ia parte la revoluţia naţională din 1859 şi, în fine, la 1861 se încorporează la Italia unită. În timpul din urmă, deveni, Ancona o garnizoană din cele mai puternice, cum este și acum. Are o mulţime de forturi şi întărituri. Din punct de vedere comercial Ancona este importantă, fiind singurul port pe coasta de est a Italiei, între Brindisi şi Veneţia.

După câteva zile de şedere, ancora e ridicată şi totul e gata pentru a lua drumul spre Veneţia. Avem parte de o mare bosumflată şi de astă-dată; dar numai ziua întâi, pe măsură ce ne apropiem de Veneţia valurile cad şi în curând nu se vede jur împrejur decât o imensă oglindă în care se reflectează cerul şi catargele unor corăbii care se zăresc în zare.

Omul din arbore anunţă că se zăreşte uscatul înainte şi că vede mai multe „mogâldeţe” albe la orizont.

Ce să fie?

Este chiar coasta joasă a Veneţiei cu mogâldeţele albe, cari sunt turnurile diferitelor biserici. Suntem deja foarte aproape; chiar şi pilotul pe care l-am chemat prin semnele ridicate în vârful catargului vine cu barca la noi, îl luăm la bord, şi, cu ajutorul său, găsim căile de apă suficient de adânci pentru a putea înainta.

Veneţia

„La regina del mar", cum zic veneţienii, îşi merită, într-adevăr numele. Multe bune şi frumoase am auzit spunându-se de Veneţia, ştiu, cântată de atâţi şi atâţia poeţi, descrisă de atâţia călători, desenată, pictată şi fotografiată de nenumăraţi artişti – ei bine, toate încercările de a reda Veneţia măcar pe jumătate sunt zadarnice şi nimeni altul decât chiar „Regina Mărei" nu e în stare să vorbească sufletului şi să-l farmece cu deplinul adevăr! Suntem ajunşi în canale. Facem drumul pentru a putea ajunge în canalul Giuddeca, ca să ancorăm în faţa Pieţei San Marco, unde ni s-a destinat cu o deosebită gentileţă un loc.

Ce privelişte, Doamne!

De unde să începi a-ţi sătura ochii?

Ce nu e frumos în acest loc al farmecului?

Case frumoase, grădini încântătoare, gondole graţioase, cari ies din apă pentru a se oglindi din nou, astfel că toate par duplicate în frumuseţea lor.

Abia suntem ancoraţi şi deja nenumărate gondole ne acostează. Gondolierii în costumele lor originale strigă cât îi ia gura, oferindu-şi fiecare serviciile.

Vioiciunea îi caracterizează pe adevăraţii veneţieni. Banul aruncat cu dare de mână de către străinul vizitator îl iuţeşte pe veneţian. Oricare Giulio, Umberto, Carlo, Pietro, pentru câţiva gologani, te plimbă o oră întreagă cu gondola lui.

În prima plimbare cu gondola, ai deja ocazie să guşti cu toată inima din farmecul Veneţiei. Gondola este o barcă neagră, lungă din cale afară, având formele cele mai elegante posibile. Capul dinainte este armat cu un pieptene mare de oţel lucitor, având o coamă şi vreo şapte dinţi bine răriţi. În mijlocul gondolei sunt aşezate fotoliurile foarte comode, în cari poţi sta tolănit ca un paşă, iar coada gondolei, frumos arcuită, se termină printr-un cârlig de fier întors. Gondolierul stă în picioare la coada gondolei, de unde îşi mânuieşte vasul cu o abilitate înnăscută. Plimbarea este o plutire lină cu un uşor legănat, pe care nu-l pot avea celelalte tipuri de bărci. Cu aceste gondole străbaţi unde pofteşti, în oricare canal, căci canalele sunt adevăratele străzi ale oraşului.

Veneţia este zidită pe 118 insule separate între ele numai prin mici canaluri, cari sunt 147. Cel mai mare este „Canal Grande”, care şerpuieşte prin întreg oraşul în forma unui S. Comunicaţia pe uscat între insule se face peste 450 poduri de piatră în cea mai mare parte. Cel mai frumos dintre aceste poduri este „Ponte di Rialto”, care are pe ambele sale arcuri câte un şir de prăvălii cu mărunţişuri. În interiorul insulelor se poate circula, peste tot, pe nişte înguste trotuare cari merg de-a lungul caselor. Trăsurile şi caii nu sunt cunoscuţi în Veneţia decât din poveşti, dar în schimb mişcarea gondolelor e cât se poate de vie. Prin toate canalele mişună aceste bărci. Gondolierii le mânuiesc admirabil şi mai niciodată nu se vor întâlni două gondole cari să se atingă cât de puţin, chiar şi în canalele cele mai strâmte şi cotite. E o plăcere de nedescris aşa o plimbare cu gondola. O tăcere mistică domneşte în aceste străzi de apă cari şerpuiesc între casele înalte ale oraşului, nimic nu se aude afară de zgomotul lopeţii gondolierului.

Casele sunt zidite pe stâlpi puternici, bătuţi în pământ la adâncimi considerabile, în teren solid.

Dintre nenumăratele pieţe ale Veneţiei cea mai frumoasă este Piaţa San Marco, care nu are pereche în lume. Aici ai ocazie să-i vezi adunaţi pe toţi străinii cari petrec în Veneţia, dar şi pe toţi veneţienii cari petrec pe seama străinilor.

Dintre străzile uscate ale Veneţiei este cea mai însemnată „Riva dei schiavoni”, un chei admirabil, care se întinde de-a lungul canalului Giudeca, de la Piaţa San Marco până la arsenal.

De aceste două părţi amintite ne ţinem mai mult; aici este centrul şi punctul culminant al Veneţiei.

În Piaţa San Marco se petrece totul. Lumea cea mai elegantă şi distinsă a străinilor se loveşte în coate cu burghezimea Veneţiei. Cine ştie ce ministru în călătorie poate uşor fi călcat pe picioare de cel din urmă neguţător. „Don Carlos” al Portugaliei, care petrece aici incognito, numai el ştie ce puşupite o fi primit de la muzica de seară. Dar toate acestea nu împiedică întru nimic ca Veneţia să fie ce este şi ce a fost, de când o tot vizitează miile şi milioanele de curioşi. Soarele dimineaţa dă Pieţii un farmec, cel de prânz altul şi cel de apus iarăşi un altul. Spre seară e neasemănat de drăgălaşă priveliştea, să vezi cum se adună miile de porumbei din cuiburile lor făcute prin ornamentele bisericii San Marco şi se hrănesc din mila admiratorilor. Aceşti porumbei toţi de aceeaşi culoare cenuşie nu sunt ai nimănui; nimenea n-are dreptul să-şi însuşească vreunul, cu toate că sunt aşa de blânzi încât ţi se aşază chiar pe degete, pentru a mânca din palmă. Adesea vezi câte un mic lord adus la plimbare de doica sa, hrănindu-şi micii prieteni cu o adevărată pasiune. Porumbeii îndrăzneţi doar că nu-l răstoarnă pe bălanul binefăcător, aşa îi populează câteodată umerii, capul şi mâinile.

Aspectul cel mai feeric însă îl prezintă Piaţa Mare seara, când e luminată. Are o lungime de 176 m şi o lăţime de 57 m în interior, iar unde se deschide de la Campanile spre mare e de 82. Jur-împrejur o înconjoară capodopere de arhitectură.

Întâi e de admirat splendida biserică San Marco.

Biserica a fost zidită întâi la 830, când s-a adus aici moaştele Sfântului Evanghelist Marcu; pe urmă a fost transformată de la 1043-1085. În totalitatea sa, este un amestec de diferite stiluri, cu cupole, arcuri şi coloane de toate felurile. Faţada principală are cinci portaluri enorme, deasupra cărora stau etajate două rânduri de colonade cari suportă o galerie; apoi, iară cinci arcuri mari împodobite cu mozaicuri, reprezentând diferite scene memorabile din viaţa sfinţilor. Dinaintea ferestrei mari din centru se înalţă grozavii cai de aramă aurită, despre cari se zice că ar fi aduşi din Constantinopol şi că ar fi făcut cândva parte dintr-un mare arc de triumf al lui Nerone. Faţada de nord e bogată în basoreliefuri, iar pe faţada de sud există mozaicul Madonei şi o coloană de porfir: aici se publicau pe timpul dogilor legile republicei.

Şi interiorul cetăţii este splendid; întâi treci printr-un coridor care înconjoară biserica pe trei feţe, toţi pereţii sunt înţesaţi de mozaicuri neîntrecute, reprezentând fel de fel de scene biblice. De mare valoare artistică sunt apoi uşile de bronz ale intrărei, care te conduce în minunata casă a Domnului. La vederea atâtor şi atâtor splendori adunate aici şi rămase din vremuri, din locuri şi de mâini atât de diferite, te apucă uimirea. Aici vezi opt coloane splendide de marmoră, aduse din Ierusalim, acolo un mozaic din sec. al XI-lea, dincolo unul din sec. al XVII-lea. Aici o bucată de cutare, dincolo alta de cutare maestru celebru. La altar, renumita „Pala d'oro", o gojgogeamite icoană de aur masiv, cu sfinţi şi pietre de o valoare nepreţuită, aici o criptă cu moaştele Sfântului Marcu, dincolo mumia Sfântului Isidor adusă de la Chios la anul 1125, ici-colo câte o capelă apendice, fiecare avându-şi scumpeturile şi minunile sale. Poţi vedea şi un pahar de cristal acoperit cu un capac de aur, conţinând chiar sânge de-a lui Cristos, bucăţi de lemn din crucea Mântuitorului

şi multe alte minuni de felul acestora, încât ce să mai zici? La urma urmei, ieşi buimăcit din biserică.

Peste drum de biserică este înaltul turn cu clopotniţă, renumitul Campanile di San Marco, care apare cel dintâi deasupra orizontului când vii din mare. Clădirea turnului s-a terminat la 1178. Până sus are 37 de pante dulci, cotite în spirală, pe aceste se pretinde că s-ar fi urcat Napoleon chiar călare în clopotniţă, şi desigur n-o fi regretat nici el panorama încântătoare care se deschide aici. Toată Veneţia, lagunele şi marea se văd desfăşurate ca pe un plan enorm. La piciorul turnului, se găseşte o hală de marmoră cuprinzând diferite bucăţi de artă. De remarcat este apoi turnul cu ceasornicul care serveşte de poartă străzii Merceria; şi această clădire bizară e de o mare valoare artistică. Celelalte laturi ale pieţii sunt formate din impozantele edificii ale vechilor şi ale noilor procuratori.

Palatul noilor procuratori, construit la 1584, este acum Palatul Regal. Toate aceste edificii împodobesc Piaţa cu faţadele lor artistice şi cu arcadele lor neîntrecute. Sub arcade stau înşirate prăvălii lângă prăvălii, cari toate îşi expun într-un mod strident nimicurile lor scumpe şi lucioase. Aici vezi oglinzi, pahare, serviciuri, mozaicuri, mărgele, bijuterii, fotografii şi vederi din Veneţia, alături scaune, mese, fotoliuri, lampe, îngeraşi, paiaţe, „Othello-ii” şi „Desdemne” de lemn sculptat, alături iar aşa, în vecini tot aşa, obiecte de lux şi iarăşi obiecte de lux.

A mai rămas, în fine, monumentalul Palat al dogilor. „Palazzo ducale” e o clădire superbă ridicată la anul 820; se zice că ar fi fost dărâmată şi refăcută de vreo câteva ori, devenind tot mai frumoasă până ce a fost terminată la 1550. Stilul acestei clădiri este un amestec de stil al Renaşterii cu stilul gotiv. Etajul de jos este o frumoasă colonadă cu capiteluri sculptate, care supoartă restul clădirei. În etajul al doilea, este un coridor cu arcade gotice şi, în fine, un înalt perete acoperit cu plăci de

marmoră albă şi roşie. Intrarea principală, făcută şi ornată cu mai multe figuri emblematice de Bartolomeo Buono te conduce în interiorul unei vaste curţi împodobite cu două fântâni de piatră, artistic executate. Mai departe ajungi la scara uriaşilor, „Scala dei Giganti”, făcută de Rizzo. Această scară este ornată cu colosalele statui a lui Neptun şi Mars. Pe una din treptele acestei scări a fost decapitat dogele Marino Fallieri. În sala unde sunt portretele tuturor dogilor, portretul acestui doge este acoperit cu o pânză neagră, având pe ea inscripţia „Traditore della patria”. Trecând de scara giganţilor, ajungi în hala coloanelor, de aici apoi urci „Scala d’oro”, a cărei boltă este bogat împodobită cu aur şi culori. Alături este ghişeul unde se vând biletele de intrare. Prima cameră în care intri se cheamă „Atrio quadratto”, are un frumos tablou de Tintoretto, reprezentând Veneţia şi dreptatea. Apoi vine „Sala delle quatro porte”, o sală mare cu patru porţi artistic lucrate; aici, între diferite tablouri de valoare, este şi unul de Tizian, reprezentând pe dogele Antonio Grimani aducând omagii credinţei.

La rând vin apoi Anticollegio, care este un fel de antreu al sălii tronului, cu tablouri splendide de Paolo Veronese şi Bassano. Sala tronului, splendidă şi de o mărime considerabilă, cu pereţii înalţi, împodobiţi cu tablouri de valoare şi diferite alte odăi de primire, de lectură, de arte, de judecată etc. La fiecare pas îţi spune ghidul ceva uimitor şi-ţi atrage atenţia asupra unui fleac însemnat: „Cine intră pe uşa asta, domnule, era sigur că nu va scăpa necondamnat sau pe locul acesta se citea sentinţa de moarte şi pe uşa aceasta i se dădea drumul condamnatului la eşafod.” După un timp începe ghidul iarăşi: „Pe gaura aceasta, domnule, care se cheamă gura de leu, aruncau denunţătorii pârele, iar acum să mergem să vizităm închisorile.” Îţi arată „podul suspinelor” („Ponte dei sospiri”) care leagă vechile închisori cu Palatul, ş-apoi te conduce prin diferitele închisori

la adâncime, negre şi umede. Ghidul aprinde câte un „cerino” (chibrit de ceară) în fiecare celulă, unde poţi vedea încă paturile de lemn putrezite de lacrimile atâtor nevinovaţi cari au zăcut pe ele. Ghidul îţi atrage atenţiunea: „Aici a fost închis fiul dogelui Foscari de însuşi tatăl său, aici Silvio Pelico, aici cutare nobil, aici cutare şi cutare” şi aşa mai departe, până se isprăveşte cu aceste găuri triste, în care stagnează mucegaiul şi din cari respiră o mizerabilă icoană a trecutului. În fine, te vezi iarăşi la aer liber şi ai terminat şi cu Palatul dogilor.

Vizitările monumentelor Veneţiei se pot face foarte uşor, dar obosesc la urma urmelor facultăţile perceperii dacă se continuă fără întrerupere. O zi petrecută la Lido, o insulă din apropiere, îţi dă forţe noi.

La Lido nu sunt nici muzee, nici biserici cari să-ţi înţepenească ceafa privindu-le minunăţiile la înălţime. Aici e verdeaţă, mişcare şi viaţă, cum nu poate fi pe strâmtele străzi ale Veneţiei.

Chiar şi obraznica bicicletă sfârâie prin aleele insulei. La marginea mării se găseşte o mare clădire de vară, compusă dintr-un spaţios teatru, cabine de băi de mare şi o terasa enormă, ridicată chiar deasupra plajei, unde stau pe la mese cei cari nu fac baie şi privesc la cei cari se joacă în apă. E o gălagie de gâşte! Bărbaţi, femei şi copii de toate vârstele, în tricouri albe, roşii, galbene, negre, lipite de corp, fac baie la un loc, ţipând şi chiuind ca turbaţii. Ce de bucurie! Ce de veselie! Ce de încercări de bravură! Ce de spirite și apropouri galante n-or fi auzind valurile mărei? E nostim de tot! Departe nu se duc decât înotătorii cei buni, ca să arate că ştiu să înoate, mai spre mijloc stă mulţimea gălăgioasă, între cari şi grupuri mai detaşate de domnişoare şi tineri cu costume elegante, la margine de tot, mai mult în nisip decât în apă, petrec copii mici şi diferiţi bancheri cu picioarele scurte şi burta mare, cărora nu le prea surâde apa.

Seara se joacă operetă la Lido sau se aude o muzică bună. Cu un cuvânt, la Lido se râde şi se petrece. Nu degeaba cântă poetul nostru: „Mergi la Lido barcarolă!”

În alte zile poţi vizita frumoasele biserici Santa Maria della salute, San Sebastiano, San Stefano, Maria gloriosa dei Frari, apoi criptele lui Tizian şi Canova etc. Teatrul Fenice, Teatrul Malibran, Academia de pictură şi muzeul de asemenea merită a fi văzute. Grădina oraşului, „giardino publico”, cu statuia lui Garibaldi, este foarte frumoasă. O frumoasă statuie este aceea a lui Vittorio Emanuele pe „Riva dei schiavoni”.

Pe „Canal grande” sunt foarte interesante şi frumoase palate particulare: Palazzo Vendramin (în care a murit Richard Wagner), Ca d’oro (casa Desdemonei) etc.

Gara, podul care leagă Veneţia cu uscatul prin drum de fier, arsenalul militar etc. nu trebuiesc uitate.

Cel mai frumos lucru de văzut în Veneţia însă a rămas din vechime şi până astăzi o serată veneţiană pe apă.

Avem parte să vedem şi serata veneţiană şi încă pe ce timp splendid, de lună plină!

Este serbare mare pe cuirasatul „Morosini”, ancorat în canalul Giudeca. Familia celebrului amiral Morosini, al cărui nume îl poartă vaporul, este una din cele mai vechi şi mai nobile famili ale Veneţiei. Contesa Morosini din Veneţia dăruieşte vasului un pavilion naţional de mătase lucrat de ea şi ceremonia acestei dăruiri e şi motivul serbărei de noapte.

Iahtul egiptean al Kedivului „Mahrusa”, care se află în port, apoi „Elisabeta” şi alte bastimente frumos iluminate iau parte la serată. O cupolă enormă plutitoare, o „galegiantă” luminată de mii şi mii de pahare colorate, poartă pe ea o bandă de muzică instrumentală, iar pe un alt vas se găseşte corul celor mai desăvârşiţi cântăreţi de operă.

Puţinele, dar incomparabil de bine executatele serenade ale corului alternează cu dulcile accente ale muzicei instrumentale,

fascinând complet mulţimea auditorilor, cari urmăresc de-aproape muzica, în mii de gondole negre cu câte-un lampion.

Întregul convoi plutitor se îndreaptă spre „Morosini”, luminat cu electricitate şi focuri bengale. Veneţia apare din negrul nopţii luminată când cu roşu, când cu alb sau verde, încântând vederile cu un aspect cu totul feeric. Interesantă este mulţimea gondolelor cari nu mai au loc în marele canal Giudeca şi, cu toate astea, merg toate înainte şi se întorc la urmă, după ce au ocolit cuirasatul. Serbarea ţine până târziu noaptea; dar, cum toate lucrurile au un sfârşit, se isprăvesc şi focurile bengale şi lumânările cele multe, încât totuşi noaptea cea speriată devine stăpână.

Ca istoric al Veneţiei, se ştie că, la anul 452 după Cristos, s-au aşezat întemeietorii Veneţiei în lagune, unde-şi găsiră adăpost şi scăpară de urmăririle lui Atila.

Veneţia deveni republică, având de la 697 un duce, numit doge, ales pe viaţă.

Înflorirea Veneţiei datează din timpurile cruciadelor. Pe la anul 1400 era stăpâna teritoriului veneţian, a o mulţime de locuri în Peninsula Balcanică, a Ciprului, a Cretei şi a Dalmaţiei. Pavilionul veneţian, cu leul înaripat al lui San Marco, patronul Veneţiei, flutura prin toate mările sudice. Puternica Veneţie se logodea în fiecare an, la o zi anumită, cu Adria, prin dogele ei, care ieşea departe în mare într-o frumoasă corabie numită „Bucintoro” şi, de acolo, arunca în valuri un inel de logodnă.

Puterea Veneţiei începe a decade de la 1498, când drumul spre India devine cunoscut. La 1797 cade puternica republică în mâinile francezilor, la 1805 devine provincie italiană, iar la 1814 Austria înfige ghiara ascuţită în sânul acestei reşedinţe a muzelor şi o ocupă nemteşte până la 1866, când o dă lui Napoleon al III-lea, care o cedează regatului Italiei.

Astăzi Veneţia este cum era la 1700 şi cum era mai înainte; nimic nu se schimbă, nimic nu se modernizează. Originalitatea

veche este riguros păstrată. De altfel, puterea de atracţie i-o împrumută numai şi numai originalitatea sa; de aceea şi vezi furnicând pe aici atâţia lorzi bogaţi, atâţia americani, atâţia pictori şi artişti. Nimenea nu se simte însă aici aşa de bine ca artiştii amorezaţi de frumoasa armonie între natură şi artă; sau ca tinerii căsătoriţi cari, departe de lumea din care vin, stau mână în mână, pierduţi pe gânduri, privind ceasuri întregi la porumbeii Pieţii San Marco.

Da... Porumbeii!...

Cum însă nici Paştile nu sunt în fiecare zi, aşa nici popasul în Veneţia nu poate dura în veci; într-o bună dimineaţă se aude: „Ancora la post! Maşina încet înainte! Mai iute! Pe drum!" şi acestea.

Adio Veneţia! Suntem pe drum spre Triest. După o călătorie de scurtă durată, descoperim deja într-o noapte şi luminile electrice ale Triestului, înşirate spre mare de-a lungul portului. Direcţia e bună, drumul se continuă drept înainte până în dreptul farului portului, unde ancorăm. Noaptea înveleşte totul, nu se vede nimic până a doua zi.

Triest

Soarele dimineţei îţi arată Triestul admirabil aşezat pe munţii Carsti, cari se ridică în amfiteatru în jurul coastei mărei. Are una din cele mai pitoreşti poziţii cunoscute, dar după Veneţia nu mai poate impune decât prin „Geschäfturile" sale.

Prea multe linii regulate, prea multă simetrie, prea multe linii drepte şi colţuri conştiincios măsurate! Aproape nimic nu-i născut din puterea capriciului artistic. Cu toate că oraşul e mai mult italienesc, dar de când a pus neamţul mâna se cunoaşte. Să-i zicem lucuru nemţesc şi pace!

Oraşul se compune din două părţi principale, vechiul şi noul oraş. Vechiul oraş, zidit pe „Schlossberg", cu totul neînsemnat,

are străzi strâmte şi neregulate. Triestul nou însă, care se întinde de-a lungul portului, prezintă cel mai modern aspect: străzi largi, lungi şi frumoase, tăindu-se tot în unghiuri drepte. Un canal de aproape 400 metri în lungime şi de 16 metri în lăţime intră în oraş facilitând corăbiilor de a-şi debarca marfa chiar în faţa magaziilor.

Între frumuseţile oraşului se numără piaţa cea mare cu statuia lui Carol al II-lea şi cu o fântână colosală, piaţa bursei cu statuia lui Leopold I-ul, piaţa Ponte Rosso; la canal, piaţa Giussepina cu frumoasa statuie a arhiducelui Maximilian şi diferite alte pieţe mici.

Dintre frumoasele străzi, cea mai însemnată este Corso-ul, strada Aquedotto, cu o alee bogată şi câteva cheiuri monumentale.

Dintre biserici, Domul San Giusto cu felurite antichităţi, pe „Schlossberg”. Santa Maria Maggiore cu frescuri de Sante Beate Vergine şi multe altele dintre cari nu lipsesc, bineînţeles, şi sinagogile jidanilor.

Frumoase sunt şi clădirile palatului administrativ şi a bursei, numită „Tergestum”. Teatrele frumoase şi multe alte clădiri publice solide şi mari.

O deosebită atenţiune merită arsenalul companiei de vapoare „Lloyd” din Triest, care este unul dintre cele mai mari ale lumei.

Locuitorii sunt aproape toţi italieni, oraşul are aproape 140 mii de suflete, numărându-i şi pe străini. Industria principală constă din construcţii de vapoare şi maşini. Vin apoi fabricile de săpun, bere şi morile de făină, cu un cuvânt, „Geschäft”-ul e în floare.

Nu tot astfel este Miramare, la o palmă de loc de Triest. Nenorocitul arhiduce Maximilian a aşezat pe un ţărm stâncos, la marginea mărei, dumnezeiescul fruct al imaginaţiei sale artistice, palatul Miramare. De la intrarea în grădină până la

ultima cămăruţă a zidirei, totul e artistic, frumos şi încântător, totul pare că-ţi şopteşte că asemenea lucruri nu pot fi chibzuite decât de o inimă bună şi de un suflet generos.

Când nimeni din casa imperială nu locuieşte palatul, lacheii în livrea, înmănuşaţi şi raşi de mustăţi, stau la dispoziţia vizitatorilor pentru a le arăta toate apartamentele.

Te conduc prin biblioteca bietului Maximilian, unde stau intacte mobilele, cărţile şi fotografiile de pe mese, precum le-a lăsat el; prin apartamentele de dormit, de joc, de adunări, de vizite, recepţii, prin sala tronului, odaia chineză, japoneză şi odaia principilor, unde sunt portretele tuturor suveranilor de prin timpurile tinereţei lui Maximilian.

Peste tot se vede o profuziune de obiecte de artă, costând, desigur, sume fabuloase. Parchete, tapete de mătase şi mobilă luxoasă de cel mai desăvârşit gust artistic ornează toate încăperile.

În etajul de jos, în odaia de lucru, este o enormă fereastră, ascunsă pe margini cu frunze; pe aici se vede peste mare panorama întregului Triest.

Grădina care înconjoară palatul e un adevărat paradis, întreţinut tot aşade bine ca palatul. De atâţia ani de zile pare că stă gata de a-şi primi creatorul în boschetele cele răcoroase, unde-l vor fi adăpostit de atâtea ori pierdut în vise. Mexicul i-a fost însă visul cel mai fatal! Maximilian nu se mai întoarce!

De la Triest ajungem, după o navigaţie scurtă şi plăcută, la Pola.

Pola

Se zice că a fost fondată de Kolhii, urmăriţi de Jason, la 1350 înainte de Christos. Unii zic ca s-ar fi chemat totdeauna Pola, iar alţii susţin că-i se zicea şi Bella Persia pe timpul romanilor.

Romanii au cucerit-o pe la 178 înainte de Christos. Augustus a dărâmat oraşul, fiindcă a îndrăznit să dea ajutor lui Pompei, dar, fiind rugat de fiica sa Iulia, l-a reconstruit, dându-i numele de Julia Pietas, populându-l cu colonii romane şi făcându-l capitala Istriei.

Pola era în floare sub împăratul Septimius Severus şi se numea Republica Polensis.

Prin Evul Mediu, deveni întâi proprietatea bisericească şi apoi, trecând prin fel de fel de peripeţii, căzu când în mâna veneţienilor, când în a genovezilor şi a pizanilor, până în fine, la 1799, Austria puse gheara şi pe aceasta.

Pola, situată pe vârful peninsulei Istria, este un excelent port de război. Baia sa mare şi spaţioasă îl face să fie un port militar de primă ordine, deoarece este accesibil chiar şi celor mai mari vapoare de război.

Înaintea intrării în Pola sunt insulele Brioni, cari formează cu continentul canalul Fasana.

Peste drum de insulă se ridică vechiul oraş, mascat de piciorul unei coline, care purta în vechime Capitolul şi pe cari se ridică acum un castel din secolul XVII-lea.

Jur împrejur sunt grupate apoi părţile oraşului nou.

Spre apus şi miazăzi se întinde frumosul arsenal al marinei de război austriace, compusă din diferite secţiuni în cari se lucrează şi din diferite magazine enorme.

Din întreaga Pola nu respiră decât un curent militar. Aproape tot ce este de văzut este militar. Astfel sunt docurile marinei, observatorul în faţa căruia se înalţă, în mijlocul unui parc, frumoasa statuie a amiralului Tegetthof de Kundmann, apoi deosebitele forturi şi nenumăratele cazărmi.

Clădiri însemnate mai sunt şi primăria, teatrul şi câteva spitale. Frumoase sunt însă monumentele din perioada de aur a strămoşilor noştri romani. Astfel sunt Porta Aurea, un arc

triumfal, ridicat de familia Sergilor, împodobit cu două coloane, două basoreliefuri şi două „Victorii"; apoi Porta Ercole şi Porta Gemine. Cea mai impozantă ruină însă este colosalul amfiteatru în formă ovală, lung de 137 m, lat de 110 m şi înalt de 24 metri, cu două etaje, conţinând fiecare câte 72 arcade. Păcat că nu mai există decât partea exterioară! Afară de acestea mai sunt câteva ruine, dar mai puţin însemnate.

Pola nu produce nimic, n-are nicio industrie marcantă, încât e silită sa facă numai importuri.

Întreaga populaţie nu trece peste 27 mii de suflete.

Centrul cel mai de seamă şi viaţa cea mai frumoasă îşi are locul în Casinoul ofiţerilor de marină. Rar se pot întâlni societăţi de ofiţeri aşa de compacte, aşa de bine conduse şi dispunând de fonduri aşa mănoase ca şi cazinoul ofiţerilor de marină de la Pola.

Românii sunt primiţi aici cu multă căldură; se aranjează petreceri în onoarea lor. Veselia e mare şi toasturile ridicate pentru Majestatea Sa Regele României şi Majestatea Sa Împăratul Austriei sunt urmate de urale nesfârşite, acompaniate de frumoasele imnuri naţionale. Se joacă şi o horă românească, la care iau parte toţi ofiţerii tineri, având în mijlocul lor şi pe bătrânul şi simpaticul amiral Cassini. Popasul de la Pola se sfârşeşte printr-un mare bal dat în onoarea românilor, cari a doua zi dimineaţa la ora 4, cu noaptea în cap, trebuie să-şi continue calătoria, luând drumul iar îndărăt spre Constantinopol şi apoi spre ţară.

Marea Neagră, de astă dată, ne primeşte cu desăvârşire turbată.

După mai multe încercări, ne sileşte chiar să ne întoarcem în Bosfor, unde mai stăm la ancoră o zi. Dar timpul se îndreaptă. Ieşind a doua oară din Bosfor, continuăm drumul fără piedici şi ajungem a doua zi dimineaţa , la 2 sept. 1894, la Constanţa, unde punem piciorul pe mândrul pământ al României.

PROZĂ 2.

I. CARTEA VIEŢEI MELE

Din ce mi-a fost scris

Mi-a fost scris să mor, după ce voi fi trăit traiul meu. Negreşit ştiind deci cu siguranţă că *eu* excepţie n-am să fac din această regulă care e unica fără excepţie, îmi place ca după acum, încă în seninătatea gândurilor mele, să-mi exprim dorinţa realizabilă asupra modului de a-mi preda lutul marelui glob de pământ, afară numai (bineînţeles) dacă nu cumva elementele ce înconjoară pământul şi-ar face capriciul de a mă sustrage pe altă cale!

Rugăciune

În caz că aş pieri prin *moarte bună* (s. a.), cum zice românul, prin foc, prin frig, prin apă sau te miri ce altceva, sau de mi-aş pierde limba, mintea sau sănătatea, *departe* de mama mea, surorile mele sau alte neamuri, să ştie oricare străin căruia i-ar cădea în mână această carte că *face o faptă demnă* dacă înştiinţează în cea mai mare grabă şi în cel mai repede mod (dacă va fi ceva şi mai accelerat ca telegraful?) pe mama mea, *doamna Sofia Vlad*, născ. Rădulescu, la Lugoj, sau pe unchiul meu, *doctorul Constantin Rădulescu*, la Bucureşti, despre starea mea. Rog, de asemenea, pe oricine din străini să binevoiască ca această carte să ajungă în mâinile lor.

Testament

Dacă neînsufleţitu-mi lut se va bucura de onoarea de a fi depus în mod paşnic la odihna numită veşnică de nişte oameni

cărora nu le-am făcut nici un rău şi cari mi-au iubit sufletul sau l-au tolerat fără ură sau poftă de răzbunare, chiar, dacă au de unde şi binevoiesc să facă atâta sacrificiu, îi rog să-l treacă la „arhiva comună” în următorul mod:

După ce au zis adio respectabilei mele figuri, rog ca ea să fie spălată cum se cade. (În viaţa mă spală cele două mâni care le am, dar atunci pot să mă spele mai multe chiar, prin urmare, şi mai bine.) Pe urmă rog a fi periat binişor pentru a nu avea aerul lui Cain sau Adam, pe a căror timp peria de cap nu era inventată încă. După aceasta, doresc ca întreaga-mi păpuşă să fie îmbrăcată într-o cămaşă curată, nouă, albă şi atât de scumpă pe cât de scumpă-mi va fi fost şi fiinţa acelora cari mă vor găti de ultimul „voyaje”. Dacă voi fi fost iubit, să-mi facă cămaşă de catifea albă care îmi place şi mie mai mult, pe urmă, după gradul de iubire, poate fi şi de mătase sau de atlas sau de caşmir sau de olandă sau de stambă, dar cui i-am fost indiferent mă poate îmbrăca şi în ţesătură de in, de cânepă sau chiar şi de urzică dacă va crede că l-am urzicat vreodată în viaţă - dacă m-a atins -, în tot cazul rog însă ca cămaşa să fie lungă, cât de lungă, deoarece altă îmbrăcăminte nu doresc să am, pe de o parte, iar pe de altă parte, mi-e ruşine să arăt picioarele goale şi s-ar putea găsi isteţi cari să-mi arunce şi în ultimele momente epitetul de „descălţat”, deoarece ei negreşit vor fi „încălţaţi” pe acel timp. Coşciugul rog să fie din cele mai simple posibile, din scânduri de brad, netrase la rindea, dar îmbrăcat şi pe dinăuntru şi pe dinafară în catifea, postav, mătase sau orice altă ţesătură de un verde închis şi plăcut la vedere. În coşciug rog a nu se pune nici o pernă pentru a dormi pe moale; deasupra un braţ de fân cred că ar fi suficient. Deşi nu voi fi fost quadruped sau rumegător, dar totuşi aş prefera fânul oricărei (sic!) alt aşternut. Nu doresc să se facă nici cea mai mică schimbare în aşezămintele din odaia în care voi petrece ultimul timp. Draperii negre, făclii, catafalce,

porţile în doliu, cioclii etc. etc. etc. este tot ce m-a scârbit mai mult în viaţă. Afară de o lumânare mare care doresc să mi se pună la căpătâi, ca să ardă din ziua morţii până voi dispare sub pământ, şi o cruciuliţă de lemn ce să mi se pună pe piept, pentru a arăta că am fost un sincer admirator al lui Cristos, nimic să nu mi se dea. Rog, de asemenea, pe acei cari i-am iubit şi cari m-au iubit, cât şi pe orice om, să facă bine a nu-mi mai săruta pielea, deoarece nu mai folosesc la nimic manifestaţiunile de iubire la cari nu voi mai putea răspunde şi apoi nici igienic nu este a săruta cadavre. Fericit aş fi dacă aş putea vedea, *eu suflet*, cum acei pe care i-am iubit eu nu ar mai plânge în zadar după moartea mea!!!

Apropo! Muzică sau bocete la ducerea mea la groapă rog în numele lui Dumnezeu să nu se audă! De asemenea, să nu se vadă ciocli, copii, cântăreţi sau popi flămânzi cu droaia în cortegiu. Coşciugul să-mi fie dus pe targă sau de prieteni adevăraţi, cari să nu ofteze pe urmă că „Ufff, ce greu a mai fost! Bine că l-am îngropat!" sau să fie pus pe o trăsură îmbrăcată în verde şi împinsă la mormânt tot de oameni. Un singur preot rog să ceară de la Dumnezeu iertarea păcatelor mele, la coborârea cu un metru şi jumătate sau doi metri sub nivelul solului. Dascăli cari să cânte pe nas şi preoţi cari vorbesc iute şi mult nu mi-au fost niciodată slăbiciunea; prin urmare, m-ar îndatora mult preotul care ar mai scurta slujba reglementară, spunând numai în puţine cuvinte, rar şi tare, ca să fie bine auzit, o mică rugăciune, cerând iertarea păcatelor mele atât de la Creator cât şi de la toţi creaţii rămaşi în viaţă. Cruce de lemn nu ţin să mi se pună, deoarece putrezeşte uşor şi nu mai poate servi la nimic nimănui. Aş dori însă să mi se pună un stâlp de piatră cât de mare şi cât de necioplit pentru a arăta locul unde m-am oprit; pe stâlp să fie foarte bine vizibilă o cruce săpată pentru a arăta că am fost creştin şi următoarea inscripţiune: „Victor Vlad a lui Ion

Vlad şi Sofia Vlad născ. Rădulescu. Român născut în Satul Mic de lângă Lugoj, în anul 1870; aşezat aici în numele creatorului în anul 1…" şi nici o altă inscripţiune!

Această piatră cu timpul, dacă ar dispare cimitirul vreodată, mai poate deveni utilă vreunui român care şi-ar face, poate, prag la uşa casei sale sau te miri ce![109] … Un stejar aş dori să mi se planteze drept în mijlocul mormântului. Rădăcinile sale poate că l-ar mai îngroşa şi putregaiul nefolositorului meu trup. Stejarul ar putea da vreodata umbră trecătorilor, nutreţ unor animale cari, deşi dispreţuite, însă totuşi cu plăcere gustate de înţeleptul om. De ar trăi stejarul vr'o sută de ani, ce de mai lemn folositor ar putea da vreunui român ce l-ar tăia atunci? Şi-ar face românul vr'o masă, vr'un scaun sau mai ştiu eu ce, dar l-ar putea tăia şi bucăţele pentru a-l pune pe foc iarna. Astfel s-ar putea întâmpla că pe când afară va ninge peste vreo sută de ani, înăuntru la vatra vreunui românaş să fie adunată toată familia sa la poveşti de iarnă, în jurul focului dat de crăcile stejarului mormântului din testamentul meu!!!

Victor I. Vlad

Încep acum… (indulgenţă stilului!)… a scrie povestea vieţii mele după datele ce le am, atât din spusele altora cât şi din ce ţin minte. Nu voi descrie nici originea-mi de sânge, deducând-o după aceea a pārinţior mei, şi nici biografia părinţilor mei pentru a mă lăuda cu ea, voi pomeni numai ce ştiu *despre mine*, de când m-am născut şi până în ziua ultimă în care voi putea aşterne vreo vorbă pe hârtie, mulţumindu-mă a pune şi măcar o singură gândire pe zi. Această carte doresc să o numesc *Cartea vieţii mele* şi o scriu cu scopul de a vedea şi eu şi alţii, cărora le-ar cădea în mână, cam cât poate *şti* şi *spune* un om despre sine, în decursul vieţii sale.

[109] Aici urmează şapte rânduri tăiate cu cerneală neagră de autor. Nu mai pot fi descifrate.

Ideea poate să-mi fie şi ridicolă; dar nu-i pretind nimănui să râdă îndesat. Libertatea dispoziţiei, înainte de toate!

Cartea vieţei mele

M-am născut în anul 1870, în timpul capitulării Sedanului. Tatăl meu, român de inimă, era contrariat de aceasta, crezând că va fi un semn rău pentru viaţa mea acest timp de tristă memorie, pentru toţi acei care aveau simpatii de gintă pentru francezi. Eram primul său copil şi-mi închipuiesc că trebuie să-i fi făcut bucurie, deoarece eram băiat.

Născut la Satu-Mic, un sătişor foarte curăţel, la o fugă de cal de la Lugoj (în Banat),[110] d-abia îmi aduc aminte când şi cum am început să exist. Dar e adevărat că *la vârsta de trei ani* (s. a.) mi se forma memoria, aceasta o deduc din aceea că m-a dus tatăl meu să mă fotografieze împreună cu dânsul, la un fotograf în Lugoj, şi îmi aduc foarte bine aminte de nemişcarea care mi se ceruse şi de biciul care mi-l cumpărase tata cu vr'o câteva minute mai înainte şi cu care m-am şi fotografiat. De asemenea, ţin minte mirarea ce m-a cuprins când mi s-a stricat biciul şi a început să devie încă o dată atât de lung cât era, deoarece era o împletitură slabă care se desfăcea ca firul unui ciorap neîncheiat. Aceasta s-a întâmplat la Lugoj, unde ne mutasem chiar scurt timp după naşterea mea – după cum mi se spunea. Aud că pe timpul acela eram foarte gras şi foarte alb, dar de aceasta nu îmi mai aduc aminte.

Când am fost de patru ani (s. a.), îmi aduc aminte că-mi făcuse mama un costum scoţian din care nu-mi plăcea nimic decât căciula, fiindcă avea un bumb mare de sticlă lucitoare, aşezat pe o cocardă în care era prinsă şi o pană frumoasă. Eşarfa multicoloră ce se ţinea de costum mă scotea din fire prin faptul

[110] „Născut la Lugoj - (în Banat)" este varianta din ediţia Virgil Vintilescu *Documente literare*, vol. I, Timişoara, 1971.

că nu-i înţelegeam scopul; de asemenea, aveam oroare şi de rochiţa ce o purtam, fiindcă trebuia să-mi lase picioarele goale care, pentru culmea ruşinii mele, nu erau încălţate decât cu nişte ghete mici de lac şi nişte ciorapi care d-abia acopereau gleznele. Cu toate acestea, am uitat într-o zi ruşinoasa mea îmbrăcăminte, deoarece căpătasem nu ştiu de la cine o sabie, pe care am încins-o numaidecât peste eşarfă; şi astfel, în calitatea-mi de general (cu pulpele şi genunchii goi), m-am dus să asist la serviciul divin la biserica unită din Lugoj şi m-am postat în apropierea scaunului vlădicei (episcopului) pentru care aveam o deosebită afecţiune şi de care doream să fiu văzut. Nu mai ţin minte dacă am fost mulţumit sau nu de privirea ce mi-a aruncat-o episcopul, dar ştiu că în acea zi am avut o aspră reprimandă de la mama, deoarece luasem, mi se pare, deciziunea fermă de a nu mai pune acea haină pe mine.

La etatea de cinci ani (s. a.), îmi aduc aminte că mi se dăduse în ziua de Paşti o haină de culoare cenuşie, cu gulerul, mânecile şi alte părţi de un albastru frumos; această haină mai avea şi o mulţime de nasturi de metal care o făceau şi mai frumoasă şi, dacă nu mă înşel, primii pantaloni atunci i-am primit. Eram foarte fericit. Mă credeam subiectul de admiraţie al lumii întregi şi bucuria mea nu mai cunoştea margini din cauza pantalonilor care mă scoteau din rândul copiilor mici. Toţi contemporanii mei primiseră pantaloni cu mult înaintea mea şi mă credeam foarte nedreptăţit până atunci, deoarece numai eu mai purtam rochiţă. Ruşine!

Pe timpul acela începeam să admir deja lumea cu frumuseţele sale. Sosise sezonul băilor de vară şi tată-meu într-o zi ne aşeză în trăsuri ca să ne ducă la Mehadia unde trebuia să petrecem o vară întreagă. Pe timpul acela încă nu exista drumul de fier ce duce de la Lugoj la Mehadia, încât călătoria cu trăsura ţinu destul de mult; însă eu nu observam plictiseala călătoriei, căci

eram cu totul absorbit de ce vedeam cu ochii şi de ce îmi explicau părinţii. Astfel, prin munţii cei sălbatici prin care treceam întrebam că „cutare ce e?” şi „cutare ce e?” „Şi de ce asta aşa şi nu aşa?” Se întâmpla adesea de nu primeam niciun răspuns, dar aceasta nu mă descuraja deloc şi întrebam mereu înainte. Trecea odată un cioban cu oile sale pe un munte dincolo de o prăpastie şi, deoarece habar n-aveam de influenţa depărtării, mi se părea că nu-i mai mare ciobanul şi oile sale decât jucăriile de acas’ şi ceream tatălui meu să ne oprim cu trăsura şi să mă duc să iau ciobanul şi oile de acolo, ca să am şi nişte jucării vii. Dar care îmi fu mirarea când îl auzii pe tată-meu zicându-mi:

- Măi, prostule, dar păcurarul ăla-i mai mare decât tine şi te bagă numaidecât în straiţa lui dacă te-o vedea!” N-am început să cred lucrul acesta decât cu greu, în urma explicaţiunilor ce mi le făcea, că de departe toate lucrurile se văd mici…[111]

În drum a trebuit să înnoptăm o dată la un birt într-un sat; ajunsesem noaptea colo şi nu ţin minte decât că asistasem la o scenă de bătaie, ceartă şi ameninţări cu cuţitul, care avuseseră loc în curtea birtului. Aceasta mă impresionase atât de mult încât am rămas în mijlocul gâlcevei înlemnit de uimire şi numai târziu m-am dus şi l-am întrebat pe tatăl meu că „cine sunt oamenii aceia care dau cu cuţitele?” Primii răspunsul scurt de „Italieni.” Erau lucrători italieni de la drumul de fier care era în construcţie pe acolo.

Numaidecât îmi formai o idee deci de ce va să zică *italieni* (s. a.). Peste puţin ajunserăm şi la Mehadia sau Herkulesbad, cum i se zice pe nemţeşte. Aici totul mă impresiona, totul mă uimea, atâtea lucruri noi şi necunoscute. Munţi înalţi, verzi, cu aerul lor curat şi parfumat puţin cu miros de pădure, case frumoase, plantaţiuni de lux în grădina „Cour-salonului”, fântâni cu jocuri de apă, pompe care udau grădina întreagă la mare distanţă,

[111] Pasajul cu evocarea ciobanului a lipsit din ediţia îngrijită de Simion Dima, dar apăruse cu un an înainte în *Documentele literare* publicate de Virgil Vintilescu.

muzica care cânta în parc şi multe alte minuni. Aceste toate îmi bătură la ochi din primele zile, încetul cu încetul însă mai aveam să devin cunoscut şi cu alte minuni. Între miraculozităţile cele mai uimitoare ţiu minte că mi-au fost turcul care vindea rahat; eu nu mai văzusem încă până atunci nici turc, nici rahat. De câte ori intram la turcul, îmi era teamă de nu mai puteam şi n-aş fi intrat, desigur, dacă nu vedeam ducându-se toată lumea să cumpere la prăvălia sa. Aveam o teamă grozavă de turci, fiindcă auzisem din poveşti că ei taie capul dintr-o dată cu sabia. Alte minuni mai erau baloanele cele roşii mici, care le primeam şi pentru care eram mâhnit de moarte dacă le spărgeam sau le scăpam, apoi „peştera hoţilor" şi mulţimea de şerpi pe care o întâlneam în drumul spre peşteră. Crucea de piatră din vârful unui munte, care se zărea de un dejetdemare[112] în Mehadia, apoi statuia lui Hercule pe fântână, de a cărui buzdugan de asemenea aveam o frică destul de mare. La Mehadia era să-mi fac de cap într-o seară; aplecându-mă prea mult pe fereastră pentru a vedea un balon cu o lumânare înăuntru, care tocmai trecea pe deasupra casei în care locuiam la al doilea etaj, trecusem mai mult de brâu peste fereastră, cu faţa spre cer şi cu un picior de gâscă în mână, era să mă duc, de nu punea repede mâna pe mine o bătrână servitoare căreia îi fusesem încredinţat de părinţii mei, cari se duseseră la bal.[113]

După ce ne-am întors de la Mehadia la Lugoj, mi se pare că am devenit cunoscut cu literele alfabetului pe care le-am învăţat de la mama, care se ocupa cu plăcere de mine. Afară de literele pe care mi le desemna chiar ea, îmi făcea adesea mici desemnuri cu creionul pe bucăţi de hârtie, pentru a mă obişnui şi cu desemnul pentru care aveam cu mult mai multă preferinţă

---

112 Am păstrat ortografia autorului.

113 Amintirile referitoare la baloane, şerpi şi la ameninţarea de a cădea de la etaj au lipsit, de asemenea, din ediţia îngrijită de Simion Dima. Fragmentul a fost inclus în *Documentele literare* publicate de Virgil Vintilescu.

decât pentru carte. Între multe figuri pe care mi le desemna, ceream mai întotdeauna să mi se facă o casă, o diligenţă cu patru cai, o babă care vinde mere, un băiat care fuge la şcoală şi un curăţitor de coşuri.

Cu alfabeturile şi cu desemnurile m-am apropiat de ziua naşterii mele şi de ziua intrării mele la şcoala românească în clasa a II-a, septembrie 1876.

Clasa I a fost învăţătura mea de acasă de la mama. Afară de şcoală îmi mai venea şi învăţătorul acasă să îmi explice şi să mă scoată mai aprig elev ca pe ceilaţi. Pe acest profesor aud că nu numai că-l încurcam, dar îl torturam chiar cu întrebările mele. El îmi explica „facerea lumii" şi „de două ori doi e patru" şi eu îl întrebam că „de ce n-a făcut întâi Dumnezeu pe om şi pe urmă stelele şi caprele şi leii?" şi că „de ce e de două ori doi patru şi nu trei?" şi multe altele cam în felul acestora. Bietul învăţător, care deşi era foarte deştept, nu mai parvenea prin lungile lui explicaţii a mă convinge, deoarece când el explica mai cu foc, eu făceam mai multă atenţiune la barba lui cea ascuţită şi vocea sa cea gângăvită uneori, decât la subiectul de care era vorba. Curios lucru însă că niciodată mai pe urmă n-am mai dat în cariera mea de elev de un profesor aşa de simpatic şi conştiincios.

În primul meu an de şcoală eram de şase ani. Ţin minte ca prin vis că mi s-a spus în ziua naşterii: „Victore, astăzi eşti *de şase ani*" (s. a.) şi eu numaidecât m-am dus să mă uit în oglindă: „cum e cineva când e de şase ani?" şi lucrul ce m-a frapat n-a fost decât o panglică verde pe care mi-o legase servitoarea la gât, deoarece figura mică nu mi-am putut-o ghici de nodurile care le avea oglinda. Era oglinda bucătăresei, indulgentă mult – după cum deduc – faţă de erorile de refracţie!

De la acest fapt încoace, de câte ori aud cuvântul şase, numaidecât mi se formează în idee şi nuanţa de verde smaragd, culoarea panglicii ce o avusesem la gât.

La şcoală învăţai să citesc şi să scriu mai bine şi cele mai mari impresii le culegeam în solemnele momente când li se trăgea 5-10-15 la fund şcolarilor care făceau greşeli mari. Trasul la fund era o operaţie care consta în aceea că condamnatul trebuia să lase pantalonii jos, să se razeme cu pieptul de un scaun şi un alt şcolar expert în ale administraţiei îi administra 5-10-15 lovituri vâjâite, cu un buchet de nuiele, în asistenţa unui consiliu învăţătoresc întrunit anume pentru această execuţie care se termina mai întotdeauna prin o melodie nearmonizată „fortissimo”, exprimând cu toate acestea un „doloroso” bine simţit.

În decembrie 24 l-am avut pe Moş Crăciun care, ca întotdeauna, mi-a adus şi atunci un pom încărcat de bunătăţi şi albume cu tablouri care îmi plăceau mai mult ca restul. Când a venit primăvara, eram deja foarte familiarizat cu şcoala şi, când auzeam clopoţelul după prânz poftindu-mă cu glas limpede la şcoală, îmi trânteam numaidecât raniţa cu cărţi în spinare şi fuga!!!, dar nu chiar la şcoală, ci mai adesea în curtea şcolii, unde ne dădeam o haită de poame bune, cu plăcere, la jocuri prin iarbă, jocuri care durau mult peste timpul când intra deja învăţătorul în clasă şi, adesea când era gălagia mai mare şi ardoarea luptelor şi trântelor la punctul culminant, ne trezeam cu un trimis al învăţătorului care ne poftea în clasă, unde ne expiam păcatele în genunchi în jurul catedrei şi al tablei. Dar nici aici în genunchi nu eram prea trişti şi găseam distracţii destule. Bobârnaci în ceafă şi urechile celor dinaintea noastră, prinderea muştelor după capul unui vecin şi multe alte invenţii ne serveau de consolare.

Vara am avut primul examen care m-a încordat foarte mult, am luat ca premiu un ţiitor de peniţe, nişte tocuri şi o decoraţie de aur (?)[114] cu panglică roşie. Ce am răspuns la examinare nu

[114] Semnul de întrebare îi aparţine autorului şi se va repeta de-a lungul acestei evocări.

mai ţin minte, dar în tot cazul desigur că era cu mult mai puţin important decât decoraţia de aur (?) cu panglica roşie.

În vacanţa acestui an, am început să fac băi în Timiş, la şcoala de înotat, şi apa adâncă şi necunoscută m-a uimit de asemenea mult. După vacanţie iar se începea şcoala, la septembrie, când intram deja în al şaptelea an al meu.

Al şaptelea an

Cu al şaptelea an al meu, intram deja în al doilea an de şcoală, dar, din nefericire, nu într-o clasă mai mare, ci tot în aceeaşi şcoală. Repetam clasa doua, nu doar fiindcă am răspuns rău la examen, căci luasem doar decoraţie de aur (?), ci fiindcă ţinea tatăl meu să-mi formez bază solidă în studiu, netrecând examenele „numai aşa, ca câinele prin apă”, cum trecusem şi eu, după părerea lui. Acest examen deci, care mi se păruse peste măsură de splendid, nu-l satisfăcea pe tatăl meu. Prima mea decepţie!

Clasa a doua, fiindcă o mai făcusem o dată, puţină grijă îmi făcea, toate îmi erau cunoscute, nu mai învăţam nimic. De aici mi s-a şi pornit obiceiul pentru toată cariera mea şcolastică de a nu mai citi niciodată o lecţie decât o singură dată şi ce-mi trecea pe dinaintea ochilor mi se imprima, mai mult sau mai puţin îndestulător, în memorie, încât îmi rămânea aproape tot timpul liber de joacă. Ce mai ţin minte din această „blagoslovită” clasă doua este: un prieten al meu de joacă şi de „luptă direaptă” anume Vasi N…, care a murit înainte de examen fiindcă a căzut dintr-un pom într-un par ascuţit din gardul grădinei şi i-a intrat parul în pântece. Un alt prieten, anume N… Creţu, care „a mâncat douăzeci la fund” fiindcă a înjurat de Dumnezeu în biserică la vicernia de sâmbătă; acesta astăzi este un onorabil plugar ce vine evlavios la biserică în fiecare duminică. Apoi

un anumit Macmahon – ce nume mare! - care căsca tare din ochi şi rotunjea buzele când îl făcea pe o şi pe u în caiet; astăzi ilustrul meu prietem Macmahon e cârnăţar şi e însurat, dacă nu mă înşel. Apoi neuitatul meu rival ce mi se dădea de prieten, din viclenie, anume Ţ… Ştefănuţă, un mincinos fără seamăn, care dorea să devie favoritul profesorului, înnegrindu-mă pe mine. Acest Ştefănuţă, pe lângă că îşi schimba numele în Şteffi sau Iştván, după cum îi erau profesorii nemţi sau unguri, mai spunea şi istorioare „adevărate, pe sufletul meu", după cum zicea el, căutând să ne prostească pe toţi care îl ascultam. Astfel: el avea în pod douăsprezece velocipede cu capete de cal. Avea un drum de fier mic cu vagoane destul de mari ca să-l ducă la vie şi multe altele ca acestea. Toată lumea îi zicea: „Măi, Ştefane, ai să ajungi un spânzurat." Astăzi, Ştefănuţă al meu, deşi nu e spânzurat încă, dar poate că o să devie cu timpul, dacă n-a murit încă în vreun spital sau închisoare.

Cu puţină trudă şi multă jucărie am isprăvit şi acest an şcolar, îndeletnicindu-mă mai mult cu minciunile lui Ştefănuţă şi luptându-mă cu Vasi N…, decât ocupându-mă de carte ca să ştiu lecţia „ca apa " – idealul bunicului meu. Examenul nu mai ţin minte cum a trecut, nici nu mai ştiu dacă am luat sau nu vreo decoraţie de premiant, aşa de puţin mă impresiona şcoala.

Vacanţa mare a trecut luând lecţii de înot la şcoala de înotat şi curând mă trezii cu începutul anului şcolar 1878-79 în al optulea an deja.

Al 8-lea an.

Deşi e mult de atuncea, totuşi parcă ieri mi s-au întâmplat toate, toate acele nenorociri şi nemulţumiri cari îmi dau necontenit poftă de a blestema, cu tot necazul, acel afurisit an de tristă amintire.

Până aci nu ştiam să vorbesc decât numai româneşte, nici nu mi-ar fi trecut prin cap vreodată, până atunci, că nu e românesc totul ce mă înconjoară. Mirarea deci nu-mi fu mică când îmi dădu mama următoarele prime noţiuni de geografie:

„Lumea în care trăim noi este împărţită în cinci părţi mari de pământ, anume Europa, cu oameni albi, Asia cu oameni galbeni, Africa cu oameni negri, America cu roşii şi Australia cu arămii. Europa în care trăim noi, oamenii albi, de asemenea se împarte în ţări ale diferitelor naţiuni, şi anume: Ţara românească, Ţara nemţească, ungurească, rusească şi aşa mai departe… Noi locuim în Ţara ungurească…" „Cum?", întrebai eu. „Da, ţara în care locuim noi se numeşte Ungaria, îmi răspunse mama şi, deoarece eu nu pricepeam defel ce vrea să zică, a adăugat numaidecât: „Aşa se cheamă în geografie astăzi, dar, cu toate acestea, noi suntem români şi mai înainte şi asta tot ţară românească a fost, dar au venit ungurii… şi au luat-o cu puterea." Atâta a fost destul deja, pentru a face să încolţească în mine sămânţa de ură. Nu degeaba a fost primul lucru ce l-am învăţat de dinafară: „*Mult e dulce şi frumoasă limba ce-o vorbim, altă limbă armonioasă ca ea nu găsim.*" (s. a.) Etc. etc. Vorbă sfântă ca şi Tatăl nostru. Mai poate fi deci dulce şi vreo altă limbă? Cea ungurească mai cu seamă – putea să fie dulce, armonioasă? Ferit-a Dumnezeu! Cu toate acestea, începând de la 1 septembrie stil nou mi se făcea parte de ea şi încă în ce mod?!?[115]

Tatăl meu, speriat desigur de nepăsarea mea faţă de a doua clasă din şcoala românească, vroia să mă schimbe dintr-o dată, neţiind seama probabil de caracterul meu. Din acestă cauză, se decise a mă da la şcoala jidovească[116] din Lugoj, deoarece aflase nu ştiu de la cine că ar fi o şcoală model şi fără îndoială că au să scoată om cumsecade din mine severii profesori israeliţi. Afară

[115] Acest fragment din *Al 8-lea an* nu apare în ediţia îngrijită, în 1972, de Simion Dima.
[116] În ediţia lui Simion Dima apare termenul de „evreiască".

de aceasta, mai străvedea şi următoarele avantaje: „Va învăţa repede să vorbească ungureşte şi nemţeşte, limbi fără de care în ‹‹ţara sfântului Iştván›› nimic nu se poate obţine, şi la şcoala românească nimeni nu-şi bătea capul cu ele. Va învăţa calculul, căci unde într-altă parte se face atâta socoteală ca la jidani.[117] Geografie şi multe altele, acestea toate pentru binele său."

Părerea mea, ca de obicei, puţin îl interesa pe tatăl meu. El ştia că face totul spre binele meu şi urmare, fără murmur sau comentarii, mă pornii scurt într-o bună dimineaţă la şcoala jidovească, cu raniţa plină de cărţi nemţeşti şi ungureşti, din care eu, săracul de mine, nu pricepeam nici două litere. Parcă mă duceam la moarte pentru păcatele neiertate, fără a mă simţi vinovat de ceva – asta îmi fu impresia când mă pornii de acasă cu raniţa încărcată de izvoare de noi şi necunoscute cuminţenii pentru mine. Când zării turnurile templului jidovesc[118] în a cărui curte se afla şcoala, mi se făcu inima mai mică ca un „săritor inexprimabil" şi, cu toată repulsiunea ce o simţeam[119], intrai şi în curtea şcoalei ca împins de la spate de o mână nemiloasă care, în realitate însă, nu era decât frica de tatăl meu. În curte ce să vezi?!?... Şi ce să auzi?!? Năpustiri şi îmbrânceli, sărituri, ţipete, chiote … şi râsete!

Mă pomenii în mijlocul unui cerc de jidănaşi[120] curioşi, murdari şi scârboşi, cari se adunară repede în jurul meu şi începură să râdă, să mă apuce de haine şi să-mi pună mii de întrebări… în nemţeşte, la care eu nu puteam şi nu ştiam să

[117] Referirile la calităţile profesorilor evrei nu apar în ediţia îngrijită de Simion Dima; ele au fost tipărite în *Documentele literare* publicate de Virgil Vintilescu.

[118] Din nou, ediţia îngrijită de Simion Dima foloseşte termenul „evreiesc". Această substituţie se va repeta şi în alte paragrafe.

[119] Exprimarea repulsiei la intrarea în şcoală a fost înlăturată de ediţia lui Simion Dima.

[120] Simion Dima a înlocuit termenul cu „şcolari" şi a înlăturat cele două atribute, „murdari şi scârboşi".

răspund. Auzii numaidecât vorba: „E christ!!!” “E christ!!!”[121] Aceasta se răspândi la moment în toată curtea şi toată lumea se îmbulzea deja şi-şi dădea ghionţi ca să răzbească mai aproape de mine, pentru a se uita la mine, „biet creştin”, ca la urs! Ajunsei pe urmă şi în clasă şi vreo câţiva jidănaşi cari ştiau puţin româneşte şi cari erau băieţii unor jidani mai de frunte din Lugoj mă luaseră sub protecţia lor şi-mi dădură loc în bancă. Între ei era un vestit Mizerah, un Şwarţ şi un Rosenfeld.

Când intră apoi profesorul Singer – tipul lui Iuda[122] -, o fiinţă răutăcioasă, în clasă, frica-mi ajunse la culme. El veni de-a dreptul la mine şi mă întrebă nu ştiu ce, la care şi eu răspunsei două vorbe (întregu-mi dicţionar german, poate) şi un râset nebun izbucni la moment. Profesorul se aşeză la catedră şi începu să citească nişte rugăciuni jidoveşti şi toţi băieţii repetau şoptind tare şi în cor acelaşi lucru. Eu şedeam ca pe spini şi îi priveam ca un stupid. Aceste rugăciuni ţinură până la ora 10. Pe urmă a mai explicat nişte socoteli, geografie sau nu ştiu ce şi ne dădu drumul acas’. Mi-a spus însă să vin după dejun cu cerneală şi caiet şi dimineaţa să nu mai vin decât la 10, astfel ca să nu asist la rugăciunile lor. El îmi vorbea nemţeşte. Nu l-am priceput, dar bunul Mizerah mi-a tălmăcit-o.

A doua zi iar m-am dus la şcoală şi a treia zi iarăşi şi astfel devenii elev regulat al şcolii israelite. Sâmbăta stăteam amărât acasă, fără a avea cu cine petrece, căci toţi foştii mei camarazi români erau la şcoală şi duminica, când ei erau liberi, eu mergeam la şcoală, cu picioarele… gândul îmi zbura prin alte părţi mai preferabile ca acel local de tortură pentru mine. Din capul locului, n-aveam nici cea ma mică tragere de inimă pentru carte.

Mama mea, care mă înţelegea mai bine cât sufăr, nu zicea nimic, deoarece tata nu suferea contraziceri, dar mama tatălui

[121] Referirea la „christ” lipseşte din ediţia îngrijită de Simion Dima.

[122] Comparaţia cu Iuda a profesorului Singer nu apare în ediţia lui Simion Dima.

meu era pe ascuns singurul meu înger păzitor; ea, biata bunică, mă consola şi mă săruta şi îmi dădea câte un picior de friptură de gâscă sau câte o bucată de pâine cu unt, lucru ce mă făcea să oftez adânc şi îmi uşura întrucâtva durerea.

Severitatea cu care eram tratat în acest an de şcoală era împinsă aşa de departe încât la pomul de ajun nu mi-a adus Moş Crăciun decât un mănunchi de nuiele, pe care le meritam, şi un coif de dragon şi *O mie şi una de nopţi* ilustrată şi scrisă nemţeşte, pe care nu le meritam şi le primeam numai din graţie. Chiar în acea zi fusesem reţinut iarăşi pe timpul prânzului la şcoală.

În acest an, am călătorit pentru prima oară cu trenul. M-am dus la Timişoara la înmormântarea strămoşului meu, cu tata moşu (tatăl mamei mele). Curioasă impresie mi-a făcut şi acest car de foc plin de mister de care auzisem deja de mult vorbindu-se şi cu care doream de atâta timp să călătoresc, deşi îmi era puţin frică, deoarece o auzisem povestind odată pe bucătăreasa noastră de o călătorie a ei la ginere-său şi ea spunea că de atâta iuţeală şi de fumul coşului a apucat-o ameţeala şi altceva şi mai rău încă. Pe mine nu m-a apucat nimic decât o mirare aşa de mare de uitasem cu desăvârşire moartea iubitului tată a mamei mamei mele.

În luna mai a acestui an şcolar, într-o seară, când iară venise profesorul meu la meditaţie, m-a apucat o astfel de oroare de carte şi o silă de mine şi de totul ce mă înconjura încât nu mai puteam răspunde niciun cuvânt şi rămăsei ţeapăn pe scaun. Atitudinea mea trebuie să fi fost foarte curioasă, deoarece ştiu că-l speriasem şi pe mizerabiul de profesor care nu ştia cu ce să înceapă. Îmi pierdusem cunoştinţa încetul cu încetul şi nu mai ştiam ce se petrece cu mine.

Era scarlatină difterică, ultimul cadou al acestui an binecuvântat. Când m-am făcut bine după o lună şi mai bine mi

se părea că sunt din nou născut. Eram aşa de slăbit că trebuia să mă ţin ca copiii mici de ce găseam în cale pentru a merge dintr-un loc într-altul. Florile înfloriseră în grădină, mulţimea fluturilor şi a rozelor pe care le-am văzut deodată m-au emoţionat aşa de mult încât priveam totul cu desăvârşire uimit. Totul era nou pentru mine. Nu-mi mai aduceam aminte de nimic din trecut. Această nouă viaţă lipsită de nori nu dură mult, căci într-o bună dimineaţă tatăl meu îl aduse pe Singer, a cărui revedere m-a readus repede la realitate. Însărcinarea lui era să mă asculte tabla înmulţirii pentru a se vedea dacă nu cumva mi-am pierdut raţiunea şi memoria. Nu uitasem nimic din ce ştiam înainte de boală. În curând începui iarăşi a merge la şcoală, cu un dezgust şi un necaz îndoit însă. Se vede că repulsiunea mea era aşa de mare, încât l-a decis chiar pe tatăl meu a nu mă lăsa decât până la sfârşitul anului în această şcoală nenorocită.

În schimbul atâtor suferinţe, am învăţat să vorbesc nemţeşte şi ungureşte - forţamente. Simţeam însă o adevărată binefacere în tot timpul când, în paralel cu ungureasca şi nemţeasca cea ascuţită, mă învăţa mama să recit poezii de Mureşanu, Bolintineanu şi Alecsandri şi îmi povestea recentele victorii ale românilor contra turcilor şi mai cu seamă bravura dorobanţilor.[123] După examen, mă trimise tata să petrec vacanţia la rudele sale care locuiau în Crişana, la Oradea-Mare. În Orade (cum i se zice de locuitori), învăţai foarte iute a grăi ungureşte, lucru indispensabil unui avocat aprig ca acela ce prevedea tatăl meu că se va alege din mine. Tata zicea că avocat am să devin. Alţii ziceau că vlădică, alţii mai ştiu eu ce! Să vedem care o fi avut dreptate… timpul încă nu-i pierdut.

Cu vacanţa de la Oradea-Mare (Gross Wardein) s-a isprăvit în fine şi anul al 8-lea!

---

[123] Era vorba despre Războiul de Independenţă. Amintirea va persista în memoria tânărului Victor, de vreme ce începuturile lui poetice au ca temă Războiul de Independenţă.

Al 9-lea an.

(1879-1880)

Acest an îl petrecui în condiţiuni cu mult mai omenoase în clasa a patra primară a şcolii nemţeşti din Lugoj. Profesorul, un şvab blând, care afară de şcoală se mai ocupa şi cu creşterea albinelor, îmi arătă un aer cu mult mai binevoitor şi în tot timpul dăscăliei nu mi-a aplicat decât de vreo două ori bătaia la genunchi. El nu dădea ca alţii la palmă sau la obraz sau cine ştie unde, ci te punea să ridici genunchiul în sus şi te croia apoi cu pricepere pe pulpă. În curând am inventat însă un mijloc foarte salutariu şi în contra acestui mod de pedeapsă. Mijlocul era batista care o ghemuiam la locul expus, astfel prevăzuţi nu numai că nu suferearn nimic, ba ne făcea o deosebită plăcere de a-l păcăli pe dascăl. Aici mă perfecţionai în limba germană, în limba maghiară şi în desemn. Tot cursul anului a trecut fără nici un incident remarcabil, de asemenea şi examenul şi vacanţa mare. În vacanţa mare făceam băi regulat, terminându-mi şcoala de nataţie şi m-am apropiat de 1 septembrie stil nou, când trebuia să devin „student" gimnazist!

Al 10-lea an.

Gimnaziul din Lugoj are opt clase. El a fost făcut la început de locuitorii oraşului, în majoritate români. Oraşul avea să îngrijească de toată întreţinerea sa şi limba ungurească se învăţa ca un curs secundar. Mai pe urmă, a început statul să se amestece în conducerea sa şi gimnaziul deveni pe jumătate a statului şi pe jumătate a oraşului. Pe urmă au început ungurii să reglementeze limba ungurească pentru predare şi în anul 80-81, când intrai eu în clasa I, limba nemţească era tocmai în desfiinţare, devenind un curs secundar numai, ca şi limba română.

Devenind „gymnazialist” sau student, cum se admitea cu multă dreptate, primii şi primii pataloni lungi, cea mai vorbitoare dovadă de mărimea omului! Trebui să-mi cumpăr o mulţime de cărţi, cari formau un teanc aşa de considerabil de d-abia îl puteam duce acas’ de la librărie. Puteam găsi şi un alt mijloc mai practic de transport, dar vezi că atunci de unde era să ştie lumea că sunt student. Profesorii de la gimnaziu, pe timpul acela, erau o adunătură de pedagogi cu o calificaţie îndoielnică şi câţiva popi catolici de la biserica nemţească din loc. Severitatea şi aici era „in floribus”! Limba latină, geometrie etc. etc., cursuri de cari se vorbea cu mai multă evlavie decât de însuşi Dumnezeu. Fiindcă am avut neprevederea să zic odată acas’ „acestea cam greu o să le învăţ eu” – era să o păţesc amarnic. „Cum? Ce fel?!?” „După acum ai început?” „Nenorocitule!” „Ai să ajungi un blestemat dacă nu vei învăţa!” şi altele ca acestea… „O să te dăm la cizmar!” „O să ajungi un nemernic, când toţi unchii tăi şi tată-tău şi moşu-tău sunt oameni de treabă!” etc. etc. Acestea mă speriau aşa de mult încât pe orişice învăţam nu puteam fi defel sigur. Apoi mă gândeam şi la contrastul cel mare ce e între a fi cineva „episcop la Lugoj” şi a fi „cizmarul la care-şi face familia ghetele”. Greu! Greu de tot e a fi cineva student. Cu limba latină mai cu seamă, deşi mi se spunea că e „mama limbei române”, greu mă împăcam şi, în consecinţă, trebui să-l iau pe profesor ca mediator secundar (lucru admis!) cu 5 florini la lună, plată ce cu toţii i-o strecuram într-un mod foarte dibaci în mână, când îi sărutam mâna la începutul lunei, astfel ca să nu vază ceilalţi studenţi, cari nu luau lecţii secundare, ce se petrece.[124]

Pe la începutul primăverei, mi s-a întâmplat un accident care mi-a frapat destul de tare memoria. La cursul de limba română aveam ca profesor un nenorocit de preot de la biserica

[124] Primele două paragrafe din **Al 10-lea an** nu au fost incluse în ediţia îngrijită de Simion Dima. Ele au apărut, totuşi, în *Documentele literare* publicate de Virgil Vintilescu.

românească, care-l făcea pe „sluga plecată” ungurilor cu multă pricepere[125] şi-şi preda cursul într-un mod aşa de greoi de nu numai că nu-i învăţam lecţiile, dar lipseam chiar de la „limba română” numai ca să nu-l văd pe antipaticul popă. Purtarea mea îl supăra pe profesor şi-l trimise pe Purecu, colegul meu - care mi-era vecin pe aceeaşi stradă – la tatăl meu, că să-i spuie că sunt un leneş.

Disperarea mea era atât de mare, ştiind că Purecu se va duce negreşit la tată-meu să-i spuie şi că tata se va supăra foarte rău, încât îmi făcui socoteala scurtă de a o rupe cu şcoala şi de a intra ca băiat de prăvălie la librărie (părându-mi-se librăria cea mai nobilă carieră dintre meserii). Zis şi făcut! În drumul spre casă, mă abătui la librărie şi întrebai cu cea mai timidă şi ruşinată voce din lume dacă n-au nevoie de vreun băiat în prăvălie. Librarul, care mă ştia a cui sunt, se uită foarte mirat la mine şi-mi spuse că ar angaja vreun băiat dacă ar găsi. Avui prezenţă de spirit de a mă masca şi îi spusei că eu cunosc unul care ar vrea să intre şi că-l voi aduce, după ce şi fugii ca opărit din prăvălie şi fără să vreau mă trezii intrând acasă, de unde tocmai ieşea Purecu, îngerul meu cel rău. De-abia intrat, dădui numaidecât ochii cu tatăl meu care, anunţat deja de purtarea mea, începu să mă bată fără multă vorbă. Eu, ca să scap, îi spusei intenţiunea mea de a o rupe cu şcoala şi se vede că n-am nimerit tocmai bine momentul, căci cu aceasta îl înfuriai pe tatăl meu şi mai rău şi a fost trebuinţă de intervenţiunea bunicii ca să scap.

Se apropia în România ziua de 10 Mai, cea mai frumoasă sărbătoare care au avut-o vreodată românii[126], şi lumea românească atât de la Lugoj cât şi din tot Banatul se pregătea să

[125] Nici propoziţia atributivă despre „sluga plecată” nu apare în ediţia lui Simion Dima.

[126] Construcţia superlativă a fost exclusă din ediţia lui Simion Dima. Toate referirile la regalitate şi la „simţul naţional” lipsesc, de asemenea, din acest paragraf care, în ediţia amintită, a fost în multe locuri amputat.

meargă la încoronare la Bucureşti ca să-şi mai oţelească simţul naţional la vederea acestui triumf românesc. Şi tatăl meu era unul dintre aceşti entuziaşti şi, plecând cu mama la Bucureşti, voia să mă ia şi pe mine cu ei. Profesorii unguri însă, cari mă persecutau fără alt motiv decât că sunt fiul lui Vlad şi nepot a lui Rădulescu, i-au promis categoric că mă lasă repetent dacă mă voi duce la Bucureşti, lucru care l-a şi făcut pe tata să renunţe de la plăcerea care mi-o proiectase, încât plecă singur cu mama la Bucureşti … şi de atunci nici nu l-am mai văzut. S-a agravat boala care i se pronunţase înainte de plecare deja şi, întorcându-se de la Bucureşti, s-a dus direct la Budapesta în căutarea medicilor. Mama, după întoarcerea de la Bucureşti, cu toată disperarea ei, totuşi îmi povesti cu atâta farmec sărbătoarea …, încât din acest moment începând nu mai visam şi nu mai vroiam să ştiu nimic altceva decât „armata română”! În naivitatea mea, comunicam ideile şi bucuria mea, în speranţa vreunei viitoare realizări chiar şi profesorilor mei, ceea ce-i făcea să se uite şi mai chiorâş la mine; cu toate acestea, la sfârşitul anului trecui clasa binişor şi cu aceasta intrai şi în al unsprezecelea an al vieţii mele.

Al 11-lea an.

Trecui în clasa a II-a gimnazială din Lugoj. Cursurile ce mi se predau erau deja mai multe şi fala de student mai pronunţată. La limba latină mă îndemna toată lumea, dar mai cu seamă tata moşu, care era un bun latin, îndemna să învăţ cu cel mai mare zel – aveam chiar şi cancelaria sa la dispoziţie pentru a învăţa în linişte. Şi citeam, nu-i vorbă, citeam pe carte atâta timp cât era cineva lângă mine, dar, îndată ce mă vedeam singur, trăgeam de sub carte foaia de hârtie pe care o ţineam ascunsă şi mă îndeletniceam cu desemnul. Plăcerea mea era să fac caricatura antipaticului meu profesor de limba română, al cărui mod de

predare nu-l puteam mistui. Acest chip îl arătam apoi a doua zi camarazilor şi aveam mult succes deoarece se găsea că seamănă. Când era însă vorba de examinat la limba latină, excepţiunile şi regulele generale nu prea mergeau. Poezia cu „Ante, apud, ad, adversum etc. etc" niciodată nu parveneam să o spun bine, dar în schimb mergeam bine la limba maghiară şi limba nemţească, pe care ajunsesem să le vorbesc bine. La desemn de asemenea am făcut progrese şi eram fericit că puteam face peisaje din cele mai frumoase fără ajutorul nimănui.

Anul acesta primea mama în fiecare lună ştiri despre starea tatălui meu, care era foarte rea, şi adesea sau chiar întotdeauna o vedeam ascunzându-şi plânsul înaintea copiilor. Eu pricepeam foarte bine, dar ce mângâiere puteam să-i aduc? Silinţa mea la şcoală nu cred că-i făcea frumoase speranţe, căci adesea trimiteau profesorii plângeri în contra mea şi eu nu prea înţelegeam seriozitatea învăţăţurii. Mai mult preţ puneam pe tearul care-l jucam cu camarazii mei şi nimic nu-mi înflăcăra aşa de mult ambiţiunea ca jocul de teatru. Cu câtă plăcere muream în *Luarea Griviţei* şi cântam *Iancu Jianul* este de nedescris. De asemenea, ascultam cu sete piesele jucate pe atunci de trupa lui Ionescu, comicul, care venise cu renumitul Manolescu la Lugoj. Eram nedespărţit de teatru.

Cu toate acestea, la sfârşitul anului şcolar 82-83 trecui clasa, dacă nu prea bine, dar o trecui.

Al 12-lea an. (82-83)

Anul acesta l-am petrecut sub tutela severă a părinţilor mamei mele; deoarece mama, plecând la Bucureşti cu surorile mele, mă lăsase în Lugoj să-mi urmez gimnaziul.

În acest nefericit an avui durerea de a pierde pe tatăl meu la Budapesta şi pe una din surorile mele la Bucureşti. Şcoala

ungurească mă apăsa într-un mod nespus, asprimea şi grija pe care o puneau pentru învăţătură din prea multă iubire stimaţii mei bunici mă făceau să-mi pierd cumpătul şi mă întristau peste măsură. Scrisorile de mulţumire ce le trimiteam mamei mele se ţineau lanţ şi imaginaţia mea montată nu zbura decât spre România care mi-o închipuiam ca un Eden. Viaţa militară peste măsură de colorată şi frumoasă şi lumea românească în sine mă fermecau şi nu-mi dădeau pace. Planul era să intru în şcoala militară din România, dar mama îmi scria mereu să fiu cuminte, să-mi caut de învăţătură în Lugoj şi se va vedea poate la anul viitor dacă se va putea face ceva. De altă parte, unchiul meu, doctorul Rădulescu, îmi făcea perspectivele cele mai triste de viaţa militară şi se mira de planurile mele; cu toate acestea, eu persistam şi-mi cultivam speranta în tăcere, fãra a mai spune nimănui nimic. La gimnaziu urmam tot ca şi anii trecuţi, mai cu noroc, mai cu pedepse, mai cu îndemnuri din partea lui tata-moşu, care striga întruna „învaţă, Victore!" şi la cari îndemnuri mai adesea răspundeam „pe mâine avem repetiţie!" Dar se făcu şi de astă dată că trecui în clasa a IV-a la sfârşitul anului şi mă văzui deja în al 13-lea an al vieţii mele. [127]

Al 13-lea an. (83-84)

Studenţii români din gimnaziul din Lugoj, care formau marea majoritate a acestei şcoli, moşteniseră de la predecesorii lor o bibliotecă bine înzestrată de literatură românească în care erau peste 5 la 600 de volume. Formaţi în societate, aceşti studenţi ţineau regulat şedinţe literare într-o sală, oferită lor pentru acest scop de către şcoala primară românească, în localele sale care se găsesc în curtea bisericii ortodoxe din Lugoj.

[127] Întreg **Al 12-lea an** lipseşte din ediţia îngrijită de Simion Dima.

În şedinţele lor, studenţii citeau scrieri de ale renumiţilor autori, recitau sau mai bine zis declamau poezii d-ale autorilor iubiţi şi se făceau cunoscuţi şi prin lucrările lor proprii pe cari le dădeau ascultărei în şedinţă.

Societatea aceasta era înfiinţată deja de mai mulţi ani de zile şi-şi avea preşedintele ei, precum şi vicepreşedintele, secretarul şi bibliotecarul ei, toţi aleşi cu majoritate de voturi de studenţi în fiecare an. Profesorii unguri de la gimnaziu priveau cu ochi foarte răi această asociaţiune unde se oţeleau ideile şi simţămintele româneşti printre studenţi şi persecutau, în consecinţă, pe toţi aceia care erau membrii acestei societăţi. Când devenea membru al „Reuniunei literare a studenţilor români din Lugoj”, trebuia să se aştepte negreşit la calamităţi din partea profesorilor unguri şi, cu toate acestea, numai foarte puţini şovăiau să fie recunoscut ca serios din partea preşedintelui şi a membrilor conducători a societăţii şi era primit în urma unei petiţiuni în regulă adresată preşedintelui…

Profesorii unguri se grăbiră a opune la început societăţii româneşti o asemenea societate ungurească care-şi ţinea şedinţele solemne duminicile, în gimnaziu chiar, dar reuniunea română nu suferea nimic prin aceasta. Pe când la români toată mişcarea pornea în mod firesc de la inimă şi din simţiri entuziaste, societatea studenţească maghiară făcea nişte eforturi ridicole şi nenaturale.

În anul 1883-1884 urmam deja clasa a IV-a gimnazială şi, deşi devenit mai serios prin vârsta-mi înaintată, puneam mai multă stăruinţă la studiu, nu eram defel în bunele graţii ale profesorilor mei. De nenumărate ori, mă luam în discuţie cu ei ca un deputat ce interpelează în cameră, pentru orice vorbă cu două înţelesuri ce o aruncau în seama românilor şi, susţinut de întregul partid care murmura tare prin băncile din fund, făceam uneori adevărat scandal, de nu mai ştiau ungurii cum să

ne potolească. Amintirea bătrânului avocat Rădulescu, bunelul meu, avocatului Brediceanu, unchiul meu, şi avocatul Ioan Vlad, tatăl meu, de care nu arareori s-au împiedicat ungurii districtului Caraş-Severin în tendenţioasele lor porniri maghiarizatoare, contribuiau mult la prigonirea mea prin şcoală, dar cu toate acestea eram tolerat câne-câneşte şi nu se lega nimenea de mine. Această stare de lucruri însă nu mă mulţumea defel; devenit membru al „Reuniunei literare”, ura încolţise bine în firea mea şi nu aşteptam decât momentul de a-mi limpezi odată situaţiunea. Planul meu de a deveni elev de şcoală militară în România mă orbise cu desăvârşire şi, tăinuindu-l bunicilor mei cărora le fusesem încredinţat de mama care locuia în Bucureşti, mă gândeam şi zi şi noapte la modul cum aş putea scăpa odată de unguri, momentul nu mai era departe şi eu eram deja aproape de ţintă.[128]

Pe aproape de sfârşitul anului şcolar 83-84 „Reuniunea noastră literară” îşi serbează aniversarea, într-o conferinţă solemnă la care era invitată toată românimea Lugojului. Mulţi dintre noi au citit opere de-ale lor proprii, iar alţii au declamat câte ceva. Eu, care atunci debutam întâia oară (sic!) înaintea unui public aşa de numeros, alesesem numai inocenta şi totodată scurta poezie *Căminul părintesc* de Iosif Vulcan, pe care aud că am declamat-o destul de bine, gesticulând totodată natural. Secretarul reuniunii a declamat o poezie de a cărei titlu nu îmi aduc aminte, dar a cărei cuprins biciuind cu spirit[129] a produs o adevărată catastrofă!!! Profesorii, informaţi prin spioni de-ai lor, care se introduseseră neinvitaţi la serbarea noastră, se folosiră de împrejurare, se plânseseră prefectului de reuniunile noastre periculoase şi izbutiră cu forţa armată să ne răpească biblioteca din biserică, unde avuserăm prevederea de a o

[128] Această primă parte din **Al 13-lea an** nu este inclusă în ediţia lui Simion Dima.
[129] Formularea „biciuind cu spirit” nu apare nici ea în ediţia din 1972, îngrijită de Simion Dima.

ascunde. Biblioteca fu transportată apoi în odaia profesorilor la gimnaziul unguresc, unde cred că stă şi astăzi, confiscată ca „corpus delicti”, dacă cumva nu vor fi nimicit-o… Ministrul de instrucţiune de la Budapesta ordonă numaidecât o anchetă severă şi trimise un delegat renumit prin antiromânismul său ca să judece pe studenţii români şi să-l elimineze pe cei mai periculoşi din şcoală. „Visul meu de aur” era să fiu depărtat din şcoală, dar, deoarece nu fusesem decât un membru neînsemnat al reuniunii şi poezia care o declamasem era foarte inocentă, înţelegeam că nu pot păţi mare lucru. Trebuia să recurg deci la un mijloc pe care îl găsii îndată.

În una din sălile cele mai mari ale gimnaziului, avea să aibă loc într-o după-amiază judecata tuturor studenţilor români. Cursurile erau suspendate, sala mare măturată, curăţită, masa îmbrăcată şi tabla ştearsă curat, la două ceasuri începea şedinţa. Românii adunaţi cu toţii mai din vreme aşteptau afară începerea judecăţii care numai de natură a le insufla frică nu era. Intrând de curiozitate în sala pregătită, văd înşirate scaunele pe care aveau să şadă judecătorii noştri şi tabla ştearsă cu cretă la îndemână. Mă gândeam să le scriu cu litere mari un „Bine aţi venit!”, cum ştie românul alege pentru fiecare cum merită, dar avui mai mult îndemnul de a scrie următoarea frază: „Trăiască românimea!!!” Nu mă socotii mult şi scrisei fraza cu litere colosale de tipar, arcuindu-le în mijlocul tablei şi, împlântând în centru un ac care purta o cocardă frumoasă în tricolorul nostru naţional, albastru, galben şi roşu, ieşii apoi afară cu băgare de seamă, închizând uşa după mine.

Delegatul, directorul gimnaziului şi haita de profesori, mai toţi şvabi şi slovaci renegaţi[130], intrând în sala şedinţei, rămaseră nu puţin vexaţi la vederea celor de pe tablă şi, în cercetările lor furioase, nu se puteau opri de a califica ca cea mai neruşinată obrăznicie această faptă care nesocotea întru atâta solemnitatea

[130] Referirea la şvabi şi la slovaci lipseşte din ediţia lui Simion Dima.

adunării lor, cu scop patriotic. Ameninţările lor, îndreptate contra autorului faptului, speriau pe mulţi studenţi, cu toate acestea nu a fost nici unul care să mă denunţe. Cercetările lor relative la „Reuniunea literară" se urmau deja de ceasuri întregi fără nici un rezultat şi, într-adevăr, ce puteau constata alta decât nepăsarea şi dispreţul care-l arăta fiecare chemat la întrebările puse. Afară de aceasta, fiecare era întrebat dacă nu ştie cine a scris pe tablă şi a pus cocarda. Toţi răspundeau că nu ştiu. În fine, îmi veni şi mie rândul a fi judecat.

Intrai! Cum mă văzu directorul, îi şopti numaidecât ceva în ureche delegatului, care începu apoi a mă interoga măsurându-mă cu un fel de silă din cap până în picioare. „A sosit momentul" mă gândii eu, pregătindu-mi răspunsurile şi măsurând şi eu, la rândul meu, pe domnul delegat din cap până în picioare.

- Şi dumneata ai făcut parte din acea mizerabilă „Reuniune?" mă întrebă delegatul.

- Nu vă pricep, domnule, răspunsei eu, ştiu că la gimnaziu aici îşi ţinea şedinţă o reuniune de studenţi unguri, reuniunea cea mai mizerabilă care s-a adunat de care pe unde, dar eu am făcut parte din „Reuniunea literară a studenţilor români", pe care aţi jefuit-o dumneavoastră!"

„Gyalázat!", îşi şopteau profesorii printre dinţi. Aceasta se traduce pe româneşte prin „infamie".

- Erai şi dumneata între aceia care declamau poezii antimaghiare[131]?

- Da, eram, dar din nefericire la conferinţa noastră solemnă n-am declamat decât o poezie nevinovată!

- Ocupai şi dumneata o funcţie între conducătorii acestei societăţi?

- Eram încă prea nou pentru ca societatea să aibe atâta încredere în mine.

[131] Atributul „antimaghiare" nu apare în ediţia lui Simion Dima.

- Încredere? Va să zică trebuia să fiţi foarte rafinaţi în cercul vostru? Cei mai mişei erau capii?!?

- La bruscheţea dumitale nu găsesc niciun răspuns.

- De ce nu vă duceţi acolo jos, în Valahia, aceia cărora nu vă place Ungaria?

- Nouă şi Banatul ne place foarte mult, deoarece este tot pământ românesc…

- „Czudar nepség!”, îşi şoptesc profesorii între ei, adică „afurisit neam de oameni”, cum ar veni pe româneşte.

- Dar nu ştii cumva cine a pus cocarda asta în tablă?

- Ba ştiu! Nu-i departe acela care a pus-o!

- Adă-l încoace numaidecât!

- Nu veţi aştepta prea mult, când veţi afla că chiar eu am pus-o!

„Ez már még is sok!” Asta-i prea mult deja!” zic deodată cu toţii. Indignarea lor nu mai cunoştea margini. „Obrăznicie, mişelie, creatură periculoasă!”, îi auzeam zicând pe fiecare.

- Eu te-am văzut purtând această cocardă prin oraş, la pălărie, îmi zice unul.

- Te înşeli, domnule profesor, i-am răspuns. Îmi pare rău că n-am avut această inspiraţie, căci aş fi purtat cu multă plăcere şi mândrie cocarda dacă aş fi ştiut că vă înveninează.

- Destul! - mă întrerupse delegatul, poţi să pleci! Şi apoi chemară un altul.

Cercetările se urmară până seara. A doua zi am fost chemaţi cu toţii la cetirea sentinţei din care aflai cu cea mai mare bucurie că, afară de Lupulescu Ioan, Popovici Ioan[132] şi Lipovanu Ştefan, care erau conducătorii reuniunii, se exclude din gimnaziul Lugojului şi Victor Vlad, ca elemente neînfrânabile antimaghiare, care au format reuniuni periculoase în afară de şcoală! Depărtaţii plecarăm în mijlocul strigătelor de

[132] Esste vorba de Ioan Popovici-Bănăţeanul, viitorul prozator.

„să trăiască!” ale entuziaştilor români necondamnaţi şi zidurile şcolii răsunau puternic de cântecul nostru „Deşteaptă-te, române!”, pe care trebuia să-l asculte fără voia lor, spumegând de mânie, întreaga comisiune profesorească.

Cu aceasta terminai şi al 13-lea an.

(84-85) Al 14-lea an.

Pe timpul întoarcerii de la băi, din excursiuni, de la munte etc., mă aflam în trenul accelerat care avea să sosească în Bucureşti la 26 august 1884, pe la 10 ceasuri înainte de prânz. Eram cu toată familia şi chiar şi cu bunicul meu, care nu venea la Bucureşti decât pentru a mă plasa pe mine sub vr’o mână de fier – „ca să se aleagă din mine om, odată”, cum sublinia el.

Vagoanele de la Vârciorova în jos erau tixite de pasageri. În vagonul în care eram noi toate locurile erau ocupate. Bagajele şi pachetele încaltea d-abia te mai lăsau să-ţi întinzi vr’un picior amorţit de nemişcare. Fumătorii şi-au făcut cât de curând datoria de a umple vagonul cu un fum des ca ceaţa, care ascundea vederii pe cei mai apropiaţi, mai cu seamă că nici lampa nu lumina decât a lene. Toţi vecinii vorbeau tare între ei şi chiar atât de tare încât nu se mai auzea nici zgomotul roţilor. Această gălăgie mă mira. Ce m-a frapat însă mai mult era o franţuzească accelerată, purtată de două dame nervoase, bătrâne deja, care purtau însă nişte pălării nostime cu flori. De-ar fi fost să judeci numai după pălarii le dădeai cel mult doisprezece ani franţuzoaicelor. La Severin de-abia se opri trenul şi se opri şi gălagia din vagon. „Mai sunt locuri în vagonul ăsta?” se auzi de afară. „Poftiţi numai, domnule căpitane, e cel mai gol, în altele stă pasagerii în picere.”

Ascultam atent la tot ce se vorbea. Totul mi se părea nou şi neobişnuit „Pasagerii stă în picere” „Ce-o mai fi şi asta? Cum

se poate să zică cineva că mai mulţi inşi *stă*? *În picere* nu o fi cumva în picioare?” Iată întrebările care le făceam încet mamei mele. „Bine, n-a învăţat toată lumea gramatica, ai să mai auzi tu multe de acestea”, îmi spuse mama. Deodată se auzi un zgomot de sabie, pinteni şi un căpitan gras se îndesă în vagon, urmat de un copil în uniformă, care purta pe cap un chipiu roşu. „Bine, Tică, unde-o să punem noi atâta bagaj?” „De, papa, ştiu eu?”, răspunse Tică, care ţinea într-o mână un geamantan şi într-alta un borcan mare de dulceaţă.

„Uite, Victore, un elev de Şcoală Militară”, îmi zise sorumea, arătându-mi-l pe Tică. Eu, de altfel, îl luasem deja pe Tică la ochi şi îl studiam cu de-amănuntul, m-am gândit numaidecât că trebuie să fie din şcoala militară. Chipiul roşu şi uniforma îmi plăceau mai mult decât Tică, care părea ca mai lasă loc şi pentru un altul în hainele lui, aşa era de slab. Apoi nu-mi plăcea nici figura palidă şi lipsită de orice inteligenţă a băiatului. Ochii lui nu căutau nimic, nu se opreau de nimic. Avea în toată fiinţa lui ceva nesimţitor, blazat şi obosit. S-a uitat o dată spre mine cu aceeaşi ochi cu care se uită la borcanul lui de dulceaţă care îl incomoda şi parcă m-ar fi văzut deja de o mie de ori. Eu mă gândeam la timpul când voi fi şi eu în şcoala militară şi îmi ziceam: „hainele mele vor sta pe mine ca şi când ar fi ale mele, trebuie să fie bine croite, gulerul nu-l voi lăsa niciodată să iasă şi să mi se urce în ceafă ca lui trică. Când voi călători în tren ca elev nu voi sta aşa de mândru în picioare şi dacă voi vedea un băiat mai mic, am să leg vorbă cu el, am să-l întreb dacă va intra şi el în şcoala militară, am să-i spun să-mi facă şi mie puţin loc şi astfel voi putea sta şi jos şi voi putea face şi plăcere cu desluşirile mele unui prieten câştigat.”

Pe când filosofam astfel, trenul se puse deja în mişcare şi conductorul apărea deja cu rugarea sa, „Biletele, domnilor.” Ţac, ţac – făcu găurile în biletele căpitanului şi a elevului şi

întrebă cu vocea-i de serviciu: „S-a mai urcat cineva de la Severin, domnilor?” „

Da’ unde era să se mai urce, domnule?”, zice căpitanul cel gras, „nu vezi dumneata că şi noi stăm în picere?”

„Picere?” „Nici căpitanul nu cunoaşte gramatica!”, îmi zisei eu în gând.

Conductorul, mai familiarizat însă cu „statul în picere” îi spuse îndată: „De, ce stricăm noi dacă nu e vagoane de-ajuns, statul are destule parale, de ce nu face îmbunătăţiri pe calea ferată?”

- Asta-i scandal, mizerie, auzi dumneata, să n-ai unde şedea, când îţi plăteşti biletul.

- Mai răbdaţi şi dumneavoastră niţel, poate că s-or face locuri mai încolo – îi dădu a înţelege conductorul care trecea în alt vagon.

- De-acu s-a isprăvit, până la Craiova nu mai pupăm loc! zise şi Tică.

Căpitanul se ştergea pe frunte cu o batistă, scoţând şi „uf!” apăsat şi, ca prin minune, se făcu deodată o tăcere completă în vagon. Acum, auzeam ţăcănitul regulat al roţilor de fier, cu gândul la Bucureşti, la a doua zi dimineaţă, la şcoala militară, mă uitam obosit, când la lichidul ce tremura în lampă, când la Tică care-şi zgâia ochii stupizi la borcanul de dulceaţă pe care-l așezase, în fine, într-un colţ. Obosit cum eram, nu trecu mult şi adormii.

Când mă deşteptai, ziuă în toată puterea cuvântului.„Aici ne dăm jos să mâncăm ceva, până la Bucureşti mai avem de aşteptat!”„Să mâncăm!”

„Unde suntem aici?” „La Piteşti! Cum ai dormit?” „Foarte bine.”

Ne scoborârăm în restaurantul de la gară, mâncarăm nişte friptură în pripă şi ne urcarăm iarăşi în vagon. Deschisei o

fereastră ca să privesc la mişcarea de pe peron. Ce de lume! Ce varietăţi de tipuri şi de fizionomii. Ce de zgomote şi strigăte! „Mere frumoase!” „Pere, conaşule!” „Un franc coşul!” Mă uitai în direcţia de unde vin strigătele şi nu rămasei puţin uimit de frumuseţea poamelor pe cari le ofereau frumoasele ţărance înşirate de-a lungul unui gard. „Bragă dulce!” „Limona, hai la dulce limona!” şi alte multe strigăte care nu încetară nici când se puse trenul în mişcare spre Bucureşti.

Când mă întorsei de la fereastră, găsii în vagon un aspect cu totul schimbat. Tică şi căpitanul cel gros nu mai erau cu noi, franţuzoaicele cu pălăriile nostime schimbaseră locurile lor şi în locul lor şedeau doi domni ascunşi cu capetele în jurnale. Restul vagonului era liber. Aerul se mai primenise.

Ne apropiam deja de Bucureşti şi căutam cu nerăbdare pe hartă cât mai rămâne încă la fiecare staţie la care ne opream. Domnii cu jurnalele isprăviseră de cetit şi, în rumegarea impresiilor politice păscute după hârtie, îşi cam aruncau părerile undiţate, că doar-doar s-o prinde vr’o discuţie de-acelea în care fiecare să poată spune „verde” ce crede el de „roşii” şi celălalt de „albii” lui. Nu trece mult şi discuţia se încinse cu foc. Ochii le jucau în fundul capului, gesticulările ajunseseră la delir, pauzele erau pline de suspine şi de oftate adânci… Eu îi priveam uimit şi nu puteam să-i clasez în vreun fel de oameni de care să mai fi văzut deja. Unul din ei avea favorite lungi, era ciupit de vărsat, mustaţa foarte rară şi avea şi albeaţă la un ochi. Puteam să-i dau ca între 30 şi 50 de ani, dacă l-aş fi apreciat însă după hainele cochete şi pline de pretenţii ce le avea n-aş fi greşit de-l luam drept un prinţ de 20 de ani. Al doilea companion, cu mâinile şi ceafa arse de soare, purta un costum ceva mai rezonabil şi mai potrivit cu vârsta lui, dar totuşi parcă nu se potriveau ghete de lac şi pălărie de paie cu picăţele roşii unui om aşa de prăjit la soare ca domnul acesta de 40 de ani. Vorba lor pripită şi scăpată printre dinţi nu-mi plăcea defel, avea ceva din

felul limbii ţigăneşti, îmi făcea câteodată impresa că trebuie să fie lăutarul, dar unde le erau viorile? Nu vedeam niciun instrument prin apropiere, dar în curând mă lămurii, deşi cam mirat de poziţia domnului cu favoriţi, când îl auzii pe celălalt întrebându-l: „Ce subprefecţi ai, coane Iancule?” „Subprefecţi?” Va să zică, nobilul companion de voiaj trebuia să fie cel puţin prefect! Asta n-aş fi visat niciodată. Un prefect cu albeaţă la ochi! Un prefect ciupit de vărsat! Prin ce calităţi poate atrage un asemenea schilod, îmbrăat la modă, simpatia unui judeţ?

Răspunsul îl avui la moment, când îl văzui pe domnul prefect – iertaţi-l - căutând cu degetul cel mic o idee în deschizăturile nasului. Era incomparabil! Din vr’o două vorbe înţelesei că cel pârlit era un moşier bogat. Acestuia cel puţin nu era de luat în nume de rău dacă nu întrebuinţa batista. Conversaţia politică începu din nou şi, fiindcă nu o pricepeam deloc, îmi plimbai ochii la franţuzoaicele cu pălării nostime, care mâncau dintr-un coş de pere cumpărat la Piteşti.

„Lumina este duşmana femeilor urâte” este un proverb de care îmi aduceam aminte că l-am cetit într-un jurnal. De ce mi-l reamintii proverbul tocmai acum când le vedeam pe franţuzoaicele cu pălarii nostime?!? Era o întâmplare – sau era un joc natural de idei? Mi se pare că era cea din urmă, căci întra-devăr puteam vedea la lumina zilei că cele două cucoane erau urâte foc. Da, erau urâte. Şi cum le mergea gura? Parcă s-au luat la întrecere cu trenul care mergea cu spor!

Taca-taca! Taca-taca! Un fluierat prelungit! Viteza din ce în ce mai micşorată până se opri, în fine, convoiul de vagoane. „Ti-tuuu!” „Opt minute!” Ce gălăgie! Ce de lume pe peron, ce de militari! Aici văzui primul dorobanţ *nedesemnat* (s. a.), cu o pană de cocoş lungă de-un cot. Mi se părea cam exagerată. Un ofiţer tânăr de roşiori, cu o tunică roşie ca focul, trecea, căutând pe cineva, pe lângă vagoane: deodată se opri în dreptul

vagonului nostru şi, văzând cucoanele noastre în fereastră, strigă cu bucurie: „Voi sunteţi?” „Bine că v-am găsit, frate!” „Jenică, Jenică”, ţipară franţuzoaicele pe româneşte, bătând din palme de bucurie. Eu nu mai înţelegeam nimic. Roşiorul intrat în vagon îşi desprinse întâi sabia cu care se agăţase de uşă, pe urmă se repezi într-un avânt de bucuire şi sărută pe cele două dame, care îl linseră la rândul lor ca pe o bomboană delicioasă.

„Ah, Jenică, comme tu es beau!”

„Da, nu vezi, ma chére, comme ça lui va bien?”

Iar Jenică, simţindu-se cumva prea „flatat”, le zise: „Ia staţi, staţi, că n-am să mă însor. Ce este nou pe la Mehadia? Aţi petrecut bine?”, „Mm, ca de obicei! Mais, enfin!”

„Victore!”, auzii deodată, era mama. „Nu sta aşa de aproape de uşă. Vino încoace”.

Eu, cam contrariat că fusei întrerupt din studiul meu contemplativ, mă apropiai de mama spunând că mie nu mi-e frică de curent. Dar vedeam eu că am să mai aud şi altceva. „Nu-i frumos să caşti gura la ce vorbesc oamenii străini, stai aici!” Resignat, mă aşezai deci lângă o fereastră, lipindu-mi fruntea de geam, decis să nu mă mişc din loc până la Bucureşti.

Trenul care se puse tocmai în mişcare părăsea bocănind ultimele angrenaje din gara Titu.

Câmpiile obosite de fierbinţeala crescândă a soarelui îmi zburau repede dinaintea ochilor. Geamul de care îmi rezemam fruntea se încălzise de asemenea, dar eu stăteam nemişcat ca un hipnotizat departe de lumea care mă înconjura. Nu-mi venii în fire decât după ce plecase trenul din gara Chitila şi când îl auzii pe conductor cerând „Biletele pentru Bucureşti, domnilor!”

„A, Bucureştiul?!? În fine!”, zisei eu, ajuns la culmea răbdării mele. Toată lumea se pregătea de coborâre. Geamantanele, pachetele, cutiile se mişcară din locul lor, trenul mergea tot mai încet, trecu pe sub un pod şi se opri, în fine, în gara Bucureşti.

„Hamal! Hamal! Aici!” „Îndată, coniţă. Sărut mâna, conaşule!” „Mai staţi puţin, domnilor!” „Haide, mai iute!” „Să-mi opreşti o birje!”, erau strigătele confuze ce îţi loveau urechea. Scoborâţi, în fine, din tren, ne aşezară în birji şi plecarăm la hotel. Ce repede mânau birjarii! Ce de strigăte pe strada Griviţei, pe aproape de piaţă! Ce de lume neobişnuită pe stradă! Eram numai ochi şi urechi!

Ajunserăm în fine la hotel, după ce străbăturăm Calea Victoriei în tot lungul ei. Hotelul? Care îmi fu mirarea când îl auzii pe proprietar spunând chelnerului, într-o nemţească şvăbească, să ducă cuferele noastre la nr. 7. Întocmai ca la Lugoj, la „Hotelul Imperial”. De aici înainte nu-mi prezenta hotelul nimica nou, nimic interesant. Aşa era, dacă nu dădeam cu ochii în colţul scărilor de o ramă colosală plină de fotografii de reclamă expuse de un cunoscut fotograf din Bucureşti. Pironit înaintea acestei rame, studiam cu un interes setos tipurile Bucureştilor adunate pe hârtie. Aici vedeam ţigani care lucrează la clădirile caselor, bragagii, birjarii, evreii de la târgul vechiturilor, lăptăresele de la Băneasa, zarzavagiii ambulanţi etc. etc., cu un cuvânt toate tipurile particulare şi caracteristice ale capitalei.

A doua zi, la plimbarea cu bunicul meu, putui să văd în natură multe din aceste tipuri, ba mai mult, însoţindu-l pe bunicul meu la palatul Universităţii, unde avea să vorbească cu nişte prieteni ai lui pentru mine, avui ocaziunea să-l văd pe nemuritorul Eliade Rădulescu dăscălind din înălţimea soclului, cu dulceaţă, pe nepăsătorii trecători, apoi pe straşnicul Mihai Viteazul, pe care mi-l arătă tata-moşu: „Uite-ţi modelul, Victore! Aşa să ajungi de viteaz!” „Acum ai şti să te întorci singur la hotel?” mă întrebă bătrânul. „Eu mă duc să vorbesc cu generalul X.” „Cum nu!”, răspunsei eu mândru de încrederea ce o inspiram. Ne despărţirăm.

Eu o luai încet spre hotel, privind şi examinând cu de-amănuntul tot ce întâlneam. Picturile cari le vedeam expuse în vitrinele magazinelor de artă mă ţineau locului multă vreme. Mă interesau foarte mult, mai cu seamă că le puteam deosebi uşor de tablourile imprimate, deoarece mă ocupam şi eu cu pictura, din nenorocire. De când fusesem la Pesta nu văzusem încă aşa lucrări de valoare şi îmi ziceam în taină: „Aici e de tine. Aici ai să vezi pictură, nu glumă!” Dar ce avea de-a face pictura cu şcoala militară? Eu pentru pictură venisem la Bucureşti? Nu! Pentru ca să intru în şcoala militară.

După ce mă întorsei la hotel, veni şi bunicul meu cu rezultatul intervorbirilor din care reieşea clar că deocamdată nu va fi posibil să intru în şcoala militară şi că va trebui să mai urmez la liceu încă vr'un an, fiindcă n-am vârsta cerută de reglemente şi altele.

În fine, fu luată deciziunea ca să fiu plasat într-un pension şi să urmez cursurile la liceu.

Se răspândi deodată vestea că a murit generalul Davilla, tata-moşu, care se grăbea să se întoarcă la Lugoj, îşi mai amână plecarea, pentru a putea asista la pompoasa ceremonie de înmormântare a regretatului general. Această împrejurare îmi dădu prilejul să văd în toată splendoarea ei armata, pe care nu o cunoşteam decât după hârtie. Tot convoiul funebru a defilat pe Calea Victoriei, urmat de o numeroasă armată spilcuită şi văcsuită pentru paradă. După ce văzui rând pe rând dorobanţii, vânătorii, linia, geniul artileria, călăraşii, roşiorii şi splendizii jandarmi călări, nu ştiam ce să, mai aleg – ce să mă fac, mai ales, călăreţ? Sau infanterist? Şi una şi alta era frumoasă, şi una şi alta îmi convenea. E, tot una-i la urma urmei! Militar tot am să fiu.

Dar până atunci mai era un „stai!”, pensionul în care trebuia să intru şi liceul.! Aceasta nu-mi prea plăcea din capul locului. Iarăşi latina, ba şi limba greacă, religia, istoria – uffff! Mă

crezusem deja scăpat de asemena torturi când am scăpat de gimnaziul Lugojului. Nenorocirea mea însă era mai mare decât ce credeam eu. Cu toate cele patru clase gimnaziale din Lugoj nu voiau să mă înscrie la „Sfântul Sava” decât în clasa a II-a şi eu nu învăţam încă greceşte la Lugoj unde se preda limba greacă d-abia într-a cincea. Fusei înscris în fine la „Sfântul Sava” într-a treia şi plasat, după toate înţelegerile şi după o despărţire cam duioasă, într-un pension francez cu renume.[133]

II.

Primele lacrimi oprite de ruşine îmi durură ochii, când mă văzui lăsat singur între străini. Eram închis în pension, mama plecase de o jumătate de oră, după ce mă încredinţă directorului şi după ce îmi dăduse tot bagajul în primire Madamei, care vedea de micile necesităţi ale elevilor.

Rămas singur, mă uitam în jur ca un leşinat care îşi revine şi nu ştie unde se găseşte. Nu vedeam pe nimenea în curte. Elevii încă nu veniseră căci d-abia era 28 august şi care ar fi dat aşa de uşor ultimele zile ale vacanţei? Cine ar fi venit de voia lui înainte de timp să se închidă în pension? Desigur că nimenea. Primul gând care îmi fulgeră prin minte era să mă duc să o ajung pe mama, să-i spun că nu se poate să stau în pension, că vreau să mă întorc la Lugoj, dar deodată îmi revenii şi îmi era ruşine de duioşia mea. Să nu pot sta în pension când gândul meu era să devin ofiţer, să mor pentru ţară ca Valter Mărăcineanu? Să fiu aşa de duios când tata-moşu îmi spusese să fiu viteaz ca Mihai Viteazul? Aceste reflexiuni mă îmbărbătară şi îmi dădură puterea de-a mă interesa mai de aproape de ce mă înconjoară.

În curtea destul de mare a pensionului era o clădire principală, zidită de bine de rău, dar totuşi avea un stil oarecare.

[133] Acest ultim paragraf nu apare în editţia îngrijită de Simion Dima.

Jur împrejur apoi se înşirau, fără nicio simetrie sau ordine, o mulţime de căscioare şi de chichineţe, care de care mai rău plasate şi care de care mai aduse şi mai cârpite. (Mai târziu aflai că, de când există pensionul, în fiecare an s-a zidit câte ceva, fiindcă numărul elevilor sporea considerabil şi afacerile directorului nu mai puţin. După ce am ieşit eu din pension, nu mai avea loc destul în lărgime, trebuiau deci să crească casele în înălţime şi într-adevăr începu şi clădirea etajelor.)

Directorul pensionului, un elveţian şiret, deşi nu prea cult, îşi învârtea bine afacerea. Venise ca vai de el în ţară şi intră ca pedagog în pensionul care exista deja, cu reputaţia stabilită. Muncitor şi răbdător, pedagogul prindea rădăcini, devenea indispensabil şi nu fu de mirat când, după câţiva ani, murind vechiul director, bătrâna directoare încredinţă tot pensionul capabilului pedagog. Ajuns director, pedagogul se însură, se purta cu recunoştinţă faţă de bătrâna care-şi rezervase un apartament în pension şi, prin manopere dibace, făcu ca, după o înţelegere convenabilă, pensionul să devină proprietatea lui după un număr oarecare de ani.

A doua zi după venirea mea la pension, căpătai un tovarăş. Părinţii copilului, ducându-se să mai petreacă ultimul sezon undeva, se scuturau desigur de odrasla lor şi o plasau la pension ca să poată pleca liniştiţi. Băiatul nu era chiar fiul unui *prinţ dimprejurul constituţiei* (s. a), dar purta numele de familie al prinţului şi se înrudea prin familia sa cu aceea a prinţului. Pe el îl chema Constandin, dar franţuzeşte şi pe urmă chiar româneşte toţi îi ziceau Constantén. Constantén, deşi era de vreo 14 ani, purta pantaloni scurţi, jaretiere la genunchi şi jiletcă de marinar. Rumen şi nepăsător, îl văzui alergând spre mine, dar când să fugă mai bine deodată – minune – începură să-i cadă din buzunar o mulţime de arşice. Le adună repede, veni la mine şi, binecrescut de altfel, îmi zise „bonjur, domnule!” Făcui nişte

ochi şi îi răspunsei „Bună dimineaţa! Ce sunt oasele care le-ai scăpat pe jos?”

- Dumneata n-ai mai văzut arşice? zise el, făcând tot nişte ochi!

- N-am mai văzut, mărturisii eu cam ruşinat.

- Uite, asta-i o mială, asta-i o capră, asta-i un ichi...

Şi începu să le aşeze pe rând, explicându-mi cum se aşază, cum se numără, cum se trage la ele.

Când explica mai cu foc, trecea tocmai directorul pe lângă noi şi-i făcu observaţia sacramentală: „Il ne faut pas parler l’roumain!”

- Aoleu, m-am prins!, zise Constantén, roşu până în vârfurile urechilor. Haide să ne ascundem într-un loc pe care-l ştiu eu, că p-ormă ne dă verbul „parler l’roumain”.

Eu, din ce în ce mai mirat, îl urmai maşinaliceşte, dar când vrea să mă înveţe la joc, îi mulţumii. „Nu, îţi mulţumesc, jocul ăsta nu îmi place deloc.”

- Ştii să sari coarda?... mă întrebă el.

- Ce coardă?

Constantén scoase numaidecât din sânul jiletcei o sfoară de bumbac nouă şi, arcuind-o, începu să sară peste ea, ţopăind într-un vârtej de culoare albă şi roşie care-i trecea când peste cap, când pe sub picioare.

- Cunoşteam aceasta de mult! Săream şi eu când eram de vreo nouă ani! îi spusei eu, după ce isprăvi.

- Acum nu mai vrei să sari?

- Îţi mulţumesc!

De la un timp încoace, observă Constantèn că nu şi-a găsit în mine prietenul de joacă şi mă întrebă:

- Ce-ai să faci până vine toţi băieţii? N-ai să mori de urât? Cu ce te joci dumneata?

- Cu ce mă joc?

Îmi adusei aminte de societatea de lectură din care făcusem parte, acolo nu jucam arşice şi nu mai săream peste coardă şi eram în cercul unor copii care se ocupau cu literatura românească. Unde am ajuns acum? M-am întors la jucării? În liceu mă dădură cu un an îndărăt, aici la pension să fiu silit să mă joc ca copiii?

- De câţi ani eşti dumneata?, îl întrebai pe camarad.

- De paisp'ce! Dar dumneata?!?

- La 1 septembrie am împlinit treisprezece. În ce clasă eşti?

Constantén, drept răspuns, îmi arătă mândru două degete.

- Într-a doua? Ai rămas cumva repetent în vr'o clasă?

- Aşi! N-am luat în fiecare an premiul al doilea? Anul ăsta era să iau chiar premiul întâi, dacă nu-l lua Gabriel Dinescu, fiin'că-i ta'so ministru! Dar dumneata, domnule?

- Eu sunt într-a treia la Sfântu-Sava.

Era să-i spun că am fost deja şi în clasa a patra, dar mi-era ruşine.

- Ce bine de ăi de la liceu! Eu urmez aici în pension cursurile cu domnu' Hârdău! zise Constantén cam supărat.

- Cine-i domnu' Hârdău? îl întrebai eu.

- Nu l-ai văzut? E profesor aici, doarme în dormitorul ăl mic, cu băieţii pe care îi meditează în particular. Să-l vezi gros ce e şi cât mănâncă şi cum îi apucă pe băieţi de ceafă şi le zice „mă, murdare". E transilvănean.

Îmi trecut un fior de groază prin ceafă. Are să-mi fie profesor şi mie?, întrebai eu.

- Nu, el nu-i profesor decât la pension, dar poate să te pedepsească şi pe dumneata şi-ţi zice „mă, murdare!"

Mi se pare că Constantén le spune cam exagerate, dar când avui fericirea să-l văd pe dom' Hârdău găsii toată descrierea făcută mult prea slabă.

Domnul Hârdău era tipul cel mai perfect al transilvăneanului care compromite fără ruşine transilvănimea. Aparenţă

mătăhăloasă – un cap necioplit, o ceafă de râmător, o burtă de popă şi o voce – o voce de-ţi rupea din urechi. Mişcări de sergent major în activitate şi o purtare neiertată. Apuca băieţii de ceafă, le trăgea la palmă cu linia, le zicea „mă, murdare” şi ştia să se ia pe lângă ei înaintea vacanţei Paştelui şi a Crăciunului aşa de bine, că la întoarcerea elevilor din vacanţă dulapurile din dormitor ale domnului Hârdău gemeau de mortadeluri, salamuri, şuncă, ouă roşii, cozonaci, icre, licheururi etc. etc. etc., el primea de toate – nu zicea niciodată „mulţumesc, destul” măcar, dacă nu chiar şi „să nu te mai văd că…!” Aşi! Tot cu „Mersi, dragă, ştrengarule – aşa te vreau” până ce se isprăvea băcănia şi apoi pe urmă iarăşi „Mă, murdare!” „Am să-ţi rup ridichea!”.

Afară de domnul Hârdău mai avea pensionul şi alţi domni, pedagogi români (din ţările învecinate), precum şi francezi, căpătuiţi de prin Elveţia. Nici unul nu era însă aşa de îngrozitor ca dom’ Hârdau.

Paturile de lemn, ce stătuseră mai multe zile în curte, fură instalate în fine din nou în dormitoarele văruite de curând şi, fiindcă poimâne începe şcoală, roiau deja elevi în pension. Directorul, pe când se făceau dimineaţa ultimele instalări, trecea peste tot, asigurându-se de buna stare a lucrurilor şi-şi freca mâinile.

Niciodată n-am avut ocazia de a avedea până atunci atâtea mame, de o înfăţişare curioasă pentru mine, adunate la un loc. Aproape toţi copiii erau aduşi de mamele lor la pension.

Aceste mame spuneau directorului, într-o franţuzească pe care Turgheniev o aseamănă cu gârâitul gâştelor că „copilul meu, domnule, a avut acasă o îngrijire din cele mai bine, sper că veţi ţine seama din ce familie face parte şi – mai cu seamă – nu voi permite să i se spună vr’o injurie” şi etc. etc., în felul acestora; altă mamă: „Gogo şi Titi au trebuinţă de o îngrijire foarte delicată, veţi avea grijă să-şi ia regulat untura de peşte

şi rufele lor să nu fie spălate la un loc cu acelea ale celorlalţi elevi, vous comprenez?” Alta, iar: „Numai astfel îmi las copilul în pension, dacă nu-i veţi da niciun fel de pedepse şi daca veţi avea grijă să doarmă într-un dormitor unde nu sforăie nimenea, fiindcă are un naturel din cele mai delicate.”

Fiecare mamă avea deci pretenţiunile ei, de care directorul ar fi trebuit să ţină seamă. El asculta toate nimicurile acestea cu o pacienţă impusă de meserie şi promitea – natural, că va face întocmai. Bine trebuie să-şi fi cunoscut muşteriii francezul, căci afacerile îi mergeau minunat, părinţii copiilor rămâneau împăcaţi şi, cu toate acestea, rufele micilor aristocraţi (căci majoritatea elevilor acestui pension erau aristocraţi, drace-mi-te!) erau spălate la un loc cu acelea ale puţinilor elevi rătăciţi din clasa mijlocie printre ei.

În ajunul începerei şcoalei, era o forfotă grozavă în pensionul acesta, trăsurile şi cupelele veneau şi plecau necontenit. În biroul directorului se făceau înscrierile şi chiar împărţirile de cărţi, prin clase şi dormitoare se ocupau şi se împărţeau locurile, prin curte se întâlneau elevii, se făceau cunoştinţe noi şi se povesteau impresiile şi amintirile din vacanţă, culese pe la munte, la băi sau în străinătate.

Această agitare mie mi se părea cu totul neînţeleasă, în toată firea acestor mişcări observam că domneşte un fel de nervozitate, o grabă bolnăvicioasă. Auzeam o mulţime de fraze, rostite cam fără şir, şi o mulţime de obiecţiuni asupra unor nimicuri care aveau aerul de a fi tratate cu importanţă.

Aflându-mă în curte printre noii-veniţi, Constantén îmi prezenta mereu prieteni de-ai săi, şoptindu-mi întâi „ăsta-i un băiat foarte bun!” şi până seara îmi prezentă cam vr’o treizeci de băieţi foarte buni. În general, toţi copiii aceştia erau la fel, adică la fel de curioşi pentru mine. Cei mai mulţi palizi şi nervoşi, cu expresii premature, deşi cam înapoiaţi ca inteligenţă, vorba

lor dezmierdată şi cârpită dintr-o românească de mahala şi o infinitate de exclamaţiuni franţuzeşti uzitate mă nedumerea. Aproape toţi purtau încă pantaloni scurţi, lăsând a li se vedea picioarele subţiri, îmbrăcate mai deseori în ciorapi care mai aveau ce cuprinde.

Seara, în dormitor, d-abia trebui să înceteze gălăgia de frica domnului Hârdău, care apărea din când în când, rostindu-se cu obişnuita-i formulă: „Mă, murdare, care mai vorbeşti acolo?!?” Şoaptele deveneau din ce în ce mai rare, aici-colo se auzeau încă din când în când chihăiturile unor amici care îşi spuneau în taină confidenţe interesante și, după ce adormiră cu toţii, adormii şi eu târziu de tot, frământându-mi în cap impresiile adunate aşa de repede din o lume cu totul necunoscută.

III

A doua zi dimineaţă[134] furăm treziţi din somn de sunetul unui clopoţel pe care-l zdrăngănea domnul Hârdău, cu toată puterea, timp de câteva minute. Clopoţelul era spart deja de mai mulţi ani, dar de vreme ce îşi făcea şi astfel destul de bine serviciul era natural să nu fie înlocuit cu altul care ar fi costat bani. După spălare, ne scoborârăm cu toţii în clasă, unde ne aranjarăm cărţile pentru şcoală şi, cu ghiozdanele pline, ne duserăm apoi la masă acei cari aveam să mergem la liceu. După luarea cafelei cu lapte, însoţiţi de un pedagog, o pornirăm la liceu.

Liceul „Sf. Sava”, unde eram înscris în clasa a III-a, se afla pe atunci la „Mazar-paşa”, lângă biserica Ienii. Studenţii liceului se compuneau din bursierii statului de la internatul „Sfântul Sava”, din elevii diferitelor pensioane şi din restul tineretului doritor de studiu care locuia pe acasă sau pe la gazde. Ce de tipuri! Ce de provenienţe!

[134] Aici începe o largă secţiune care nu a fost publicată în ediţia lui Simion Dima. A fost inclusă în *Documentele literare* alcătuite de Virgil Vintilescu.

În clasă mă aşezai în bancă cu camaradul meu de la pension, Paraschievici Stoian, pe care-l cunoşteam de ieri. Paraschievici era bulgar de origine, era chiar de la Rusciuc, dar vorbea foarte bine româneşte şi se simţea insultat dacă-i spunea cineva că-i bulgar; cu toate acestea, n-avea nicio dragoste nici pentru români. Îi plăcea foarte mult să fie întrebat şi să dea explicaţii colegilor săi de şcoală, cari aveau pentru el un fel de admiraţie pe care o manifestau prin exclamări: „inteligent băiat!”, „A’ dracului bulgar!” etc. Paraschievici m-a prezentat la câţiva colegi ca „transilvănean”, „student din Transilvania”, şi eu în zadar îi spuneam că sunt bănăţean; dar nici colegii nu prea păreau a găsi că este vreo deosebire între Banat şi Transilvania. Aşa că în curând mulţi mă ştiau de transilvănean. Mie la urmă tot una-mi era – nu eram eu menit să-i învăţ geografia pe tineri – mă mira numai modul lor de a se informa aşa de necomplet. Mai târziu avui ocaziunea să întâlnesc chiar oameni cu poziţiune în societate cari încă nu erau lămuriţi dacă Temişana este în Cluj sau dacă Banatul e în Bucovina.

În curând, fui înconjurat de o mulţime de curioşi cari se pricepeau în politică şi care mă întrebară numaidecât de persecuţiunile românilor din Ungaria, de câte milioane de români sunt de toţi în Transilvania. Că de ce nu se revoltă transilvănenii etc. etc.? Eu, în naivitatea mea, neştiind că aceste întrebări nu erau făcute din adevărată iubire, ci numai ca să treacă timpul, le spuneam deschis ceea ce ştiam despre soarta românilor de peste munţi şi, pentru că le arătam că o revoltă în timpul actual n-ar avea niciun înţeles, majoritatea găsea că „sunt laşi şi fricoşi fraţii ghe ghincolo!” Această apreciere a noilor mei camarazi mi-a insuflat puţin entuziasm şi m-a decis să nu mai pomenesc nici un cuvânt relativ la românii de dincolo.

În alte colţuri ale clasei, se povesteau poveşti de-ale lui Boccaccio şi la catedra profesorului care întârzia un bursier declama jocuri de cuvinte murdare şi făcea spirit pe socoteala

unui biet camarad ghebos, insultându-l şi pe el şi părinţii săi, în aplauzele clasei setoase de pornografii. Nimenea nu lua apărarea nenorocitului batjocorit. Hazul ajunse la delir când se deschise uşa şi intră profesorul în clasă. Oratorul de la catedră se făcea că şterge catedra de praf, cu batista, aşeză creta la tablă, aduse o călimară şi un toc pe cari le puse pe catedră şi, în fine, se aşeză într-o bancă, cu cea mai împăcată conştiinţă.

Toate aceste scene se succedau aşa de repede, de nu-mi puteam da seama dacă nu cumva mă frământă vr'un vis rău.

Profesorul începu a-şi preda cursul, fără nicio introducere, după un metod al lui propriu de a obosi atenţiunea. Eu, cu toate că-l auzeam vorbind pentru prima oară, mi se părea că l-am auzit vorbind mereu şi-mi făcea aceeaşi impresie ca bătaia pendulului unui ceasornic, pe care-l auzi de obicei. După ce isprăvi cu explicarea lecţiunei, îşi luă pălăria şi zise plecând din clasă: „mâine fac interogaţie…" „Ura! Uraaa!", începură să strige elevii, haideţi acas' că A…escu nu vine. Ne strânserăm cărţile şi ieşirăm din clasă turtindu-ne în uşă, unde doi puternici se opinteau a opri ieşirea.

După această şedinţă neuitată, plecai la pension cu camaradul Paraschievici, indignat şi deziluzionat complet de mediul în care am ajuns. La amiazăzi ne aşezarăm la masă în ordinea superiorităţei clasei din care făceam parte şi, în consecinţă, îmi venea rândul să şed la capul mesei, lângă pedagogul şef de masă, care era student la facultatea de medicină şi era feciorul unui popă din Ardeal. Acestuia îi destăinuii toată mâhnirea şi deziluzia mea şi de la dânsul primii următorul răspuns: „În România este mai multă lume stricată ca orişiunde, interesul personal e idealul celor mai mulţi. Sunt însă şi români de inimă cari îşi iubesc ţara, dar aceştia sunt puţini – şi nu-i poţi recunoaşte decât după faptele lor bune cari vorbesc de sine. Nu te aştepta, deci, să găseşti românism la oricare Zarifopolos şi Athenopolos

de cari e plină ţara şi de cari mai uşor se lipesc aşa-zişii români decât de noi, cei de dincolo.”

După masă iar ne duserăm la şcoală şi iar se repetară scenele cele groaznice de pornografii. Iar veni un profesor să dea lecţie şi iar plecarăm la pension.

A doua şi treia zi nu mă mai mira scandalul şi păream deja a începe să mă obişnuiesc a auzi lucrurile cele mai nesărate şi cele mai scârboase.

Profesorii au început interogaţiile şi primul interogat s-a întâmplat să fiu eu. Răposatul Ananescu mă interoga din „Mineralogie”. Cu toate că am răspuns bine, fiindcă n-aveam titlurile capitolelor scrise în caiet cum a zis el, nu mi-a dat decât nota 5. A doua zi m-a ascultat la limba latină vestitul bătrân nebun care mi-a pus nota unu şi mi-a zis „marş la loc, secătură”, fiindcă am pronunţat „Ţesar feţit” în loc de „Cesar fecit”.

Dezgustul complet de şcoală nu întârzie de a mă cuprinde fără remediu, în urma unor asemenea succese. Luai deciziunea fermă deci de a nu mai citi nicio lecţie mai mult decât o dată, pentru propria mea curiozitate de a învăţa ceva nou. Tot timpul mi-l petreceam desemnând şi făcând pictură ziua, iar seara, la lampă, traducând la piese de teatru din limba nemţească.

Duminicile petreceam câteva ceasuri cu mama şi surorile mele şi, când mă întreba cum merg cu şcoala, le răspundeam că bine, dar în sufletul meu domnea cea mai desăvârşită aversiune pentru lumea şcolară în care trăiam. Cu toate că la Lugoj isprăvisem deja a IV-a gimnazială şi învăţasem ceva, aici, la Bucureşti, nu putui urma decât clasa a III-a şi, chiar în această clasă a III-a, la sfârşitul anului trebui să rămân… repetent! Bravo mie! Aşa-mi trebuie! Aşa-mi trebuie, nu pentru că n-aş fi meritat să trec, ci pentru că prea îmi făceam iluzii frumoase de România liberă pe care nu o cunoşteam decât din poveşti! Concluzia mea era că e foarte natural să rămân repetent în condiţiunile în care

mă aflam şi că nu trebuie să arunc vina decât pe mine pentru acestă învăţătură… naturală!

Al 15-lea an. (85-86)
I.

După o vacanţă din cele mai nemulţumite, petrecută la Lugoj, mă întorsei iarăşi la pension pentru a-mi continua studiul din liceu. Cum nu rămăsesem până atunci niciodată repetent, mi se părea că nu poate fi ruşine mai mare în lume decât aceea de a repeta o clasă, cu toate că, în urma tuturor reflexiunilor mele liniştite, înţelegeam perfect că mi se făcuse o mare nedreptate. Directorul pensionului se simţea obligat să mă strunească şi să-mi facă morală de câte ori mă întâlnea. De acas', de asemenea, nu primeam decât îndemnări la învăţătură şi pe toate căile nu auzeam decât „Învaţă, Victore!", „Învaţă, Victore!" Această stare de lucruri mă enerva cumplit şi fierbeam de necaz ca un vultur legat, cicălit din toate părţile.

Rezultatul ce era? Era că nici nu mă mai uitam la carte şi eram sigur că nu poate fi repetent în lume care să simtă ca mine şi să facă altfel! Dar mă gândeam deja la viitorul meu, începusem a deveni bărbat; îmi ziceam:

- Ei bine, până când o să te tot legeni aşa? Ce decizie iei? Asta nu poate dura mult. Ca să devii om în lume trebuie să ai o meserie. La ce meserie te poţi aştepta când tu liceu nu înveţi, când toată lumea te povăţuieşte şi ţie nu-ţi pasă? Ce crezi, devii un om pierdut ori ba? Pierdut? Muritor de foame? Dar deloc! Pentru ce să devii pierdut dacă nu te împaci cu liceul? Ce, toţi oamenii trebuie să fi trecut examene la un Mirescu? La un Iacomidis? La un pedant ca Anghel Dumitrescu, pentru ca să deviie un om cumsecade? Nici vorbă că nu. Sunt şi alte meserii în lume.[135]

[135] Aici se sfârşeşte fragmentul substanţial care nu a fost publicat de Simion Dima în ediţia pe care a îngrijit-o în 1972.

Şcoala Militară mi se părea deja ca un vis frumos nerealizabil, deoarece nimenea nu putea fi primit în şcoală decât după terminarea a trei clase gimnaziale şi eu nu mai mă simţeam în stare de a termina clasa aceea a III-a. Ce-mi rămânea să fac? Ce facultăţi aveam la dispoziţie pentru a putea începe ceva?... Desemnul! Talentul meu pentru desemn – cel mult apreciat de alţii – era să-mi fie scăparea. „Să devin pictor?!?... Ar fi foarte frumos”, mă gândeam eu. „Faci tablouri multe, câştigi parale, devii renumit, e tot ce poate fi mai frumos!” Entuziasmat de această idee strălucită, nu mai vedeam nicio piedică în drumu-mi. Singurul lucru care mă neliniştea era gândul că poate să nu-i placă mamii şi că poată să râdă de mine unchiul meu, care atunci venise la Bucureşti şi care mă cunoştea de un înflăcărat militar în speranţă. Desigur că mi-ar fi zis: „Ei bine, Victore, ce aşa de uşor îţi vine să schimbi sabia cu pensula?!?” Şi grozav nu mi-ar fi plăcut să aud o astfel de observare.

Cu toate acestea, deciziunea mea era aşa de hotărâtă încât nu trecu mult şi într-o zi mă decisei să o rup cu şcoala şi să încep a frecventa şcoala de „bele-arte” din Bucureşti. M-am dus la directorul şcolii, la răposatul Aman – îl întrebai de formele ce se cer pentru ca să poată urma cineva şcoala şi nu rămăsei puţin mirat când îmi spuse următoarele cuvinte: „Formele sunt: plăcerea de a lucra şi materialul de desemn pe care trebuie să ţi-l cumperi.”

Cu această ocaziune, vizitai şi atelierul elevilor care lucrau acolo după natură multe lucruri frumoase. Aman m-a prezentat unui elev mai vechi, zicându-i: „Vă prezint aici un nou camarad, arată-i lucrările elevilor.” Elevul mai vechi m-a condus numaidecât prin întreaga şcoală şi ne opream împreună în dreptul mai multor elevi care lucrau preocupaţi la piesa lor. Eu puneam mereu întrebări însoţitorului meu, care-mi dădea explicaţii cu multă bunăvoinţă. Examinând aşa, pe rând, diferitele lucrări,

văzui deodată la unul figura unui om gol în întregime şi nu-mi explicam cum poate să-l facă aşa de natural, când deodată ce să vezi? Ridicându-mi ochii, văd în mijlocul sălii, pe o ridicătură, un om în costumul lui Adam, chiar fără frunză de viţă, stând liniştit ca o figură de ceară. Nu mi-ar fi trecut niciodată prin gând că desemnul după natură se întinde chiar şi până la om în toată goliciunea lui. Simţeam un fel de amestec de ruşine şi de admiraţie pentru această licenţă a artei pe care nu o cunoşteam. Unii din elevi au surprins desigur mirarea mea căci, îndată ce am părăsit sala, am auzit şoapte şi un fel de râsete înnăbuşite, în urma mea.

Preocupat de importanţa pasului pe care l-am făcut, nici nu mai scriu cum am ajuns la pension şi cum au trecut zilele până ce m-am întâlnit cu mama, căreia trebuia să-i mărturisesc totul. După o introducere greoaie şi cam fără legătură, izbucnii deodată şi îi spusei mamei totul. Că nu mai vreau să ştiu nimic de şcoală şi că prefer mai bucuros să mor de foame în cariera de pictor decât să trăiesc nemulţumit cu altă carieră oarecare. Aceste confesiuni nu erau defel de natură plăcută pentru mama. Ca de obicei, dânsa îmi făcu deodată tabloul îngrozitor de nemulţumirea întregei familii, dacă aş ajunge eu într-adevăr să persist în această hotărâre nenorocită, şi îmi spuse numaidecât că, dacă nu se mai poate ca să nu urmez şcoala de bele-arte, la care spuneam că sunt înscris deja, atunci nu mă va mai ţine la pension şi să caut să trăiesc singur, cum voi putea.

Nici trăsnetul nu nimiceşte aşa de iute o clădire şubredă cum nimiciră cuvintele acestea planul meu. Adio, bele-arte! Adio, vise frumoase de scurtă durată! Iar mă găseam de unde întrerupsem, adică la repetenţia cu incurabila aversiune de carte.

A doua zi[136], mă luă mama cu sine şi spune birjarului să ne ducă la Școala Militară. Avea să ia informaţiuni de la Colonel

[136] De aici începe un alt fragment consistent (aproape zece pagini de manuscris) pe care ediţia lui Simion Dima l-a exclus.

Iarca, fost subdirector pe atunci acolo, şi ţinea ca şi eu să văd Școala Militară în care trebuia să intru, la urma urmei.

Domnul colonel Iarca ne-a primit cu o deosebită bunăvoinţă, a pus la dispoziţia mamei mele un program relativ la admiterea tinerilor în şcoalele de fii de militari şi ne-a promis că va vorbi cu un ofiţer, care se va însărcina cu prepararea mea pentru examenul de admitere. Tot dânsul ne-a spus că nu se va cere la examen numaidecât absolvirea a trei clase gimnaziale complete, ci va fi suficient şi un act prin care să se arate că am urmat regulat a treia clasă gimnazială.

Bucuria mea! Va să zică eram scăpat de liceu. În curând mă şi prezentai la liceu cu o petiţie în care ceream un certificat în care să se certifice că am urmat regulat cursurile clasei a treia şi că am avut conduită bună. Certificatul îl obţinui şi părăsii numaidecât liceul, convins că de-acum s-a sfârşit pentru totdeauna cu Elina, Latina şi Aritmetica raţionată a lui Mirescu.

Mama trebui să vorbească cu directorul pentru ca să mă lase a urma de acum înainte cursurile preparatoare la domnul locotenent B…, rămânând ca restul timpului să-l petrec tot în pension. La auzul numelui B…u, faţa directorului se însenină şi îi spuse numaidecât mamei mele: „Domnu' locotenent B…o, cunosc eu foarte bine, am să-i scriu eu, este bun prieten al meu." „Hait!", mă gândeam eu, asta nu mă bucură deloc, numai în favorul meu nu poate fi această cunoştinţă."

Presimţirea mea părea a se realiza, căci ce era?

Directorul ţinea grozav de mult ca elevii din pensionul său să nu se vadă defel pe stradă. Eu, care scăpam acum din mâna pedagogului, ameninţam prin libertatea mea buna reputaţie a pensionului. Cunoştinţa locotenentului B…o îi era binevenită, căci aveam să port cu mine un caiet în care locotenentul să însemneze regulat ora sosirei şi a plecărei mele de la dânsul.

În curând, începu deja preparaţia pentru examenul de admitere. Domnul locotenent, când venea la lecţii, ne dădea calcule pentru ziua următore şi ne interoga din lecţiile date; totul se reducea la învăţătura aritmeticei raţionate, care era baza şansei de reuşită la examen. Eu, la început, veneam cu aritmetica raţionată a lui Mirescu (poreclit şi cap de pieşte!)[137], dar, când îmi spuse locotenenul că nu-i bună decât pentru învelit măslinele la băcănie, nu m-am îndoit niciun moment şi-mi cumpărai artimetica de Melic imediat. Şi, într-adevăr, nu ţin minte să mai fi întâlnit vreodată un curs de matematică aşa de limpede explicat. Învăţam cu plăcare, urmam regulat la lecţiile domnului locotenent – care, cu toate că era însurat de curând, ne prepara acasă la dânsul, unde adesea puteam auzi în timpul pauzelor, în odaia de alături, zgomotul sărutărilor din lunile de miere. Geografia, istoria etc. nu ni se cereau decât foarte pe scurt.

Pe la început, cursurile domnului locotenent aveau loc ziua după masă, carnetul meu funcţiona regulat şi nu-mi prea permiteam să întârziez peste ora indicată de dânsul, dar de la o vreme încoace locotenentul amabil şi cam comod îmi spuse curat: „Ia ascultă, camarade, eu nu-ţi pricep defel directorul, franţuzul ăla-i cam nebun, ia mai scrie-ţi şi dumneata singur ora sosirei şi a plecărei!" Atâta-mi trebuia şi mie. Găseam o plăcere nemărginită în a-l păcăli de-acum pe domnul director, căruia îi scriam în carnet: „Tânărul a sosit azi la mine la ora 2 şi a plecat la ora 6" în loc de ora 3 sau 4, de exemplu. Timpul liber găseam cum să-l întrebuinţez – mai adeseori mă duceam la unchiul meu, doctorul Constantin Rădulescu, care se stabilise acum definitiv în Bucureşti; îmi plăcea foarte mult conversaţia ce o puteam purta cu el. Şi lui îi spuneam că locotenentul mă lăsa să mă plimb câte două ceasuri peste timpul ce-l stam la el.

[137] Aceasta este ortografia autorului, care pare să transcrie pronunţia colegilor săi din Bucureşti.

Orele libere (ce) mi le cream astfel le petreceam şi pe la baie şi pe la Cişmigiu, unde mă plimbam cu barca.

Camarazii de la pension, şi mai cu seamă Paraschievici Stoian, era cam gelos de libertatea mea şi, împins şi el de aviditatea de libertate, puse presiune pe director şi îi declară că nu mai stă în pension dacă nu-l lasă să se întoarcă când vrea el din oraş – de asemenea, îi puse şi condiţiunea de a-l lăsa fără pedagog când se duce la şcoală, căci altfel nu mai stă nici o zi în pension. Fără îndoială că directorul n-a putut decât să cedeze şi Paraschievici cel deştept putea sa se plimbe acuma cu mine în toată voia. Ştrengăriile ce le făceam împreună ne încântau şi duceam o viaţă cât de plăcută până către sfârşitul anului, când ne despărţiră.

Către sfârşitul anului şcolar, meditaţiile domnului locotenent le aveam seara după masă, spre marea nemulţumire a directorului pensionului. Scăpam de la locotenentul pe nouă ceasuri şi scriam în carnet: „Tânărul a stat la mine pâna la ora zece şi jumătate" şi cele mai de multe ori mă întorceam pe la douăsprezece sau pe la unu, după cum se nimerea de se isprăvea teatrul pe care-l frecventam incognito – cu plăcerea păcatului dulce. S-a întâmplat adesea că, întorcându-mă la pension, să găsesc poarta încuitată; în acest caz, regulat săream gardurile cele înalte, mai mult printr-o adresă instinctivă decât prin uşurinţa dobândită din gimnastică, căci gimnastic bun n-am fost niciodată. Duminicile, când se întâmpla de eram oprit în pension pentru vreun „Parler la roumain", întrebuinţam următorul mod de scăpare: vinerea sau sâmbata îmi scriam o carte poştală redactată cam în modul acesta:

„Dragă Victore,

Având absolută trebuinţă de tine pentru a-ţi comunica ceva important, roagă-l pe dl. director din parte-mi să te lase să vii la mine. Te aştept pe duminică şi te sărut, al tău unchi,

Costi."

De efectul acestor cărţi de corespondenţă eram aproape sigur întotdeauna. Când le primeam, mă grăbeam numaidecât cu ele la directorul şi îi citeam scrisorile primite, pe care de altfel avea obiceiul să le citească domnul director înainte de a mi le trimite. Nu-i venea să se opună mai niciodată şi mă lăsa să plec, scărpinându-se după ureche!

În acest mod, trecu repede unul din anii mei şcolari, petrecut poate mai bine ca oricare altul din copilărie. Pot zice că bine, fiindcă n-am încercat niciodată atâtea mici aventuri, cari mă electrizau lăsându-mi în general o influenţă binefăcătoare.

II.

La 14 iulie 1886, după ce am dat deja un concurs în scris şi am prezentat toate actele cerute în regulă, asteptam cu nerăbdare momentul solemn în care trebuia să se decidă despre viitorul meu. Comisiunea examinatoare a candidaţilor pentru şcoale de fii de militari începuse deja examinările într-una din sălile clădirei Școalei Militare din calea Griviţei.

Un potop de concurenţi tixea coridorul principal şi mulţi curioşi, dintre cari mai cu seamă părinţi de-ai candidaţilor, ascultau la găurile cheilor rupturile de fraze care scăpau din ele. Un părinte foarte îngrijit de soarta copilului său, care intrase deja, a lăsat să i se stingă ţigara dintre degete, aşa asculta de încordat la cele ce se petreceau înăuntru. Un altul, auzind că examinatorul se răsteşte chiar la copilul său, era pe aci să leşine în disperare; a trebuit să-l liniştim noi. Când ieşeau examinaţii, cu toţii tăbăram pe ei cu întrebările: „Ce te-a întrebat? E greu, mă? E severă comisia?” Şi informaţiunile primite nu contribuiau decât să aţâţe neliniştea. Mulţi ziceau: „E, fie ce-o fi” Şi eu tot aşa am zis când fui strigat ca să intru… Am intrat, în fine. Juriul examinator, aşezat la o masă lungă în faţa tablei, îmi făcu la moment o impresie bună şi

fără cea mai mică teamă trecui la tablă unde demonstrai în mod strălucit dezvoltarea fomulei: $(D+V)^2$ = chestiune pusă de domnul profesor Ralet; urmă apoi o traducere la franţuzeşte cu „mon père est bon, ma soeur este petite”, apoi „la câte grade îngheaţă apa?” „Cine a fost cel mai tiran domn al Ţării Româneşti?”, „Ce ţară-i aia de acolo, care seamănă cu o cizmă?” „Tatăl nostru îl ştii?” Cum nu! „Dar crezu’?” Şi crezu’. „Destul! Să vie altul!”

Ieşii sărind într-un picior din sală şi seara primii o hârtie cu următorul cuprins:

Certificat de admisibilitate.

Juriul examinator al candidaţilor pentru şcoalele de fii de militari, numit de minister, certifică că tânărul Vlad Victor, în urma examenului depus pentru şcoala fiilor de militari din Craiova, au obţinut media 13,00 şi se declară admisibil pentru clasa I-a.

Dat la Bucureşti 1886 luna Iulie 14.

Membri
Profesor I. Ralet
Profesor N. Caloianu
Maior Tătărescu
Locotenent colonel Makarovitch[138]
Preşedinte,
Colonel Carcaleţeanu

Prima oară că am simţit o stare fericită de nedescris! Aveam obraz să mă prezint acasă cu meritul meu. Mă simţeam aşa de uşor şi aşa de elastic, de eram în stare să cred că de la pământ până în cer nu-i decât o singură săritură! Această pagină o consider ca cea mai frumoasă din întreaga carte a vieţei mele! Mă îndoiesc de a mai avea vreodată ocaziunea să aştern şi o alta tot atât de frumoasă!

Niciodată n-am petrecut o vacanţă aşa de mulţmită ca aceea din anul acesta care se isprăvea cu cele mai plăcute amintiri.[139]

---

[138] Acesta va fi comandantul Liceului Militar din Iaşi. Autorul îi scrie numele diferit, dar nu sugerează nicăieri că locotenent colonelul nu ar fi român.

[139] Sfârşitul amplului fragment omis de ediţia lui Simion Dima.

Al 16-lea an. (86-87)

Craiova, multă lume o cunoaşte! Nu intră în preocuparea mea să descriu Craiova. Dar voi aminti numai în treacăt impresia primă ce mi-a făcut-o acest oraş. Rog craiovenii să nu se supere, căci vorbesc de Craiova şi nu de craioveni!

Urcându-mă la gară în trăsură, cu unchiul meu (doctorul Rădulescu) care venea să mă plaseze în Școala Militară, o pornirăm spre oraş. Eu mă ţineam gata să culeg impresii. Înserase tocmai, aşa că nu s-a putut vedea prea bine pe unde treceam. D-abia se depărtă trăsura de la gară însă şi iată că impresiile veneau sub forma unor nori de praf aproape impenetrabili şi sub forma unor zdruncinături ale trăsurii care îţi mutau splina din loc. Nu era nimic aceasta dacă ar fi încetat îndată, dar din nenorocire impresiile acestea păreau a nu ne mai părăsi. Drumul cel ciupit de vărsatul nepăsării avea să ne mai pomenească în multe găuri ale sale că în lumea civilizată se întrebuinţează şi pavaje; pe lângă aceasta, praful flutura vesel şi în abundenţă în jurul nostru, încât nu mai puteam avea nicio poftă pe lume! Cu chiu cu vai ajunserăm, în fine, la hotel.

Hotelul cel mai bun pe atunci era „Hotel Teodoru”. Acolo ne schimbarăm hainele şi ne spălarăm în câte patru ape de praful cules pe drum. Odaia pe care o ocupam (una din cele mai bune) avea într-adevăr mobilierul necesar, dar nici o singură piesă nu era întreagă. Aerul din cameră avea un miros tot aşa de gros parcă ca şi praful înghiţit pe strada gării şi pereţii, deşi nu umezi, aveau un aspect de subterană sau aşa ceva, mai cu seamă că în fiecare zid se găseau vreo două uşi suprimate, strâmbe, de o înfăţişare misteroasă. Făra voia mea îmi adusei aminte de o tavernă de hoţi descrisă în *O mie şi una de nopţi*.

După ce ne-am îmbrăcat, ieşirăm la plimbare în calea Unirii, trecurăm pe la „grădină”, pe la restaurant, pe la cofetărie,

cu un cuvânt pe la toate sau, mai bine zis, pe la singurele „miraculozităţi” pe care le prezintă Craiova străinului. În scurtă vreme le văzurăm pe toate. După această explorare ne întoarserăm la hotel, unde am petrecut o noapte de acelea neuitate, care îţi oferă în loc de vise plăcute întrebarea: oare o fi ştiind hotelierul acesta ce mâncare de peşte este „Zacherlina”?

Dimineaţa, după ce ne-am îmbrăcat, am luat o trăsură şi ne-am dus pe la şcoală însoţiţi de „domnul corespondent”, pe care l-am luat de acasă întâi. Corespondentul este persoana de încredere a părinţilor elevilor, cu care corespondează şcoala în cazul când părinţii nu locuiesc în oraş. Corespondentul meu era un vechi cunoscut al familiei noastre, care s-a oferit singur pentru această însărcinare, cu o amabilitate puţin obişnuită.

Şcoală Militară din Craiova este singura clădire frumoasă din acest oraş, contrastează foarte mult cu restul oraşului – impresia ce am avut-o intrând în acest local mi-a fost intr-adevăr impozantă. Unchiul meu, luând informaţiile necesare şi plătind prima rată din taxa ce trebuia să fie plătită pentru mine, şi-a isprăvit misiunea la Craiova şi n-aştepta decât să mă vadă intrând seara definitiv în şcoală, pentru a putea să se întoarcă apoi la Bucureşti. Restul zilei, până seara la opt, l-am consacrat iarăşi pentru vizitarea oraşului.

Am văzut cu această ocaziune aproape toate stradele Craiovei şi un lucru care ne-a bătut mai mult la ochi a fost mulţimea balcoanelor pe care le-am văzut. Chiar la mahala, casele cele mai mizerabile păreau a nu putea fi fără balcoane. Pare de necrezut, dar e adevărul real că la o căsuţă de acestea am văzut atârnată la un fel de uşe o ladă mare susţinută în lanţuri, în chip de balcon. Auzind mai târziu poezie scrisă sau cântată, cum vreţi să o luaţi, de un cunoscut poet craiovean, care începe cu versul:

La Craiova într-un balcon,
O cucoană şi un cocon

Într-o dimineaţă
Mâncau la dulceaţă.

mi-am explicat numaidecât care a putut fi motvul inspiraţiei sale.

Mie Craiova, ca oraş, nu mi-a plăcut defel, o spun fără ocolitură şi ţin de asemenea să amintesc că mă mir cum un cunoscut compatriot a putut avea motive să compună un vals „Adio, Craiova!”; eu, dacă aveam darul de a compune apoi desigur că compuneam un galop „Adio, Craiova!” - când am plecat din acel frumos oraş.

Se apropia deja ora opt, când trebuia să intre atât vechii cât şi noii elevi în şcoală. Unchiul meu mă petrecu deci până în vestibulul şcolii, unde se adunau cu toţii din toate părţile, şi deabia avurăm timp să mai schimbăm vreo două vorbe când şi auzirăm deodată, la opt ore fix, „adunarea” sunată de mai mulţi gornişti prin coridoarele şcoalei.

„Ei, adio, Victore, îmi zise unchiul meu, sărutându-mă de plecare – noroc şi fii cuminte!” După aceasta, dispăru şi eu rămasei singur în o lume cu totul nouă şi necunoscută pentru mine!

II

„Dreeepţi! La dreaptaaa - v-alineaţi!” fu comanda marţială rostită de domnul sergent de serviciu, după ce ne goni din vestibul, în curtea dintre localele principale ale şcoalei!

Vechii elevi întorşi din vacanţie în seara aceea aveau fiecare cu ei pachete de haine şi cărţi pe care le duseseră cu sine în vacanţie. Unii aveau şi pachete mai grele şi mai mari cu dânşii, cu toate acestea, la comanda domnului sergent, d-abia vedeam cum zbura fiecare în front cu toată greutatea ce o avea asupră-şi. După câteva momente, nu se mai vedea decât un zid de egrete

roşii, nasturi lucioşi, mănuşi albe şi pantaloni albaştri, la lumina felinarului din curte.

Noii elevi, adică recruţii, cum se numesc trufandalele zeului Marte, cam nepricepând de ce este vorba, stăteam privitori la ceilalţi cum se aşază în front, dar deodată auzirăm „Recruţii! Trrreci aici la felinar şi fă front!" La auzirea acestei invitări, începurăm a ne apropia agale de felinar, dar un domn caporal de serviciu care se ocupa de noi ne strigă „Nu aşa! Mai iute!" Noi, aşi! Ţi-ai găsit! Ce zor aveam noi de atâta grabă? „Ce, vreţi să fiţi rugaţi, domnilor?!?"

Deodată se auzi şi vocea subţire şi fluierată a domnului căpitan, comandant de companie: „Ci domnilor!? Ci ‹‹domnilor››!? Caporal! Să nu ti mai aud! Aici nu mergi pi domnilor, nu suntem la bulivard! Însamnă şini nu ascultă, să-l pedepsim!"

„Pedepsim!?" Asta parcă ne mişcă mai repede şi, făcând şi noi ca ceilalţi, ne întocmirăm cu chiu cu vai pe două rânduri. Pe urmă se auzi comanda: „Stai aşa! Drepţi!" Şi ceva mai domol: „Cornişti! Apelul!"

Corniştii, cari se aflau la flancul drept al lungului front de elevi, sunară semnalul de apel şi un ofiţer care se instalase cu o masă lângă felinar începu să strige pe nume elevii, cam în felul următor: „Pungaşu Grecu!"[140] Elevul ieşea din rânduri, se oprea la distanţă de trei paşi de ofiţer, saluta cu mâna dreaptă, zicând: „S'trăiţi, dom' locotenent!" Şi preda pe urmă cu mâna stângă biletul de concediu. Aşa făcu şi al doilea, Mâncăciosu Ioan, şi al treilea X, Y, dar pe urmă observă ofiţerul că fiecare trebuie să răspundă „prezent" înainte de toate şi pe urmă să iasă din front. Ordinul se execută. Al patrulea, Militărosu Dedu, strigă „prezent!", se opri la trei paşi pe „S'trăiţi, dom' locotenent!", dădu biletul şi, după „stânga-mprejur", se întoarse în front; tot

[140] Exemplul cu strigarea elevului „Pungaşu Grecu" lipseşte din ediţia lui Simion Dima.

aşa făcu şi al cincilea, şi al şaselea şi toţi ceilalţi, până la cel din urmă, al o sută şi nu ştiu câtulea. A durat mai mult de un ceas această monotonie cumplită şi, în sfârşit, începu şi apelul recruţilor.

Nu mai puteam de oboseală, atâta timp n-am stat niciodată în viaţa mea nemişcat. Dar pentru moment nu eram decât ureche la ce se aude.

Ofiţerul striga:

- Prospătură Artur!

Recrutul răspundea:

- Aici, domnule!

- Nu se zice „aici" la militărie, domnilor! „Prezent!"

Ofiţerul:

- Următorul. Christea!

Recrutul:

- Ai, prezent!

- Iancu Ernest!

- Prezent!

- Eustaţiu Tâmpu!

- Prezent!

- Protejatu Blegea!

- Aici. Prezinte!

- Nu „prezinte", păcatele mele, „prezent", scurt de tot, aşa: „Zenttt." Ţineţi minte!

- Protejatu Blegea!

- 'Zenttt!

- Alexe Pavel!

- 'Zenttt!

- Vlad Victor!

- Prezent!

Etc. etc. etc. toţi, când „zent", când „prezent", când „prezinte" şi câte un „aici", până ce s-a terminat, în fine, apelul.

Se citi o listă de serviciu, se dădu comanda „La dreap-ta!” şi „Înainte, marşşş!”, după care o plecarăm, ridicând picioarele ca plumbii de grele, şi ajunserăm în fine sus la dormitoare!

„Cu ăştia ce facem?” auzirăm întrebând pe un elev de serviciu, arătându-ne pe noi, recruţii.

„Apoi să-i împarţi pe dormitoare până s-or aranja secţiile şi căprăriile!”, răspunse un altul şi începură să ne despartă în grupuri şi să ne bage prin dormitoare.

Dormitoarele[141] Școalei Militare sunt nişte încăperi foarte spaţioase, înalte, au uşi şi fereşti mari, pereţii goi, bine văruiţi, cuprind un număr destul de mare de paturi de fier; fiecare pat are câte o saltea de paie, una de lână, la căpătâi o pernă triunghiulară de paie, d-asupra căreia o pernă de lână, toate acestea sunt învelite cu albituri curate pe carii elevii trebuiesc să le întindă vecinic aşa de bine ca şeful nu numai să nu vadă vr’o cută, dar să-i alunece chiar degetele pe ele şi să n-aibă cum apuca vr’o dungă între degete. Ca învelitoare are fiecare pat o pătură bună de lână colorată în roşu. Afară de aceasta, mai sunt şi dulapurile pentru haine, aşezate câte unul între patru paturi.

Aceste paturi ne făceau grozav cu ochii; speram, în fine, că putem să ne odihnim de acuma. Câţiva recruţi obosiţi au şi început să se cam lungească pe ele, când se auzi deodată: „Ia mai stai, dom’le, că nu merge aşa! Dezbracă-te, ia-ţi periile şi vaxu’, du-te în lavator întâi şi fă-ţi cizmele, ş-apoi mai vorbim pe urmă!”

Dezbracă-te? Vaxu’? Cizmele? Aşa ma gândeam tocmai când îl văd în faţa mea, deodată, pe domnul sergent de serviciu, cu o baionetă pe care o adusese în dreptul mijlocului corpului, strigând supărat ca un bătut, cu ochii ieşiţi ca nişte nuci: „Trrreci în lavator, rrrăcane!!!”

- Hm? M?

[141] Începutul unui alt mare fragment nepublicat în ediţia lui Simion Dima.

Mă uit la el.

- Trrreci de-ţi fă cizmele!”, repetă sergentul.

- Ciz-?!?

- Da, cizmele, ghetele astea ţivileştile, dacă-ţi place mai bine aşa!

- Mă duc.

- Dezbracă-te întâi!

- Mă dezbrac!

Niciodată nu ştiu să mai fi făcut aşa de repede „neglijeul”. Într-un moment m-am trezit în alb, rămânând însă cu cravata mea de mătase la gât.

- Scoate-o şi pe aia de la gât!

- O scot!

- Trrreci acu’! Haide, fuga!

Dormitorul se golise deja, mi se pare că rămăsesem chiar singur, o luai şi eu la talpă şi nu mă oprii decât în lavator!

Lavatorul este o sală spaţioasă care are două spălătoare colective, de vr’o 20 de ligheane fiecare. Jur împrejur, sunt aşezate nişte bănci la cari îşi văxuiesc elevii cizmele. Intrat aici, văzui iarasi mulţimea elevilor, tot în alb ca mine, ocupată cu lustruitul încălţămintei. Toţi dregeau, toţi făceau şi vorbeau câte ceva, numai eu şi alţi recruţi ca mine stăteam şi ne uitam la ce se petrece şi înghiţeam norii de praf pe cari îi scuturau elevii din hainele lor. Toată acţiunea asta era însoţită de un zgomot infernal. Caporalul de serviciu, rămas încă în ţinută de serviciu, striga din când în când: „Vorba!”, „Vorba, domnule!”, iar elevii vechi povesteau înainte întâmplări din vacanţie, cu adresa aceea deosebită a elevului vechi de a putea vorbi neîncetat, deşi e supravegheat. Mulţi isprăveau deja şi plecau cu cizmele lor lucioase ca oglinda şi eu stăteam încă şi priveam la ce se petrece, ca un împietrit; dar nu stătui mult, căci iar mă luă de braţ „domnu’caporal de serviciu” şi-mi zise: „Haide, pune

mâna pe o perie şi scoate-le lustru!”… Eu, stâlp. „Haide, mişcă, domnule!”, repetă iarăşi caporalul. „Daţi-i cineva din elevii ăştia vechi o perie să-şi facă cizmele!”

Înţelesei ce trebuie să fac. Mă dusei şi-l rugai pe cel dintâi întâlnit să-mi dea şi mie o perie. Rugatul mă măsură din creştet la tălpi şi mă întrebă că din ce clasă sunt?!?

- Am intrat acu; în clasa întâia!, răspunsei eu cam jenat.

- Apoi dacă ai intrat în clasa întâi, du-te şi cere de la altu’! Eu sunt în clasa a patra.

Mă adresai unui al doilea. Acelaşi joc, cu deosebire că-mi spuse că el e într-a treia. Un altul s-a făcut că nu mă aude, un altul iar că nu mă vede şi, în fine, dădui peste unul care mi-a dat periile sale, spunându-mi să nu le mai dau la altul şi să nu i le pierd. Începui şi eu să-mi curăţ ghetele. Cam greu mergea, dar, în fine, nu se cere să fii un Rafael pentru ca să-ţi dai ghetele cu negru; dar d-abia începui şi eu să scot lustrul ghetei din piciorul drept şi deodată se auzi o voce poruncitoare: „Trrreci în dormitor, că acu’ sună drepţi!!!”, apoi văzui îndată că şi elevii puneau o grabă îndoită şi care cum isprăvea se repezea din sală în fuga mare.

Sunetul „drepţi” deodată căzu ca un tunet. „Nu v-am spus eu?”, răcnea caporalul de serviciu. „Aoleu, ia uite la ei! Pleacă în dormitor numaidecât!”

Semnalul încă nici nu se terminase, dar a şi produs instantaneu acelaşi efect ca o piatră azvârlită într-o grămadă de vrăbii poposite în vr’un tufiş; deodată se goli lavatorul. Eu? Cu periile în mână şi cu o gheată numai lustruită, ce era să fac? S-ar crede negreşit că era natural să o fac şi pe a doua. Da, însă când toată lumea zboară, trebuie să zbori cu ea, deci zburai şi eu în dormitor cum găseam. În dormitor nu era glumă! Toată lumea, afară de domnii gradaţi din clasa a patra, stătea împietrită şi

înşirată de-a lungul pereţilor pe un singur rând.[142] Când am intrat, îl auzii tocmai pe domnul sergent răcnind: „capu' sus, palmele deşchise, apropie călcâiele!"

Acest aspect mă uimea şi mă îngheţa totodată.

- Dar dumneata ce mi-aştepţi, mă rog?!? Bilet de invitaţie?, îmi zise sergentul. Intră în front mai repede, lasă periile alea din mână!

Făcui întocmai. Sergentul mai zise: „stai aşa, să nu văd pe unul că mişcă!" Şi începu apoi inspectarea ghetelor, însoţind-o cu observaţii sacramentale ca acestea: „Dar dumneata nu ştii să scoţi lustru? Las' c-o să te învăţ eu! Ce zici? N-ai vacs! Nu vreau să ştiu eu d-astea, să mi te faci vacs şi să faci cizma oglindă ca să-mi fac mustaţa în ea!" Bietul băiat n-avea nici trei sfârcuri de peri sub nas şi vorbea de mustaţă, aşa de mult îi plăcea acest „să-mi fac mustaţa", moştenit de la generaţiile precedente. Mai auzii în seara asta încă foarte multe fraze pe care putui să le recunosc mai târziu, că sunt tot moştenite de la promoţiunile anterioare. Astfel erau următoarele: „Astea sunt cizme făcute? Să te faci perie, dom'le!", „-N-am!", „Să ai! La militărie nu se admite să n-ai!" Şi multe altele în felul acestora.

Sergentul se opri şi în dreptul meu şi-mi zise: „Sus laba!"

„Laba?" mă gândeam eu, gentile expresii cunoaşte domnul sergent, pe care-l menajam, desigur, dacă-l întâlneam ca ţivil, mai bine ca pe un hamal de la gară, dar aşa – înţelegeam că trebuie să-l pricep şi-mi ridicai cu o silă vădită piciorul drept.

- Ce, nu-ţi vine la socoteală să ridici piciorul, dom'le?

- Piciorul, da, dar parcă ai zis altfel dumneata!

- E, te-ai supărat cumva? Ia vezi! Ş-apoi, să ştii că la militărie nu se zice dumneata, mai cu „dumneavoastră", dacă se poate.

- Bine.

- Ai putea să nu mai zici bine. Ălălalt!

[142] Aici se sfârşeşte fragmentul eliminat de Simion Dima din ediţia pe care a îngrijit-o.

Ridicai şi piciorul stâng.

- Dar asta ce-i? întrebă sergentul.

- Picior! răspunsei eu.

- Faci spirite?!? Ia vezi, că p-ormă ne stricăm rău unul cu altul! Văd eu că-i picior, dar de ce nu l-ai făcut???

- ???

- De ce?

- ???

- Gheata asta de ce-i plină de praf?

- A! Gheata? Fiindcă n-am avut timp să o curăţ.

- Să ai timp, dom'le! Ăialalţi cum au avut timp? Cu a doua ocazie să ştii că te pedepsesc!

Pe când se petrecea acest dialog între elevi şi domnul sergent, iată că apare şi domnul sergent major. Sergentul major, întâia persoană printre elevi, cel mai puternic după Dumnezeu, cu mâinile în buzunar şi cu şapca pe ceafă, trece în inspecţie pretutindenea şi întotdeauna orişice pedepseşte, batjocoreşte, raportează şi protejează pe cine-i place, fără să prea dea cuiva socoteală. Acest sergent major, care anul acesta a fost mai nepreţuit milităriei ca cel mai de valoare diamant luxului, intrase în dormitorul nostru şi ne trecu repede în inspecţie, străfulgerându-ne cu ochii săi cei teribili, cum pătrunzi cu furculiţa în mămăligă.

- Hi, nene, îi zise el sergentului – ai şi aici mai mulţi recruţi, să mi-i muştruluieşti, ştii, nu glumă, sunt nişte cuconaşi dumnealor! Cum te cheamă pe tine?, îl întrebă pe un recrut de lângă mine, încruntându-se.

- Hă?, articulă recrutul, cataleptizat.

- Hăxina! Mojicule! Îl auzi, sergent, cum vorbeşte? A, apoi să vă puneţi cu milităria pe ei, să le faceţi teorie, de cum trebuie să se oprească înaintea gradelor, cum să vorbească, cum să salute, cum să zică „trăiţi”, că ăştia sunt nişte sălbatici!

După această binecuvântare ieşi, urmat de sergentul, caporalul şi elevul de serviciu care îl însoţeau pretutindenea, armaţi, afară de baioneta de serviciu, şi cu câte un creion şi un petec de hârtie pe care se însemnează diferitele observaţii ale sergentului – a, pardon! – ale domnului sergent major!

Se făcu un moment linişte apoi şi tocmai îmi aduceam aminte de oboseala grozavă care mă poseda, când îl auzii iarăşi pe domnul sergent, numărându-ne: unu, doi, trei, patru, ia-i pe ăştia, Ionescule, unu, doi, trei, patru, ăştia treceţi cu domnu' caporal, unu, doi, trei, patru, ăştia rămâneţi cu mine. Şi apoi începu teoria salutului, a opririi, a rostirii lui „să trăiţi, domnule sergent!" „Nu-i aşa!" „Ia fă dumneata!"„Nu-i bine! Înc-odat'!" „La loc, încă o dată!" se succedau necontenit.

Începusem să cred că toată noaptea au să ne ţină aşa, când auzirăm în fine şi semnalul „liberi", ce ni se spuse cu un ton de mare milă: „Haide, plecaţi d-aici!"

Amorţisem. Nu mai puteam să-mi desfac nici picioarele şi nici mâinile de lângă corp de-atâta pironeală. Ceilalţi recruţi nu erau mai puţin prăpădiţi, bineînţeles. Aveam cu toţii la un loc aerul nenorocit al salatei opărite. În fine, sună cornistul şi semnalul „încetarea" şi ni se dădu voie să ne culcăm. Fiecare îşi găsise un pat şi n-aştepta să fie invitat de două ori pentru ca să se dea somnului dulce. Semnalul „încetarea" parcă a fost compus dinadins pentru sufletele necăjite din armată, căci are întorsături aşa de plăcute şi aşa de împăciuitoare încât te petrece în pat cu jumătatea necazului uitată.

„Când o termina cornistul semnalul să nu mai văd o pătură că mişcă", ţinu să ne mai recomande domnul sergent, şef de cameră.

Nici nu mai mişca nimenea. Recruţii[143] desigur că găseau ceva mai bun de făcut. Eu mă simţeam în acest pat nou ca o

[143] Pasaj omis de ediţia lui Simion Dima.

pasăre în cuşcă nouă. Patul era destul de moale şi de plăcut, dar căpătâiul tare şi îngustimea lui mă cam jena şi mă făcea să mă gândesc că cu greu mă voi putea obişnui cu el. Crezusem că voi putea adormi la moment, dar oboseala nu mă lăsa. Gândurile începură să mă năpădească. Mă gândeam acasă unde mi se împlineau toate poftele în timpul vacanţiei, la mama pe care o vedeam mulţumită că mă ştia deja pus pe calea adevărului, la prietenii mei care rămaseră departe. Apoi mă apropiai de unchiul meu cu care venisem la şcoală, îl vedeam cu ochii închişi şi parcă îl mai auzeam zicându-mi:

„Ei, adio, Victore! Noroc, să fii cuminte!"

Mi se înfăţişa apoi căpitanul cu vocea fluierată, apoi sergentul de serviciu, sergentul şef de cameră şi domnul sergent major cu privirea terrribilă! Privirea aceea a domnului sergent major îmi împiedica somnul şi-mi anunţa că cerul milităriei n-are să fie prea lipsit de trăsnete şi furtuni. Toate aceste gânduri mă frământau şi îmi reveneau de nenumărate ori. Într-un timp însă se vede că am adormit cu toate acestea, căci mai târziu mă trezii că mă scutură cineva puternic de braţ şi eu, ca după altă lume, nu ştiam în acel moment nici unde sunt, nici cine mă scutură şi nici chiar cine sunt eu – aşa dormisem de greu.

- Hei, domnule, scoal' de-ţi aşază cizmele în poziţia soldatului!

- Soldatului???

Cuvântul *soldatului* parcă m-a adus la realitate, înţelesei că mă aflu în şcoala militară, dar nu ştiam ce vrea cu mine individul care mă trezeşte din somn.

- Cizmele, cizmele! Ghetele astea ţivileşcile!, îmi striga în ureche sergentul de serviciu, pe care-l recunoscui, în fine.

Mă sculai deci din pat şi începui să bodogănesc cu ghetele pe cari nu ştiam cum trebuie să le aşez. Le pusei cu chiu cu vai, în fine, lipite una de alta, cu tocurile în afară.

- Nu aşa, domnule! Dejurna! Vin' de-i arată cum se aşază ghetele!

Elevii negradaţi care fac serviciu de noapte se numesc dejurna. Dejurna din dormitorul nostru veni deci şi îmi aşeză ghetele cu vârfurile în afară, desfăcute, şi cu călcâiele alipite, întocmai cum trebuie să stea militarul în front. După această întrerupere, mă trântii din nou în pat şi nu peste mult timp adormii tun, cum se zice[144] de preferinţă, pentru a caracteriza inacţiunea! Căci, într-adevăr, tunul cea mai mare parte a serviciului său doarme, numai arareori scuipă la proiectile prin ţeava lui şi această scuipare este serviciul real al tunului. Dacă ar aduna cineva timpul trecerii a mai multor sute de focuri prin ţeava tunului, d-abia ar ajunge la sume de o secundă, prin urmare se vede clar că cine doarme ca tunu' ce fel de somn duce.

Acestă lungă digresiune ţine loc de visul pe care l-am avut până dimineaţa şi pe care nu l-am ţinut minte defel.

„Trati – ta – ti – ta! Trarara – ti – ta – ti – ta! Trati - ta – ti - ta! Trarara – ti – ta – ti - ta!" fu semnalul despărţirii la a cărui auz sării ca o minge din pat!

III

„Sus! Scoală mai repede! Pleacă în lavator şi te spălă!", fură strigătele cari răsunau din gurile tuturor comandanţilor elevi.

În scurtul timp care trecuse de ieri seara şi până azi dimineaţa, învăţai că toate poruncile se execută repede şi la moment. Bieţii recruţi, mă gândeam eu, pe acas' desigur că mulţi mai stau după ce se deşteaptă şi-şi aşteaptă dulceaţa, îşi mai desamărăsc gura, se mai lungesc în pat şi mai întreabă de vr'o trei patru ori „câte ceasuri sunt" şi-şi fac tot „tabietul", în fine, până se decid să-şi

[144] De aici începe un alt mare fragment nepublicat în ediţia lui Simion Dima, fără marcarea omisiunii.

părăsească patul. Ei bine, în şcoala militară sari ca resortul ce se destinde, n-ai timp nici măcar să caşti o dată, aşa te ia de cu zorul personalul de serviciu. Aici vorbesc în special de recruţi – vom vedea pe urmă cum petrec şi elevii vechi.

Ca gâştele albe cari dau razna la baltă, aşa dădurăm şi noi buzna în lavator, desigur, tot în albul nostru intim. Aici ne spălarăm în goană iarăşi, pentru a face loc următorilor cari îşi aşteptau rândul. În timpul acesta, îl auzeam mereu pe caporalul de serviciu cântându-ne în ureche: „Dă mai iute, mai iute, dom'le! Aici nu eşti acasă să-mi stai zece ceasuri la toaletă! Haide! Haide! Uite acu' sună drepţi! Ai isprăvit? Pleacă! Fă loc următorului!" Acest cântec mă încânta şi-mi risipea întrucâtva marea groază de militărie. Începeam să pricep că toată gălăgia ce se face este mai mult datorită obiceiului de a striga întruna. Mai cu seamă surprinzând pe un domn gradat râzând şi şoptindu-i vesel unui altuia: „Mă, i-am băgat în sperieţi pe recruţii din secţia mea!", îmi pierdui tot respectul pentru sfinţenia milităriei.

După ce mă spălai, cu faţa şi mâinile ude, nu ştiam cum să mă şterg – tocmai acum îmi aducea aminte că n-am ştergar. Un elev vechi, văzându-mă căutând, îmi zise cu o bunătate măiestrită, care mă mira, cu toate acestea: „Poftim, domnule, ştergarul meu!" Nu-mi fu tocmai uşor să-mi ascund groaza care mă scutura, când zării enormitatea „butonilor d'amour" cari acopereau faţa gentilului meu binevoitor; cu toate acestea, putui să-i refuz categoric ştergarul, preferând a mă şterge cu pulpana cămăşii până-mi va da şi mie şcoala tot necesarul.

„Haide, treci în dormitor, că acu' sună drepţi!, răsuna din nou vocea caporalului de serviciu. Plecarăm în dormitor, unde ne îmbrăcarăm şi ne întinserăm paturile.

Daţi mai repede! Daţi mai repede! La „drepţi", să fie toţi gata la front şi paturile întinse ca toba. Tra – tara – titata – ti! Semnalul drepţi! Deodată ne înfiinţarăm la rând d-a lungul

peretului. Aici se mai făcu iarăşi repetiţia rostirii lui „Să trăiţi, domnule sergent!, „Stânga-mprejur!” etc. Apoi ni se comandă: „La dreap-ta! Înainte marş!” Plecarăm în curte cu frontul, mergând în acompanierea cunoscutei melodii: Stâng, drept! Stâng, drept! Un’ doi! Un’ doi! – până la comanda „Stai!”, când ne oprirăm şi ni se dădu, în fine, liber cu comanda „Rupeţi rândurile! Marş!”

Ce bucurie! Ce gălăgie! Ce vese – A! Veselia nu se prea bucură de mare libertate în Școala Militară. La moment auzirăm şurubul care ne strânge. Sergentul major cel teribil ne trânti epitetul „Vandalilor!”, care mai trebui însă să fie urmat şi de „Răcane, fără gură!”, pentru ca să se mai stabilească liniştea.

Ne potolirăm, în fine, şi începurăm a ne forma în grupuri pentru a ne povesti impresiile prime.

„Nu staţi pe loc! Plimbaţi-vă!”, ne strigau mereu cei de serviciu. „Să nu prind stând de vorbă clasele superioare cu cele inferioare”, striga sergentul major. „Să nu văd că trece vr’unu’ dincolo de locu’ destinat, să nu văd pe unu’ că se apropie de infirmerie!”, ne striga cine apuca. Ne plimbam şi noi ca ţânţarii goniţi, de colo până colo. De se abătea vr’unu’ de la ordin, îl „înfiinţau de santinelă” domnitorii. „Santinela” constă în înţepenirea pe loc şi nemişcarea absolută pe care are dreptul să o pretindă superiorul de la inferior atâta timp cât binevoieşte superiorul. Lângă fântână se înfiinţă această pedeapsă în prima zi chiar, în care zărirăm soarele în şcoală!

După o pauză mai lungă, iar ne adunară şi ne duseră la cafea în refector. Refectoarele şcoalelor militare sunt nişte săli de mâncare foarte spaţioase în cari mănâncă deodată la peste douăzeci de mese mai mult ca două sute de elevi.

Se pretinde aici o curăţenie excesivă; şi ar putea fi curat totul, căci mesele sunt de marmură, pe jos este cimentat şi soldaţii pentru serviciu sunt destui, dar cu toate acestea crustele

se cam depun. Aici ni s-a dat cafea cu lapte şi cornuri, în aşa cantitate de n-am fost în stare să iau măcar jumătate. După cafea, iar ne-au scos în curte în recreaţie şi iar ni s-au dat ordinele acelea opritoare. Pe la nouă ceasuri, când veni domnul căpitan „cu vocea fluierată", ne-am dus la magazie să ne îmbrace în uniformă.[145] Ne strigau pe rând, în ordinea clasificării de la examenul de admitere.

Când mă chemară pe mine „Vlad Victor", m-a pus naiba să zic „poftim?!". Atâta mi-a trebuit! Căpitanul deodată începu: „Şi poftim? Şi poftim? Dan undi suntim aişi, acasî? Ordonaţi să zişi la militărie! Şini ţi-i sărjentul?"

Eu tăceam. Habar n-aveam cum îl cheamă.

- Ei? Nişi macar sărjentul nu ştii cum îl cheamă?

Dar un elev vechi îl făcu atent că încă nu suntem împărţiţi pe secţii şi se domoli, în fine, căpitanul.

Sergentul magazioner scotea haine din rafuri şi mi le dădea iar căpitanul cânta întruna: „Vezi, pazaşti-ţi straile! Statu îţi dă, haini buni şi frumoasî! Cum oi vidé o patî, ti vâr la închisoari. Na şi trusă cu perii, cu aci, cu tot şi-ţi trăbuieşti! Ai seria 44 şi matricolul 234. Ţini minte – să nu uiţi!"

Mă îmbrăcai acolo. Cum plecai de la magazie mă şi duse un domn de serviciu la bărbier care mă friză la moment cu maşina nr. 2. Ce schimbat trebuia să fiu! Începui să mă examinez. Bonetul (aşa se numea şapca noastră), purtat, se vede, înaintea mea de cel puţin doi stăpâni încă, era aşa de curat pe dinăuntru încât ar fi putut servi ca raţie de rezervă pentru a face borşul unei companii întregi. Cu toată repulsiunea ce-o simţeam chiar ţinându-l în mână, n-aveam încotro şi trebuia să-l pun pe cap, dar mă feream grozav de a-l îndesa prea tare. La gât aveam nenorocitul de zgalţ militar pe care-l pipăiam necontenit ca să-mi şadă bine, să nu o păţesc ca Tică, companionul acela de

[145] Sfârşitul fragmentului omis în ediţia îngrijită de Simion Dima.

voiaj, căruia i se ridicase cravata peste urechi. Pentru bluza care mi se dăduse nu-mi făceam iluzii, căci mai încăpea încă un altul în ea, aşa era de largă. Pantalonii, de pânză groasă ordinară, de asemenea n-ar fi făcut vreun cavaler de modă să râvnească la ei. Încălţămintea apoi consta în nişte cizme dizgraţioase din pielea cea mai puţin maleabilă posibilă.

Astfel îmbrăcat mă prezentam eu, recrutul Vlad Victor.

Până la timpul dejunului, se împărţeau mereu haine şi se opera toaleta recruţilor.

Prin curte nu era defel permis să stai jos. Dar[146] de altfel nu era chiar nicio bancă prin curtea şcoalei. Tot timpul stăteam în picioare. Nici la umbră nu era permis să stăm. Singură clasa a IV-a avea dreptul să-şi permită luxul să stea la umbră.

Veni şi ora 11.1/2, ora apelului. Cornistul sună adunarea, elevii toţi care de pe unde vin în fugă se aşază imediat la front pe două rânduri. Pe urmă se sună apelul. Şi sergentul major face apelul. Se sună apoi semnalul de raport, după care urmează raportarea prezenţilor şi a absenţilor, care se face astfel: caporalul de serviciu raportează, salutând, sergentului de serviciu, sergentul de serviciu, tot astfel, sergentului major. Sergentul major raportează ofiţerului de serviciu care, la rândul său, dă raportul căpitanului ş.a.m.d până la comandantul şcoalei. După ce a raportat sergentul major ofiţerului, acesta îi dă ordin sergentului major să citească „situaţia”.

Situaţia este foaie de hârtie pe care se însemnează zilnic răspândirile elevilor şi ale personalului şi se pun şi pedepsele elevilor pe ea. „A fi pe situaţie” însemnează cel mai trist lucru, din această fire rezultă întotdeauna o fire la arest, la ordinar sau la închisoare. Astfel se puteau auzi „pe situaţie” fraze ca următoarele: „Ionescu Ion, patru zile de închisoare fiindcă şi-a pierdut biletul de concediu. Stănică Petrică, opt zile carceră,

[146] Un alt fragment care nu apare în ediţia lui Simion Dima.

pentru lipsă de creştere în timpul vacanţiei. Toma Tomescu, trei zile arest pentru atitudine destrăbălată în faţa superiorului" şi aşa mai departe. După citirea situaţiei, în acea zi ca şi în următoarele sună cornistul masa. După acest semnal furăm iarăşi comandaţi la masă. Intraţi în refector găsirăm pe mese pâini şi farfurii lungi cu fripturi garnisite cu „puré de cartofi". Mulţi puneau repede mâna pe câte o pâine, dar sergentul de serviciu, la rândul său, îi apostrofa la moment cu „he, gămane! Ai şi pus mâna pe sfertac! Să nu puie nimenea mâna pe pâine!" După ce intră toată lumea, comandă şi sergentul major: „Dreeepţi! Rugăciune!" Un elev denumit rostea la acestea, cu o iuţeală ameţitoare, următoarea rugăciune:

„Mânca-vor săracii şi se vor sătura şi voi lăuda pe Domnul. Cei ce-L caută pe dânsul vii vor fi în inimile lor! Amin!"

Dar aceasta nu suna decât astfel: „Mânca' sraci' sătura' şi lăuda pe Dom' ce' cel ca' pe 'sul, vi vor fi 'me'lor. Amin!"

La dejun era felul întâi friptură şi al doilea orez cu lapte. După terminarea mesei, sergentul major iar comandă drepţi. Elevul cu rugăciunea zice: „Mţi ţi Crist'se'mnezeu! Că ne-ai 'strat pe noi, toate buăţile cereşt pământeşt. Amin." Adică, corect: „Mulţumim Ţie, Isuse Cristoase, Dumnezeul nostru, că ne-ai săturat pe noi de toate bunătăţile tale cele cereşti şi pământeşti. Amin!" După terminarea rugăciunei, dădurăm năvală afară în recreaţie.

Recreaţia, timp de recreare sau de distracţie în anul 1886, se petrecea cam în felul următor.[147] Toţi elevii trebuiau să petreacă prin curte. Să se plimbe prin soare şi să nu vorbească o clasă superioară cu una inferioară. Fiecare clasă îşi avea chiar un loc destinat din care nu-i era permis să iasă.

După masă imediat se înfiinţa un şir lung de inferiori puşi de santinelă de clasa a IV-a. Ţin minte că un elev pedepsit cu

[147] Sfârşitul fragmentului nepublicat de Simion Dima, din nou fără a marca omisiunea.

ordinar, care a primit de la un elev nepedepsit o bucată de pâine albă, a fost pedepsit să stea un ceas nemişcat cu ochii la soare şi cu bucata de pâine în gură. Domnule sergent major punea cu o deosebită plăcere şiruri – ba chiar clase întregi - „la pluton de pedeapsă”, adică la alergare pe nerăsuflatele, timp de câte un ceas şi mai bine. Când se isprăvea această recreaţie eram mai fericit ca orişicând. Dar clasa IV-a, clasa aceea despotă, chemată a da exemplu, ce făcea? Ce să facă? În fundul curţei, la gard, era un alviţar care aducea pe lângă fel de fel de rahaturi şi pachete de tutun, limonăzi, pepeni verzi, vin şi alte răcoritoare. Acolo se lăfăia clasa a IV-a, la gardul cu bunătăţi în umbră. Pe când noi alergam pe căldură de cădeam lihniţi sau stăteam nemişcaţi de santinelă cu ochii la soare. Astfel a trecut recreaţia primei zile din Școala Militară şi astfel mai trecură pe urmă şi multe altele.

După recreaţie s-a continuat îmbrăcarea recruţilor, împărţirea paturilor şi a efectelor prin dormitoare etc. Pe la 6 ½ s-a sunat iarăşi adunarea, masa, am fost duşi iarăşi la masă unde găsirăm supă, rasol cu sos şi mâncare cu spanac. Ca băutură, apă rece sălcie. (Apa ce o aveam la Școala Militară din Craiova era veşnic sălcie.)

După masă, iarăşi o recreaţie de vr’o două ceasuri, în care timp m-am recreat stând de santinelă trei sferturi de oră fiindcă n-am zis „să trăiţi, domnule caporal!” unui caporal căruia mă adresam; şi o oră întreagă apoi m-am distrat fugind în frontul recruţilor despre cari constatase domnul sergent major că n-au bătut destul de tare cu talpa în pământ la ducerea la masă. Trecu, în fine, şi recreaţia aceasta. Cornistul sună adunarea. Trecură în front. Apoi se sună nesfârşita retragere; se făcu apelul, raportul, se citi lista de serviciu de noapte compus din trei schimburi. Sergentul de serviciu era însărcinat cu această citanie pe care o făcea în modul următor: „Dejurna! Plantonu-ntâi! Schimbu-ntâi! Petrescu Stan! Iliescu Manole!

Paladi Oscar! Schimbul al doilea: Ianovici Nicolae! Frumosu Vasile! Protejate Belgea! Schimbul al treilea: Maxim Sever! Petrescu Marin! Constantinescu Sever!” Apoi urma citirea plutonului al doilea, tot cu câte trei schimburi şi câte trei dejurne de schimb. La urmă, citea sergentul şi invitarea de a lua parte la închisoare a elevilor pedepsiţi cu închisoare sau arest. După toate aceste formalităţi, ni se comanda „La dreap - ta! Înainte! Marş!” şi ajungeam obosiţi prăpădiţi în dormitor, unde, după ce rămâneam în alb, trebuia numaidecât să ne curăţăm cizmele şi să ne scuturăm hainele. Când suna „drepţi”, trebuia să fii smirna la front, cu cizmele lustruite şi cu vesta şi pantalonii scuturaţi şi periaţi pe mâna stângă, d’asupra pantalonilor venea zgalţul cu gulerul alb, care nu era pemis să se vadă mai mult de doi milimetri. D’asupra zgalţului, se punea bonetul; mâna stângă întinsă înainte ţinea toate aceste „efecte”, iar cea dreaptă trebuia să stea întinsă d-a lungul corpului, cu palma deschisă în afară… Capul sus! Şeful de căprărie sau de secţie venea şi-ţi zicea întâi:

- Ţi-ai făcut efectele?
- Mi le-am făcut!
- De ce vorbeşti în front? În front nu se vorbeşte!
- Dar m-aţi întrebat!
- Să nu te întreb! Să nu răspunzi!

După această introducere, caporalul meu îmi lua bonetul, se uită la nasture şi-mi trânti bonetul în obraz cu observaţia: „Asta-i nasture făcut?” Apoi luă pantalonii şi începu să-mi bată tot praful din ei în nas: „Ăştia sunt pantalonii bătuţi?” Apoi, luând vesta la examinare, trăgea de nasturi aşa de tare de desprindea mai mulţi din loc, zicând: „Să-mi coşi nasturii aşa de tare ca să nu-i poci eu rupe nici cu două mâini!” Apoi veni examinarea cizmelor, cu invitarea: „Ridică labă dreaptă! Pe a stângă!” şi inspecţia se sfârşea în general cu „Să-ţi fie ruşine obrazului!”

După inspecţie, urmează semnalul „liber" şi, în fine, dulcele şi armoniosul semnal al „încetărei". „Culcaţi-vă repede!" se auzea dn toate părţile! La moment m-am şi văzut sub pătură. Încetarea-mi mai sună în urechi ca o doină dulce şi nu-mi venea să cred că de-acum sunt numai a meu, al meu propriu, şi simţeam plăcere nespusă să-i dau dracului pe toţi cari m-au necăjit în timpul zilei.

A doua zi de dimineaţă, la şase, răsună iarăşi nemiloasa deşteptare, care te aduce la cruda realitate. Nimic mai trist decât deşteptarea în Școala Militară. Cu deşteptarea începeau toate observaţiile şi pedepsele şi mizeriile. Acu' începu şi instrucţia din şcoala soldatului cu poziţia soldatului, mişcarea capului la dreapta şi la stânga, întoarcerea la dreapta, la stânga, la stânga-mprejur etc. etc. Cea mai bună ocazie de distracţie pentru instructori (elevi din clasa a IV-a) şi cea mai afurisită parte pentru recrut, care îndură nesfârşite mojicii de la instructorul său cu limba pornită spre spirite nesărate şi batjocuri necuviincioase. Când scăpai de prima instrucţie, parcă m-am renăscut din nou, aşa mă simţeam de fericit. Tot restul zilei s-a petrecut ca ziua precedentă şi astfel şi zilele următoare, până când începurăm a intra şi în clase de veneau şi profesorii şi ţineau curs regulat. Înainte de a începe cursurile, am fost adunaţi într-o zi în aula de gimnastică, unde ne ţinu comandantul şcoalei un discurs cam în felul acesta: „Înainte de a începe cursurile, am ţinut să vă văd şi să vă vorbesc. Voi sunteţi aici în Școala Militară, menită a da elemente bune armatei, sunteţi chemaţi să deveniţi ofiţeri odată. Pentru aceasta însă trebuie să învăţaţi şi să învăţaţi serios! Statul face o mulţime de sacrificii cu voi, pentru ca să ieşiţi oameni cumsecade – vedeţi dar de vă arătaţi demni de aceste sacrificii. Nu staţi degeaba, căci are să fie rău. O să rămâneţi repetenţi şi o să vă dăm afară – aici nu ne trebuiesc leneşi! Vă văd că sunteţi toţi frumoşi şi sper că cuvintele mele le veţi lua la inimă, astfel ca să mergeţi şi voi bine şi să-mi faceţi şi mie cinste. Eu sunt aici ca părintele vostru şi am grijă de voi! Sănătate, băieţi!

\- 'Trăiţi, fu şi răspunsul elevilor.

IV.

De aici înainte se începu apoi viaţa aceea de ceasornic. Serviciul maşinal, după program. Deşteptarea, lecţii, interogaţii, masa, repaus, desemnuri, instrucţie, masa, repaus, meditaţie. Uneori duminica, permisiuni în oraş şi în fiecare zi pedepse cu toptanul, începând de la facerea de râs sau de două parale, „santinela", pas alergător ca să-ţi iasă limba de un cot, patru zile de ordinar, aresturile, continuându-se cu închisorile nesfârşite şi terminându-se cu carcera de câte opt zile – până ce venea binecuvântata vacanţie, care punea capăt tuturor durerilor.

LECŢIILE

Toate cursurile afară de cele militare propriu-zise erau predate de profesori civili din oraş. Micile mizerii obişnuite prin şcoală între profesori şi elevi îşi aveau locul şi în Şcoala Militară, cu toată disciplina care ar fi trebuit să existe.

Realitatea nu se poate afirma cu mâna pe foc, dar părerea generală era că mulţi din elevi n-ar fi plecat de acasă cu o merinde prea bogată de bun simţ. Mulţi elevi aveau apoi fericitele daruri ale nesimţirii şi marea majoritate din ei era împăcată cu învăţarea lecţiilor pe dinafară şi cu recitarea lor pe nerăsuflate. Profesorii??? (De-aş fi acum elev, poate că m-aş supune regulamentului şi n-aş vorbi de ei, dar aşa spun tot ce am pe inimă.) Profesorul de limba franceză, un fel de quasimodo care vorbea şi pe nas, îşi închipuia că are metodă grozavă, toţi elevii copiau la teme şi n-au învăţat mai mult decât „Le père est bon.", „La soeur est petite." Cu aparenţa-i neînsemnată, nu ascundea în acelaşi timp şi vr'o valoare strălucită.

Un fel de inofensiv.

Profesorul de limba germană - un galiţian ursuz. Cu toate că nimenea nu învăţa nimic şi cu toate că el se strâmba cu severitate, treceau peste el promoţiile ca undele pârâiaşelor peste capetele de stânci.

Profesorul de matematici, un om tânăr care şi demonstra şi îşi dezlega problemele, la explicaţii, aducea acelaşi folos cu vorba-i grăită şi monotonă ca o râşniţă de cafea învârtită în gol.

Profesorul de geografie, un om al timpului care spunea multe minciuni elevilor, dar primea de asemenea să i se şi spună minciuni, fără să se supere.

Profesorul de caligrafie şi desemn, un biet suflet adăpostit la leafă binevenită.

Profesorul de geometrie – un adevărat scandal vivant! Ţinea minte din doască-n doască literele figurilor din geometria lui Legèndre. Explica recitând ceva memorat, cu o repeziciune vertiginoasă. Când se încurca (sau mai bine, când uita câte o vorbă din ce avea de spus), găsea întotdeauna un elev care conturba explicaţia şi schimba astfel vorba. La interogaţii punea note mari acelora care vorbeau repede, repede şi note mici acelora care vorbeau din convingere şi raţionau liniştit.

Se zice că d-aia a stat atâta vreme la şcoală fiindcă era rudă cu directorul găgăuţă!

Ce tip!?! Parcă-l văd! Gros şi scurt. Nas de papagal şi creier tot de papagal. Ochii mici şi şireţi. Şi un tupeu, tupeu de samsar; dar nu mă pot opri de a nu-l numi - merită nemurirea - era Căzănescu.

Ceilalţi erau de treabă![148]

Pentru note slabe era pedeapsa cu ordinar, de la unu la patru zile.

[148] De aici începe un alt fragment amplu omis de Simion Dima în ediţia lui, din nou fără marcarea acestuia.

ORDINARUL

Primul ordinar l-am luat pentru domnu' Căzănescu. La ordinar, în loc să mănânci cu ceilalţi la masă, te puneau deoparte, cu păcătoşii – la borş soldăţesc şi pâine neagră ordinară. Chinul este cu atât mai mare cu cât stă masa celorlalţi mai aproape de tine. Simţeam într-adevăr chinurile lui Tantal văzând la masa celor nepedepsiţi pâine albă, lapte şi şniţele cu puré de cartofi, pe când la ordinar numai brut şi borş. Şi mai cu seamă mă durea pedeapsa fiindcă era nemeritată. Dezgustul m-a cuprins însă mai târziu, când am văzut că era introdusă această pedeapsă ca sistemă de a stoarce bani pentru economiile şcoalei.

Zică cineva că nu-i aşa!

Când mă gândesc astăzi câte zile a trebuit să mănânc la ordinar dimpreună cu bieţii camarazi, nu pot să nu mă îndoiesc de nobleţea inimei fostului meu director, care a permis şi a încurajat să se ia bucata de la gura altora… pentru a asfalta o hala de peste o sută de metri pătraţi, pentru a împodobi această hala cu statuia lui Tudor Vladimirescu, pentru a monta o sală de arme şi pentru a aduce multe alte îmbunătăţiri şcoalei. Da, da! Este frumoasă Școala Militară din Craiova, dar pentru această frumuseţe a trebuit să înghită elevii multe noduri! Directorului de odinioară însă puţin îi păsa; îi mergeau afacerile personale bine. Asta era de-ajuns. Regele, mulţumit de zelul capabilului director, n-a întârziat de a-l recompensa şi… Astfel se fac oamenii mari!!!

IEŞIRILE ÎN ORAŞ

Ieşirile au loc duminica şi sărbătorile.

Numai cei cu note bune şi purtare bună puteau ieşi. Înaintea ieşirei pe poarta şcoalei, parcă văd cum ne inspectau la front, dacă

stau hainele bine, dacă suntem tunşi la ceafă, dacă avem nasturii şi cizmele lustruite, dacă avem mănuşile curate, dacă una, alta şi toate la un loc erau în cea mai bună stare. Parcă-l aud pe căpitanul strigând: „Vedeţi di nu faşiţi şcoala de râs în oraş, salutaţi reglementar gradili şi li întâlniţi, să nu vi duşiţi în locuri murdari, numa' la cofetăria Sarasi aveţi voi şî vă duşiţi" – şi parca aud pe unii elevi impacientaţi de acest hop lung scrâşnind din dinţi şi şoptind reflecţiile care au fost scăpate din vedere în codul manierelor elegante: astfel erau, de exemplu, „Parastasul! Grijania! Dumnezeii! Crucea! Ce te ţine, verişorule, atâta vreme de îngheţată?" etc. În fine, se isprăvea şi inspecţia şi ne dădeau drumul la poartă.

În oraş care era petrecerea? Orăşenii şi cei cunoscuţi prin oraş petreceau prin familii, desigur.

Ceilalţi erau invitaţi la corespondenţi amabili (de aceştia erau mai mulţi), ce stau aproape tot timpul la cofetăria Sarasi şi pe stradă.

La cofetăria Sarasi însă se reducea toată plăcerea ieşirei în oraş. Aici se purta o adevărată luptă cu prăjiturile. Puţini elevi cari să fi consumat mai puţin de 5-6 prăjituri şi vr'o două porţii de îngheţată. Eu am ajuns şi la modesta cifră de douăzeci şi patru (24) de prăjituri în câteva ore. Bineînţeles, aceştia mâncau pe prinsoare. Un fel de cursă a stomacurilor. Erau apoi unii elevi (din cei mai bătrâniori) cari numai ei ştiau pe unde petrec. Nimenea nu-i vedea pe stradă şi nici la cofetărie nu erau vizibili. Aceştia, însă la apelul de seară veneau de obicei după ce le-a trecut rândul de a răspunde prezent şi nu se deosebeau de ceilalţi decât poate prin parfumul lor propriu de – de – de - pelin sau „Odobeşti" sau „Drăgăşani" – dupa cum…!

La întoarcerea din oraş exista un obicei fericit (?). Elevii superiori, adică clasa a IV-a, (cei de serviciu) în interesul disciplinei, bineînţeles nu lăsau pe nimenea să intre pe poartă înainte de a-l inspecta prin buzunare şi chiar şi mai adânc, dacă nu are de introdus lucruri oprite.

Caramelele, bomboanele, ciocolata, tutunul etc. etc. erau corpurile delictului cari se păstrau până la aplicarea pedepsei, prin stomacurile şi saltarele elevilor superiori.

Totul se confisca la poartă. Cu toate acestea, existau tipuri de contrabandişi cari izbuteau să scape bombonerii şi tutunării, ascunzându-le prin carâmbii cizmelor, prin mânecile hainelor etc. Acestea erau ieşirile în oraş din Craiova. Păstrez amintirea a două memorabile din ele.

Una în care am întârziat cred 2 (două minute) de la apelul de seară, reţinut fiind la masă cu de-a sila de amabilul meu corespondent; pentru acesta am fost pedepsit cu 10 (zece) zile de închisoare. Şi altă ieşire în care m-am dus să mă fotografiez ca militar. „A te fotografia prima oară ca militar" mi se părea ceva prea memorabil, ceva sărbătoresc. Acel moment de neclintire cu mâna pe mânerul baionetei era ceva istoric, un moment înălţător. Cu câtă nerăbdare aşteptam eu acea fotografie! Cu câtă plăcere mă uitam la ea după ce a fost gata! Mă vedeam în toată splendoarea visului meu. Cu plăcere m-am gândit să trimit şi acasă una, ca să fie şi cei de acasă la curent cu schimbarea mea.

Scrisei o scrisoare lungă mamei mele, detaliindu-i toate impresiile noii mele vieţi şi băgai şi fotografia în plic. Ca să fiu sigur că o primeşte mama, o dădui elevului sergent de serviciu dimpreună cu banii necesari ca să o trimită recomandată. Dar care-mi fu mâhnirea când aflai, după o lună de zile chiar, că n-a ajuns scrisoarea! Purtarea acelui mizerabil nu o puteam mistui. Desigur că a băgat banii în buzunar şi a făcut haz de scrisoarea mea. Mai târziu avui ocaziunea să mă asigur că aşa s-a întâmplat. Cu toate acestea, nobilul superior astăzi trece într-un cerc de camarazi de băiat de zahăr, de purtare de cavaler etc.; el îmi întinde mâna cu multă amabilitate şi, dacă i-aş pomeni de faptul acela, desigur că ar zice că sunt nebun! În fine![149]

[149] Sfârşitul fragmentului neapărut în ediţia lui Simion Dima.

PEDEPSELE

Mijlocul de corecţiune era dat în Şcoala Militară în mâna fiecărui superior. Cine era mai mare decât tine avea dreptul să te pedepsească. Atât ofiţerii (exceptând directorul) cât şi toţi elevii din clasa a IV-a pedepseau de plăcere! De plăcere! Majoritatea lor se credea ajunsă la culmea înălţimii la care poate ajunge un om şi, îmbătaţi de puterea galoanelor, tăiau şi spânzurau în dreapta şi în stânga. Distracţia cea mai delicioasă a superiorului consta în a vedea, de exemplu, pe inferior stând trei ceasuri de santinelă în completă nemişcare, cu ochii în soare. Sau iarna, în gerul cel mai mare, să te ţie în mijlocul curţii de facţion cu arma în prezentare, fără mănuşi pe mână.

Aceasta am păţit-o şi eu.

Un domn sergent (grec incontestabil)[150] m-a ţinut în ianuarie un ceas cu arma în prezentare, pe un ger şi un viscol din cele mai turbate. Pe când el sta în coridorul închis la căldură, controlându-mă pe mine dacă mişc sau nu, şi se gudura de mulţumire, eu înţepeneam afară, stând nemişcat ca un stâlp; zăpada suflată de viscol mă pocnea cu furie în faţă şi îmi intra şi după ceafă, degetele mi s-au încleştat pe fierul rece al armei şi lacrămile necazului şi ale ciudei îmi îngheţau la ochi! Talpa cizmelor îmi era ruptă, atingeam cu ciorapul (nici acela întreg) pământul îngheţat şi curios că, cu toată suferinţa mea, simţeam o plăcere oarecare de a mă tortura astfel. Eram în stare mai degrabă să cad sleit decât să-i cer iertare Neronelui meu.

Dar pieptul nu-mi era destul de încăpător pentru ura grozavă care mi se îngrămadise pentru licheaua aceea… În fine, sosi şi timpul scăpărei.

După o oră de mizerie indescriptibilă, îmi făcu graţia de a-mi da drumul. D-abia îmi mai simţeam picioarele. Mâinile

[150] Sintagma „grec incontestabil" a fost scoasă din ediţia lui Simion Dima, fără a-i indica extirparea.

încleştate pe armă nu le puteam desprinde căci mă dureau şi trecu vreo oră şi mai bine până fusei în stare să mă apuc de vr'un lucru.

„Arestul" consistând în dormirea la mansardă pe timpul nopţii – fără saltea, pe pat de scânduri – era o pedeapsă ce curgea ca apa rece. Pentru vr'un zâmbet în front, pentru vr'un pas greşit deodată te trezeai cu trei până la cinci zile de arest. Eu, în timp de un an, ajunsei la frumoasa cifră de treizeci şi patru de zile de arest şi vreo treisprezece de închisoare. „Închisoarea", pe lângă că realiza corecţiunea moravurilor (?) de care nu prea sunt sigur, realiza şi economii însemnate – ca bani – pentru care aş putea jura. Un elev pedepsit cu închisoarea dormea tot pe scânduri ca cei de la arest, dar şi mâncarea i se scădea din cheltuieli, dându-i-se o pâine neagră, borş şi apă rece pe o zi. Eu am luat zece zile de închisoare fiindcă am întârziat două minute în oraş. Mulţi au stat aproape tot anul la închisoare, sub felurite motive de greşală, în realitate însă era o inimă neagră şi mică care le purta de grijă în ascuns.

„Carcera", cu mult mai grozavă ca închisoarea, consta în nişte dulapuri infecte de lemn, instalate în mansardele edificiului. Cuştele de la menajerii au un aer cu mult mai prietenos decât acele carcere moralizatare. Vara, căldură de disperat, iarna ger cumplit, vecinic întuneric şi vecinicile apă, pâine ordinară şi singurătate. A, nu! Singurătate nu pot zice, căci în fiecare celulă, afară de pedepsit, mai locuia şi un popor întreg de locuitori ai lemnului. Era mai natural ca sarea în bucate, ca cineva să sufere opt zile de carceră pentru crima de a fi fumat o ţigată sau pentru aceea de a nu fi ascultat vr'o poruncă stupidă a unui superior şi altele în felul acestora.

Şi de toate aceste mizerii, directorul habar n-avea cum se îndură. Nu i-aş pofti ca pedeapsă decât o noapte de iarnă în carcera de la Şcoala Militară din Craiova.

Vacanţia[151] Crăciunului, a Paştelui şi vacanţia mare aveau însă darul de a împăca multe necazuri. Ca civil n-am gustat niciodată cu atâta plăcere bunătăţile timpului liber, cum am putut beneficia ca militar de vacanţii.

Vacanţiile mici le petreceam la iubitul meu unchi, la Bucureşti, frecventând teatrele, muzeele şi expoziţiile existente, ca oricare alt „şcolar cuminte", cu deosebirea însă că vederea frumosului sub orice formă grava zelu-mi[152] urme nepieritoare şi adânci. Cel mai mic fleac mă impresiona. Cu toate că eram deja militar, nu eram, însă, din tagma acelora cari devin nesimţitori pentru tot ce nu este milităresc. Îmi plăcea şi milităria, dar aveam în acelaşi timp şi o adoraţie sfântă pentru pictură, pentru teatru, poezie tec.

V

Lecţiile mi le învăţam cu uşurintă. Nu-mi plăcea niciodată să mi le explice cineva. Nu citeam niciodată mai mult de două ori o lecţie şi eram cu desăvârşire mulţumit dacă o ştiu aşa de bine ca să pot obţine nota de trecere de la profesor. Îmi rămânea întotdeauna din meditaţii timp liber. Timp nepreţuit pentru mine, pe care-l întrebuinţam la pictură, la traduceri din nemţeşte şi la lectură (pe furiş) de literatură germană şi franceză. În acel an începui să mă ocup şi cu limba italiană şi stăteam chiar şi în corespondenţă italienească cu dulcele meu prieten, fie iertatul Iulian Luca, care studia teologia la Roma, în marea teologie „Propaganda fide" de la Vaticanul papal.

Astfel trecu acel an memorabil al clasei I din Şcoala Militară şi la sfârşit depusei şi examenul cel mare, cu un calm şi o siguranţă neobişnuită la mine. Rezultatul examenului m-a

---

[151] De aici începe un alt fragment nepublicat de Simion Dima, tot fără marcarea omisunii.

[152] Corect: zelului meu (forma de dativ).

mulţumit pe deplin. La festivitatea împărţirii galoanelor, ca recompensă primii şi eu galonul de „fruntaş" în sunetele muzicei militare şi în auzul concertului frumoaselor şi scumpelor instrumente muzicale de cari uitasem că le-a cumpărat şcoala tot din pedepsirea noastră cu mâncare ordinară.

Trecui, în fine, în clasa a II-a cu succes, spălat de epitetul „răcan nenorocit" şi îmbrăcat într-un fel de fum de superioritate şi un fel de bronzare militărească.

Al 17-lea an. (87-88)

După o vacanţie din cele mai plăcute, petrecută la Lugoj, unde mă mândream cu uniforma mea românească, m-am întors la Craiova unde începui iar viaţa şcolară. Obişnuit şi frecat cu ale milităriei, începui să prind curaj puţin câte puţin. Văzui că, dacă în timp de un an n-am păţit nicio nenorocire, nu ar fi de prevăzut nici de acum înainte vr'un rău.[153]

Cu şcoala mergeam bine, cursurile nu speriau, singură tratarea celor mari mă jignea şi mă dezgusta amarnic.

Pedepsele acelea nesuferite şi nedrepte mă puneau vecinic pe gânduri şi necontenit mă gândeam cum să fac ca să mă pun la adăpost de mizeriile pe care nu le meritam în nici un caz. Aveam pe gentilul meu corespondent din oraş, care s-a întâmplat să fie şi profesor la şcoală; el intervenea adesea pe la ofiţeri ca să mă lase în pace. Îi sunt foarte recunoscător. Cu toate acestea, de la 1 septembrie până la sfârşitul lunii octombrie, am avut o mulţime de zile de închisoare şi de arest; eram nenorocit, dar alţii erau cu mult mai nenorociţi decât mine, fiindcă aveau cu mult mai multe pedepse.

Indiferent! Într-o zi, mă decisei să o rup cu această şcoală. Şcoala Militară din Iaşi îmi era cunoscută din zvon mai de mult, ca

[153] Sfârşitul fragmentului omis de Simion Dima.

mai serioasă, mai bine organizată; elevii ce ieşeau de acolo treceau de capacităţi militare. Îi scrisei unchiului meu de la Bucureşti că îi voi fi recunoscător dacă va face tot posibilul pe la minister pentru a mă schimba, căci ştiam că asemenea schimbări sunt posibile dacă ai pe cineva care să pună o vorbă, o singură vorbă la locul competent. În scurt timp, primii de la unchiul meu o scrisoare în care-mi spune: „Dragă Victore, zilele acestea vei fi mutat la şcoala de Iaşi, fii pacient, toate sunt bine." Atâta-mi trebuia.

Bucuria mea n-avea margini; cu[154] toate acestea, tăceam şi nu-mi trecea prin cap să-i împărtăşesc cuiva bucuria mea. Cartea o ţineam în mod ostil închisă, până în momentul scăpărei, pentru ca să nu fiu întrebat de vr'unul din opresorii mei că de ce nu învăţ şi să pot astfel (asigurat contra vr'unei consecinţe) să-i spun verde în faţă vr'o observaţie – cu efectul dorit de mine. Am fost încântat că mi-a succes cu mai mulţi această manoperă. Mulţi din răutăcioşii mei camarazi, văzându-mă mai nepreocupat ca de obicei, în momentele cele mai critice pentru toţi (adică un examen semestrial la uşă) îmi spunea: „he, he! Se vede că-ţi merge bine cu domnul B… corespondent şi profesor la şcoală, ştim şi noi; aşa ne-am urca şi noi pe al 4-lea la clasificaţie ca dumneata, fără să citeşti." Adică domnii aceştia erau în idee că domnul B…, corespondentul meu, a făcut ca eu să fiu al 4-lea la clasificaţie pe luna octombrie şi tot el m-a ridicat până la gradul de fruntaş. Amar se înşelau. Numai eu ştiu cât îi era de silă domnului B… să-l roage pe unul şi pe altul pentru vr'o notă. Nici n-am încercat şi nici n-aş fi primit asemenea servicii. Pentru pedepse, însă cu plăcere; eram încântat când puteam scăpa de ele, prin orice mijloc, mai cu seamă că eu căinţa n-o pricep şi nu găseam dreaptă nicio pedeapsă care mi se da şi, într-adevăr, şi astăzi încă sunt convins că n-am făcut nicio faptă de pedepsit tot timpul cât am stat în Școala Militară.

[154] Începutul unei secvenţe netipărite în ediţia lui Simion Dima, din nou fără indicarea extirpării.

Destul că lucrurile aveau să se schimbe.[155] Într-o bună dimineaţă, mă chemă căpitanul cel cu vocea fluierată şi-mi spune: „Apoi ştii că te-a mutat ministerul la şcoala din Ieşi?” Făcui nişte sprâncene de mirare. Căpitanul credea că sunt căzut din nori. „Haidi, dă-ţi efectili la magazii şi să-ţi dăm foili di drum să ti duşi la Ieşi!” Nesuferitul! Îşi îndulcea glasul şi nu ştia că în mare parte şi pentru el nu mai vreau să stau la Craiova. Simulam mirarea tot timpul. „Îi, da’ cum?! Şi fel? Mata nu ştiei nimic de aiasta?”

- Nici habar n-am cum s-a petrecut, domnule căpitane. Dar îmi pare bine că plec!

Un alt ofiţer, văzându-mă în toiul plecării, îmi zise: „Dar ce-i, domnule Vlad? Unde?

- Mă mutară la Iaşi, domnule locotenent.
- Să poate?! Cum? Ai cerut dumneata?
- Nici habar n-am, domnule! Poate că în interesul serviciului. Ştiu eu?!
- Păcat! Dumneata erai bun elev.
- O fi, domnule locotenent!

În mijlocul camarazilor însă căzu ca trăznetul această ştire. Senzaţie nemaipomenită: „Ce fel? Cum, mă? Dar ştii că are haz?! Şi tu nu ştiai nimic? Nu-ţi pare rău? Apăi la Iaşi nu mai rămâi tu fruntaş, băiete! Acolo nu mai e domnul B… care să te proteagă!” etc. etc. erau observările scumpilor mei camarazi. Eu îmi pachetai însă cu cea mai împăcată conştiinţă micul bagaj şi nu trecu mult pân’ ce mă văzui în tren spre Iaşi.

La Bucureşti m-am oprit la unchiul meu cu această ocazie şi i-am mulţumit pentru serviciul însemnat pe care mi-l făcuse. Între[156] altele, îi spuneam unchiului meu că de aceea vreau să mă mut la Iassi pentru că acolo se învaţă mai bine matematicile

[155] Sfârşitul secvenţei omise de Simion Dima.

[156] Aici începe alt fragment nepublicat de Simion Dima, fără marcarea pasajului la care s-a renunţat.

şi, deoarece am de gând să devin ofiţer de geniu sau de artilerie, numai la Iassi mă pot specializa, pentru aceasta trebuie în mod negreşit să mă mut la Iassi. Unchiul meu desigur că va fi rămas complet indiferent la alegerea armei mele, dar în fond nici eu n-am fost condus de acest motiv. Mie dorul de schimbare spre bine sau dorul noutăţei nu-mi dădea pace. Mama şi cei de acasă, cu toate că mă depărtam acuma de ei, s-au văzut nevoiţi, ca de multe ori, să se împace cu ce făceam

După o călătorie plicticoasă şi friguroasă, sosii, în fine, şi în Iassul pe care nu-l cunoşteam defel şi în care nu cunoşteam pe nimenea. Aveam însă o scrisoare de recomandaţie din partea unei domnişoare, care cunoştea pe mama, către mama ei. Cu această scrisoare putui găsi pe bătrâna damă care a fost aşa de gentilă să-mi primească cufărul meu cu bagaje; de la dama gentilă plecai de-a dreptul la Școală Militară cu un pacheţel mai mic. Intrând în curtea şcoalei cu o birje, am rămas într-adevăr plăcut surprins la vederea frumosului edificiu. Elevii – noii mei camarazi – surprinşi tot aşa de mult văzându-mă sosind cum eram, cei vechi văzându-mă plecând dădură de asemenea de un eveniment ziua aceea. Toţi mă întrebau câte ceva. La toţi răspundeam câte ceva. Am recunoscut între ei o serie de concurenţi pentru Școala Militară, de odinioară când erau civili.

Superiorii îmi dădură numaidecât locul meu. Adică patul, dulapul şi pupitrul din clasă şi în curând începu iarăşi viaţa de ceasornic cunoscută.[157]

Traiul era însă altfel. Camarazii ieşeni, într-adevăr – mult mai bine crescuţi şi mai serioşi decât craiovenii. Directorul şi ofiţerii – cu mult mai rezonabili şi mai cu dragoste pentru adevăratul bun mers al şcoalei.

În curând începui eu a profita de toate aceste avantaje. Îmi mergea bine. Cursurile bine predate mi-au rămas încă şi astăzi

[157] Sfârşitul pasajului omis de Simion Dima.

spre ajutor de orientare în diferitele ramuri ale ştiinţei. Aici avui ca profesori pe strictul Răşcanu, pe Ralet, pe Anton Naum (pedantul poet), pe Pompiliu, pe bătrânul Roşu etc.

Niciodată n-am învăţat cu atâta dragoste ca în anul acesta. Gradul de fruntaş mi l-am menţinut şi mi-am căpătat în scurt timp consideraţia superiorilor.

Afară de cursurile predate în şcoală, totuşi mai găseam şi alte operaţiuni particulare cu care-mi împlineam timpul liber. Între acestea erau (sic!) pictura, în care făceam progrese vădite, apoi citeam şi romane franţuzeşti şi traduceam şi piese de teatru din limba germană, însuşindu-mi tot mai mult această limbă. Cu scumpul meu prieten Luca de la Roma stau de asemenea în corespondenţă italienească şi făceam astfel o adevărată şcoală a acestei limbi uşoare şi dulci. Camarazii mă numeau deja poliglot şi în dese ocazii, ca să-mi facă complimente ajungeam, la fraze ca acestea: „Mă, bine de tine că ştii atâtea limbi! Nu-i aşa?!” Eu le spuneam că aş fi mulţumit măcar şi numai româneşte să ştiu cum se cade! Dar ei, nu – că poliglot! „Tu ştii, ia să vedem pe degete, româneşte, franţuzeşte, nemţeşte, ungureşte, italieneşte, ce vrei mai mult?!” „Adică poliglot”, ziceam eu. Uşor mai eliberează camarazii diplome de poliglotism. „Ia nu-l mai face acu’ pe modestu’!” Şi aşa mai departe! Tăceam. Îi lăsam să vorbească.

Acasă erau toţi mulţumiţi de mulţumirea mea, tot timpul anului şi – în asemenea condiţii bune – trecui la sfârşitul anului cu succes şi clasa a II-a a Școalei Militare.

Vacanţa mare o petrecui la Lugoj,[158] unde, spre marea mea bucurie, îl întâlnii şi pe Luca, care însă era întors de la Roma, din cauza unei boale de piept care i se declarase.

Ceasuri întregi stăteam seara de vorbă, pe vr’o bancă de grăină şi, uitând de restul lumei, filosofam despre tot ce ne aduceam aminte. Simţeam o adevărată beţie ascultând

[158] Întreaga evocare a prietenului Luca lipseşte din ediţia lui Simion Dima, tot fără indicarea omisiunii.

înţelepciunile acestui fenomen de inteligenţă şi-mi găseam întotdeauna mulţumirea cea mai perfectă când mă nimicea cu limpedele adevăr, în contrazicerile mele neîntemeiate. În cei doi ani cari îi petrecuse la Roma, a avut timpul să se ridice între distinşi elevi la filosofie. A obţinut chiar o diplomă de absolvire, în care îl numeau Bacalaureatus primus in philosophie etc. etc. Studiul era pentru el viaţa, condiţiune de trai mai indispensabilă decât aerul atmosferei; nimic nu i se părea greu, nimic nu-l surprindea, era aşa de lămurit, aşa de înţelept, aşa de serios şi, cu toate acestea, dulce şi gingaş ca un copil. Dar nici n-avea încă optsprezece ani.

Mă adăpam din graiul şi ochii lui îngereşti şi inspiraţi, ca un gonit prin praf şi căldură, a un răcoritor izvor de pădure. Pentru mine acest prieten era adevăratul Isus Cristos!

Al 18-lea an. (1888-1889)

Al treilea an de Școală Militară. Soldat vechi acum, obişnuit cu toate chiţibuşele şi chiţibuşlâcurile Şcoalei Militare, nu mai găseam nimic nou şi fermecător în acest fel de viaţă. Gravitam deja cu gândul spre viaţa de ofiţer, cu toate că mai aveam încă patru ani de răbdare grea. Adeseori seara, în recreaţiile de iarnă, când mă plimbam cu cel mai simpatic camarad a meu, Nicolae N. Holban, ajungeam cu gândul cine ştie pe unde. Ca[159] copiii îmbătaţi de exhalaţiunea romantică a deosebitelor cărţi cari ne dădeau în mână, ajungeam la gânduri ca acestea: „Bine e să te şcii şi tu ofiţer – odată. Să nu mai înduri mizeriile ce le ai în şcoala militară, să-ţi ai şi tu casa ta, masa ta; seara, în loc să te plimbi aşa prin frig cum facem noi (eram obligaţi să stăm timpul recreaţiei în curte), să stai dus pe gânduri la gura sobei, cu picioarele în nişte papuci moi, să auzi samovarul fâsâind şi să nu-ţi pese de lume!!!” Da, dar până

[159] Aici începe un alt fragment scos de Simion Dima din ediţia lui. Absenţa acestuia nu e indicată grafic.

atunci mai avem de îndurat multe. „Eu, de n-aş supăra părinţii mei, m-aş lăsa de şcoala chiar mâine şi m-aş apuca de altă carieră”, zicea Holban. „M-aş face măcar şi acrobat de circ, dar nu mai departe, departe să fiu de aici.”

- De, cam tristă viaţă e şi aceea, îi răspundeam eu, dar şi eu m-am săturat de atâta tâmpenie nefolositoare, atâta ascultare, supunere şi frică de pedeapsă şi, de n-aş supăra-o pe mama, azi aş porni în lume, să încep orişice.

- De tine-i bine, zicea Holban, tu ai fi sigur că nu mori de foame, ai atâtea talente!

- Lumea o zice, dar nu ştim dacă crede ce spune!

- Las’ că te ştim noi, totdeauna eşti modest.

(Începeam să ascult deja cu un fel de măgulire, auzind, chiar din gura sincerului meu amic, aceste recunoaşteri.)

- De, ştiu eu?!? Mie mi se pare într-adevăr că ştiu prea multe deja şi nimic cumsecade.

Şi dacă aş căuta ceva ce-mi poate fi folositor din multele ce le-aş şti, iaca, rămân cu nimica, în realitate.[160] Şi începeam enumerarea facultăţilor şi a talentelor noastre.

Eu, din întregul pomelnic următor, n-am găsit încă un cârlig de care să mă pot apuca cu nădejde.

Ştiu: româneşte,
nemţeşte,
franţuzeşte,
italieneşte,
ungureşte,
să desemnez,
să înot,
să încalec,
să patinez,
să dansez.

[160] Sfârşitul pasajului omis de Simion Dima.

Mai cunosc: scrima,
şahul,
declamaţia,
puţină muzică vocală.

Am citit un număr de autori buni.

Nu mă sperii de vizite de etichetă.

Îmi place să studiez caracterele oamenilor. Voiajurile sunt visul meu.

Mă ocup: cu pictură originală,
desen cartografic,
geografie,
geometrie,
algebră,
cosmografie,
istorie,
traduceri din diferite limbi.

Îmi place: a brusca lumea *cu adevărul* (s. a.),
a recunoaşte contrastele,
a descoperi intrigile,
a asculta lucruri grele, predate inteligent,
a nu primi laude, a nu suferi lăudăroşi şi mincinoşi.
a face băi reci,
a face plimbări de forţă.
a nu mânca nici mai mult nici mai puţin ca necesarul.
a avea amici sinceri şi serioşi.

Şi a nu uita de scumpa noastră naţiune!

Ce conducea la fericire din toate acestea? Ca răspuns însă juca în fantezie un mare semn de întrebare: ?

La urma urmelor, degeneram în glume şi ne împăcam cu sortişoara noastră – fără a zice „mrrr!"

Lecţiile mergeau bine. Conduita bună. În oraş am mai făcut câteva cunoştinţe cu persoane foarte amabile la Iaşi. În ceea

ce priveşte pictura, făceam mare progres. Profesorul meu, D. Stahi, îmi dădea o direcţie foarte bună şi mă încuraja mult.

De Sf. Gheorghe - ziua colonelului Makarovitsch – am terminat o copie mărită în ulei după „Santinela" lui Grigorescu, care fu încadrată cu bani colectaţi din clasa noastră şi prezentată cadou directorului şcoalei.

Eu îmi atribuiam partea cea mai mare de merit din această faptă. Şi aşa era chiar. Clasa întreagă îmi era recunoscătoare şi tabloul nu era rău. Unde pui că şi poziţia mea faţă de director prin acest act devenea (cât de puţin, dar totuşi) mai *bună* (s. a.). Lucrurile toate erau să se petreacă bine anul acela, dacă nu se ivea chiar pe aproape de sfârşitul anului un scandal inevitabil.

Scandal, de altfel, care asigură în „cartea vieţei mele" loc unor rânduri de plăcută amintire. Aceasta era

Fuga la Tărâţa

Ministrul de război, Gogu Manu, de pe atunci, în zelul său de reforme, adusese cu venirea sa diferite modificări ce loveau în interesele elevilor care se aflau deja în şcoală. Între altele, cea mai grozavă era să fie introducerea regulamentului în virtutea căruia elevii care depuneau cu succes examenul clasei a IV-a din Iassy trebuiau să se supună la un al doilea examen de admitere la Bucureşti şi a concura acolo pentru posturi care li se cuveneau pe drept, dimpreună cu studenţii civili absolvenţi ai liceelor şi cu bacalaureaţi.

Iritaţiunea hrănită prin antipatia elevilor către ministrul de război creştea mereu. Nimenea nu mai vorbea decât despre aceste modificări, chestiunea arzătoare a zilei era numai aceasta şi iar aceasta.

Clasa a IV-a care avea să treacă, peste câteva zile numai, examenul şi să-şi ia de pe cap grija, pentru toată vacanţa, se

simţea mai rău atinsă şi mai mâhnită. Din aer nu inspirai decât nemulţumire şi nu trecu mult până ce se afirmă în cel mai vădit mod această iritaţie.

Într-o bună dimineaţă, după deşteptare, ne trezirăm că întreagă clasă a IV-a lipseşte din dormitoare.

„Unde este?” Ce-o fi asta? „Auzi, ai dracului!?”, exclamam cu toţii nedumeriţi… Ce era?

Clasa a patra şi-a făcut un plan şi l-a pus în execuţie. Fuga! Această nobilă faptă ni se părea nouă că este, într-adevăr, ceva eroic. Desigur că rezultatul va fi căderea proiectului domnului Manu. Scânteia aprinse repede iasca. Peste tot nu vedeai decât grupuri, grupuri, discutând şi deliberând. Se propaga revoluţie.

Comandantul şi ofiţerii şcoalei erau consternaţi de tupeul elevilor fugiţi şi nu le plăcea văzându-ne că ne întrunim în grupe şi noi, cei rămaşi. N-auzeai decât „ia mai răspândiţi-vă grupul acela, că e prea mare!... Ia desfiinţaţi clubul acesta! Ia să nu stea nimenea pe loc!”

Noi ne răsfiram, ce e drept, la fiecare îndemnare, dar ne întruneam cât ne puteam din nou, pentru a urzi din ce în ce mai bine conjuraţia cea teribilă. La urmă am izbutit chiar să ne întrunim într-un amfiteatru pentru a delibera în plină şedinţă asupra modului în care vom pune la cale fuga care era hotărâtă.

Ba cu arme, ba fără arme, cu sau fără baionete etc. etc. S-a hotărât apoi, cu o adevărată dibăcie, timpul cel mai potrivit pentru fugă.

Deoarece eram deja suspecţi prin atitudinea noastră, aveau de gând să pună la noapte santinele armate jur împrejurul şcoalei, pentru a opri orice trecere; aceasta o ştiam prea bine noi şi, ca să nu avem de-a face încercări zadarnice, am decis ca imediat după luarea mesei, când se va comanda „drepţi!”, în loc de a ne opri prin curte sau grădină în recreaţie, să o rupem la fugă prin poarta deschisă în faţa şcoalei. Moţiunea a fost acceptată. Discreţia era aşa

de mare, încât izbutiră chiar să pătrundem în dormitoarele închise, pentru a lua haine mai călduroasde, şi atenţiunea vr'unui ofiţer n-a fost deşteptată. Aşteptam numai momentul.

Eu mă gândeam foarte bine la ce se petrece. Înţelegeam limpede că fapta noastră va fi cel mai mare act de indisciplină posibil într-o Şcoală Militară, înţelegeam de asemenea ce mâhnire i se prepară directorului şi înţelegeam de asemenea şi ce act de necamaraderie ar fi să nu te asociezi tuturor camarazilor tăi, chiar şi în răzvrătire.

Eram liber să aleg. Nu stătui mult pe gânduri şi mă şi pregătii de fugă. Buzunarele mi le-am căptuşit cu coale de hârtie curată, care avea să-mi servească pentru cornete în serviciu de pahare de apă şi mi-au prins bine, zahăr şi pâine am băgat de asemenea în buzunare cât am putut, căci nu ştiam nici încotro ne ducem şi nici cât vom sta, nici nimic altceva, decât că merg cu camarazii mei şi că poate să mă apuce foamea. Feţele tuturora erau luminate de acelaşi gând. Din ochi se întrebau numai unii pe alţii: „Mergi şi tu?"… Şi primeau mai peste tot răspunsul de „merg!" Zic mai peste tot, fiindcă erau şi de acele uscături ale pădurii, care voiau să tragă un profit la activul lor din fuga celorlalţi; îl citeau aceştia din ochii noştri pe „laşule!", dar se reţineau cel puţin de a ne trăda.

Sosi în fine şi momentul. Comanda „drepţi", dată după terminarea mesei, răsună ca cel mai puternic „înainte!". Într-o durăială infernală scoborârăm cu toţii scările de la refector şi, ajunşi în curtea din faţa şcoalei, ne repezirăm într-un avânt de friguri şi exaltaţie spre poartă. Aproape de poartă se plimba tocmai comandantul şcoalei cu subdirectorul său.

La vederea noastră neaşteptată, au rămas amândoi ca împietriţi, dar şi noi la vederea lor însutirăm graba de a ne repezi afară şi bietul subdirector nu mai avu decât timpul să exclame: „Ia uite-i cum se duc!"…

Eram departe! Străbăturăm mai multe strade în o fugă dezordonată. Trecătorii stăteau uimiţi pe loc şi nu ştiau ce să creadă. Nimenea n-avea timpul să le deie desluşiri, toţi fugeam înainte! Înainte! Şi nici habar – încotro?!

Scoborârăm o stradă lungă ce duce din deal până în valea şinelor drumului de fier. Ajunşi la şine, ne cam pieriră puterile de a putea fugi mai departe, aici ne şi constituirăm, în fine, în front şi plecarăm o bucată bună de-a lungul şinelor. În timpul acesta, birji cu părinţi disperaţi soseau deja în goană la diferitele încrucişări ale şinelor cu drumurile de trăsuri din împrejurimile viilor Iaşului şi părinţii sau rudele se încercau să-şi convertească pupilol lor. Dar în zadar. Camaraderia trebuia să fie mai tare! Un singur bolnav, prăpădit, a fost luat şi întors de părinţii lui, cu consimţământul tuturor.

Reflectam în taină la copilăria săvârşită, care de altfel tot avea o aparenţă măreaţă din cauza izbândei de care avurăm parte. Găseam că are mult haz!

Dar mergeam, mergeam încet înainte – tot înainte!

Începurăm a ne gândi deja la măsurile care s-or fi pornit în contra noastră şi ne miram cum de nu suntem încă urmăriţi de autorităţi.

Începuse a se însera, eram obosiţi din cale-afară. Ce era de făcut? Ne găseam pe panta dealului mănăstirii Cetăţuia, ca la vr'o şase kilometri de Iassy, trebuia să ne odihnim puţin. Ne ascunserăm într-o văgăună, de unde nu puteam fi găsiţi. Aici mai răsuflarăm puţin. Cu această ocazie făcurăm şi apelul clasei noastre, pentru a vedea în fine cine e om şi cine nu. Constatarăm cu plăcere că vr'o optzeci din clasa noastră s-au purtat cavalereşte şi n-au rămas la şcoală decât vr'o patru-cinci fricoşi, cărora le votarăm pe loc, în unanimitate, titlul de „lichele" – apoi procedarăm la formarea unui plan pentru a şti cu ce începem.

S-au ţinut destule discursuri înfocate, care de care avea o idee mai măreaţă de emis. Unii erau de părere să mergem pe jos până la Bucureşti, să ne ducem la regele ca să ne plângem; dacă nu vom fi admişi, să forţăm intrarea chiar; alţii ziceau că să mergem la Vaslui, de unde vom lua trenul spre Bucureşţi, alţii mai originali ar fi vrut să se ducă pe la casele lor şi să nu se mai întoarcă la şcoală, unora le trăznise prin cap gândul de a dezerta în Bulgaria. Oameni mari, concepţiuni colosale, dar nimenea nu se gândea la biata foame, când s-o ivi. Unii erau de părere că, demonstraţia fiind făcută, gata, scopul este atins şi ar fi bine să ne întoarcem şi eu eram de această părere, dar ţi-ai găsit cine să te înţeleagă? Nu! „Vom merge înainte!”, strigau înflăcăraţii. Încotro? „Înainte!” Bine, merg cu voi, mă gândeam eu.

O pornirăm iarăşi la deal. Dealul din ce în ce mai pieziş. Iassul este înconjurat de poziţiuni splendide. Le vedeam eu şi din şcoală, dar nu mi-ar fi trăznit prin cap niciodată că le voi putea vedea aşa de aproape în timpuri aşa de grele. Rătăceam iarăşi de vr’o oră şi mai bine, când puserăm energic întrebarea că unde mergem. Se înnopta deja şi noi- pe drumuri. La schit să mergem! La schitul Tărâţa! strigă unul. Este cel mai bun loc unde putem să ne adăpostim în seara sta. Dar unde e schitul?! Unde?

Vedeţi voi pata aceea albă, colo, pe dealul acela, zise cel cu ideea schitului. Vedem! Ei bine, acolo este schitul. Un drum de vr’o trei ceasuri însă cel puţin. Dar să mergem, să mergem!

O pornirăm deci spre schitul Tărâţa. Lungi şi grele jumătăţi şi treisferturi de ore trecură până ajunserăm în fine în târzie noapte la Schitul Tărâţa. Aci ni s-au şi sleit puterile, toată ceata s-a aruncat la pământ ca să mai fure puţină odihnă, până când avea să se întoarcă solia de trei inşi, care intrase să ceară găzduire de la preasfinţiile lor.

Peste puţin ne văzurăm şi în curtea schitului. O curte vastă, înconjurată de nişte zidiri joase şi mica mănăstire, Tărâţa. Luna

intrase în nori şi noaptea se făcuse neagră cumplit, numai pată de lumină se vedea în acest întuneric, era stareţul schitului, cu o faţă speriată, care primea lumină de la un felinar pe care-l întindea înainte, în toaletă de noapte, de altfel, preasfinţia sa.

- Şi îţi fi hiind multişori, mă tem eu, zise popa.

- Cam mulţi, răspundeam noi din întuneric.

- Apoi undi am să vă culc io? Îţi fi hiind vr'o zeşi?

- Vr'o nouăzeci, părinte!

- No-uă-zeci?!? Sfântă preacurată!

S-a isprăvit! Credea popa că suntem turcii. Văzuse el pe la târg – când se-ntâmpla să trebuiască să meargă pe la mitropolie – destui soldaţi, dar noi nu semănam cu aceia. Ş-apoi noaptea – aşa netam-nesam – nu putea fi lucru curat. L-a apucat tremurăturile de frică pe bietul om şi numai ce vedem ca se retrage ca racul în chiliuţa a cărei uşă o închide, după ce ne zise ca aiurând:

- Apoi v-ăţi culca cum şi unde o vrea bunul Dumnezeu!

Asta ne fu primirea! Eram dar rămaşi în grija Domnului!? Stăteam în curte cu toţii şi câinii lătrau la noi. Frumos succes! Trebuia deci să găsim ajutorul în noi înşine!

Murmurul unui izvoraş din curte d-abia se făcu a fi auzit şi iată că grămezi de morţi de sete se năpusteau care mai de care să puie gura. În setea grozavă care ne cuprinse, cea mai mare parte ne pierdurăm pe loc raţionamentul. Lipsa omului făcea loc animalului care luptă pentru existenţă – toţi mă făceau să cred că de teamă că va seca izvorul se reped aşa. Ce de împinsătură, ce de ceartă! Ba ce? Chiar şi bătaie?!?

Într-adevăr, unul scos din firi plesni unui camarad o palmă de cea mai patentată provenienţă! Bravo!

O fi ridicol să te gândeşti prea meticulos la toate lucrurile, dar mie-mi păru bine că am din ce-mi face pahare şi, îndată ce putui, îmi confecţionai o cupă de hârtie pe care o umplui liniştit cu apă limpede de izvor. Ce apă excelentă! Golii vr'o două

pahare în sănătatea cui a făcut izvorul şi pe urmă mă interesai să văd ce începem.

Ce era să începem? Dacă nimenea nu ne ascultă, oameni suntem şi noi şi nici de mămăligă nu suntem! „A la guerre comme à la guerre!”[161] Investigaţie şi exploraţie militară! Forţa! Forţa! Da, forţa!

Şi începură să sară lacătele, balamalele, să sară broaştele, să se deschidă uşile; toată mănastirea fu scotocită afară de chilia părintelui care – la atâta zgomot – cine ştie ce mai făcea de frică. În scurt timp totul fu ocupat fără cea ma mică rezistenţă – mai cu seamă că începuse şi o ploaie care iuţea mişcările.

Ce noapte! Ce noapte!

Şurele şi magaziile cele mai murdare, chiliuţele cele mai infecte, până şi odaia a doi ţărani care erau slugile popii şi care dormeau duşi ca pe altă lume fură ocupate şi îndesate de elevi. Chiar şi într-o bucătărie ascunsă pătrunseră nişte elevi şi se culcară acolo, neobservând decât târziu, într-un colţ, o stafie nemişcată şi veritabilă. Era – după cum constatară pe urmă cei mai curajoşi – o babă scofâlcită, surdă şi speriată, care rămase înlemnită la vederea unor musafiri veniţi pe vremea asta şi cu aşa gând rău.

Cu toate acestea, mai rămăseseră o mulţime de elevi cari n-aveau alt loc de adăpost decât un lung ceardac (coridor) care era însă plin cu cartofi, pe care vrând-nevrând trebuia să-i calce în picioare.

Cu chiu cu vai, parcă începură, în fine, a se linişti eroii noştri. Întinşi care pe unde – nu tocmai pe moale – se luptau şi cu somnul unii şi ar fi dorit să cadă învinşi, dar degeaba, nu prea adormeau. Eu, culcat în ceardac pe cartofi, zăceam numai pe o parte şi tot timpul nu căutam decât să scot de sub mine cartofii cei mai supărători la coaste şi nu mai isprăveam; nici eu, nici cartofii. Dar unii – nedreptate

[161] La război ca la război! (în limba franceză în text)

cerească! – începură deja să sforăie, chiar pe cartofi! Asta n-o înţelegeam deloc! Şi ce frig se făcuse! Tremuram ca varga, eram şi obosit ca niciodată şi, în asemenea condiţie „plecat din şcoală”, ieşit din şcoală; dacă nu zice nimenea „rău ai făcut”, dar nici „vino îndărăt”! Cum rămânem? Cine plăteşţe? Cine e păcălit? Cum anunţ eu acas' această îmbucurătoare ştire? Dar, în fine, fie ce-o fi! Vom vedea noi! Dar mâine cine ne dă de mâncare? În sălbăticia asta n-avem cafea cu lapte ca la şcoală – poate doar cu cartofii aştia să ne potolim foamea – da' cartofii – aoleu! Apropo de cartofi! Rău mă suportă – mă chinuie chiar! Acestea şi alte reflexiuni în felul acestora mă munceau mereu până ce, ameţit şi buimăcit la culme, aţipii, în fine, oarecum.

Dar, deodată: „Chiu! Vai!” Zgomot, strigăte, mişcare! Ce este? Ce s-a întâmplat?

În zăpăceala în care mă găseam nu putui să-mi dau cont repede de ce se întâmpla, dar în curând înţelesei totul. Un escadron de călăraşi şi unul de jandarmi călări ne dete de urmă, intră în curtea schitului şi ne şarja acuma în plină noapte. Noi, speriaţi, dar voinicoşi, luarăm defensiva. „Jandarmii, băieţi! Acu-i acu, nu ne predăm, pe ei, băieţi! Huideo! Huo!”, strigau cu toţii şi cartofii din coridor zburau ca gloanţele în capul jandarmilor şi al ofiţerilor care îi conduceau.

Eram tari. Poziţia noastră sus în coridor era excelentă, aruncam de-acolo în inamicii noştri cu toată pofta şi ei, bieţi nenorociţi, n-aveau ce ne face, căci nu puteau intra călare pe scări şi nici să tragă focuri în elevi de Şcoală Militară *nu se putea* (s. a.). Astfel că răbdară ei cât răbdară, dar de la o vreme încoace începură să bată în retragere, strigând că „vai, ne omoară cu pietre, ăştia sunt nebuni, nu glumă!” şi se retraseră vitejii călăreţi, iar noi, triumfători, ne bucuram. Urmară apoi parlamentările între ofiţeri şi noi, că cu una cu alta, cu vorbă bună de voie bună, să ne întoarcem la şcoală.

Veni şi dimineaţa. Veni şi foamea. Se deschise şi pivniţa mănăstirii (nu de bunăvoie, bineînţeles) şi curse şi niţel vinişor neprihăit, se găsiră şi nişte prescuri, se deşertară vr'o douăzeci de oale de smântână, se prăjiră şi parte din cartofii de război, se consumă şi un ceaun de mămăligă glonţuroasă – datorită bunăvoinţei cu care ne servea baba surdă de la bucătărie – încât bine, rău, tot nu pieream complet de foame. Când soarele apăru de-a binelea, apăru şi stareţul în prag, încurajat la acest pas prin faptul că n-auzea pocnituri şi vâjâieli de gloanţe, ci numai chef şi râsete. Ne studia bătrânul pe tăcutele şi dădea mereu din cap.

- Bună dimineaţa, părinte! Cum ai dormit?

Popa tace.

- Dar supărat mai eşti pe noi!

Tace popa.

- Noi am petrecut bine, părinte, e frumos la mănăstire! Şi-aveţi prescuri bune!

- O fi!, zise stareţul, cam şiret în felul lui.

- Ba că zău, ia gustă şi dumneata – zise unul, întinzându-i o bucăţică de prescură uscată.

Popa îngălbeni, gândindu-se că au pătruns turcii ăştia cumva în intimităţile schitului.

- Şi vin bun aveţi! Parol!

- O fi, zise popa, îngrijat, făcând nişte ochi cât piesele de cinci franci.

- Şi ce smântână, sfinţia ta! Să vă fie de pomenire! Păcat că n-aveaţi mai multe oale!

- Dumnezeule Doamne! strigă popa cu o convingere disperată. Mi-aţi umblat prin beşi (pivniţă)[162]! Vai de lume! Ce ne facem noi de-acu'? Păcătoasă lume mai sunteţi!

Pivniţa cu intrarea căscată îi goni apoi părintelui şi ultima speranţă. Actul era săvârşit. Disperarea lui nu mai avea margini, se juca nervos cu mâna în barbă, fluierând a pagubă.

[162] Beşi = beci, pivniţă (indicaţia din paranteză, în text, este dată de autor).

- Las' că-ţi plătim noi, părinte, cât face! Că doar nu suntem oameni de pe drumuri! Ce dracu'? Băieţi de Şcoală Militară! Nu te supăra.

- Băieţi de şcoală? Aşa sunt băieţii de şcoală? Aşa aţi învăţat dumneavoastră? Vai, vai, vai! Omorâţi-mă încaltea şi pe mine, că pe mâna voastră sunt eu!

- Las', las' că facem noi…

- Dar nu-mi trebuiesc mie parale, m-oi plânge şi eu la mitropolitul, dacă mi-ţi lăsa viaţa şi asta are să ne fie socoteala.

Dintr-una într-alta se făcu ziuă de-a binelea, pe popa îl împăcarăm cu o mână de franci şi, în fine, ne organizarăm în front pentru a ne întoarce sub conducerea unui ofiţer la şcoală, unde ne aştepta directorul – peste măsură de mâhnit. Schitul cu popa care se închina mereu de ce-a păţit se pierdu din vedere, drumul la vale era uşor de coborât, peste câteva ore ajunserăm în oraş, unde eram subiectul de zgâială al tuturor trecătorilor. Şi, în fine, intrarăm şi în şcoală pe aceleaşi porţi prin care fugiserăm ieri...

Edificiul ni se părea că se uită rece la noi, cu ferestrele cele multe semănând a atâţia ochi dispreţuitori. Puţinii camarazi (?) care n-au fost conduşi de aceleaşi sentimente ca noi şi au rămas aici ne priveau cu un surâs răutăcios pe buze. Furăm băgaţi în sala de dans cu toţii, aici avea să vie directorul, colonelul Macarovici, şi să vorbească cu noi, cei nemernici, între patru – nu între o sută şi atâţia de ochi. Veni şi vorbi! Noi stăteam smirnă şi nici nu respiram măcar. Transformaţie!

- Frumos! Foarte frumos!, grăi colonelul. Aceasta este răsplata ostenelilor mele pentru voi! Şi îi veni să scuipe, dar se răzgândi şi, întorcându-se pe călcâi, ieşi galben ca ceara din sală.

Of!, mă gândeam eu – unde te gândeşti şi ce spui? Ţi-e

teamă că păţeşti ceva pentru că n-ai ştiut să ne ţii, asta te roade, nu recompensa noastră. Mai bine preveneai aşa o întâmplare, vârându-te la timp în sufletul lui Manu, ca să nu facă astfel de prostii. Eşti plăcintă destul de mare, ai atâta influenţă.[163]

Astfel judecam eu. Cam obraznic gând pentru un elev de Şcoală Militară, dar gândul e mai tare ca voinţa, mă gândeam fără să vreau. Noroc că gândurile sunt incolore, insonore şi inodore, căci altfel desigur că punea mâna pe mine directorul, ca pe unul bun de dat afară din şcoală. Victime trebuiau. Anchete, conferinţe şi cercetări cu comisari şi generali neînduraţi urmau cu zel ca să cerceteze cine a fost cauza. Cine??? „Manu-i de vină", eram convinşi cu toţii, dar cei mari nu! Ei voiau capii revoltei, conducătorii. Ei bine, nu i-au avut.

S-a întors şi clasa a IV-a pe urmă, având aceeaşi primire ca noi, cu toate că eroismul lor a fost mai desăvârşit, deoarece izbutiră să meargă mai departe şi să stea de capul lor mai multe zile.

Ştirea despre faptul nostru a scandalizat multă lume. Mult a trebuit să urle înseşi jurnalele noastre şi deputaţii noştri pentru ca să scăpăm aşa de ieftin cum am scăpat de urgia lui Manu, ministrul de rezbel. Duminicile[164] le-am pus în cui până la sfârşitul examenului, nimenea nu mai avea voie în oraş. Au rămas peste *patruzeci* de inşi *repetenţi* (s.a.) din clasa mea şi rămâneam şi eu şi cine ştie ce eram în stare să încep în acest caz, dacă n-aveam adunată o bună provizie de note grase, din cursul anului. Din ordine mai înalte, examenul anului acesta a fost o curată măsură de extirpare! Tare înger am avut! M-a scăpat! Ca pedeapsă *grea* (s.a.) am mai fost opriţi vr'o zece zile şi din vacanţia mare, cei cu pricina, dar, în loc de bocete şi plânsete,

[163] Din corespondenţa lui Victor Vlad se vede că a avut alte sentimente faţă de directorul Macarovici.

[164] Începutul unui fragment amplu nepublicat în ediţia lui Simion Dima. Absenţa lui nu e marcată.

o duceam în veselia şi bucuria cea mai mare, tot timpul. Am redactat în acest timp şi un jurnal umoristic, pe care îl ilustram eu şi care avea mare căutare la eroii de la Tărâţa; îl intitulasem „Consemnul" şi îl litografiam pe ascuns la litografia şcoalei.

Dar sosi, în fine, şi ziua de scăpare, şi plecarăm, ca de obicei, acasă în vacanţia sfârşitului anului şcolar. Ce bucurie şi ce mulţumire, după atâtea sâcâielie şi după un examen afurisit trecut aşa de norocos. Sorbeam plăcerile vacanţiei cu lingura plină; şi astfel încheiai şi anul al 18-lea al vieţei mele.

Al 19-lea an. (89-90)

Apropriindu-se ziua de 1 septembrie, preparativele de plecare la şcoală le făcui repede. Un cufăr cu mărunţişurile mele „particulare" (cum se numeşte orice obiect care nu aparţine statului) îndată fu gata şi îmi făcui şi obişnuita călătorie de la Lugoj la Bucureşti, unde mă opresc totdeauna în trecere la unchiul meu Costi – ş-apoi de la Bucureşti la Iassi – în vagon de clasa a II-a, pentru a isprăvi, în fine, şi clasa a IV-a – nu de vagon, ci de Şcoală Militară. Da, Şcoală Militară, nu lucru de glumă, şi chiar clasa a IV-a, clasa aceea atât de mult dorită, clasa aceea unde se învaţă lucruri aşa de grele şi unde cineva devine aşa de „superior"!

Superior am devenit! Superior care are atâţia inferiori în urma lui şi care are atâtea libertăţi ca consecinţă a înălţimii lui. Puteam, de ex., să nu-mi curăţ hainele în fiecare zi, că destul le-am curăţat trei ani de zile; puteam să nu-mi fac cizmele şi nasturii tocmai aşa de „turbat", căci nimenea nu mă mai pâra ofiţerului, puteam să-i mai trag un scurt somnuleţ, căci nu mai era cine să mă deştepte dimineaţa – nu mai aveam căprar în spinare, eram „căprar" eu însumi; da, eram „dom' căprar", dar supăratul colonel Makarovitsch nu-i lăsa pe „cei de la Tărâţa", pe fugarii aceia cari

l-au făcut de ruşine, nu-i lăsa să poarte galoane!

Mare paguba! Destul că aveam drepturi! Ce-mi trebuiau mie petecele cele galbene?!?

Elevii din căprăria mea „dormeau”, cum se zice prin şcoală, adică nu erau chinuiţi şi supăraţi cu pedepse pentru câte un nasture rupt, vr'o cizmă nelustruită sau vr'un pat nestrâns cum o păţisem de atâtea ori eu, ca inferior.

Şi nu pot decât să mă felicit, pentru că nu mi-am încărcat conştiinţa în zadar, cu nemulţumirile altora.

Dar cu mine nu era tot aşa, fiind superior, drace-mi-te, şi datoriile faţă de reglement erau mai mari. Mi se pretindeau multe fleacuri pe cari nu-mi plăcea să le execut şi cădea, prin urmare, şi urgia pedepselor pe capul meu. „Vlad Victor, trei zile de închisoare – ofiţerul de serviciu – pentru neglijenţă ca şef de căprărie” sau „Vlad Victor, două zile arest, pentru că a venit târziu la front” şi alte multe pedepse în felul acestora se auzeau citindu-se la front, pe seama mea, din când în când.

- Rău lucru!, mă gândeam eu. Triste seri sunt acela petrecute pe scândură tare şi în frig la închisoare; ş-apoi peste zi borşul acru şi pâinea tare servite în chipul cel mai murdar.

Camarazii râdeau şi mă întrebau că ce am păţit. Era un adevărat fenomen când Vlad Victor lua câte o pedeapsă. „Anu' trecut parcă erai o fată mare, nu te prea vedeam nici la închisoare, nici la ordinar – ziceau camarazii – şi acu' îi dai mereu.” „He! Ce să-i faci? Aşa e lumea!”, ziceam eu, oftând din greu şi arătându-mă mai puţin mâhnit decât ce eram în realitate.

- Cine te-a pedepsit?

- „Porcul”!

- Cine te-a băgat la arest?

- „August cel prost”!

- Cine te-a pus la ordinar?

- „Cojoc”! (Un căpitan de cea mai ordinară confecţiune care

l-am avut.)

Acestea erau distinsele porecle cari le aveau ofiţerii noştri şi încă prea erau gentile faţă de adevărata valoare a persoanelor cari le purtau. Mai erau apoi şi alte numiri caracteristice pentru unii, ca „Bălălău”, „Calvin”, „Viaţă plictisită”, „Fifiţa” şi e curios lucru că elevii niciodată nu-i numeau altfel pe ofiţeri vobind între ei decât aşa. Chiar şi directorului îi ziceau în timpul din urmă „Gogu mişşşelu’!!!”, fiindcă aşa-i apostrofa pe elevi, când le făcea morală. Mai cu seamă acelora care au fugit anul trecut la Tărâţa nu le zicea altfel decât „iişti on mişşşăl!!!” şi îi avea pe toţi însemnaţi cu creion roşu pe o listă, pentru a-i avea mai de aproape!...

Of! Of! Şi iar of! Adeseori mă trezeam oftând aşa şi aveam de ce. Începuseră lucrurile să-mi meargă rău de tot. Pedepsele mă găseau des, ofiţerii se purtau urât şi, pe lângă că era bătrânul şi aproape nebunul profesor Covîlcescu, care mă dispera cu geografia lui, trântindu-mi la note rele, mai era şi indigestul căpitan „Cojoc”, care nu mă putea vedea în ochi şi care nu-mi dădea decât notele minime la reglement. Pentru că nu spuneam un „şi” sau pentru că ziceam în loc de „pentru că” – „fiindcă” sau în loc de „îndată” – „numaidecât”, luam notele 0, 1, cel mult 4, la reglementele de infanterie.

- Buchia, domnul! Buchia! Mă înţelegi?!? Aşa se învaţă reglementele. Reglementele e lucru sfânt, dom’le! – zicea „Cojoc” şi mă trimitea la loc, răstindu-se la mine, ca un curcan supărăt. Nu mai puteam! Crăpam! Începusem să cad pe gânduri şi, închipuindu-mi că e imposibil de trecut clasa a IV-a, mă apucase chiar disperarea. Nu ştiam ce să încep. Eram şi cam răcit şi rău hrănit la urmă, încât pe la începutul iernei mă apucase cea mai cumplită nostalgie. Doream cu sete să mă duc acasă la mama, la surorile şi rudele mele cele bune, unde puteam să mă repauzez şi să duc un trai mai linişttit. Doream să plec, să ies

din şcoală, căci mă apăsa grozav. Intrai în infirmerie, bolnav de inimă. Doctorii mă vedeau, îmi dădeau medicamente, lapte, mă scriau în registre cu „hipertrofia cordului”, isprăveau vizita şi plecau. Aşa azi, aşa mâine şi poimâine şi răspoimâine, până ce trecură câteva săptămâni şi boala mea era aceeaşi. Mi se urâse întru atâta cu şcoala încât nici grijă nu-i mai aveam. Stăteam în infirmerie la căldură, lucram câte ceva în culori şi citeam la nuvele şi scrieri bune franţuzeşti. Când înţepeneam în pat, luam halatul pe mine, papucii în picioare şi scufia cea de noapte pe cap şi începeam să mă plimb prin odaie cu paşii mari până ce oboseam, apoi mă aşezam la fereastră şi priveam la cei din curte, cari îmi făceau o impresie caraghioasă văzându-i zgribuliţi de frig, cu urechile roşii, suflând în palme şi încălzindu-se, când la infirmerie era aşa de cald şi aşa de bine, mă întrebam câteodată, în momente de zăpăceală, că nu cumva sunt nebuni bieţii băieţi sau sunt nebun eu? Eu trebuiam să fiu nepapărat în costumul acesta, cu halat şi scufie, parcă eram în vr’un spital de alienaţi! Şi la aceste gânduri îmi îngheţa mintea, mă speria costumul meu! Îl[165] dezbrăcam halatul şi mă vâram în pat cu gândul că trebuie să se isprăvească statul meu în infirmerie, mi se urâse de aşa viaţă. Trebuia să plec acas’! Trebuia!

Într-o zi îl rugai pe doctorul Bastaki, care sta pe atunci la Iassy şi care era cunoscut cu unchiul meu, doctorul Rădulescu, să treacă pe la şcoală şi să vie să mă vadă. A venit doctorul. M-a văzut şi eu i-am spus că aş dori să mă duc în concediu. Dar colonelul Makarovitsch şi domnul căpitan Cojoc ziceau că nu se poate, că mă prefac, că-i una, că-i alta, şi nu erau de o părere cu doctorul. Colonelul Makarovitsch începuse să nu mă poată suferi. Pe lângă că eram notat în carnetul lui cu roşu – ca unul care fugise la Tărâţa – mai era supărat şi din cauza unei hârtii care-i veni de la ministerul de rezbel şi în care hârtie era întrebat

---

[165] Aşa apare în manuscris, în loc de „îmi”.

dacă se poate ca să fiu mutat la şcoala din Craiova, în interese familiale (?). Furia colonelului!!! Să mă mut eu la Craiova? Eu, care de acolo venisem la Iassy? Era ceva care-l necăjea cumplit. Cum putui eu să cer aşa ceva? Pe ce căi am ajuns eu la minister?

- Pe ce căi ai ajuns la minister, domnule? De ce ai cerut să te mute la Craiova, domnule? Ce fel de lucru-i ăsta, domnule?, zicea colonelul.

- Dar ştiu eu, domnule colonel? Eu n-am cerut nimic! Poate că unchiul meu, doctorul Rădulescu, o fi făcut cererea, căci i-am scris, într-adevăr, că mai mult mi-ar plăcea la Craiova, domnule colonel!

Ba, îi scrisesem verde cum mă simt la Iassy lui Costi şi îi spusesem că cea mai arzătoare dorinţă mi-ar fi să mă văd la Craiova iarăşi.

- Aşa? Şi de ce la Craiova? Aş dori să ştiu, reluă colonelul. Aici nu-i bine?

- Ba e bine, s'trăiţi, d'm'le colonel! Dar sunt cam bolnav şi departe şi persecută la reglemente domnu' căpitan..

- Aistea-s fleacuri! Şini ţ-o mai băgat în cap lucruri de-aiestea? Iişti băiat mari, nu vezi? Cum o să-ți persecuți căpitanul? Şi ari cu dumneata? Vezi-ţi di treabă numai şî învaţî, puni-ţi să munşeşti, să munşeşti şî iar să munşeşti! Şi ari să-ţi meargă bini; cât pentru boală, nu cred să ai nimică, n-am să-ţi dau drumul în conşed'.

- Prea bine, d'm'le colonel!

- Aşa! Poţi să pleci!

- S'trăiţi, d'm'le colonel!, terminai eu şi, făcând stânga-mprejur, ieşii de la interviu.

În câteva momente fui dezbrăcat şi culcat în patul meu de la infirmerie. Complicată situaţie! Toate planurile nimicite. Ce facem? Cedez? Cedez sau persist? Astfel mă gândeam eu

înfierbântat şi aprins de atâta necaz care se lega de mine. Lupta trebuia continuată, trebuia să am dreptate! Mamei nu-i mai scrisesem nimic de la ultima scrisoare în care-i făceam cunoscut că sunt bolnav şi că sper să vin la Lugoj – eram foarte deconcentrat şi amărât – şi astfel mă găsi noaptea când căzui într-un somn greu de tot. ……………………………………………………[166]

Se făcea în vis că aşteptam cu mare dor un rezultat favorabil pentru ducerea mea în concediu şi numai şi numai de piedici mă opream; ba între altele se făcea şi că primii o telegramă tipărită cu un cuprins neobişnuit de mare, de la mama, care-mi spunea că e rău şi netrebuincios să îmi cer concediu şi că nu trebuie să vin acas' şi că nu care cumva să vin acas' şi să nici nu mă mai gândesc la concediu, căci e imposibil şi imposibil şi imposibil!... Mă deşteptai posedat de cuvântul „imposibil”! Ce-i? A! Concediu imposibil?!? Bucurie! Am reuşit, eram mai convins ca de aceea că mă cheamă Victor că zilele acestea voi pleca în concediu… De unde atâta siguranţă? Din vis! Da, visele mi-au fost prezicătoarele cele mai fidele întotdeauna şi anume astfel că dacă visam în ajunul vr'unui fapt oarecare că planul şi dorinţa mea nu se execută, eram întotdeauna sigur a doua zi că am reuşit. Astfel s-a întâmplat şi de astă dată. La vizita doctorului, am spus medicului şcoalei că aş dori foarte mult să mi se întrunească un consult de medici, care să se pronunţe asupra boalei mele şi să vază dacă e necesar să plec în concediu. Consultul îl avui. Trei doctori m-au examinat: doctorul Otremba, doctorul Bastaki şi doctorul Negel, cari câteşi trei au constatat că sufăr de hipertrofia cordului şi că va fi bine să mă duc în concediu, pentru treizeci de zile. Concediul l-am obţinut cu toată opunerea colonelului Makarovitsch; am fost acasă la mama şi rudele mele, unde petrecui ca în rai o lună de zile şi de unde mă întorsei destul de bine restabilit la Iassy.

[166] Punctele de suspensie îi aparţin autorului.

Acum cu forţe noi, eram decis să încep iar lupta cu studiile şi să văd nu cumva voi putea urni căruţa din noroi. Învăţam destul de cu stăruinţă. Ba ce? Îi veni colonelului gustul într-o zi să dea galoanele şi căprarilor şi sergenţilor cari fuseseră la Tărâţa anul trecut – astfel că mă trezii şi cu cârpe galbene pe mâneci. Eram frumos! Căprar în toată regula. Parcă i-a venit inima la loc corespondentei mele, doamna Stănceanu; când mă văzu căprar într-o duminică pe uşă – galonat – ştii, nu glumă, ca un adevărat băiat de treabă, drept ce mă ţinuse întotdeauna dânsa. Şi cu notele mergeam ceva mai bine, afară de Geografia la care mai luasem câteva zerouri şi de muzică pe care o iubeam foarte mult, dar de a cărei profesor urâcios nu vream să ţin nici atâta seamă, ca de scâlciatul călcâi a cizmei mele din piciorul stâng. Cu toate acestea, o scăldam eu oarecum şi o duceam de azi pe mâine, citind toate lecţiile, mai mult ca să-mi rămâie ceva în cap pentru consolaţia mea proprie, decât ca să iau note bune la profesori şi astfel trecea timpul.

De sănătate nu mă puteam plânge, nu mai aveam grijă nici eu nici biata mamă în această privinţă, dar în curând iar se ivi un alt bucluc şi o altă nemulţumire, şi mai capitală!

Vacanţele de Crăciun şi de Paşti le petreceam la unchiul de la Bucureşti, cu teatrul şi cu sindrofiile pe la diferitele rude ale mătuşei Zoe. Mergeam uneori la doamna Maria V. Boerescu, la familia colonelului Păucescu, pe la domnul Costică Boerescu, pe la domnul Sander Brăiloi, cumnatul unchiului meu, şi petreceam destul de bine. Adesea se făceau mici reprezentaţii şi producţiuni de familie, pentru a face plăcere musafirilor; între actori diletanţi mă aflam şi eu câteodată, producându-mă în „tablouri vivante” şi în monologuri traduse sau compuse chiar de mine, şi eram aplaudat (bineînţeles). Îmi plăcea societatea distinsă care frecventa aceste case – şi aici mi-am şi făcut chiar primele cunoştinţe din Bucureşti. Ce apreciam şi constatam cu

cea mai mare plăcere la aceste câteva familii era faptul că limba românească domina mai tot timpul, iar nu mult dezmierdata limbă franceză, în care măcăiesc cei mai mulţi „boboci” ai aşa-zisei aristocraţii române.

Şi repede treceau aceste câteva zile. Deodată venea timpul de pregătit geamantanul, birjă, gară, bilet şi plecarea la şcoală. Astfel mă găseam şi iarna aceasta întors de la Bucureşti la isprăvitul vacanţiei Crăciunului.

Într-una din zile primesc de la unchiul următorul bilet:

Dragă Victore,

Senatul a votat azi indigenatul Tău. Te felicit! Cum ai călătorit, cum ai ajuns?

Te sărută Costi.

Ce era aceasta? Ce însemnează aceasta? Însemnează că primul „hap” de trecut a fost trecut pentru a se rezolva chestia cu recunoaşterea mea ca cetăţean român.

În afară de aceasta, a trebuit să se procedeze cu destulă chibzuinţă, pentru a putea scăpa de obligamentul de a servi ca militar, în armata ungurească.

Fiind născut la Satu-Mic şi părinţii mei locuind în Banat, era natural că şi eu, ajungând la vârsta recrutărei, trebuia să mă prezint la unguri pentru a-mi face armata. Dar fiind eu deja în clasa a IV-a a Şcoalei Militare, cu perspectiva de a deveni ofiţer în România peste doi ani, puteam eu să mă decid oare a pune pe mine nădragii cei roşii ai honvezilor ungureşti? Cred că orişice pe lume aş fi fost în stare să încep, dar numai una ca asta nu! Pe de altă parte, ungurii m-ar fi pretins şi se făceau stăpâni pe mine, când m-ar fi prins acas’ în vreo vacanţie. Ce era deci de făcut? Trebuia să evit într-un mod *legal* (s.a.) un asemenea scandal. Spre acest scop şi-a cerut mama emigrarea

ei în România, dimpreună cu copii(i) ei minori: Victor, Lucia şi Laura. Ministerul a aprobat, cererea mama şi-a obţinut actul de emigrare şi astfel, liberi de protecţia austro-ungară, am cerut eu, Victor Ioan Vlad (căci în România femeile nu pot obţine împământenire), pe baza actului de emigrare şi dovedind că sunt elev în Şcoala Militară, am cerut recunoaşterea calităţii mele de cetăţean român, dimpreună cu mama şi surorile mele. Primul for, senatul, după stăruinţele unchiului meu, votează, în fine, anul acesta recunoaşterea mea, pe care mi-a anunţă Costi şi aflai că la acest act nu s-a opus decât un singur senator cu numele de Willner, locuitor în Bacău…

Ştirea aceasta la început mă bucură foarte mult, pe la Paşti conştiinţa că voi deveni cetăţean român deja mă cam lăsa indiferent şi aproape de sfârşitul anului, când credeam că legea este deja aproape de a fi întărită şi de cameră, trimit unchiului meu o telegramă cam în felul următor: „Doctor Rădulescu Bucureşti. Lasă baltă afacerea recunoaşterii mele. Victor".

Dar asta ce era? Ce putea să fie? Bizară frază şi urât trebuie să-l fi impresionat pe bietul Costi…

Motivele care m-au decis la acestă telegramă nu erau însă mai puţin bizare şi iată-le anume: că aş putea deveni şi eu vr'odată un „căpitan Cojoc", ş-apoi reflectând serios asupra ocupaţiilor cari le poate avea un ofiţer de infanterie, cavalerie, geniu sau artilerie – am ajuns la concluzia că niciuna din armele acestea nu-mi plac şi că, prin urmare, nici nu mai are sens statul meu în Şcoala Militară. Mai era încă arma marinei, pe care n-o cunoşteam decât din povestirile entuziaste ale elevilor mai buni de la Şcoala de Marină din Galaţi, admişi în şcoala fiilor de militari, pentru a deveni ofiţeri. Dar marina nu mi se părea decât un vis frumos, la a cărui realizare n-aveam nicio speranţă. Cum aş fi putut spera eu că voi deveni ofiţer de marină, când n-aveam la acesta niciun drept şi când - vai şi amar – nu credeam nici

măcar să trec clasa anul acesta. Prevedeam în imaginaţia mea un examen afurisit şi aşa de sever, încât nici prin cap nu-mi trece să mă văd la anul viitor la Bucureşti, purtând trefle şi egretă galbenă în loc de cea roşie a fiilor de militari, de care mi se urâse cumplit deja. Mă vedeam deja între repetenţii clasei, la anul viitor, stând prin băcile din fun, cu o barbă neglijată şi privit cu compătimire măcotrită de viitorii mei colegi. Tulbure perspectivă! Eram foarte nenorocit!

Pe lângă acestea, mi se mai adăuga şi o altă mizerie care nu era decât un fruct al „grozavului" meu talent pentru pictură. Bietul meu profesor de desemn găsea în mine o adevărată chemare de artist şi mă încuraja mereu pentru a mă apuca de pictură. Tabloul meu lunar pentru cursul de desemn era întotdeauna lucrat în ulei şi cu atâta măiestrie, încât n-auzeam bâzâindu-mi la ureche decât exclamaţii ca acestea:

- Fugi, domnule, de aici – ce mai stai în şcoală?

- Perfect! Sublim!

- Eu, să fiu ca dumneata, nici un moment n-aş mai rămânea în armată!

- Domnule, dar ai un talent grozav!

- Ei, ce să mai zici?!? Păcat! Păcat că ţi-ai greşit cariera! Etc. etc.

Şi unde pui că lucrurile acestea mi le spuneau şi ofiţerii şi chiar şi subdirectorul?

Deşi mare preţ nu puneam eu pe aprecierile lor, totuşi avea faptul acesta puterea de a mă aţâţa şi de a-mi întărâta nemulţumirea de care eram cuprins. Fierbeam! Nu-mi trebui mult şi cât pe-aci să capitulez!!!

De astădată, îmi ziceam eu, s-a isprăvit! Fie ce-o fi, acum mă decid şi nimic în lume nu mă va putea opri. Gândul la mama, căreia îi voi produce desigur cea mai mare mâhnire, mă necăjea, dar deocamdată n-avea destulă tărie ca să-mi oprească pornirea.

Voi pleca în lume – mâine, poimâine – când mi-o veni momentul. De acasă, în urma faptului acesta, nu voi mai putea conta la niciun sprijin material şi alte resurse, de unde? Şi, cu toate acestea, voi avea trebuinţă de bani, căci fără bani nu se poate trăi şi pace! Grozav lucru? De unde? De unde bani?... Ei bine. Voi cerşi cu mâna întinsă pe stradă!... Da, voi cerşi şi nu-mi va crăpa obrazul de ruşine, căci voi cere ca să nu mor de foame; şi ca să nu-mi treacă prin gând vr'odată să-mi câştig vr'un gologan pe o cale neonestă oarecare, de cari sunt atâtea şi atâtea la dispoziţia nenorociţilor slabi de înger.

Planul meu era făcut. Într-o seară aveam să dezertez şi, cu puţinele mele parale în buzunar, pe cari le economisisem din ce-mi trimitea mama şi tata-moşu, voi izbuti să fac primii paşi pentru a putea lua lumea în cap.

Plecând pe ascuns din şcoală, mă voi opri la dugheana cea mai murdară din „târgul cucului" şi voi cumpăra zdrenţele cele mai prăpădite cari le voi găsi în prăvălie, îmi voi îndesa pe cap vr'o vechitură de pălărie, îmi voi mânji faţa, ceafa, urechile şi mâinile cu cărbuni şi, astfel deghizat, ieşit din uniforma pe care voi lăsa-o jidanului, am să plec la gară, unde-mi voi lua bilet de clasa a IV-a dacă se va putea – pentru a merge la Galaţi. Ajungând în acest port unde nu mă va recunoaşte nimenea, voi cerşi dacă nu voi avea ce mânca, voi dormi chiar alături de un cerşetor, cu care va trebui să mă împrietenesc până voi învăţa principiile meseriei şi pe urmă voi omorî timpul târându-mă prin port ca toţi derbedeii, până ce voi da peste un căpitan de vapor, mai blând şi mai bun de inimă, care să mă primească la bord ca simplu bucătar sau chiar şi ca fochist la maşină. Ştiam că la Galaţi vin vapoare germane, franceze, italiene şi engleze şi de aceea făceam următoarea combinaţie: dacă voi fi primit pe vr'un vapor italian, mă voi descoperi căpitanului îndată ce vom fi pe mare, departe de România, şi cu italieneasca mea voi fi în stare

să-l conving că are de-a face cu un om care valorează poate ceva mai mult decât ce-l arată exteriorul. Aceasta îmi va dreptul să sper un tratament mai amabil din partea căpitanului, căruia îi voi cere chiar şi consilii şi poate şi ajutor pentru a ajunge la vr'un post mai bun în Italia; şi astfel voi termina cariera cerşitului. Dacă voi avea şansa să mă îmbarc pe vr'un vapor francez, voi proceda tot aşa şi voi tinde să ajung în Franţa unde, bineînţeles, iar nu voi cerşi, ci voi căuta din răsputeri să mă apropii de Paris şi, muncind onorabil, voi căuta şi căile posibile pentru a intra în vr'o academie de pictură. Ca să-l câştig pe comandant, contam pe entuziasmul franţuzesc care, desigur, nu va întârzia să se manifeste când voi descrie comandantului aventura mea în care mă arunc cu atâta îndrăzneală. Ş-apoi francezii sunt întotdeauna gentili… Gândindu-mă la vr'un comandant de vapor nemţesc, îmi ziceam: Cu neamţu' va trebui să fiu mai precaut, că ălă nu prea ştie multe. Nu va fi consult ca să-i vorbesc prea sincer, căci te pomeneşti că vă fi în stare să mă dea undeva pe mâna poliţiei – pentru ca să nu-şi încarce conştiinţa sa nemţească cu remuşcarea că a adăpostit un dezertor. Deci voi fi atent, dar nu voi scăpa ocazia de a-i câştiga consideraţia îndată ce vom fi departe de apele române. În Germania voi căuta de asemenea să ajung oarecumva la München, unde voi face tot pictura. Numele mi-l voi schimba, nu voi mai da niciun semn de viaţă despre mine, până ce nu se va alege un artist consumat din mine… Îmi va fi greu, peste măsură de greu să nu mai ştiu nimic despre mama, surorile şi rudele mele, dar voi avea voinţa şi tăria necesară de a răbda şi a aştepta timpul când mă voi putea întoarce ca om cu stare şi cu carieră în sânul familiei… Mă vedeam deja artist. Mă vedeam câştigând avere şi lucrând la tablouri mari, pe cari le voi vinde bine şi cu a căror preţ aveam de gând să fac donaţiuni şi binefaceri în ţara românească, în măsură cu mult mai mare decât de a cheltuit ţara cu mine în ultimii doi ani de zile de Şcoală Militară, pentru cărţi şi îngrijire.

Simţeam pata ruşinoasă a dezertărei şi îmi promiteam din tot sufletul să fac mari sacrificii de bani în schimb; acesta însă mai mult şi din puterea simţului naţional decât din obligaţie cetăţenească, căci Camera încă nu votase recunoaşterea calităţei mele de cetăţean român şi nici legea nu putea fi, prin urmare, neîndurată contra unuia ca mine. România nu mai aveam de gând să o văd niciodată, dacă păcatul meu ar fi rămas neiertat de către „adevăratul bun simţ”, căci de „gura lumei” prea puţină frică simt. Acest mănunchi de motive m-a făcut să-i trimit de pe băncile şcoalei unchiuluimeu pomenita telegramă:

„Doctor Rădulescu Bucureşti

Lasă baltă afacerea recunoaşterei mele.

Victor”

Mamei mele îi scrisesem o scrisoare - voluminoasă – cu multe, multe pagini, era să fie doar ultima mea scrisoare, până cine ştie când. Aici îi aşternui toată durerea şi nenorocirea mea. Scriam şi plângeam, scriam şi plângeam – era pentru mine ceva nemăsurat de greu. Îi mulţumeam şi ei şi bătrânilor de toată grija care mi-au purtat-o până acum, îi rugam să mă ierte pentru pasul cel grozav care-l voi întreprinde şi pentru durerea care am să le-o cauzez, dar îi rog să creadă că setea care m-a curpins pentru această aventură e mai puternică decât mine şi că, de astă dată, sunt ferm decis să părăsesc Şcoala Militară, pentru a-mi câştiga pâinea de toate zilele prin „artă”.

Îi asiguram să n-aibe nicio grijă că voi aduce ruşine numelui familiei noastre, deoarece numele mi-l voi schimba şi voi trăi pierdut în lume şi în fericirea mea. Încheiam cerându-i mii şi mii de iertări, căci de astă dată s-a decis!

Scrisoarea o sigilai şi o trimisei recomandată.

....

Momentul pentru a face „pasul” tot nu sosea. Mă plimbam însă adesea în recreaţia de seară pe lângă gardul vecinului cârciumar şi-l examinam cu atenţiune, cu gândul la momentul decisiv. Ştiam deja de ce am să mă apuc pentru a-l sări şi cum am să fac pentru a ajunge neobservat la jidan. Mă gândeam deja că ce va trebui să spun sergentului de stradă şi eram convins că voi avea curajul de a dezerta căci eram doar botezat cu apele acestea de anul trecut, de când cu fuga la Tărâţa. Aşteptam numai momentul!

Ei bine, ce era acest moment? Când avea să vină? Numai mai târziu să-mi dau seama de această ezitare. Aşteptam cu cea mai mare nerăbdare un răspuns la scrisoarea mea, de la mama. Voiam să văd numai ce impresie a putut să-i producă scrisoarea mea. Aş fi avut cea mai mare mulţumire dacă îmi răspundea pe scurt „Fă ce vrei” sau „Te iert” pentru ca să plec vesel în lume. Dar mă gândeam şi la un răspuns contrariu.

Scrisoarea sosi, într-adevăr. Mi-a predat-o corespondentul meu, Stăvecanu cel bătrân. Îmi tremurau mâinile ţinând-o, era destinul meu într-însa! De mult n-am avut aşa emoţiuni. Cu multă greutate izbutii să mă arăt liniştit, ca să nu mă întrebe fiecare că ce-am păţit. Mă închisei în sala de desemn pe care o administram eu. Mă aşezai bine la o masă, îmi făcui o cruce mare înainte de a deschide scrisoarea (deşi nu înţeleg pentru ce) şi, în fine, deschizând-o, începui să citesc.

Ce ton! Ce ton, Dumnezeule! Cuvintele parcă erau o ploaie de foc în chip de pedeapsă cerească. Simţeam că-mi ard obrajii ca de friguri şi noduri mi se puneau pe rând în gât. Mă zăpăcisem.

Înţelesesem că scrisoarea mea a produs un adevărat dezastru la sosirea sa. Mama nu era mai supărată, cum îmi era mie teamă, ci chiar „deprimată”. Acest cuvânt m-a speriat. Mai departe putui să înţeleg că, dacă într-adevăr s-ar împlini ce-mi propusesem, nu mai am ce căuta pe acasă. Uşile îmi vor fi închise şi mie ca oricărui vagabond pungaş şi nimenea n-are să mai vrea să

mă mai cunoască. Aşa mă consilia încă mama că aventurieria nefiind decât o minciună, dacă vreau într-adevăr să-mi fac de cap, apoi să nu-mi fie ruşine şi să mă apuc mai bine de vr'o meserie; să mă fac bărbier sau cizmar. Atâta-mi mai poate spune dacă decizia mea este nestrămutabilă şi dacă până-ntru-atât îmi pute cartea şi iarba de puşcă.

La urmă nici „te sărut" sau „la revedere" sau cine ştie ce – numai pur şi simplu „a ta Mamă"…

Grozavă impresie! Eram ca bătut. Moale şi prăpădit, căzui pe gânduri cu scrisoarea deschisă înainte. După câtva timp, mai citii o dată cuvânt cu cuvânt scrisoarea – doream să mă înşel, doream să găsesc o frază mai blândă, care să nu mă doară aşa de rău. În zadar! Toate frazele mă îngheţau… Nu-mi mai vorbea mama pe care o cunoşteam eu – era alt glas, altă simţire.

Şi toate aceste grele nemulţumiri erau opera mea. De aşa ceva sunt bun eu? Îmi seamănă grozav fapta! Regretele cele mai cumplite mă cuprinseră şi mi se făcu repede ruşine de mine însumi. Fel de fel de gânduri îmi frământau creierii şi nicio idee cu rost nu mi se închega din ele. Nu-mi găseam niciun ajutor şi niciun consiliu. Deprimat şi eu acum, mă ridicai într-un târziu după scaun, băgai scrisoarea în sân şi voiam să ies din sală. Când mă întorc, dau cu ochii de şevaletul meu, pe care se afla ultima mea operă, un „Hercule" lucrat după o figură de ghips. Desemnul era făcut în cretă şi cărbuni pe o hârtie groasă, întinsă pe o ramă de lemn. Nu mai aveam mult ca să-l termin şi profesorului îi lăsa gura apă când se gândea să-l încadreze pentru a-l expune în sala de conversaţie. A! Modelu'? Strigai eu surprins şi amărât. Îl privii câtva timp şi, pe urmă, reflectând la nemulţumirile cari se grămădiseră pe capul meu, îmi zisei: iacă, iacă cine mă face să sufăr! Desemnul mi-a fost şi-mi este nenorocirea. Mai privii încă o dată la munca mea şi fără nicio milă trecui cu pumnul prin hârtie!!! Zdrenţe şi praf s-a ales atât de desemn cât şi de grozava

mea decizie de a pleca în lume! În loc de a desemna, voi citi mai mult şi, dacă va fi să trec clasa, voi trece-o!!!

Din acel moment toată grija mi-am întors-o spre învăţătură, cerui iertare de acas' de pe la toată lumea şi veneau iertările şi moralele – ca indulgenţele iezuiţilor! Între altele, avui explicaţii şi cu bunul meu unchi Costi, care-mi spuse între altele şi următoarele: „Când vei găsi de cuviinţă că a stat destul baltă recunoaşterea ta, scrie-mi ca să continuez."

Am priceput. Meritam lecţia şi o primeam bucuros. Astfel s-a terminat şi cu comedia aceasta.

Într-una din zile, iar mă găseam într-o recreaţie în sala de desemn, unde nu mai desemnam însă, şi, gândindu-mă la soarta mea, îmi pusei întrebarea: „Oare trece-voi eu clasa a IV-a anul acesta" şi imediat la această reflexiune iată că văd prin fereastră trecând un enorm stol de cioare.

- Trec cioarele?!? Un semn! Un răspuns!

Credeam în semne, din fericire, şi de acum eram sigur că voi trece clasa. Şi aşa a şi fost. Am trecut foarte bine examenul. Bucuria mea era mare! Vacanţia o petrecui foarte bine, mai cu seamă mă încălzea conştiinţa că de la întâi septembrie voi fi la Bucureşti, aproape de unchiul meu şi aproape deja de timpul când voi deveni ofiţer. Şi asupra celor de acasă a făcut trecerea mea o bună impresie, care compensa mult frica ce-o păţiseră anul acesta cu diferitele mele necazuri.

Trecu şi al nouăsprezecelea an al vieţii mele – mă vedeam deja cu mustăţi – eram deja om în toată firea şi puteam deja să adaug al doilea zero la numărul anilor, dacă era vorba să mă însor şi deci trebuia să impun prin numărul anilor.

„Domnişoară – am intrat deja în al 20-lea an al vieţei mele!", puteam să jur, la 1 septembrie 1890.

Al 20-lea an. (1890-1891)

În lungile coridoare ale Şcoalei Militare din Bucuri, pe la 7 h seara, aşteptam ora apelului de opt ore atât noii elevi ai clasei a II-a cât şi noi, noii elevi ai clasei I-a. Mâine-zi trebuiau să înceapă cursurile. Câteva noi cunoştinţe între elevii veniţi din cele două şcoli inferioare surori, Iaşi şi Craiova, nenumărate plescaieli de săruturi între prieteni cari nu se văzuseră de mult – şi mai cu seamă multe, multe exclamaţii de bucurie şi surpriză cam în felul acesta:

- Dragă! (Sărutări) Ce mai faci??? (Sărutări).

- Mitică??? Tu eşti? (Tiuoc!) Ah! (Tiuoc!)

- Bată-te să te bată, ipocritule! (Sărutări).

- Ia uite, frumuşelu' meu! (Tiuoc!) Când ai venit? Dar ştii că te-ai mai îngrăşat?!?

- Bravo! Ei, fire-ai al dracului, năsosule! Ia vino să te sărut! (Tiuoc! Tiuoc!)

Şi aşa mai departe! Şi aşa mai departe!... Opt ore. Cornistul sună. Se aude comanda „Dreeepţi!" Întocmai ca la Iassy şi Craiova şi la toată armata de altfel – la comanda aceasta se întocmeşte frontul pe două rânduri, se mai comandă un „Drepţi", scurt, şi nimenea nu mai mişcă.

- Apelul!

Şi începe apelul: Adamescu! Căinescu! Abelescu! Avramescu! Iaacobescu! Etcetrescu! Etc.! etc.!

- 'Zent! 'Zent! Pr'zent! 'Hent! Prehent! Prezent!, răspund cei strigaţi şi predau biletele lor de concediu.

Toţi elevii fură strigaţi. Toţi se prezentară căpitanului Ghica (comandantului de companie), rostind pe sacramentul „S'triţi, dom'le căpitan!" şi astfel plecau în dormitor. Căpitanul Ghica

era ofiţer de stat major. Eu îl vedeam pentru prima oară. Pe când se petreceau aceste prezentări, auzeam şoptindu-se prin rândul al II-lea de către elevii anului al II-lea: „Ciocoi puturos!” - „Biserica!” - „Mam’!”.

- Ce Dumnezeu? Ce-i ura asta?, mă gândeam eu. Mi se părea că nu înţeleg eu lămurit, dar în curând înţelesei de-a binelea că nimenea nu-l poate suferi pe acest căpitan care anul trecut era un adevărat satrap şi de care, scăpând de abia două luni de zile, iar au parte acum elevii. Căpitanul n-auzea. Stătea cu picioarele depărtate prea mult şi era ocupat cu răsucirea mustaţei şi cu măsurarea dispreţuitoare a elevilor. Acum îşi găsise momentul cel mai nimerit, vlăstarul Fanarului, să se impuie noilor veniţi care nu-l văzuse încă. Grozavă înfăţişare! Hm! El, un Ghi-că! Era condamnat să-şi obosească ochişorii cei nobili pe tipurile ţărăneşti ale Mateieştilor, Petreşcilor, Paveleşcilor – cari i se prezentau.

Am rostit şi eu „Să trăiţi, domnule căpitan!” şi am plecat în dormitor – cu prima impresie neprietenoasă; şi, lucru curios – fără să-mi impuie căpitanul Ghica.

- Ăsta numai câte patru zile de închisoare te toarnă, povestea un elev vechi. E ciocoi rău!

- Ce spui?

- Da, o lichea fără inimă! Şi nici măcar româneşte nu ştie cum se cade…

Poveşti de dormitor. Acesta le era timpul. În curând trebuia să mergi în spălător să-ţi cureţi cizmele şi hainele. Veni apoi şi momentul inspecţiei, încetarea şi culcarea. A doua zi: deşteptarea, recreaţia, cafeaua cu lapte, schimbarea uniformei, dejunul, măsură pentru uniformă nouă, recreaţia, iar masa de seară, recreaţia şi iarăşi culcarea. A doua zi tot aşa şi a treia zi tot aşa şi aşa mereu înainte ca la Iassi sau Craiova.

Veni pe urmă şi urâciosul timp de instrucţie. Toate mişcările

trebuiau luate d'a-capo ca pentru recruţi. „Nu-i bine! La loc mişcarea! „Înc'odată!", auzeai mereu. Şi mare artă trebuie să fie acest exerciţiu; de patru ani de când doar că nu dormeam cu arma în braţe – să nu fiu în stare să învăţ instrucţie? Trebuia să fie ceva. Nu-i lucru de glumă arta militară!

Veniră pe urmă şi zilele de lecţii cu deosebiţi profesori – nervoşi şi calmi şi furioşi – cu cari trebuia să ne obişuim. Unuia nu-i plăcea să vază vorbind doi inşi în bancă; altuia nu-i plăcea să fie prea mulţi în băncile din fund şi prea puţini în băncile din faţă; altuia nu-i plăcea să auză nici cea mai mică gălăgie; vr'o şoaptă, tusă, căscătură îl scotea din fire; dacă mişca cineva vr'un picior, ascuţea vr'un creion sau întorcea foi din carte, era întotdeauna gata să dea cu creta de-a azvârlita. Le învăţarăm noi ticurile şi îi menajam. Lecţiile urmau regulat, exerciţiile tot aşa. Duminicile ieşeam în oraş şi profitam de câteva ore libere în societatea unchiului meu, de care eram foarte aproape. Veni în curând şi iarna şi cu ea şi vacanţia Crăciunului. Acasă nu-mi venea la îndemână să mă duc, din cauza deselor înnomoliri în zăpadă şi din cauza scurtimei vacanţiei, aşa că petreceam şi aceste câteva zile la unchiul meu. Trimiteam la Lugoj lungi scrisori de iarnă şi primeam tot astfel de răspunsuri, încât ne eram foarte aproape în spirit. Cu Costi petreceam de asemenea lungi şi plăcute ceasuri, vorbind de câte şi mai câte amintiri scumpe de pe acasă. În asemenea ocazii, mă gândeam eu ce repede trece vremea; ca ieri alaltăieri venisem în România – şi când colo, au trecut deja şase ani; ca ieri alaltăieri venise Costi de la Viena, doctor tânăr neînsurat şi sunt deja tot şase ani – ba chiar e însurat şi are şi copii!

Îmbătrânim! Îmbătrânim! Constatam eu cu oarecare părere de rău. Îmi părea mai rău însă când mă gândeam că sunt ajuns în stare să observ acest lucru; şi la vârsta aceasta – când omul are altfel de gânduri! Camarazii mei desigur că nu se gândesc

la bătrâneţe – de ce dar sunt eu condus de astfel de gânduri? Răspunsul nu mi-l găseam. Dar raţionam – şi de asta îmi părea rău. Aveam însă deja convingerea că sunt atât de serios, ca să nu devin „pesismist”, ca mulţi din contemporanii mei cari sufereau puţin de Eminescu şi acest fapt mă mângâia.

Îmi dădea deja limpede cont de tot ce privea şi n-aveam teamă că mi se vor încurca socotelile. Principala grijă mi-era să trec clasa şi de aceea învăţam. Învăţam atât ca să-mi asigur notele necesare, dar îmi cream şi multe ore libere în cari mă dădeam cu totul ocupaţiunilor mele favorite. Localizam şi traduceam piese de teatru, pe care mi le transcriam destul de curat şi ligibil, şi adesea prin recreaţiile de seară le citeam camarazilor mei cari-mi erau prieteni mai buni. Dar veneau şi camarazi de cei dubioşi să asculte, încât grupul ascultător se mărea considerabil – şi, cu toată neplăcerea mea, mă forţau toţi să citesc mai tare. Citeam şi mai tare. Intonam chiar. Între alte piese am tradus şi *Călătoria în jurul pământului în timp de 80 de zile*, o feerie de Jules Verne şi D’Ennery. Aceasta le-a plăcut mai mult băieţilor – ba se îngrămădeau în masă aşa de considerabilă de credeai că e la teatru; mi-era şi frică că va da un ofiţer peste noi şi mă va denunţa directorului că mă ocup cu „asemenea lucruri”.

Pe acest timp aveam alături de mine un camarad oacheş-oacheş, ca să nu-i zic pe nume. Acum era repetent, săracu’, dar am fost eu odată coleg cu dânsul cât şi cu nostimul său frate, civil, pe când învăţam la liceul „Sfântul Sava”.

Apropo de traducerea mea *Călătorie în jurul pământului* – se mai leagă şi acum de mine suvenirul acestui nepreţuit camarad. Avea să joace un rol însemnat în istoria acestei traduceri. După ce transcrisei pe curat lucrarea şi după ce o citii, camaradul meu oacheş era entuziasmat la culme. Nu mai putea. Ba m-a rugat chiar să-i dau copia curată şi să i-o dea lui frate-său, care e bine cu actorii şi cu Notara etc. etc. de la Teatrul Naţional şi

că mă asigură că piesa va fi primită. I-am dat caietul. A vorbit. A citit şi Notara piesa şi a spus că ar avea un succes enorm, dar pentru montarea ei ar trebui cel puţin 30.000 de franci pe care n-are de unde-i lua teatrul. Mi-am primit în curând şi caietul. S-a terminat afacerea. Camaradul oacheş însă – asigurându-mă de stima şi amiciţia şi iubirea şi mai ştiu eu ce, cum au obicei oamenii cei „oacheşi rău" – mă tot ruga să-i dau lui ca suvenir manuscrisul original şi „nu pe curat" al piesei *Călătoria în jurul pământului*. Nu-mi prea venea la socoteală să-i dau manuscrisul, fiindcă corecturile şi ştersăturile cele multe mi-l făcea să ştie o proprietate prea intimă, dar în fine, ca să scap de atâta rugăminte şi milogeli, l-am dat. Haide, ducă-se! Nu-i dădeam prea mare importanţă! Peste câtva timp am şi uitat de el.[167]

Cu desemnul de asemenea mă ocupam din când în când. Mai mult însă citeam franţuzeşte şi italieneşte. Anul acesta am şi făcut progrese mari în limba italiană, ba la urma urmei mă decisei să încep a învăţa şi puţin englezeşte. Mergea englezeasca şi nu prea. Vedeam că am de învins mari greutăţi. Ba mai la urmă o şi lăsai în pace. Ce mă ocupa însă mai mult era gândul la marină. Dorinţa de a deveni ofiţer de marină mă cuprinsese.

Ce trebuia să fac pentru a reuşi? Ce trebuia să pun în mişcare pentru a ajunge la un drept? La un drept care nu exista, mai cu seamă în timpurile acestea, când elevii veniţi din Şcoala de Marină erau suficienţi pentru a furniza ofiţerii necesari corpului flotilei. Nici o modalitate? Nici una! Şi cu toate acestea eu aveam dorinţa neclintită de a deveni ofiţer de marină. Trebuia să găsesc o cale! Trebuia, căci o voiam cu încăpăţânare şi eu nu persist cu încăpăţânare decât la soluţiuni posibile! Din timp mă gândisem să-mi iau toate informaţiile necesare şi tot din timp începusem să-i familiarizez pe cei de acas' cu o asemenea „idee stranie" şi să-mi prepar terenul pentru a obţine învoirea mamei.

---

[167] Sfârşitul amplului fragment care nu a apărut în ediţia lui Simion Dima.

Îmi închipuiesc că n-o fi produs mare bucurie pe acasă această alegere a mea, dar mama, bună ca întotdeauna, s-a gândit înainte de toate să nu-mi fie piedică fericirii mele, de care vorbeam cu atâta entuziasm. Tata-moşu şi maica (bunica), mi se pare, nu se puteau împăca cu acest gând. Mătuşile mele erau îngrozite, gândindu-se că ce uşor s-ar putea să mă înec, surorile mele se bucurau grozav că-mi aleg această meserie frumoasă, dar spuneau că ele n-ar avea curajul să meargă astfel pe apă, unchiul Costi, care avea să stăruiască pentru mine ca să pot ajunge la scop, mă consilia mereu să mă gândesc serios la pasul care am de gând să-l fac şi spunea că n-are să se amestece în daravera aceasta decât dacă mama îşi va da în scris consimţirea ca să devin marinar.

Ce tămbălău – ce animaţie şi grijă, parcă era deja decisă afacerea şi când colo eu d-abia eram la începutul semestrului al II-lea al clasei I de la Bucureşti şi de aci până în momentul de a deveni ofiţer de marină mai era destul timp şi multe se puteau schimba până atunci.

Ei bine, tocmai pentru ca să previn vr'o schimbare eventuală a deciziunii mele, începui să lucrez. Vedeam prin Bucureşti nişte ofiţeri de marină, care făceau serviciu la Ministerul de Resbel. Unul dintre ei foarte mititel (de trup numai!), dar cu o înfăţişare mai mult decât simpatică, mi-a tras îndată respectul şi simpatia.

- Acesta-i omul căruia am să mă adresez, îmi zisei şi am umblat şi am căutat să aflu unde locuieşte acest locotenent până ce-l aflai.

Într-o duminică, ieşind din şcoală, mă dusei direct la domnul locotenent Negrescu, astfel se numea dânsul, şi mă decisei să fiu foarte curajos pentru a putea suporta o primire rece, dacă cumva aprecierile m-ar fi înşelat. Bătui la uşă, fui primit în casă şi mă prezentai acestui domn marinar, care nu m-a zărit desigur niciodată şi care desigur că trebuia să fie foarte surprins de o vizită atât de neaşteptată. Aprecierile mele mă înşelaseră! Domnul locotenent Negrescu era de o mie de ori mai bun decât ce mi-l închipuisem,

astfel că mă dezechilibrase până-ntru-atâta buna primire, încât mă prind că nu voi fi fost lipsit de un oarecare comic cu frazele mele nelegate şi oarecum meditate chiar. Credeam că nu-i lucru de glumă să stai de vorbă cu un marinar, care a văzut atâta lume!!! Eram naiv. Domnul locotenent Negrescu, un om de o cultură superioară şi de un caracter sincer, vorbea cu mine cum ar fi vorbit oricare egal al meu. Prinsei curaj! Scopul[168] vizitei mele era să cer toate desluşirile posibile asupra scopului flotilei, asupra locurilor de sublocotenenţi cari vor fi la anul viitor, asupra formelor şi condiţiunilor cerute pentru a putea deveni ofiţer de marină, dar mai cu seamă doream să ştiu ce părere are dânsul de următorul meu plan. Eu ştiam deja că vapoarele noastre de rezbel fac în fiecare vară câte-o călătorie prin străinătate şi că elevii şcoalelor militare superioare, veniţi din şcoala de subofiţeri de marină din Galaţi sunt îmbarcaţi pe aceste vase, pentru a face practică şi a câştiga cunoştinţe superioare în meseria lor. Mă gândeam deci dacă nu va fi cumva posibil să fiu îmbarcat şi eu în vara aceasta, în mod excepţional, pentru a putea dobândi pe lângă un drept de a cere să fiu trecut în marină ca ofiţer şi ceva cunoştinţe marinare de cari eram cu totul lipsit. Îmi ziceam apoi şi următorul lucru: încerc să văd dacă pot suporta marea şi dacă va fi totul cum îmi închipuisem eu; dacă oi vedea că nu merge, am încă tot timpul pentru a putea renunţa la marină. Pierd, ce-i drept, o vacanţie de vară, dar mă consolez cu călătoria în care voi putea vedea ceva. Deci planul meu era să obţin permisiunea Ministerului de Rezbel de a face călătoria de vară a bricului „Mircea" – dimpreună cu ceilalţi elevi, cari o puteau face de drept.

Locotenentul Negrescu mi-a spus că-i o idee foarte bună aceasta şi că speră că voi putea obţine învoirea Ministerului.

- Sper, domnule locotenent, că voi avea şi puţină protecţie din partea unchiului meu în afacerea aceasta!

---

[168] Începutul unui alt mare segment nepublicat de Simion Dima.

- Atunci poţi fi sigur, domnule Vlad. Sigur!

Cunoştea bine domnul locotenet cum se fac lucrurile. Eram lămurit asupra paşilor cari sunt de făcut şi, plecând de la acest înger de om, mersei la unchiul, căruia îi desluşii din fir în păr cum stau lucrurile.

- Vom vedea, poate că se va putea face ceva, zicea Costi.

Eu nu mai puteam de bucurie. Mă vedeam deja marinar şi parcă m-ar fi asigurat însuşi ministrul de rezbel că voi face călătoria la vară, aşa mă simţeam de convins. De unde siguranţa aceasta? Nu mi-o explicam. Se apropria deja vacanţia de Paşti. Fiind convins deci că la vară nu voi putea merge acasă, m-am gândit să petrec vacanţia Paştilor la mama şi în mijlocul scumpelor mele neamuri, căci cine ştie dacă voi mai avea timp şi parte să-i mai văd? Marea cea grozavă e capabilă de multe boroboaţe – necunoscutul mă făcea gânditor şi parcă, parcă totuşi pleci cu inima mai liniştită când ştii că ţi-ai luat rămas bun.

Petrecui deci Paştele acasă. Aceste sărbători aveau de astă dată un înzecit farmec sărbătoresc asupra mea; întâi că nu mai fusesem de Paşti acas' de când am plecat la Bucureşti ş-apoi acum sunt venit să mă despart de iubiţii mei pentru a mă înstrăina şi mai mult.

Numai vesele nu pot zice că au fost aceste zile. Văzând în juru-mi toate obiectele, locurile şi fiinţele cari îmi aminteau copilăria mea şi cari n-au suferit nicio schimbare afară de îmbătrânire, mi se strângea inima şi-mi venea să plâng. Pipăiam cu putere lucrurile din casă, gândindu-mă la constanţa şi impasibilitatea lor. Erau aceleaşi uşi, aceleaşi mese pe cari le cunoşteam de mic copil, existau, era realitatea, nu visam. Şi când mă gândeam că peste câteva luni voi fi cine şcie[169] prin ce locuri, mă întreba deodată: dar de ce pofta acesta? De ce

[169] Fonetism al graiului bănăţean pentru „ştie".

atâta expunere? Ce trebuinţi mă obligă să iau lumea în cap? M-a afurisit, m-a deochiat sau m-a vrăjit cineva? Chiar de la început nu era mai bine să rămân acasă, să fac cum face orice copil mămos, să mă coase mama de rochie, ca să nu mă prăpădesc? Aşa ajunsesem să reflectez, dar, deşteptându-mă din visurile acestea treze, deveneam puternic, mă încurajam singur şi-mi ziceam că aşa trebuie să fie! Trebuie să plec pe mare. Este destinul care mă îmboldeşte![170]

Şi am plecat, într-adevăr. Semestrul al doilea trecu repede, examenele de asemenea. Unchiul Costi a obţinut învoirea mamei mele dată în scris şi a obţinut repede şi învoirea ministerului pentru îmbarcarea mea.

Mirarea camarazilor mei nu fu mică aflând această noutate, toţi mă întrebau că „cum” şi „în ce fel” şi „te faci marinar?” şi „cum ai obţinut învoirea ministerului”? Şi multe altele.

Viitorii mei camarazi însă din Şcoala de Marină cu care aveam să fac călătoria păreau consternaţi şi chiar nemulţumiţi – îmi părea rău de răceala care mi-o arătau, dar n-aveam ce le face.

Teodorescu Mihai, unul din aceşti camarazi, era cel mai puţin contrariat, el şi aşa n-avea să facă călătoria, pretextând o boală pentru a putea petrece vacanţa pe teren solid.

Moisoi Dumitru, al doilea marinar, se supărase fără să ştie de ce, dar se supărase.

Vasiliu Ioan însă, un mic răutăcios cu obrajii coloraţi, era numai venin, dacă ar fi putut desigur că era în stare să mă nimicească. Bietul de el, mie îmi plăcea să-l văd însă desigur că m-aş fi jucat cu el ca şi cu o pisicuţă nostimă, dacă era puţintel mai şiret.

Dar în fine – pe la mijlocul lunii iulie erau deja îmbarcaţi pe „Mircea” Moisoi, Vasiliu şi Vlad, dimpreună cu o serie de elevi dintr-o clasă inferioară şi cu un alt camarad, Gabur.

---

[170] Sfârşitul segmentului omis de Simion Dima, din nou fără marcarea grafică a eliminării.

„Mircea” era la ancoră în Constanţa. Ne-am prezentat seara la bord pe întuneric, umblând pe dibuitele prin strâmtele încăperi. Căpitanul Alexandru Cătuneanu, secundul comandantului, maior Konslinsky ne-au destinat locurile cari trebuia să le ocupăm. Bine – rău, mă culcai şi eu nu ştiu pe unde, dar nu pentru a dormi deloc, gândindu-mă la locul în care mă aflu.

- Aşa trebuie să dorm întotdeauna?, mă gândeam eu. Înghesuit într-un colţ în căldura aceasta? Am nimerit-o? Ori n-am nimerit-o? N-ar fi mai bine să anunţ mâine dimineaţa că nu mai pot sta? Hm, dac’ aş anunţa? Ce s-ar întâmpla? Ar fi tămbălău, gâlceavă, vorbă multă, dar ar trebui să mă lase să plec, n-are dreptul nimenea să mă ia cu sila pe mare – ca să mor aşa pe nedrept şi fără niciun folos! Negreşit. Da – însă mi-ar fi ruşine să spun că mi-e frică, mai cu seamă acum, după ce am pus toată lumea în mişcare pentru mine.

Dorm pe scândură – scândura asta e din bastiment, bastimentul e pe apă, pe mare?!? Da, pe mare chiar! Straniu lucru. E interesant. Adică cum sunt deja pe mare eu? Bineînţeles, sunt în port la Constanţa, prin urmare pe mare. Marea n-am văzut-o, căci era întuneric când am sosit cu trenul, n-o cunoşteam deci decât după ilustrații şi din spuse şi mi-o închipuiam cu mult mai grozavă şi mai neliniştită şi, când colo, văd că stă aproape complet nemişcat vaporul! Parcă tot nu poate fi aşa de rău – mă gândeam eu din nou.

- Să vedem mâine dimineaţa, la lumină!

Nu dormii nici un moment. Sosi şi dimineaţa. Ieşii afară din cazarmă şi, la lumina zilei, deodată îmi fură surprinse facultăţile - cu fel de fel de fenomene nevăzute şi nesimţite până aici. Vedeam departe înaintea mea un ce grozav – mare şi verde – şi uniform şi mut şi depărtat şi apropiat şi despărţit de cer printr-o imensă linie dreaptă. Era marea.

Peste linia aceea (peste orizontul care-l vedeam) voi trece şi eu?!? Dar e înspăimântător! Atâta depărtare? Pe un element aşa

de nesigur? Nimic! Trebuie! Voi merge măcar de-ar fi ce-o vrea să fie? Alţii cum se duc? Am intrat în horă, voi juca!

Şi într-adevăr am jucat. Călătoria începu şi cu ea începu şi învăţătura mea. Începui a cunoaşte marea, a cunoaşte spiritul care domneşte la bord între soldaţi, între gradaţi, între elevii îmbarcaţi, ofiţeri şi comandanţi şi modul în care se tratează unii pe alţii şi peste tot viaţa posibilă la bord.

Camarazii mei de Şcoală de Marină mi-au fost spre prea puţin folos în ceea ce privea meseria. Dar îmi explicai această manifestare când văzui că d-abia sunt atât de copţi încât să nu devină şi agresivi, la urma urmelor. Când îi întrebam câte ceva, mă induceau în eroare cu cea mai mare plăcere - ş-apoi râdeau câte un ceas de isprava lor. Aceştia erau camarazii, norocul meu că putui face campania fără cea mai mică trebuinţă de ei.

Ofiţerii bordului în curând mi-au făcut parte de toată simpatia lor şi chiar comandantul începu să mă prefere, era om de societate. Desemnam vederi de coaste şi luam schiţe de pe unde ajungeam, făcându-mi din ele o colecţie bunicică. Şi comandantul m-a rugat să-i dau o copie, lucru care mă măgulea foarte mult şi pe care îndeplinindu-l mi-am câştigat îndeosebi consideraţia maiorului Konslinsky.

Obişnuindu-mă cu viaţa la bord, începui a nu regreta câtuşi de puţin pasul care l-am făcut şi gustam din tot sufletul bunătăţile călătoriei.

Am văzut cu această ocazie grandiosul Constantinopol, insula Chios, patria masticii, insula Rhodos, cea istorică, insula Creta, Pyreul, antica şi moderna Atena, Salonicul şi iarăşi Constantinopolul, la întoarcerea în ţară.

Plecând din Constantinopol spre Constanţa, eu, „voiajatul”, mă simţeam deja marinar. D-abia am intrat în Marea Neagră şi deja spuneam că regret foarte mult că n-am avut şi eu parte să văd o furtună, ba am zis chiar şi de ce nu dă Dumnezeu acu’ o furtună!

- Fugi de acolo! Eşti nebun?, îmi răspundeau unii şi alţii. Furtună ne trebuie nouă acu', când suntem aproape de a ajunge în ţară?

- Numai aşa – de curiozitate!

Şi nu trecu mult, ne dădu bunul Dumnezeu ce-am cerut numai aşa, de curiozitate.

Unde mi se puse un vântuleț de nord, suflând cum e mai plăcut, din faţă şi din faţă mereu. Norii alergau ca turbaţi pe cer, marea se încreţise de-a binelea şi noi din ce în ce înaintam mai anevoie. Neastâmpăratul „Mircea" nu-şi mai încăpea în piele. Sălta pe valurile verzi ale mării, parcă cine ştie ce bucurie îl aştepta undeva. Era de un haz şi de o nostimadă fără seamăn. Da, aşa era „Mircea", dar cei de la bord nu prea erau aşa. Ora prânzului trecuse neobservată. Nu-i vorbă, supa şi-aşa se vărsase, mâncarea şi-aşa nu era făcută bine şi cutare fel şi-aşa nu-i plăcea nimănui – dar altfel timp era destul şi nu lipsea nimenea de la apel – toată lumea ar fi putut să mănânce, da, bineînţeles, dar – dar! – balansul vasului, of!, balansul vasului era naiba.

Înclinările la dreapta şi la stânga ale bastimentului se numesc ruliu, iar cele înainte şi înapoi se cheamă tangaj; sunt unele persoane cărora le vine răul de mare (o greaţă teribilă) când are vasul ruliu, iar cele mai multe persoane suferă numai la tangaj - ei bine, pentru toţi era îngrijit.

Am avut şi ruliu şi tangaj şi rulio-tangaj combinat, astfel cine ar fi putut să se plângă că e nedreptăţit?...

Nu vedeai decât ici-colea câte-o faţă mai rumenă, toată lumea părea făcută de ceară, unii păreau că bat chiar în verde şi cei mai mulţi zăceau întinşi la covertă ca morţii. Era greu. Vântul prinsese curaj, marea se umflase cum îi venea ei mai bine, valurile crescuseră până la impertinenţă, încât treaba părea deja a lua proporţiuni serioase. Vasul făcea înclinări neobişnuit de mari, valurile loveau cu putere în el şi stropeau fără cruţare

cantităţi de apă pe punte (cuvertă), arătătorul se apropia de maximul înclinărilor posibile şi peste tot nimic nu ne surâdea…

- Furtună?!? Na, furtună, dacă ţi-a trebuit, mă gândeam eu.

Vâjâitul vântului şi vuietul valurilor însă mă electrizau şi repede îmi ziceam iarăşi „dar văd eu că nu mi-e dat să văd o adevărată furtună, mai serioasă mai groaznică, chiar groaznică, groaznică de tot, ceva aşa… ca să se apropie de un cataclism, de o pierzanie inevitabilă, de un fel de sfârşit al lumii, din care să scăpăm însă, bineînţeles, măcar şi ca prin urechile acului!”

Asta-mi era deocamdată părerea, dar nu văzusem încă mult, vremea devenea din ce în ce mai rea şi, în acelaşi timp, pierdea şi curajul meu câte niţel din tărie.

De la un timp încoace, oboseala îi cuprinse aproape pe toţi. Comandantul suferea şi stătea mai mult prin cabină, ofiţerii muiaţi de stropiturile valurilor se cramponau pe balustradă, sătui până în gât de atâta legănătură. Soldaţii de asemenea udaţi ca nişte şoareci se întindeau pe burtă, când într-un bord, când într-altul, după cum îi gonea valul. Nostimul camarad Vasiliu a păţit-o cum n-a visat sărmanul, era culcat sub o barcă şi desigur că dormea greu când îl surprinse un pachet de apă care l-a făcut leoarcă şi i-a stricat somnul. Parcă-l văd venind spre mine scăldat şi de astă dată rumen la faţă ca un trandafir galben. Sărmanul! Nu ştiam ce cuvinte de mângâiere să-i spun, fiindcă eu nu eram destul de vechi, el poate că ştia ce să-mi spună mie de mi s-ar fi întâmplat mie una ca asta. Destul că capul bastimentului era îndreptat spre Balcic, din ordinul comandantului. Furtuna nu slăbea deloc. Pe la patru ore după amiază zări facţionarul din gabie ceva alb în prova. Stâncile calcaroase de la Balcic!

Pe la şase ore devine coasta bulgară foarte bine vizibilă şi deodată cu apusul soarelui aruncă, în fine, „Mircea” ancora. Eram în rada de la Balcic; un frig şi un vânt şi o lipsă de alimente foarte pronunţată. Elevii şi-au cam cheltuit banii pe la

năbădăiosul Constantinopol şi cam trăgeau pe dracul de coadă. Eu aveam ceva în buzunar, dar ce folos?

Deşi am stat la Balcic peste trei zile, comandantul era foarte zgârcit cu comunicaţia la uscat, încât în stomac cam greu băgai altceva decât generoasa galetă. Aici, la Balcic, în mijlocul necazului şi al frigului, m-a ajuns şi al douăzeci şi unulea an al vieţii mele.

Al 21-lea an. (1891-1892)

„De-am ajunge odată-n ţară!”, oftau cu toţii. Credeau deja că nu vom mai ajunge. Dar timpul se îndreptă în fine şi sosi şi momentul plecării. Ancora la post! Capul pe Constanţa şi taca-taca, taca-taca, ajungem în fine să zărim de pe la Mangalia pământul României. Aproape de pământul României! Cum apunea soarele şi îi dădea o culoare roşcată negrului pământ românesc, deodată îmi adusei aminte de exclamaţia unui militar grec care venise la bord în Pyreu: „Ah! Rumania!!! Acolo pământu' cum ciocolata!” Bietu' grec! Ce-l durea pe el! În ţara lor nu-ncap grecii. Năvălesc la ciocalata românească ca muştele![171]

Dar soarele apunând de-a binelea navigăm pe întuneric. Pe la nouă ore se găseşte în prova un şir de mici scăpărări luminoase, sunt lampele de la bulevardul Constanţei, care apar din apă ca un şir de briliante. Şi noi aprindem torţa de foc bengal alb şi credem că vom găsi încă lume, sosind în Constanţa, dar când colo frig şi pustiu! Numai puţini persistenţi se mai aflau la Constanţa. Aceştia şi cu cei din localitate ne-au strigat după digă[172]: „Bine aţi venit!” Iar noi, marinarii, am răspuns de viaţă, cu zgomotul ancorei, un puternic „ura!”. Te joci?!?

[171] Referirile la „Bietul grec” lipsesc din ediţia lui Simion Dima, fără indicarea omisiunii.
[172] Forma morfologică prezentă în manuscris.

Ajungând în Constanta, elevii îmbarcaţi n-am mai stat mult. Într-o bună, adică mai mult rea, dimineaţă, sosi ora de despărţire şi, deşi foarte de dimineaţă, dar aceasta n-are trecere la vapor, totuşi se sculă domnul căpitan Cătuneanu, secundul comandantului, şi ne pofti drum bun, dându-ne şi câte!!! câte!!!! un franc, alocaţie de drum pentru a nimeri Bucureştiul.

Mă despărţii de „Mircea”, ducând cu mine afară de pachetele de drum și un pachet de suvenire acrişoare-amărioare, dar aceasta nu era aşa de greu, căci izbutisem să-l învelesc într-o pânză de consideraţii comice-ironice! Am fost îmbarcat ca elev, am suportat totul, am dreptul să pretind ca să ies ofiţer de marină, la sfârşitul anului, dacă – bineînţeles – dacă voi trece examenul!

Spre acest „dacă” plecarăm de la Constanţa la Cernavodă şi de la Cernavodă cu o mizerabilă căruţă pe drum rău şi ploaie către Feteşti, de la Feteşti în fine pe tren iarăşi în cea mai mare nerăbdare şi în clasa a II-a spre Bucureşti. Ajungând[173] în Bucureşti, am scăpat şi de camarazii de voiaj şi de aerul vaporului şi de toate. Sosii la unchiul meu Costi ca Cezar aproape: veni, vidi, vici! Da, eu sunt! Eu sunt omul care a dat ochi cu marea! Ph! Marinar! Şi poveşti, şi poveşti şi cum a fost? Şi ce-ai văzut? Şi una şi alta. Mă achitai şi de povestitură. Mâncai bine, dormii bine, dar – a doua zi: „Victore, strânge-ţi raniţa şi du-te la şcoală!” Raniţa şi la şcoală! Eu, om în al 21-an – şi la şcoală. Natural e acest lucru? Ce deosebire între mine acum şi între mine la şase ani?

Parcă n-aş şti! La şase ani era raniţa uşoară de hârtie, cu două cărţişoare în ea, şi o duceam în fugă la şcoală – da, însă după examen iar venea şcoala şi iar şcoala. La 21 de ani însă raniţa de lemn şi pânză, plină cu rufe şi haine, grea ca de plumb! Făcută să o iei în spate, dar eu am luat-o în birjă şi aşa o pornii

[173] Aici începe o altă secvenţă amplă nepublicată de Simion Dima, tot fără marcarea eliminării ei.

spre Şcoala Militară unde după examen – ah, după examen! – iese omul ofiţer! Ofiţer! Dacă – ei, bineînţeles – dacă treci examenul!

Am ajuns. M-am prezentat în regulă. M-am dus la magazie să-mi predau raniţa şi, în fine, uşor în nostimele mele haine vechi şi uzate, cu unsurosul bonet pe ceafă şi m-am urcat în dormitor să-mi întâlnesc camarazii. D-abia am deschis uşa şi deodată: „Hă! Hă! Hă! Vlad! Marinar! Are cotleţi! Ia uite ce bine-i şade! Cum te-ai îngrăşat! Cum te-ai…! Dar tot aşa umbli tuns?!? Până-n piele!”

Vechii camarazi! Tot ei! Sub impresia momentului, ar fi vrut să le spun fiecăruia în parte tot! Tot ce-am păţit!

Mulţi răutăcioşi mi-au aruncat câte un „A! Ai venit, Vlade?!?” Hm! Aveau oamenii galoane pe mână şi eu din păcate nici nu observam! E! Dar, într-adevăr, suntem în clasa a II-a, parcă uitasem! Nu mai aveam superiori, nu vor mai curge pedepsele! Stambulescu e sergent major. Un băiat destul de serios!

Mi se părea aerul mai limpede, dar toate miroseau a nou-vopsit – ca pe la începutul anului. Studiile începură curând şi le ascultam cu mare atenţiune, dar tot timpul mă gândeam la „dacă”, „dacă” acela afurisit.

Până acum îmi ziceam, n-am nicio notă proastă. S-ar putea să scap tot anul fără note rele? S-ar putea, cum nu, dar fără-ndoială că trebuie să mă pun serios pe carte. Eu n-am învăţat în toată cariera mea de şcolar niciodată astfel lecţia sau „lecţiunea”, ca să o pot spune profesorului frumos şi ca Tatăl nostru; din toate lecţiile făceam extras şi acest extras îl ofeream profesorului. Daca se mulţumea – bine! Dacă nu – iarăşi bine! Eu întotdeauna rămâneam cu conştiinţa împăcată, că ţin minte ceva şi pricep ce am citit; cât pentru note şi clasificaţie – clasificaţie – pentru care luptau camarazii mei adevărată luptă de bursă, nici nu-mi spărgeam capul. Aşa mi-era de indiferent dacă luam nota 14 în

loc de 18, cum îmi era egal dacă eram al 30-lea d. c. în loc de 80-lea.

Ei, dar aceste însuşiri ale mele nu mă puteau asigura contra unei catastrofe la examenul de adecă-te! Încet, acel „dacă” îmi juca tot mai mult înaintea ochilor, însoţit de un mare semn de întrebare în relief![174]

Pe lângă acestea, spre culmea situaţiei dramatice, se mai adăuga un al doilea „dacă”, mai cu moţ, pe lângă învăţătura de carte: călăria, obligatoare pentru toţi; chiar şi eu, care deveneam ofiţer de marină, eram obligat să iau parte. Călarie?!? Călărie?!? Am să ies ofiţer dacă nu-mi voi rupe gâtul! Auzi, „dacă”… Şi numai minune dumnezeiască a fost că nu mi-am pierdut viaţa la călarie.

La prima lecţie deja mi se dădu ocazia să se necăjească căpitanul Milicescu pe mine. La comanda „Încălecarea!” eu, care nu mai asistasem la lecţiile precedente (căci la 4 septembrie am venit d-abia de la mare), eram gata să încalec pe la dreapta.

- Şi faşi, Vladi?!? Şi faşi, Vladi?!?, îmi strigă căpitanul.

- Dar ştiu eu, domnule căpitan? Pentru prima oară în viaţa mea trebuie să mă urc pe un aşa cal mare.

Îi venea să râdă căpitanului.

- Dar la lecţiile celelalte unde ai fost?

- Am fost îmbarcat pe „Mircea” şi am întârziat din cauza furtunii, răspunsei eu cu niţică mândrie.

- Ma-ri-ner?, întrebă căpitanul cu decepţie şi, după ce îmi arătă cum se încalecă, plecă la alt grup.

Eu, călăre pe Comana – aşa se chema iapa care avea fericirea să mă poarte –, mă credeam călare pe o biserică. Calul fără dârlogi şi fără scări, numai cu şaua în spinare, era legat de căpăstru cu o panglică lungă al cărei capăt îl ţinea un al doilea elev în mână, iar un al treilea elev, armat cu un bici lung, era activatorul

[174] Sfârşitul segmentului omis de Simion Dima.

mişcării. Când comanda căpitanul „La pas!”, Comana o luă frumos înainte şi, deşi era numai „la pas”, eu nu-mi găseam echilibrul deloc. Şaua mă supăra şi simţeam mereu impresia că alunec sau într-o parte sau într-alta. Picioarele mă dureau deja, încât nu mai puteam, şi cu toate acestea comanda căpitanul şi „la trap!” Doamne! Ce se întâmplă cu mine? E vreun vis rău sau realitate-e-e-a-a trap-trap-trap-trap! Calul la trap şi eu pe cal. Luptă, Vlade! Luptă şi cu dureri şi cu teamă şi cu surpriza de care ai parte, căci numai astfel dispare „dacă”. Şi eu am luptat şi m-am ţinut bine de oblâncul şelei şi de coama calului, nu-i vorbă! Dar m-am ţinut şi am apucat şi sfârşitul acestei lecţii de călărie. Consecinţele[175] unei asemenea călării le cunosc bine cei cari au încălecat pentru prima oară, dar şi cei cari n-au călărit de luni de zile înaintea unei nouă călării. În fine! Am luat-o şi pe aceasta la cunoştinţă. Şi la studii am început să fiu interogat şi câtva timp mergeau acţiile bine, parcă uitasem niţel de acel „dacă”. Dar lucrurile au luat şi altă faţă.

Căpitanul Mihăiescu, fie iertatul, care îşi sugea măselele când vrea să pară mai grozav şi mai militar ca Napoleon, m-a găsit nepreparat într-o rea dimineaţă şi, după ce se strâmbă o dată urât la mine, şi-mi spuse în cel mai strategic ton:

- Apăi ce fel?!? A? Anul trecut parcă învăţai mai bine!

Eu tăceam ca un surdo-mut! Ştiam că Mihăiescu şi cu strategia lui e ce e în şcoala de ofiţeri şi-ncolo – toate nu plăteau o ceapă degerată. Îmi vorbea Mihăiescu, cel fără de asemănare în lumea militară; şi eu, curios lucru: nu-mi e în fire să mă simt slab în faţa nimănui care îmi vorbeşte – poate fi acela şi împăratul împăraţilor – şi, cu toate acestea, Mihăiescu m-a ameţit şi m-a adus în starea unei găini cataleptizate! De ce-mi era aşa groază de Mihăiescu? Fiindcă era strategian cumplit? Nu! Mie-mi era teamă de Mihăiescu cel bosumflat, fiindcă-mi aducea aminte de

[175] Aici începe un alt fragment amplu netipărit în ediţia lui Simion Dima, tot fără indicarea omisiunii.

„dacă vei trece”? Destul că la această interogaţie a fost rezultatul o notă – o notă afurisită, care-mi asigură pe vr’o trei zile masa „ordinară”, cea mai ordinară masă posibilă. Pâine neagră grea şi borş de varză cu carne, ca tacâm lingura şi cele zece degete; cuţitul şi furculiţa erau lux pentru masa celor pedepsiţi! Of!

Rar am stat pe la mesele de ordinar cât timp am petrecut în şcolile militare, dar niciodată nu mi s-a părut mai grea pâinea de elev ca în aceste trei zile. Toată cauza însă nu era decât teama ce-o aveam că nu voi putea termina şcoala anul acesta, ca să ies ofiţer. Să nu rămân cumva repetent tocmai în anul din urmă, când am trecut până aci bine toate clasele. Era o chestiune delicată şi afurisită; ar fi fost în stare să-mi albească toţi perii din cap dacă ar fi continuat a mă îngriji tot timpul. Dar, cum nu sunt eu tocmai omul care se lasă a fi învins de fatalitate, m-am gândit, la urma urmelor, cât are să dureze această teamă? Cel mai practic lucru ar fi să o rup cu grijile. Şi foarte liniştit şi limpede m-am gândit că, chiar dacă n-aş izbuti să trec clasa, s-ar prăpădi lumea? Ar fi culmea nenorocirii mele? Mi s-a părut că nu. Părându-mi-se sau nu şi lihnit de setea libertăţei cum eram tot timpul, mi-am şi format un nou plan, pe care pot să-l numesc consolator. Ce era acest plan? Şi la auz sună curios, dar încă înţelesul lui ce trebuia să fie.

Iacă ce era. Eram decis că, dacă s-ar întâmpla să nu trec clasa, anul viitor nu voi mai aparţine şcoalei de ofiţeri. Mi s-a acrit de atâta şcoală! Pe mine nu va mai pune armata mâna. Dar cu forţa ce crezi – nu te-ar fi putut aduce? Poliţia? Autorităţile? – ar putea să mă întrebe cineva. Ei bine, nimic n-ar fi fost în stare să mă readucă, atât din România cât şi din Austria sau chiar şi din Europa întreagă, căci eu deveneam cetăţean american!

„Vagabondaj curat”, ar fi cârtit unii şi alţii. „Vagabondaj curat!”, m-aş fi gândit şi eu, da!, însă punând în balanţă libertatea ce o aveam în America (ca angajat la un zugrav de firme), poziţie

socială mai modestă, iar pe de altă parte perspectiva dureroasă a unui an de repetenţie în combinaţie cu vr'o trimitere la trupă ca sergent sau căprar, poate înţelege uşor oricine că firea mea nu era în stare să închine sau, mai bine zis, să se ridice decât spre discul ridicat al balanţei în care am pus ideala libertate; încline spre greaua repetenţie cine poate, eu n-am astfel de stomac. Bine, dar familia? Mama? Ce vor zice? Aceasta era singura întrebare care mă necăjea, dar firea mea curioasă şi dispoziţiile mele repetate spre asemenea escapade le cunoşteau ei şi mă consolau că anul acesta în fine n-ar mai fi aşa de cumplit surprinsă familia, aflând reuşita fugei mele în lumea mare!

M! Lumea mare! Dar parale? De unde? Şi de parale eram de astă dată asigurat. Eram asigurat de toate, toate ca un defradant de bancă, care, bineînţeles, se bucură în calitate de casier de multă încredere.

Astfel eram să fiu şi eu. Mama mi-a destinat pentru uniformă o mie de lei, dacă voi ieşi ofiţer, şi bunicul meu o sută de lei pentru o pereche de epoleţi şi fireturi; afară de aceşti bani mai aveam şi eu vreo câţiva. Ei bine, această sumuliţă îmi era asigurată. La sfârşitul examenelor, n-aveam decât să depeşez minciuna următoare: „Ieşit ofiţer, trimiteţi banii. Sublocotenent Victor." Şi banii veneau, deveneam stăpân pe ei. Unchiul Costi, care mi-ar fi putut zădărnici acest plan, avea să fie dus din Bucureşti cu familia la munţi; încât şi de această parte eram asigurat, apoi eram sigur şi de aceea că banii vor sosi mai repede la mine decât dezminţirea depeşei mele acasă.

De minune era conceput acest plan! Eram perfect decis să-l execut, cum s-ar întâmpla să nu ies ofiţer. De-acum eram lămurit şi liniştit. Ori una, ori alta. Adică ori ofiţer, ori american.

Făcându-mi această socoteală, n-am mai avut nicio zi neliniştită. Învăţam ca să nu mănânc la ordinar şi această învăţătură am văzut că e suficientă şi pentru trecere – cu atât

mai bine! Iar mi-am întocmit multele mele oare libere în cari mă ocupam cu ce vream. Diferitele desemnuri mi le terminam cu o iuţeală inexplicabilă camarazilor mei, în meditaţiunile de limbă franceză şi germană era suficient să arunc o dată ochii pe lecţii şi terminam. Şi lecţiile celelalte le parcurgeam cu atenţiune o dată şi era suficient. De aici mirarea camarazilor mei când mă vedeau lucrând tot timpul la schiţele de călătorie, pe cari le făceam pe curat în acuarele, şi când mă vedeau ocupându-mă cu limba engleză; consecinţa multor mirări de felul acesta erau nişte întrebări excesiv de stângace, proaste şi plictisitoare.

- Ce medie ai, mă, Vlad, până acuma?
- Când înveţi tu, bre, că toată ziua etc. etc.
- Mă, ţie nu ţi-e frică că ai să rămâi repetent?!?
- Mă uit la tine, mă, Vlade, cum nu-ţi pasă de nimica; eu n-aş putea ca tine etc. etc.

Sărmanul acesta, de exemplu, vorbea din plină convingere „eu n-aş putea”. Cred şi eu. De unde era să poată, când erau la Strategie de învăţat 50 de pagini pentru o lecţie şi camaradul îşi învăţa lecţia cam în felul următor: „Cavaleria de explorare se compune în general din cavalerie uşoară, care va avea următoarele subîmpărţiri”- acum recitando: „cavaleria de explorare se compune în general – cavaleria de explorare se compune în general – ă – din cavalerie uşoară care va avea următoarele subîmpărţiri - din cavalerie uşoară care va avea următoarele subîmpărţiri – ă, ă – cavelerie de explorare – ă – care se compune din următoarele subîmpărţiri! Ba nu! Cavaleria de explorare se compune în general din – ă – din cavalerie uşoară care va avea următoarele subîmpărţiri” - şi aşa mai departe!

Ce era să-i mai răspund eu? Mai adesea tăceam, ca să nu-i vatăm pe aceşti camarazi – dar lucrul naibii – ei tăcerea mea o traduceau cu totul altfel. Auzeam spunându-se că sunt mândru, mă ţin grozav, aşa sunt toţi „transilvănenii” aceştia – ba mi se

spunea chiar că sunt excentric. Ce rătăcire, Doamne! Siguranţa şi nepăsarea mea îi necăjea chiar pe unii. Pentru mulţi eram o enigmă.

Astfel trecea timpul şi sosi şi iarna la timpul ei. Înaintea Crăciunului am trecut printr-un punct de oarecare însemnătate pentru vocaţia mea de pictor. Ce era? Era ca într-una din meditaţiile când lipsea ofiţerul, mi-a trăznit prin cap o curioasă scăpare de idee, asupra plicticoşilor biciclişti şi asupra popilor noştri greoi. „Dar ce-ar mai fi să vezi şi popi călare pe velociped?" D-abia născut gândul şi îmi şi vedeam popa călare pe roate – în imaginaţie. Frumoasă figură! Nu mă gândii mult, luai creionul şi hârtia şi în câteva minute apăru nostimul contur al popii. Luai apoi acuarelele şi-n timp de vr'o două ceasuri terminai complet opera. Expus la vederea clasei întregi, se arăta modernul popă încântat de efectul progresului care-i înlesnea alergarea la biserică, la morţi, la botezuri etc. Succesul a fost neaşteptat. Toţi camarazii mă felicitau, admirau cu sete popa şi mă consiliau grozav să-l expun. Să-l expun? De ce nu? Am aşteptat vacanţia Crăciunului şi la prima ocazie l-am şi dus la magazinul „Gebauer", unde îl expusei sub pseudonimul „Victorix". Era prima mea operă expusă publicităţei. Simţeam puţină emoţiune. Ce-o să zică lumea? Va privi? Nu va privi la el? A doua zi dimineaţă însă, când trecui prin dreptul vitrinelor lui Gebauer, ce să vezi? O grămadă, ca la anafură. „Popa pe velociped" aduna lumea, care făcea un haz neobişnuit. „Am reuşit!", mi-am zis, acesta place. Şi într-adevăr că a plăcut, căci s-au găsit amatori cari mi-au dat un preţ foarte bun. L-am vândut, ba ce e mai mult, am primit şi comande, cari toate mi-au procurat o sumuliţă respectabilă de bani de cheltuială. Dar acas' erau foarte necăjiţi de acest debut al meu. Departe de a face haz, m-au dorjănit grozav. Lui tata moşu' i-a plăcut cel mai puţin; el îşi credea atinsă originea sa respectuoasă de „neam de popă".

Cum ajung eu, nepotul său, să-mi bat joc de popi? Dar, în fine, a trecut şi asta ca multe altele.

Studiile, călătorie etc. etc urmau cursul lor de ceasornic. Cu media notelor de la studii stăteam bine şi pe cal mă ţineam ceva mai bine, dar, cu toate acestea, era să-mi rupă gâtul la săriturile de barieră, când m-a aruncat calul într-un salt mortal miraculos sub barieră. De sărituri aveam cea mai mare groază. Au venit şi Paştele, s-au isprăvit şi cursurile, de acum înainte nu mai aveam decât excursiunile topografice înaintea examenului celui grozav. Ş-apoi… Excursiunile topografice! Anul acesta a fost condamnat bietul oraş Huşi să suporte invazia roiului elevilor de Şcoală Militară.

Ce şi-or fi gândit bieţii huşeni, oameni paşnici şi modeşti, când am dat noi peste ei?

Ca pe timp de manevre, aveam trebuinţă de cuartire. Şefii noştri cari ne conduceau şi-au dat într-adevăr osteneala ca să ne găsească case şi în scurtă vreme toţi au şi fost căpătuiţi. Unii mai norocoşi şi alţii cari aveau cunoscuţi în Huşi au dat de gazde bune, alţii mai puţin norocoşi au fost încuartieraţi pe la care ce cizmar, căruţaş, cârciumar şi alt fel de gazde onorabile ale Huşului. Eu nu ştiu cum am nimerit la un doctor bătrân… Era deja noapte când am intrat pe poartă, cu raniţa şi cu cizmele încărcate de praf, dar obosit mai cu seamă. Cum ajung în curte, văd la o masă de grădină pe moşneagul doctor. În calitatea mea de „soldat în cuartirare”, aveam dreptul să cer pe scurt şi răstit să mi se dea loc; dar, şiret, m-am gândit că tot o fi mai bine să fac o introducere de om bine crescut, pentru ca şi primirea să fie mai bună. Când mă pregăteam să intonez discursul (doctorul)… îmi taie deodată vorba cu un gojgogeamitea clopotu' de oi, pe care-l avusese la îndemână!

- Dar asta ce-o mai fi?, mă gândeam eu.

- Am dat!, răspunde din casă o voce…

- Poftiţi, poftiţi, mă rog. Acolă iesti odai!, îmi zice doctorul, arătându-mi o odaie în independinţele curtei.

- Ah, mersi!

- Dar altă elev ari să mai vini?

- Zău, nu ştiu, domnule doctor, acu-şi caută toţi cuartir.

- Sărah!

Era să mai strige o dată, dar îi veni mai uşor să agite clopotul. Colangalanga! Iacă şi Sărah, servitoarea, cu o lumină aprinsă în mână şi cu un prosop curat. Intră în cuartirul pe care se vede că-l pregătise… de mai înainte, la invitarea primăriei. Intru şi eu. La lumina lumânărei disting numaidecât două paturi improvizate, foarte albe, de altfel, şi destul de moi, o masă ordinară şi nişte scaune preistorice. Toate bune şi frumoase, dar aerul avea un miros caracteristic; mirosea a umezeală, a mucigai…? Nu ştiu, dar ştiu că mă apăsa. Cum plecă servitoarea, căzui ca o piatră pe unul din paturi. Parcă-mi venea să râd, să plâng sau să ţip. Cine m-a adus pe mine aici? Asta nu seamănă a odaie de locuit. Nici aparenţa unei odăi de servitor n-are – o mizerie…

- Dar odăi mai bune n-are domnul doctor în casa dumisale?

- Odăi?!?, îngână jidoavca. Odăi nu eşti, poftiţi dulceaţî, zise ea, schimbând vorba şi arătându-mi o chisea de dulceaţă pe o mescioară.

Sta-v-ar dulceaţa în gât, mă gândeam eu, şi-mi venea să zic şi altceva. Eram supărat grozav şi cu toate acestea mă (com)plăceam în aerul meu de războinic dezmierdat. Fără cea mai mică mustrare de conştiinţă, îmi întinsei picioarele în toată libertatea pe cearşaf, degajându-mi astfel cizmele de cel puţin o oca de praf.

- Mai trabă şeva?, întrebă servitoarea.

- Stinge lumânarea şi pleacă!

Servitoarea iese. Întuneric complet. Deşi eram obosit grozav, nu-mi venea somnul şi nu-mi venea de necaz că o nimerii aşa de prost… Mâine plec de aici în tot cazul, mă gândeam eu.

Afurisită şandrama! Mă întorceam pe o parte, pe alta, degeaba! Îmi veni să fluier de necaz, când deodată aud iar ceva zgomot pe-afară – un dialog purtat de servitoarea doctorului cu o altă voce care mi se părea cunoscută.

- Numa' unu'?!? Numa' unu' singur?

Cine să fie, cine? A! Moisoi este? L-am ghicit?

Uşa se deschide şi, într-adevăr, intră camaradul meu de vapor, Moisoi, urmat de servitoarea care lumina.

- Tu eşti? Tu, bre? Cum ai nimerit aici?

Uite aşa şi aşa şi aşa ne întrebam şi ne răspundeam noi până ne dumerirăm. După ce plecă servitoarea, începu Moisoi să inspecteze odaia.

- Ce, tu aşa te-ai culcat, îmbrăcat?, mă întrebă camaradul.

- Aşa! Aşa am să rămân până mâine – şi mâine o şterg de-aici!

- Ce, eşti nebun?

- Ba nu sunt nebun deloc, dar… odaia asta e infectă.

- Ce infectă? Ce tot spui, mă?, îmi ripostă camaradul pe chiseaua cu dulceaţă. Nu vezi tu că şi dulceaţă ne-a dat?

- Ia lasă-mă în pace cu dulceaţa asta… că n-am încredere în ea. Cine ştie ce ovreică murdară şi-o fi vârât mâinile prin ea.

Aşi! Ţi-ai găsit! Moisoi deja ducea la gură cantităţi colosale din bunătatea pomenită.

Trecu câtva timp fără să vorbim, pe urmă iar începu Moisoi, care se dezbrăca deja:

- Zi, pleci mâine?

- Bineînţeles!

- Rămân eu singur la jidan?

- Ce-o să-ţi fac eu? Rămâi.

Stinserăm lumânarea, mai vorbirăm niţel, ca să n-adormim, dar în definitiv totuşi adormirăm.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, mă spălai, mă periai cât putui şi o pornii pe stradele Huşului, uitându-mă prin curţile fruntaşilor

cetăţeni. La cari credeam că mi-ar conveni să fiu încuartierat, mai întram şi înăuntru şi întrebam, cu cel mai măsurat tact, dacă nu voi să mă primească.

Interesante impresii am cules de la fruntaşii Huşilor. Unu' nu avea destul loc, altul aştepta o rudă, altul era bolnav, la altul se făcea săptămâna aceea curăţenia casei. La o doamnă, văduvă tânără şi frumoasă, ar fi fost loc destul, însă…„Ce-o să zică lumea, domnule? Înţelegi mata?", aşa mi-a răspuns această cucoană, care, după cum am aflat pe urmă spre culmea ironiei, era cunoscută public de tot ca flacără bunului vecin de peste drum, care îi punea zilnic la dispoziţie şi echipajul său. Alţii plini de regrete spuneau că au deja elevi în cuartir, încât vedeam eu că mai bine o fi să-i închin pe toţi şi aşa am şi făcut. Mi-am închiriat pe bani o odaie cumsecade la o familie modestă, mi-am adus şi bagajul… şi nu mai aveam trebuinţă de niciun fel de recunoştinţă. Dimineaţa la patru mă scula deşteptătorul, mă scula, mă îmbrăcam repede pentru câmp, îmi luam traista după gât, instrumentele topografice şi o porneam la cazarmă. La cazarmă se făcea apelul şi mi se distribuia câte-o pâine, două ouă cu o felie de brânză şi o bucată de carne friptă, pe care o mâncam rece la câmp.

După această distribuţie plecam cu toţi(i) la câmp, în jurul Huşului, fiecare grup, câte trei-patru inşi, la locul destinat fiecăruia.

Lucram cu planşeta, cu busola, cu alidada nivelatrice şi cu lanţul. Lucrări foarte plăcute, mai cu seamă când merg iute. Grupul nostru lucra repede şi bine, căci eu, preţiosul grupului, nu mă încurcam, deodată aşterneam o porţie întreagă de poligon.

- Gata, Vlade?, mă întrebau camarazii.

- Gata!

Şi, de pe la 9-10 ore, ne căutam apoi un loc de umbră, unde ne întindeam la taifasuri fără sfârşit. Materialul cu care

ne îndeletniceam mai mult era, natural, examenul de la uşă şi ofiţeria – ofiţeria, bat-o s-o bată.

- Mă, eu presimt că n-am să ies ofiţer – îţi vedea voi!, zicea unul.

- Mie îmi trebuie cel puţin 16, ca să trec la strategie!, urma altul.

- Eu sunt asigurat, numai de neamţul mi-e cam frică, dar fie ce-o fi, dacă m-o lăsa repetent, îl împuşc, că, zău, pentru limba germană să n-ajung eu să-mi văd visul cu ochii??? E!

- Tăceţi, mă, tăceţi – parcă-l aud pe veritabilul oltean Dejoianu – nu rămâne nimenea repetent; de n-o fi aşa, uite să nu-mi ziceţi nimenea pe nume. Am aflat eu din o sorginte foarte singură.

Aceste popasuri ale noastre le nimeream de obicei cam bine, ba pe la vr'o cârciumă la marginea vr'unui sat, ba la vr'o cramă binecuvântată în vr'o vie, încât de obicei mai găseam afară de friptura statului cea sleită şi vr'un puişor sau niţelus unt proaspăt de îmbucat. După masă, când n-aveam vin, mai beam şi apă, ş-apoi ne întindeam cu burta la soare, ca cei mai harnici muncitori; din somn ne trezea sau soarele când ne pripea prea tare sau maiestaticul locotenent Slăvescu, supranumit şi Răpănuţă, din cauza corespunzătorului său exterior. Apărea călare pe cea mai bleagă iapă, lângă o tufă:

- Of, nenişorule! Iar vă găsesc dormind? Da' ce fel de treabă-i asta? Vrieţi să rămâneţi repietienţi? Când o afla dom' căpitan Gărdescu cum lucraţi dumneavoastră, îmi bagă şi mie vina.

Dom' căpitan Gărdescu, cel mai straşnic topograf al secolului al XIX-lea, era profesorul nostru de topografie şi comandantul acestei companii topografice. Între valoroşii ofiţeri călare pe câte un cal blând din grajdurile şcoalei, se număra şi impozantul Răpănuţă. De obicei scăpam de asemenea înfruntări, în faţa soarelui, când arătam planşeta cu lucrarea noastră bine avansată.

- A mai lucrat cineva aşa de mult ca noi, spuneţi drept, dom'le locotenent.

Răpănuţă sta gânditor.

- E păcat de Dumnezeu să ne stricăm aşa degeaba tenu' la soare.

- Haide, hai!, zice Răpănel zâmbind.

- La anu' camarazi, dom'le locotenent!

- Să vedem examenele!, mai îngâna el contrariat.

Odată, făcându-ne o astfel de morală, a scăpat din mână dârlogul, întinzându-şi calul prea tare gâtul. Ei bine, s-a roşit, sărmanul, până în vârful urechilor de ruşine, a luat dârlogul în mână şi, fără să mai lungească vorba, a plecat imediat, ba ne-a mai zis, prieteneşte, şi „au revoir!"

Astfel trecea timpul la câmp. Când începea să apună soarele, plecam şi noi către cazarmă cu instrumentele şi aparatele de-a spinarea! La cazarmă se mai făcea un apel, se mai mânca vr'un borş sau vr'o mâncărică rău preparată cu grăsimi şi mijloace reduse, pe urmă pleca fiecare acasă, la cuartierul său, unde arunca uneltele topografice în vr'un colţ, se spăla de praf, se îmbrăca în ţinuta cea mai fercheşe şi, numai după ce era bine spicluit, ieşea la plimbare şi chiar la grădină. Seara stăpâneau elevii elementele. Ei erau cei bine văzuţi la restaurante, la cafenele, cofetării, la domnişoarele Huşului de la grădină şi aşa mai departe. Elevii se distingeau din public ca nişte Napoleoni din monedele inferioare. Dar apropo de monede! Of! Multe monede mi-au zburat şi mie aici din buzunar, în loc să le ţin strânse pentru – dar am mai spus-o o dată. Astfel au trecut, pe rând, toate zilele campaniei topografice şi iarăşi ne pomenim într-o zi în vagoanele de toate clasele ale unui tren care ne întorcea la Bucureşti. De la gară la şcoală bineînţeles că am venit fără birjă. Intrând în şcoală, se închinau mulţi şi ziceau: Doamne, nu mă mai scoate de aici decât ofiţer!

Nu trece mult şi ni se comunica programul examenelor şi al zilelor de preparat. Ce preparaţie, ce învăţătură pe capul bieţilor băieţi! Deodată s-a dezlănţuit ca o furtună activitatea maximă a viitorilor ofiţeri. „Mă, s-a pus băieţii pe învăţătură!”, ziceau unii şi alţii. „S-a pusără, nu glumă!”, răspundeau ceilalţi. D-apoi ce credeţi că-i de joc, când ştii că numai câteva zile, câteva ceasuri te despart de momentul fatal?!? Aceasta era dispoziţia şi credinţa generală.

Eu, încercatul de mine, ştiam că nu se îngraşa porcul în ziua de ajun şi, când îi auzeam pe cei mai mulţi zicând că au să citească strategia cel puţin de cinci ori, râdeam în mine şi mă gândeam: cititi, cititi, băieţi, cât mai mult, în voi e speranţa şi gloria lui Mihăiescu; dacă nici voi nu veţi citi, cine va răspunde „frumos” la examen, ca să rămâie comisia uimită? Cine va culege notele 18, 19, dar mai şti, şi 20, pe cari comisia le va da bunilor elevi silitori? Bineînţeles că nu voi fi eu acela! Deci învăţaţi! Învăţaţi, băieţi!

Şi parcă văd în jurul meu de alde Cristea şi Papana, nişte silitori exemplari, numai o minune dumnezeiască ar fi putut înnămoli carul învăţăturii la care se înjugase cu atâta abnegaţie această pereche de veri, căci Cristea şi Papama erau veri – aceasta toată lumea o ştia. Într-alt colţ, drăgălaşul şi micuţul Filipescu, citind cu o voinţă de neînchipuit; mă uitam la el şi observam un fenomen, căci fenomenele trebuie să fie acestea: la toată lumea când află vr’un adevăr, observi cum i se luminează parcă fruntea, se înseninează; ei bine, la fratele în Marte, Filipescu, se întâmpla contrariul, cu cât citea mai mult, cu atât i se încreţea fruntea mai tare, cu atât se întrecea mai mult, deşi era cam întunecos de felul său – mii ar fi vrut să ştie că Filipescu ar avea şi ceva ţigănesc într-însul, „Honii soit qui mal y pense”, dar de lucrurile acestea nici nu trebuia vorbit, omul şi aşa era să devie azi-mâine ofiţer ş-apoi cine de treabă are cu trecutul altuia. Altul învăţa mai

puţin, altul şi mai puţin şi eu aproape deloc – însă jur, dacă e spre vr'un folos, că aproape toate cursurile le-am citit măcar o dată înainte de a intra în foc. Şi intrat-am în foc foarte liniştit, cu materia citită, barba rasă, egerta bine aşezată în chipiu, nasturii bine făcuţi, hainele şi cizmele curate, mănuşile spălate şi baioneta bine aşezată pe şoldul stâng. La întrebări răspundeam cu un curaj de martir, stânga împrejur o făceam reglementar când plecam, şi astfel şi simţeam foarte bine în timpul examenelor, când agitaţia elevilor nu mai avea margini, când fierberea şi zorul elevilor de a cunoaşte notele ajunsese chiar ridicolă. Ca în toţi anii, aşa şi în anul acesta, s-a isprăvit în fine examenul şi înainte de a se citi notele şi clasificaţia, curgeau tot felul de ştiri şi de noutăţi: ba că sunt atâtea locuri în cavalerie, că atâtea în infanterie, că la marină numai cinci, ba numai 2 şi că cutare e întâiul, ba nu, cutare, celălalt, că sunt opt, că nu sunt decât doi repetenţi şi aşa mai încolo. Pe mine mă compătimeau deja unii că sunt repetent la vr'o două cursuri şi că am răspuns slab la examene, încât camarazii de marină, Vasiliu, Moisoi şi Teodorescu nici nu mai socoteau cu mine (Gabur şi aşa nu mai ţinea să fie marinar) şi nu ştiau acum care din ei trei va fi sacrificat, dacă în realitate n-ar fi decât două locuri la marină.

Eu, la aceste ştiri, rămâneam cu cel mai mare sânge rece – nu era doar asigurat de scăpare? „Rămas repetent? Mare pagubă! America e aproape!"[176]

Notele însă mult aşteptate, note care aveau acum să decidă, fură citite în fine şi din mediile lor ieşea crudul, dar sincerul adevăr. Îmi făcui şi eu media mea şi constatai cu mulţumire că nu numai că nu rămân repetent, dar stau chiar bine. Aveam vr'o 14 şi 70. Întrebându-l pe Vasiliu ce medie are mi-a aruncat mândru fiţuica sa cu media 14 şi 30, mi se pare, uitându-se la mine cam compătimitor şi întrebându-mă dacă am trecut. Vulpea!

---

[176] Sfârşitul fragmentului netipărit de Simion Dima.

M-am făcut că da, am trecut şi eu cu coada. Dar ce să vezi, şi media lui Moisoi şi a lui Teodorescu erau mai mici ca a mea încât, comedia dracului, la întrebarea după clasificaţie cine ce armă îşi alege, eu am fost cel dintâi care am avut dreptul să cer arma marinei şi numai mai pe urmă Moisoi, iar bieţii Teodorescu şi Vasiliu, foşti elevi ai Şcoalei de Marină, au rămas pe de lături, căci nu erau decât două locuri. Consternaţia şi lovitura era prea grozavă, nu puteau bieţii să se împace cu ideea ca eu să le ies pe deasupra. Cu toate acestea, aşa a rămas, deşi depeşile de cereri şi interveţii umblau forfota. Teodorescu şi Vasiliu şi-au făcut uniforme de infanterie, iar eu, Vlad, uniformă de marină, cum doream deja de mult timp, în tăcere.

Va să zică ofiţer?!? Domn' sublocotenent! Grozav lucru! Credeam că l-am apucat pe Dumnezeu de coadă – o, pardon! Pardon!... de picior, se zice. Aşa-i, că Dumnezeu n-are aşa ceva. Nici nu vreau să-mi aduc aminte de modul în care m-am despărţit de şcoală şi de uniforma de elev, e destul dacă îmi aduc aminte că croitorul mi-a adus uniforma la Hotel Central, unde trăsesem, deoarece unchiul cu familia sa şi cu mama se aflau deja la Zizin în Transilvania. La Costi deci nu m-a aşteptat nimeni cui să mă pot arăta. N-am găsit decât cufărul meu şi următorul bilet care mă înveseli până în adâncul inimei:

„Să trăiţi, domnule sublocotenent! Şi la mai mare! Îţi urez, dragă Victore, ca norocul să-ţi umble pe cărare în toată cariera ta. La revedere! Te sărută, Costi."

„Te sărută! Te sărută!" Ah, aşa eram de vesel de-mi venea şi mie parcă să sărut pe toată lumea. Mi se părea că toată lumea se uită cu o faţă mai veselă şi mai fericită ca de altădată la mine. În prostia veseliei, mi se părea că toată lumea ar vrea să mă felicite şi că dacă nu o face e numai din respectul ce-l are către gradul meu.

Plecând spre Zizin ca să mă vadă mama nu am făcut, bineînţeles, economie cu bacşişurile. Dam în dreapta şi în

stânga cu mâna spartă! Şi dădeam, căci aveam de unde, banii vestiţi mi-au sosit la timp.

Ajungând la Braşov, mă uitam numai ce impresie colorată făcea uniforma mea cea nouă. Din „Herr Leutnant”, „Zu Befehl, Herr Leutnant”[177] nici nu mă mai scoteau chelnerii de la hotel. În Braşov am sosit noaptea, dimineaţa a doua zi a sosit şi mama cu Laura, sora cea mai mică, de la Zizin. Bucuria ce-o avurăm în momentul întâlnirii nu sunt în stare să o descriu, cât pe aci îmi venea să plâng de emoţie, aşa sublocotenent cum eram. De la Braşov ne-am dus în curând la Zizin, unde întâlnii întreaga familie a lui Costi şi aici s-au pornit din nou bineînţeles emoţiile de bucurie; ba ce-i mai mult, veşnic atentul şi prevăzătorul Costi a ţinut ca la o asemenea ocazie să se brodească şi o şampanie excelentă, din care băui cu multă plăcere - în sănătatea mea. Era sublim! Drept să spun dar eram în credinţă că totul s-a transformat în jurul meu. Eu am devenit un altul, lumea parcă era alta şi toate câte le vedeam parcă erau din alte regiuni, nimic nu era grosolan şi masiv, ci pur eter, aşa, ceva vaporic, o suflare.

Familia[178] noastră era vecină aici, în Zizin, cu o familie bravă ardelenească. Ştiu că mama ţinea să mă prezinte la toţi, dar mai cu seamă unei dame mai în vârstă, doamnei Cetăţeanu, care avea un ginere în România, de asemenea ofiţer de marină, căpitanul Bălescu – am sărutat mâna doamnei, m-am bucurat cum se cuvenea de aşa o împărtăşire şi mi-am căutat de ale mele. După vr’o două zile plecai de la Zizin la Oradea Mare, unde o întâlnii pe mama tatălui meu şi toate rudele din partea tatălui meu, pe cari nu le văzusem de atâta vreme, şi aici fui primit ca un prinţ şi admirat în noua mea înfăţişare – când m-au văzut ultima oară în Orade, purtam încă pantaloni scurţi. Biata bunică se topea în lacrămi de mulţumire şi repeta mereu că a trecut de şaptezeci de

---

177 „Domnule locotenent!”, „La ordin, domnule locotenent!” (în limba germană în text)

178 Acest fragment nu apare în ediţia îngrijită de Simion Dima, din nou fără indicarea eliminării lui.

ani. Şi de la Orade plecai îndată ce mi-am îndeplinit misiunea de a mă arăta şi mersei la Lugoj, unde era ca întotdeauna adevărata patrie a vacanţiei şi unde mă simţeam mai bine ca oriunde, cu mătuşile, surorile şi tot neamul apropiat. Am petrecut bine, ca întotdeauna.[179] Păcat numai că a fost aşa de scurtă vacanţa de astă dată. De la 15 iulie, ziua în care am fost numiţi ofiţeri până la 15 august, zi în care trebuia să ne prezentăm la corpuri.

Am mai fost o dată la Braşov, ca să o întâlnesc pe mama, care încă nu se întorsese acas' la Lugoj şi pe urmă plecai bucuros şi plin de speranţă la Galaţi. La Galaţi am tras la Hotel Regal. Nu ştiam încă unde voi face serviciul, în ziua hotărâtă însă mă îmbrăcai spilcă în uniforma nouă, în ţinuta de prezentare şi lucios, radios, încântat, sării într-o birjă care mă duse la comandament, unde mă prezentai comandantului suprem al flotilei, chiar colonelului Murgescu.

L-am întâlnit în coridor în momentul când intra în sală. „Scoate întâi şapca din cap, căci numai gradele inferioare stau acoperite când se prezintă", îmi zise el măsurându-mă fulgerător din cap până în picioare şi intră în salonul sau cabinetul său. Scosei şapca, intrai după el în cabinet. „ Aşa. Şi acuma spune ce ai de spus."

Frumos început! Mă gândeam, dar totuşi începui.

- Sunt sublocotenentul Victor Vlad, mutat în corpul ce binevoiţi a comanda!

- Dumneata de ce ai ieşit la marină?

- Fiindcă îmi place arma şi am avut dreptul să ies.

- Ca să iei locurile altora?

- La aceasta nici nu m-am gândit. Am avut clasificaţia necesară şi ministerul de rezbel mi-a dat dreptul meu.

- Eu n-am trebuinţă de dumneata, am să te trec la infanterie după inspecţia generală. Ai luat locurile altora prin stăruinţe (credea dânsul), auzeam că ai ieşit întâiul şi nu-i adevărat.

[179] Aici se sfârşeşte pasajul omis de Simion Dima.

- Eu ştiu că n-am răspândit acest zgomot, dar într-adevăr dintre marinari eu sunt întâiul.

- Dacă după acuma ai început prin stăruinţe, ehe!, apoi ce o să faci mai încolo. Te-ai pus într-o falsă poziţie atât faţă de dumneata cât şi faţă de noi. Mie-mi trebuiesc băieţii mei pe care i-am avut în şcoală, pe Anghelică, pe Teodorescu, Vasiliu, ce-o să fac cu dumneata? (Necazul lui că l-a pierdut pe Vasiliu şi pe Teodorescu!) Ştii să-mi faci serviciul pe bord? Ştii să-mi conduci o barcă?

- Voi învăţa, domnule colonel!

- Ai idee de astronomia maritimă? Noi n-avem şcoală pentru aceasta, aceasta trebuie să te învăţăm noi. (Noi?) De! Unde eşti repartizat?

- La inspectoratul porturilor.

- Apoi să-l trimitem la Sulina, că acolo e nevoie de ofiţeri, se adresă către căpitanul Hacile, care scria la o altă masă. La căpitanul Bălescu, pe o canonieră.

- Prea bine, domn'le colonel!

- Ăla-i bun căpitan. (o pauză) Sunt ofiţeri buni ieşiţi şi din şcoala de ofiţeri, dar au învăţat. Trebuie să înveţi şi dumneata şi-apoi mai vedem noi. Să-mi faci serviciu'! Serviciu' te recomandă. Cu prima ocazie să-l trimiţi, căpitane, la Sulina. Bonjour!, îmi zise cu o expresie mai politicoasă. Mi-a părut bine.

- Vă salut, dom'le colonel! am zis şi eu şi am plecat.

Da, da! Astfel am fost încurajat în primul pas care-l făcui în noua mea carieră şi de către cine? De către supremul meu şef!

Am plecat a doua zi la Sulina, unde-l întâlnii chiar la debarcare pe renumitul Bălescu, ce întâmplare! Nu demult mă întâlnii cu soacra şi acum chiar de ginerele ei avui parte ca şef, acelaşi Bălescu de care îmi vorbise şi dl. Vasilie Maniu în Lugoj că ar fi un băiat excelent, recunoscător, care şi acum îşi aduce aminte de dânsul, care l-a ocrotit în casa sa etc. etc. O întreagă istorioară de băiat sărac recunoscător.

Credeam că-i voi face plăcere acestui om vorbindu-i de doamna soacră-sa şi de binefăcătorul său. Dar întâmpinările mele, departe de a-i face plăcere, i-au provocat o uşoară indispoziţie şi, ca rezultat, întreaga mea persoană i-a făcut o rea impresie. Aceasta am observat-o la moment.

Pentru prima oară colonelul Murgescu şi acum din nou căpitanul Bălescu îmi deschiseră ochii să văd că nici lumea ofiţerului nou nu e o budincă de miere, ci tot aşa o lume mică de inimă şi mare în răutate, ca a oricărui muritor; cu această nouă învăţătură, îmi împlinii şi al douăzeci şi doilea an al vieţii mele.

S-a isprăvit cu copilăria! Da, s-a isprăvit şi nu puteam scoate altă exclamaţie decât „Ş-abia acum?!?” Ferice de cei care la vârsta asta exclamă miraţi „Ce? Deja acum?!?”

Ce să-i faci? Aşa mi-a fost scris!

II. O NIMICA TOATĂ!

Impresiuni şi observaţii, culese şi făcute în viaţa mea
de la douăzeci şi doi de ani înainte (s. a.)
sau, mai bine zis, de când am devenit ofiţer.
Continuare la *Cartea vieţii mele*,
care tratează până la al douăzeci şi doilea an împlinit.

Victor I. Vlad

(1892-93)
În al 23-lea an al vieţei

1. LA SULINA

Ca ofiţer nou sosit la Sulina, am venit prevăzut cu toată bunăvoinţa posibilă de a-mi face datoria. Cum am debarcat din vaporul de pasageri, l-am şi întâlnit pe locotenentul Ciuchi, care făcea aici serviciu la companie şi conta şi ca îmbarcat pe canoniera „Bistriţa", pe care o comanda căpitanul Bălescu.

Locotenentul Ciuchi, amabil ca întotdeauna, mi-a dat prima mână de ajutor să-mi plasez bagajele şi, în aceeaşi zi încă, mă recomandă locotenentului Zaharia Ionescu, pe care de altfel îl cunoşteam de asemenea de la Constanţa, doctorilor Bălteanu şi Stăiculescu, cu care am şi luat împreună prima cină la popotă. Cu căpitanul Bălescu n-am schimbat decât câteva cuvinte de stradă. Privirea sa chiorâşă şi tăcerile sale semnificative din primul moment mi-au îngheţat simpatia.

După cină ieşiră la plimbare şi nu-mi fu mică mirarea când îmi zise Ciuchi: hai să te prezint la o familie foarte cumsecade, unde petrecem noi de obicei.

- Acuma seara, frate?

- Chiar acuma seara, mergem la ceai.

- Bine, dar prima vizită…

- Prima vizită n-are a face, aşa e la ei. E familia consulului rus Kartamâşef, ei nu ţin la etichete şi la vizite de politeţe, ai să vezi dumneata.

Şi tot vorbind aşa am şi ajuns la casa lui Kartamâşef, care era chiar lângă cazarmă.

Intrarăm printr-un coridor foarte larg, suirăm apoi nişte scări care conduceau de-a dreptul în sufrageria improvizată, dar nu întâlnirăm încă pe nimenea. Intrarăm apoi într-o odaie spaţioasă de alături şi găsirăm aici pe mama doamnei Kartamâşef, baroneasa de Noldi.

După ce mă prezentă Ciuchi, doamna îmi oferi un scaun şi începu o conversaţie cu camaradul meu, într-o franţuzească cam şchiopătată. Eu ascultam numai şi aprobam sau negam.

Mama consulesei era ceea ce se cheamă simplu o babă de treabă. Zicea că cei tineri, adică consulul şi doamna, încă nu s-au întors de la plimbare, dar trebuie să vie numaidecât şi ne oferi să citim „L'indépendance roumaine"[180] şi alte jurnale străine care erau la îndemână. Mă întrebă apoi pe mine dacă pricep ruseşte, i-am răspuns în limba lor „niet" – aproape tot ce ştiam eu în ruseşte. La aceasta zâmbi bătrâna şi zise că e păcat, o limbă aşa de frumoasă.

Şi cu asta parcă s-a şi rupt firul conversaţiei pentru câtva timp. Se făcu tăcere. Îmi venea să casc de plictiseală.

Uitându-mă primprejur, observai într-un colţ un pian. Ce bine!, mă gândeam eu, te pomeneşti că voi auzi şi muzică bună din când în când. Mă gândeam că oamenii aceştia trebuie să fie destul de culţi, deoarece păreau aranjaţi foarte cu gust şi cu pricepere, deşi n-aveau nimic de valoare chiar în această odaie care părea a fi odaia de primire. O, da! Odaia de primire este pentru mulţi cunoscători oglinda din care ghicesc gradul de cultură, inteligenţă şi gust estetic al stăpânului casei. Cum se aranjează o odaie de primire nu se învaţă pe bani.

Cât pe-aci era să casc cu zgomot, când îmi atrase atenţia scârţâitul uşii de la intrarea de jos şi apoi nişte paşi care se apropiau.

Ei sunt, zise Ciuchi, doamna Kartamâşef. Şi, într-adevăr, cum se deschise uşa, apăru doamna Kartamâşef, urmată de un

[180] Ziar român de limbă franceză, pe direcţie liberală. A apărut la Bucureşti în 1879 şi a fost tipărit până în 1946.

domn mic, cu ochelari. Fui prezentat numaidecât. Consuleasa îmi spuse că e foarte încântată şi, fără a lăsa măcar o pauză ce se impune, îmi dădu a înţelege că ei nu ţin defel la formalităţi şi că trebuie să venim oricând vrem, casa lor e întotdeauna deschisă. M-a întrebat dacă rămân definitiv în Sulina, dacă sunt îmbarcat sau nu, dacă voi face serviciu la carantină – tot lucruri pe care nici eu nu le ştiam încă.

Acest zor de întrebări mi se părea ceva neobişnuit, consuleasa însă nu lăsa să treacă un moment fără vorbă. Toată conversaţia o purtam franţuzeşte. Adresându-se către Ciuchi, îl observă şi pe domnul cu ochelari cu care nu mă cunoşteam încă: „domnul Dobrogeanu, ajutorul bărbatului meu.” „Îmi pare bine.” Foarte pe scurt, domnul Dobrogreanu era o figură foarte comună, din numărul acelora pe care să le vezi oricât de des, nu-ţi lasă impresii; după prezentare, iar dispăru domnul Dobrogeanu în umbra care o făcea abajurul lămpii de pe masă, la o distanţă mai mare.

Cu totul altă impresie însă făcea doamna consuleasă.

Înaltă, aproape matematic proporţionată, având toate părţile care se cer ca o femeie să fie frumoasă chiar, mai avea doamna Kartamâşef şi un cap cum nu se găseşte decât în romane. Deşi mioapă puţin, puteam ghici că doamna totuşi e fizionomistă şi caută a citi cât se poate de mult de pe faţa interlocutorilor săi; vazând-o cineva alături cu mama ei, nu găsea nicio urmă de asemănare. Bătrâna era mică, gălbuie la faţă şi oachesă, pe când fata, înaltă, bine făcută, cu faţa bălaie şi părul galben cenuşiu. De câţi ani era ar fi fost foarte greu de ghicit, totuşi se putea crede că se cam apropia de patruzeci. Ce se putea afirma însă cu mâna în foc este că, cu toată fiinţa ei, era atrăgătoare şi interesantă ca o carte lăudată cu foile netăiate. Conversaţia sub conducerea ei, departe de a se târî, mergea jucând şi sărind de aici te miri unde.

Pe la zece ceasuri ne pofti în sufrageria improvizată, unde fâsâia deja un samovar pe o masă mare. Baroneasa Noldi era

deja instalată lângă robinetul samovarului şi potrivea ceaiul în ceşti.

De-abia ne aşezarăm la masă şi veni şi consulul în persoană. Fusese la o partidă de şah. Făcurăm cunoştinţă şi continuarăm conversaţia, sorbind ceaiul; toate acestea în modul cel mai natural, parcă ne-am fi cunoscut de când lumea.

Consulul părea ceva mai tânăr decât nevastă-sa. Tipul rusului de condiţie mai bună, cu educaţie superioară, totuşi avea bucile obrazului ieşite şi barba aceea lăsată în libertate, care îi face pe slavii fanatici aşa de puţini ideali. De vorbit, vorbea tare, dar de râs râdea şi mai tare; în râs avea câteodată ceva mefistofelic; cu toate acestea, nu era antipatic.

Ceaiul se consumă la ruşi foarte mult. Kartamâşefii îl sorbeau cu atâta pietate de te făceau să crezi că nu pot exista fără ceai. De noi ziceau ca habar n-avem cum se bea ceaiul şi că nu-i putem cunoaşte bunătatea, fiindcă îl luăm cu zahăr şi cu rom şi cu lămâie. Doamna Kartamâşef bea ceaiul fără nimic absolut, rodea numai din când în când dintr-o bucăţică de zahăr, iar domnul îi turna mai întâi în tasă şi din ea îl sorbea. După ceai, trecurăm iarăşi în salon, unde mai stăturăm de vorbă un ceas încă, înainte de a pleca. Consulul se cufundă fără multe forme în jurnale, citind fără a ţine seama de cei existenţi. Doamna consuleasă ne spuse zâmbind: „Nu-i aşa că n-o să vă supăraţi dacă citeşte bărbatul meu jurnalele – ăsta-i obiceiul lui de care nu se poate dezvăţa?”

Totuşi, avu atâta tact consulul încât, după citirea unor ştiri însemnate, să comenteze cu noi faptele.

La plecare ne petrecură amândoi până la capul scării şi, între multe alte complimente, ne angajară să venim în fiecare zi. Ieşiţi în stradă, îl petrecui pe Ciuchi până la cazarmă, unde îşi avea locuinţa, iar eu mă dusei la „Hotel Orient”, o şandrama

grecească din cele mai puţin mizerabile care se găseau în Sulina şi în care am fost nevoit să mă adăpostesc pentru început.

A doua zi mi se pare că m-au dus Ciuchi şi Ionescu pe la familia unui amploiat de la comisiunea europeană[181], anume Berjeaut, un francez în toată puterea cuvântului, amabil şi politicos la extrem; familia sa se compunea din două domnişoare: Luiza şi Leonie, foarte prietenoase şi foarte vorbăreţe, dintr-un băiat care umbla prin toate cafenelele şi vorbea toate limbile, Pierre; la aceştia se adăuga cel mai mare băiat, Rodolphe, care locuia cu nevastă-sa într-un apartament vecin cu al bătrânului, şi afară de aceştia mai erau o fiică care locuia în Galaţi şi un băiat, soldat în Franţa.

Cu altă ocazie, mai făcurăm vizită doamnei şi domnului Watson, nişte englezi extrem de veseli şi amabili, care, deşi vorbeau franţuzeşte ca nişte începători, se făceau a fi înţeleşi din ochi şi din gesturi. Doamna Watson îmi părea o raritate de vorbitoare fără scrupul; în franţuzeasca ei ciopârţită, intonată englezeşte, nu se sfia de a amesteca o sumedenie de cuvinte englezeşti şi chiar româneşti. Pe lângă aceasta, mai vorbea repede, repede, de parcă se temea să nu o opreşti.

Aveau şi ei trei copii, o fetiţă într-un pension în Anglia şi nişte băieţaşi bine crescuţi, pe care nu-i auzeai plângând în salon.

Mai târziu, cunoscui familia domnului Kühl, inginer şef la comisiunea europeană, familia exemplară a domnului Magnusen, ajutorul domnului Kühl; şi, mai târziu, famiiile Mateuci, Sarcologolo, Barbatis, Novleanu şi aşa mai departe, cum se fac cunoştinţele, azi una, mâine alta.

Şi căpitanului Bălescu i-am făcut vizita de rigoare; fiind prezentat doamnei Bălescu, fiica doamnei Cetăţeanu, ţin minte că i-am sărutat mâna chiar; în timpul conversaţiei n-am scăpat

[181] Comisia europeană a Dunării a fost creată prin Convenţia de la Paris din 1856. Principalele servicii ale sale erau la Sulina. Deşi nu erau state riverane, Anglia, Franţa şi Italia erau reprezentate în acest organism internaţional.

nicio vorbă nepoliticoasă, am fost curat îmbrăcat, spălat, periat şi chiar dinţii mi i-am spălat ca de obicei cu Kalodont. Cu un cuvânt, am fost corect şi aceasta o deduc din faptul că am mai fost adeseori invitat la ceai la căpitan, după această primă vizită, ba chiar şi la mese festive.

Invitările căpitanului le primeam regulat, numai şi numai pentru a nu ajunge la explicaţii care mi-ar fi fost penibile; ei bine, cu toate acestea, căpitanul Bălescu nu mi-a întors nici prima vizită, dar nici n-a trecut vreodată (măcar aşa, să vadă unde şed) pe la mine.

Locotenentul Ciuchi m-a dus şi pe la toate pichetele ce le aveam de inspectat; la Musura, la Popina, la Sfântul Gheorghe şi mi-a dat în primire o bună parte din serviciul pe care-l făcea el până aici.

Cu toate mă învoiam perfect, înţelegeam ce trebuie să fac şi nu mă feream nici de servicii pe care n-aveam defel datoria să le execut. Primele zile şi chiar săptămâni mă simţeam bine în noile mele ocupaţii. Când eram convins că n-am de lucru, îmi căutam distracţii cum puteam. Jucam şah şi biliard cu locotenentul Ionescu, mai făceam şi cu doctorul Stăiculescu câte-o partidă de şah, ba şi cu sublocotenentul Boţan, care fusese încartiruit până acuma la carantina holericilor. Şi aşa treceau zilele una după alta.

Dar n-a trecut mult şi deodată mă simţii suliniot de-a binelea, fără voia mea, bineînţeles. Nici prin minte nu mi-ar fi trecut să scormonesc eu prin relaţiile familiale ale oamenilor, să le aflu secretele şi intimităţile lor; ei bine, cu toate acestea, n-am scăpat de a afla şi trecutul şi prezentul, ba aproape şi viitorul tuturor iubiţilor mei noi cunoscuţi. Ei, dar dacă aş fi aflat şi părţi bune, mă bucuram şi eu, dar ce eram eu de vină, vai de mine!, când n-auzeam decât vorbindu-se rău şi rău şi aproape totdeauna rău de toţi.

„Ăla-i aşa şi-aşa şi şi mai aşa! Ălalalt, când a venit la Sulina, trăgea să moară de foame! Ăla-şi dă nişte aere ca de prinţ, madam cutare e beţivă, altă madam a fost spălătoreasă, ba alta era de la café-chantant”; şi aşa mai departe pe coarda aceasta puteai să auzi cum te întâlneai cu cineva.

Vă salut şi sunt încântat de cunoştinţă, mă gândeam eu în mine, dar cu toate acestea nu mă impresionează defel şi nici nu mă dispun contra sau pentru cineva din întreaga societate – de ce am să ţin însă foarte mult cont este să fiu corect faţă de fiecare din dumneavoastră; dar, dar nici măcar nu voi putea mirosi măcar ca cineva din dumneavoastră să nu fiţi corecţi faţă de mine!

Nu-i aşa că ştiam să-mi afirm şi eu drepturile şi pretenţiile mele de om ieşit în societate, că doar am scăpat în fine de tutelă, eram deja gojgogeamite sublocotenentul! Am şi eu vot de-acum înainte în treburi care privesc persoana mea.

Eh! Cu toate acestea, eram ofiţer nou şi parcă este o vorbă sau un obicei, deşi nesancţionat de rege, ca sublocotenenţii şi cei noi mai cu seamă să cam rabde şi să cam sufere unele şi altele urâcioase de suferit. Astfel, de exemplu, trebuia să fiu mulţumit că toate serviciile de corvoadă, adică nu de jucărie, să le îndeplinesc tot eu şi numai eu. Pe când alţii şed în cancelarie pe scaun, cu picioarele în furculiţă şi-şi răsucesc mustaţa, dumneata, sublocotenentule, ia fă niţică instrucţie cu soldaţii, ia du-te în inspecţia pichetelor din oraş, ia pleacă cu trăsura la Sfântu-Gheorghe, la Musura, cu lotca la Popina şi la Sfistofca, ia du-te la parada asta, ia vezi de cealaltă etc. etc.

De-ar fi fost numai acestea pomenite, hai, treacă-meargă, nu mi-ar fi căzut greu deloc, căci cineva trebuia să le facă, erau cel puţin lucruri care se puteau pretinde; însă – of – însă – e trist, dar adevărat că mi se cereau şi lucruri cu totul nedrepte: „Cum se poate, bă?”, aşa m-ar întreba domnul căpitan Bălescu; „da”, i-aş răspunde, dacă vrei să afli, ai puţină răbdare şi ascultă:

- Dumneata şi ceilalţi ofiţeri care locuiţi în cazarmă foarte comod deschideţi uşa şi apăreţi când e necesar să rezolvaţi unele chestiuni, pe urmă iar dispăreţi în locuinţele dumneavoastră şi iar sunteţi acasă, unde vă puteţi lungi în toată voia pe sofale şi vă puteţi pune comprese sau cataplasme unde vă place, fără ca cineva să vă tulbure. Mie însă nu mi-e permis a mă bucura de aceste avataje fiindcă: una, n-am loc în cazarmă pentru locuinţă, a doua, fiind ofiţer nou, trebuie să stau necontenit la cazarmă. Poftim!

Apoi, afară de aceasta, ştiai prea bine că am rămas la serviciul companiei la uscat; pe „Bistriţa" care o comanzi nu sunt nici îmbarcat, nici nimic; cu toate acestea, mi-ai cerut să-ţi fac treabă de zugrav de firme, să-ţi vopsesc pe atâţia colaci de scăpare numele „Bistriţa". Ţi-am vopsit şi pe aceia şi încă cu ce culori fine de ulei din caseta mea de pictură. Nu-i aşa? Acest lucru nu mi l-ai cerut decât răzămându-te pe slăbiciunea de contrazicere pe care ştii că o posed ofiţerii cei noi-nouşori, cum eram eu. Ei bine, drepte sunt aceste lucruri? Ştiu bine că erai convins de nedreptatea pretenţiilor dumitale, însă îţi închipuiai că ai de-a face cu un tip de acela care nu se închină decât la ce zice şeful, fără a simţi şi a observa ce se petrece în el. Ei bine, nu! Eu am observat, dar am tăcut. Ca culme a nedreptăţii însă, mai am de adăugat faptul că totuşi n-ai ţinut cont defel de prestaţiile mele şi l-ai însărcinat chiar pe locotenentul Ciuchi să-mi spună că nu prea eşti mulţumit de mine. Bravo!, mă gândeam eu în mine, asta ţi-e vorba?!? Ai dori poate ca eu să-ţi lustruiesc şi ghetele, fiindcă mă pricep la vopsit? Nu ţi-ai găsit omul, dar probabil că-l vei găsi la vreo ocazie, chiar printre camarazi. „Il yeu a!"[182] Şi cu toate că ţi-ai manifestat nemulţumirea faţă de mine, crede-mă domnule căpitan, că nu m-am simţit defel angajat a schimba purtarea mea nici măcar cu cât e negru sub unghie. Eu ştiam că-mi fac datoria şi nici un fel de mutră nu mă sperie!

[182] Se şi află! (în limba franceză în text, cu ortografia din manuscris.)

Am continuat a fi politicos însă şi de aici înainte faţă de căpitanul Bălescu, am fost chiar şi la ceai de vreo câteva ori, ba şi la insulă l-am acompaniat pe căpitan, care ducea acolo cu „Bistriţa" provizie pichetului care-l aveam acolo. În acest voiaj la Insula Şerpilor am fost de asemenea foarte politicos şi am lăudat chiar „imam-baialdi"-ul care ni s-a servit la masă şi care a fost gătit chiar de madam Bălescu: însă ţin minte, ce-i drept, că, cu toate acestea, nu mi-am uitat un moment de poziţia mea la bord. Eu nu contam ca îmbarcat, eram un simplu musafir. Musafir!

Domnul căpitan însă înţelegea poate altfel lucrurile, căci şi aici a găsit ocazia să-şi arate nemulţumirea. Îi plăcea să mă aibă lângă el pe punte, căci, deşi insula nu e foarte departe, totuşi e plicticos drumul când n-ai cu cine vorbi şi când trebuie să stai necontenit pe covertă; de aceea a şi trimis de vreo două ori după mine, ba ca să-mi arate asta, ba ca să observ aceea, ba să-i notez şi nişte observaţii la variaţia compasului, ca să mă şi instruiesc, în acelaşi timp, cu un cuvânt, mă plictisea peste măsură şi mă omora cu dragostea explicărei.

Numai că nu i-am zis „lasă-mă în pace", aşa mă tortura cu modu-i savant de a desluşi lucrurile, apoi consiliile, poveţele cu aluzii, brrr! Am ascultat cât am ascultat, dar la un moment dat mă scoborâi în careu şi mă întinsei boiereşte pe o canapea, cu deplina conştiinţă a unui adevărat musafir.

Lucrul acesta pare a-l fi supărat grozav pe domnul căpitan, mai cu seamă că nici n-am mai apărut pe punte până aproape de Sulina, unde-l observai că-mi arată o faţă acră amăruie ca luna în descreştere.

Era grozav şi… misterios! Nu-mi spunea însă niciun cuvânt, deşi nu-i stăteam bine la stomac! Are de gând să mă supsape, mă gândeam eu – şi va găsi terenul foarte potrivit, căci colonelul Murgescu şi aşa e pornit împotriva mea. Fie! Las' să mă aranjeze

cum or vrea, cu toate acestea n-am să le fac curte.

2.

Locuinţa mea de la hotel „Orient" n-o ţinui mai mult de o lună, o schimbai pe alta, cu mult mai confortabilă şi mai mare în casa unei biete nenorocite care se intitula Madam Loria.

Un roman întreg, viaţa acestei femei încărunţită în necaz şi revoltă sufletească. Cine era ea? Ce fel era?

Unii zic că ar fi nemţoaică, alţii că unguroaică, că ar fi fost o bucătăreasă excelentă ca fată şi că bogatul evreu Loria, comerciant la Dunăre, i-ar fi promis să o ia de nevastă, fiindcă era aşa de frumoasă etc. etc.

Destul că ea era în Sulina cetăţeană liberă, mama a doi copilaşi şi proprietara casei în care şedeam, casă pe care i-ar fi dat-o Loria ca să tacă din gură şi să-l lase în pace. Madam Loria însă, departe de a tăcea, striga în gura mare, cât putea, că are să-i arate ea lui Loria, că ce crede el, că ea are să-i crească copiii? Pe copilul cel mai mare îl învăţa chiar să se ducă prin cafenele şi unde l-o vedea pe Loria să-i strige cât l-o lua gura „tată". „Tată, dă-mi bani că n-am cu ce să cumpăr haine!" Afară de aceasta, când îl mai întreba cineva pe copil „ce-ai să faci tu cu tată-tu când ti-i face mare?", drăcosul copil era învăţat să zică „am să-l împuşc, mânca-i-ar câinii sufletul!" Şi altele de acestea, cunoscuta istorie mizerabilă a femeilor înşelate.

De altfel, ce-i drept, gătea foarte bine Madam Loria şi ofiţerii am luat câtva timp masa împreună în casa ei. Mie îmi spăla şi rufele, foarte cu pricepere, şi nu mă agasa decât cu povestirea prea deasă a jalnicei sale biografii, care se termina de obicei în lacrimi şi cu ameninţarea „las', am să-i arăt eu lui".

Zilele se succedau la fel. Aceleaşi ocupaţii, aceleaşi petreceri, aceiaşi oameni şi acelaşi serviciu. Când n-avem ce face mai luam pensula în mână şi coloram câte ceva. Am schiţat un evreu fericit că i-a ieşit un câştig de 99%. Am copiat o scenă în stepe, după un desen al renumitului Karasin[183], traducând totodată tonurile în culori.

Între altele, „corectul" căpitan Bălescu iar m-a însărcinat cu o lucrare plicticoasă pentru „Bistriţa" şi anume m-a rugat să-i desenez toate literele codului internaţional, în noul dulap de timonerie pe care-l făcuse. M-am pus la lucru, deşi foarte dezgustat, căci numai plăcut nu poate fi a măsura şi a desena corect şi simetric atâtea litere latine şi a le vopsi pe urmă îngrijit cu tuş. M-a costat destule ore de muncă această mică amabilitate, dar comandantul meu se vede că într-atât mi-a bagatelizat această dovadă de prietenie încât nu s-a jenat defel a-mi trimite peste câteva zile o „confidenţială" model!

Confidenţialele sunt de obicei astfel încât cel care le primeşte are tot interesul să le ascundă şi să le nimicească; ei bine, eu nu mă jenez de a copia fidel, fidel de tot, conţinutul acestei prime „confidenţiale", pentru ca nu cumva să se piardă un asemenea act preţios, care pe lângă alte însuşiri o mai are şi pe aceea de a da o bună idee despre inima şi judecata domnului căpitan Bălescu. Iată confidenţiala:

Inspectoratul porturilor, Compania II-a Sulina şi canoniera M.R.R. „Bistriţa". Nr. – 1892, luna octombrie, ziua 14

Domnule sublocotenent,

V-am recomandat în două rânduri deja ca să staţi cât se poate mai mult printre oameni, trecând dese inspecţiuni atât oamenilor în general, santinelelor, cât şi cazărmilor, în fine

[183] Nikolai Nikolaevici Karasin (1842-900), pictor, desenator, scriitor şi ofiţer rus. Autor al unor compoziţii cu subiecte militare, istorice şi al unor peisaje şi scene de gen.

tot ce poate face un ofiţer cu bunăvoinţă ca control asupra serviciului în general; asupra oamenilor cu închisoare v-am atras în particular atenţiunea. Constat cu părere de rău însă că dv. (acu'-i acu'!) *vă creaţi ocupaţiuni particulare care vă absorb tot timpul, astfel că la cazarmă nu faceţi decât scurte apariţiuni şi vă mărginiţi a excuta câteva însărcinări (doar e destul a le executa), grăbindu-vă a le executa pentru a părăsi mai curând cazarma*. (Ce dureri! Hm! Notă.) *Vă pun în vedere că aveţi o idee falşă de serviciu dacă credeţi că serviciul constă în ceea ce faceţi dv.* (Taci că nu te cred. Glumeţule!) *Cred cu toate acestea că* (piatra giuvaerului) *nici consiliile şi mai cu seamă exemplu' nu vă lipsesc.* (mai cu seamă exemplul!, asta-i tare, mai cu seamă exemplul! – asta-mi plăcu).

M-am pus chiar la dispoziţia dv. Pentru a vă da câteva noţiuni asupra meseriei ce arătaţi că doriţi a cunoaşte, dar nu aţi crezut necesar a vă folosi. (Excursia de la Insula Şerpilor?!? Ei, vezi ce-am făcut? Hm! Hm! Hm!)

Regretând că m-aţi pus în poziţiune a vă arăta nesatisfacţiunea mea, vă rog de aci înainte a pune toată bunavoinţă pentru a ajuta bunul mers al serviciului.

Comand. Comp. 2-a L.
Cpt. Bălescu

Domniei-sale
Domnului S. Locot. Vlad V.

De mi-ar fi spus verbal aceste preţioase cuvinte, i-aş fi răspuns numaidecât ceea ce cred eu – dar aşa m-am pus şi i-am scris numaidecât „ceea ce cred eu", am pus „contra confidenţiala" în plic şi, în aceeaşi seară încă, dădui plicul ordonanţei, ca să-l ducă.

Ei bine, domnul căpitan trebuie să fi mirosit de departe ce conţine plicul, căci, fără a-l deschide, mi l-a trimis îndărăt. Lucru ce nu se face, chiar şi când ai ajuns la gradul de căpitan; asta-i

întocmai ca şi când ai pune cuiva mâna la gură când vrea să-ţi vorbească. Dar nici mie nu-mi fu lene a pune hârtia mea într-un plic de corespondenţă neoficială şi a o expedia a doua zi prin poştă, ca scrisoare recomandată. Astfel ştiam sigur că trebuie s-o primească.

De a citit, de n-a citit ceea ce i-am scris, nu ştiu, căci mie nu mi-a spus un cuvânt măcar despre asta, dar se vede că a câştigat de undeva noi impresii de atunci. Locotenentului Ionescu i-a spus că a primit prin poştă nu ştiu ce, căci nu degeaba mă întrebă Ionescu într-o zi, cam în ton de reproş: „bine, frate, se poate să-i faci lui Bălescu una ca asta?"

Aha! – mă gândeam eu – aşa stă treaba? Şi de atunci aşa am continuat a fi şi a mă achita de toate ca şi până atunci, iar confidenţiala am pus-o la dosar.

Serile le petreceam tot pe la ceaiuri, când la consulul rus, când la Berjaut, la Watson şi uneori chiar la café-chantant. Da, café-chantant, căci şi de aceasta avea Sulina, chiar două. Numai acest nume uzurpat de café-chantant ne permite să intrăm înăuntru pentru a mai omorî timpul, căci altfel ne făceam culpabili de a sprijini un eşafod al artei şi al bunelor moravuri. Unui ofiţer de marină însă îi e permis să intre orişiunde şi mai cu seamă în grup cu alţii, nu face fasoane când e vorba să petreacă; lumea o ştie aceasta foarte bine şi nici n-o ia în nume de rău; uneori însă, când lipseam prea multă vreme de la ceai, ni se spunea „n-aţi putut să veniţi fiindcă trebuia să mergeţi la chantant!"

Şi chiar trebuia uneori să mergem, deşi n-aveam această dorinţă; când veneau uneori vasele se îndoia şi se întreia numărul ofiţerilor de marină. Societate foarte veselă. „Ei, ce face? Unde mergem?", auzeai pe unii şi pe alţii, „hai la Berjeaut! Sau hai la Kartamâşesf!" Că „nu-i cunoaştem!', că „ce umblaţi cu fleacuri, măi!" „Atunci, hai la chantant!", propune unul. „Hai la chantant!", răspunde corul şi cu toţii îşi îndreaptă pasul spre faimosul chantant, unde-şi fac apariţia câte unul pe rând. Aici se continuă veselia de

pe stradă, într-un ton mai ridicat, însă omagiul ce se dă apoi artei şi cântăreţelor artiste este cu desăvârşire cel meritat.

Anul acesta au luat parte „Elizabeta” şi „Mircea” la festivităţile de la Geneva. Întorcându-se vasele şi oprindu-se în Sulina, avui ocazia să cunosc deodată o bună parte din ofiţerii noştri.

N-ar fi lipsită de interes o înşirare a impresiilor ce mi le-a făcut fiecare. Ei, dar poţi? Poţi un asemenea lucru, eu unul mă tem – mi-e ruşine să o mărturisesc – dar e fapt că mi-e teamă să descriu chipul leit al camarazilor mei.

Mai departe! Cum am mai petrecut în Sulina???

Să spun mai pe scurt, că prea am început să lungesc vorba: a urmat inspecţia generală, am prezentat generalului armele, trecând pe dinaintea mea generalul m-a recunoscut şi mă mir cum de m-a lăsat în pace.

Afară de serviciu mă ocupam cu dansurile, care le-am adus în modă locotent Ciuchi, locotenent Ionescu şi eu. Dansam de prăpădeam podelele (dar şi sănătatea). Azi la Berjeaut, mâine la Watson, poimâine la Kartamâşef şi aşa de-a capo, mereu-mereu.

Când ce să te pomeneşti? Într-o bună dimineaţă, ne cheamă căpitanul Bălescu în cancelaria companiei; (asta după incidentul cu vaporul rus Olga) ne cheamă şi ne comunică, foarte confidenţial, că dorinţa generalului ar fi să nu mai audă că am pus piciorul în casa lui Kartamâşef. Prea bine! Ordinul l-am auzit şi voi şti ce trebuie să fac.

Căpitanul Bălescu şi doamna au executat ordinul din punct în punct. Locotenentul Ciuchi şi locotenentul Ionescu au mai rărit-o cu vizitele, iar eu, bietul de mine, care n-am înţeles sâmburele sănătos al ordinului, am continuat a sta în bune relaţuni cu oamenii care nu mi-au făcut niciun rău. Nici această purtare nu-l mulţumea pe domnul căpitan. Madam Kartamâşef (pentru care nu există secrete, la distanţe de sute de kilometri

chiar) ştia şi despre ordinul acesta şi în zadar căutam să-i ascund faptul. Îmi spunea: „Spune curat, de ce vin acuma aşa de rar ofiţerii la noi, nu-i aşa că din cauza ordinului; cât pentru domnul Bălescu, ştiu că dânsul se teme de mine.”

Cu toate acestea, petrecerile se succedau şir; într-o benchetuială am intrat în iarnă.

3.

Sora mea Lucia[184] mă anunţă că se mărită după doctorul în teologie Petru Barbu. Această ştire nu mă surprinse, dar mă necăji cumplit, deoarece îl cunoşteam prea bine pe viitorul şi drăguţul meu cumnăţel. Îmi era necaz că era deja prea tâziu a desface lucrul şi apoi ştiam că nici Lucia nu va da nicio atenţie vorbelor mele. Cu toate acestea, le-am scris acasă părerea mea, că sunt cu desăvârşire în contra acestei căsătorii care numai potrivită nu era. Lucia, o naivă în toată puterea cuvântului, iar domnul Petru un trântor de frunte, cu diplomă însă. Mi se pare că l-am calificat de un „cimpoi de cafenea”, fiindcă din cafenea nu-l mai scoteai, când se stabilea odată în vreun loc; gros şi umflat şi flecărind într-un ton de babă plângăcioasă. Cimpoiul de el! Nu m-am înşelat! Ei, dar parcă a fost cine să mă asculte. Cununia s-a decis. Mi-am trimis şi eu cele mai călduroase felicitări şi în seara cununiei am golit chiar cu camarazii şi cu doctorii cei doi câteva sticle de şampanie în sănătatea noilor casătoriţi.

Câteva zile mai pe urmă, am primit de la Lucia şi următoarea scrisoare fericită, plină de cele mai clasice naivităţi:[185]

[184] Lucia Vlad-Barbu (1873-1913), una dintre surorile autorului.
[185] Aşa se sfârşeşte manuscrisul.

CORESPONDENȚĂ

I

Victor Vlad Delamarina către mama sa

Scumpă mami!

Vreau să cred că nu a făcut spre tine bună impresiune, când ai căpătat epistola care vorbeşte despre mine, dar nu crede că mie îmi este aşa de uşor a învăţa ca să nu îmi zică profesorii nimic, pentru că ei voiesc să fiu şi eu de partea studenţilor ungureşti, să râd de români când îi batjocoresc profesorii, să îi pârăsc pentru tot nimicul, să îi batjocoresc şi eu, să zic şi eu din gura mare „éljen a magyar”[186] şi multe altele ce un român cu inima română nu poate face. Pe lângă învăţatul care am avut până acuma, aş fi avut destul de bune clase[187], dar sunt óláh[188]. Pentru mine nu sunt clase bune etc. Apoi vezi tot de astea. Pe mine mă trag de amândouă mâini, de o mână că nu e iertat să fiu contra românilor şi de alta că trebe să fiu „jó hazafi”[189]. Dacă vrei ca să scap, apoi lasă-mă să fiu şi eu ca şi Sever Dogariu *jo hazafi* (s. a.). De când te-ai dus tu, nu a fost o sfântă ziuă de la Dumnezeu în care să nu mă sfădească maica.

Tot insul mă batjocoreşte, mă suduie, mă ocăreşte, când mă duc la şcoală, când vin de la şcoală; Profesorul Mingas zice că sunt Stiffelpuţer[190] de la domlye Carolo din Rumania[191]. Crede, maică, ce ţi le scriu, că ştiu că nu voi vorbi fleacuri.

---

[186] éljen a magyar (magh.) – trăiască ungurii

[187] Sens similar notelor din evaluările şcolare de astăzi.

[188] Óláh (magh.) – valah (conotaţia e negativă)

[189] jó hazafi (magh.) – bun patriot (pentru un bănățean din 1884, aceasta ar fi presupus ignorarea sau chiar renegarea rădăcinilor româneşti)

[190] Variantă deformată ortografic a lui „stiefelputzer” (germ.) – lustragiu (în context, peiorativ)

[191] Elevul de gimnaziu Victor Vlad redă în scris pronunţia deficitară a profesorului.

Tot într-una rog la Dumnezeu ca numa' de gimnaziul acesta unde sum[192] atât de batjocorit, necăjit, ocărât, să mă scape.

Mami, crede că, când ai fost acas', a fost cu mult mai bine pentru mine decât acum şi cum o mai fi, la alt an nu oi şedea în gimnaziul acesta, nu ştiu pentru maca ce bun. Dacă nu mă vor primi în Şcoala Militară din Bucureşti, adică în România, oi da o rugare la episcopul nostru, ca să mă susţină într-o Academie de pictură. Epistola ta unde mă agrăieşti *domnişorule*, zău, m-a necăjit foarte, atât încât nici nu am cutezat a-ţi scrie până acuma. Te rog, iartă-mă dacă cugeţi că başi nu am învăţat destul, deşi nu este başi adevărat. Eu voi căuta cât voi putea să-ţi fac bucuria. Scrie-mi, mă laşi să mă fac „hazafi"[193]???

Îţi sărut mâinile şi sărut pe surorile mele.

Victor

25 aprilie, Lugoj, 1884

[192] Sum (lat.) – sunt (pers. I, sg.)
[193] Hazafi (magh.) - patriot

II
Victor Vlad Delamarina către mătuşa sa, Elena Dobrin

Dragă ţaţă,[194]

Ziua cea totdeauna frumoasă şi sărbătorească, pe care noi toţi o serbăm, s-a ivit din nou la noi. Ea mă face să mă gândesc mai serios. Pentru întâiaşi dată în viaţa mea, voi petrece această zi între oameni străini, departe de voi, dar pentru aceasta tot sunt cu gândul la voi.

Şi de aci îţi trimit vorbe de iubire, cum făceam totdeauna în ziua aceasta când eram acas', îţi făgăduiesc din nou că mă voi sili a face tot ce este bun şi frumos spre a fi vrednic de iubirea ta.

Ca drept semn de iubire ţi-aş trimite pentru astă dată un coşuleţ de flori vii, dar, pentru că acuma iarna nu pot găsi, primeşte-le şi acestea care le-am putut pune pe hârtie şi ele să-ţi fie dovadă că ne-am gândit de mult la aceasta ziuă mare, atât pentru voi cât şi pentru noi. Primeşte cu obişnuita ta bunătate ceea ce-ţi dau, respect şi iubire.

Stând înaintea ta, gândeşte-te că mă vezi pe al tău nepot care se roagă lui Dumnezeu ca să te facă fericită şi să te ţie mulţi ani sănătoasă.

Al tău nepot,
Victor

1 ianuarie 1885

---

[194] Faţă de Elena Dobrin, mătuşa sa, Victor Vlad (elev la Şcoala Militară din Craiova) avea o mare afecţiune. Scrisoarea impresionează prin aspectul grafic de o certă măiestrie, cu un desen reprezentând un coş cu flori.

III
Victor Vlad Delamarina către mătuşa sa, Elena Dobrin

Craiova, 9 ianuarie 1886

Dragă ţaţa Lena,

Dacă ai primit scrisoarea ce v-am scris-o, ştii că-mi eşti datoare o scrisoare. Trimite-mi într-însa deodată şi fotografiile la adresa d-lui Bumbăcilă.

Scrie-mi cum sunteţi. Cum este Laura? Şi când plecaţi acas'? Dă şi mamei scrisoarea aceasta. […][195]

Dar altfel sunt bine şi vă sărut.

Al vostru,
Victor

Carte poştală
Domnile sale domnişoarei
Ileana Rădulescu
la dr. Constantin Rădulescu, chirurg operator
Băile Eforiei

[195] Absenţa unui fragment este indicată în *Documente literare*, volumul îngrijit de Virgil Vintilescu în 1971. Nu a fost posibilă completarea textului, deoarece urma cărţii poştale s-a pierdut.

IV
Victor Vlad Delamarina către mătuşa sa, Elena Dobrin

Dragă ţaţă Lena,

Scrisoarea ta am primit-o. Nu am putut să-ţi scriu mai curând, pentru că de fapt nu m-am simţit bine. Acum însă sunt din nou „sănătos tun”. În afară de aceasta, am fost foarte ocupat cu „lucrările mele de talent”. De altfel, sunt şi acum. Trebuie să ştii că fiecare moment liber îl folosesc numai cu desemn, scris ş.a.m.d. Astfel că rar ajung să scriu scrisori. Mă feresc însă ca prin aceasta să neglijez corespondenţa.

Se pare că nu v-am scris de poeziile mele şi de reuşita lor. Profesorul M. Strajan[196], renumitul gramatician român, e profesorul nostru. Ne-a dat de câteva ori fabule şi alte compoziţii ca să le prelucrăm în proză. Eu însă am încercat să le scriu în versuri şi mi-a reuşit. Versurile au plăcut foarte mult. Profesorul, foarte încântat, a arătat lucrările mele şi m-a lăudat în faţa întregei clase. El mi-a scris în caiet pe o pagină întreagă cu creion albastru, cu litere mari: „Foarte bine, idei bogate şi bine ţesute. Numai scrisul şi ortografia lasă ceva de dorit.” Eu vă voi trimite poeziile mele una câte una. Deocamdată „Pe câmpul de luptă”.

E altfel, eşti deja în curent cu viaţa noastră de şcoală. Acum avem iarăşi numai 45 de zile până la vacanţa de Paşti.

Scrie-mi cum îi merge Laurei.

Umblă mai bine decât în Bucureşti?

---

[196] Profesorul Mihai Străjanu a fost cel care i-a descoperit talentul. I-a recomandat lui Victor Vlad să se apropie de „Junimea” şi l-a pus în legătură cu „Convorbiri literare”. Detaliile despre preocupările literare ale lui Victor Vlad (inclusiv piese de teatru nepublicate) pe care Titu Maiorescu le va menţiona au fost aflate tot de la Mihai Străjanu.

Sărută-mi-o din toată inima.

Multe sărutări la fel şi celorlalţi. Sărutându-te cu toată dragostea, al tău nepot ştrengar,

Victor

Te rog scrie-mi adresa lui Iosif Vulcan, „Familia”.[197]

Pe câmpul de luptă

Frigul e aspru, vântul e rece,
Neaua creşte tare,
Suflată de vântul care trece
Peste câmpia mare.

Crivăţul râde şi hohoteşte
Fiindu-i îndemână
Să umple de frig, obrăzniceşte,
Santinela română.

Flăcăul, Radu al lui Măciucă,
Cu arma p'umărul drept,
Se plimbă zgulit ca o nălucă,
Dar cu inimă-n piept.

Noaptea e neagră, luna s-ascunde
Şi d-abia mai zăreşti
În depărtare, unde şi unde,
Focurile româneşti.

Măciucă joacă, frământă neaua,
Dar d-odată aude
Ca prin vis, bătut de şeauă.
Cine eşti, măi?!? – Răspunde!

[197] Probabil că Victor Vlad se gândea la trimită la „Familia” câteva poeme. Nu se ştie cu precizie dacă atunci a trimis vreun material spre a fi publicat.

Zice măciucă, însă primeşte un glonţ roşu, fierbinte.
Dar glonţul numai gluga o loveşte
…………………………………………..
Şi trece înainte

D-estea mi-ai fost, păgâne dragă?!?
Şi se aruncă spre el,
D-odată prin vânt şi prin zăpadă
Ajunge turcul mişel.

Îi scapă mereu, în fine-l prinde
Pe când toţi românii dorm.
El de pe cal la pământ întinde
P-al turcului spion.

Hehe! Musulmane, te aşteptai
Să nu-n tâlneşti în cale
Nici piedică, nici santinelă! Hai?!?
Şi îmi venişi călare.

Cum mi s-a gândit al tău comandant
Că în câmpul românesc
Nu găseşte loc şi drum de intrat
Un spion d-acel turcesc.

Apoi omorând turcul îndrăcit,
Cu „te-am ucis!” pe limbă,
De santinelă Radu liniştit
Până în zori se plimbă.

Turcii s-au retras speriaţi.

Victor Ioan Vlad

V
Victor Vlad Delamarina către mătuşa sa, Elena Dobrin

Scumpa mea ţaţă Lena!

Astăzi, de ziua ta onomastică, nefiind încă la Lugoj, nu pot decât în scris să-ţi spun că te sărut dulce, din toată inima, şi că-ţi poftesc *tot ce doreşti* (s. a.), viaţă lungă, fericită, sănătate şi mulţumire!!!

Sărută-mi dulce asemenea pe maica, Laura şi pe toţi ceilalţi.

Al tău nepot,
Victor

21 mai 1887

VI
Victor Vlad Delamarina către bunicul său

Duminică 6 februarie 1888
[Iaşi]

Dragul meu tata-moşu'[198]!

Am primit deja şi pe luna febr. cei fr.[anci]. Rezultatul examenului de luna februarie mi-a fost foarte bun, am media 16,05, o medie foarte mare; sunt tot între cei dintâi şi tot fruntaş.

[198] Este vorba despre Ion Rădulescu, un cunoscut apărător al drepturilor românilor.

În una din zilele trecute mi-a spus oarecine şi m-am convins că directorul nostru, d. colonel Makarovitz[199], se interesează de mine şi că ar vrea să ştie şi cum de eu, tocmai din Banat, am venit la Iassy, dintr-un colţ al Daciei într-altul. Bazat pe toate acestea şi vrând a satisface curiozitatea colonelului, m-am decis şi i-am descris pe lung şi pe lat, într-un stil ales şi potrivit, pentru ce am intrat în armata română, cu ce gând am ales cariera acesta şi i-am înfăţişat şi ce viitor aş fi putut avea rămânând în Ungaria – în detaliu – asemenea şi starea familiei noastre etc.

I-am descris asemenea pe larg starea românilor din armata austriacă, câtă şansă au, cum sunt priviţi etc. Destul că i-a plăcut foarte mult scrisoarea ce i-am scris-o şi, după ce a primit-o, m-a chemat sus în cabinetul său, spunându-mi că mi-a primit scrisoarea şi a citit-o cu mare bucurie şi că vede că sunt „român verde”!, că îi place să ştie că are un asemenea elev în şcoală şi mi-a mai spus că recunoaşte în mine un băiat de valoare (a aflat că vorbesc nemţeşte, ungureşte şi că ştiu şi puţin franţuzeşte); mi-a mai vorbit o mulţime de lucruri şi m-a concediat, zicându-mi că va căuta şi el la rândul său să meargă toate bine (aici desigur că a înţeles ceva); la urma de tot, mi-a zis: „îmi pare bine că te cunosc şi că ştim că ţara românească numai prin adevăraţii români a ajuns acolo unde este astăzi, iar nu prin feluritele lepre şi adunături cari caută să o prade.”

Această mică audienţă la care am fost chemat mi-a procurat mulţumire şi, într-adevăr, vreau să sper că toate îmi vor merge bine şi chiar *mai bine* (s. a.) decât acum. Vin acum însă să te rog, căci ştiu că tu te pricepi bine sau te pricepeai la lucrurile şi studiul ingineresc. Te-aş ruga să-mi alegi tu o carte de *Agrimesură*, care se ocupă cu ridicarea planurilor după teren – în limba germană sau chiar maghiară, căci aş avea mare trebuinţă de ea…

---

[199] Am păstrat ortografia autorului în cazul numelor proprii. În *Cartea vieţii mele* numele directorului de la Şcoala Militară din Iaşi apare scris în două moduri. La fel, toponimul „Iaşi”.

Mi-ar fi asemenea de mare folos o geografie, nemţească sau ungurească, care să trateze de toate ţările din Europa. Dacă ai timp şi treci vreodată pe la Auşpiţ, te rog, caută de cărţile astea două; *Europa füloraiza* sau *Geographie Europas* şi *Agrimensura*. *Agrimesura* poate fi şi sub alt titlul, poate că ai chiar pe acas' cărţi de acestea; deodată ce poţi să mi le trimiţi, expediază-le cât de curând, căci am în orice moment trebuinţă de ele.

Altfel sunt bine, sănătos, tare voinic.

Vă sărut pe toţi şi te sărut dulce, al tău nepot.

VII
Victor Vlad Delarina către mama sa[200]

…………………………………..

Costi C. mi-a scris; între altele, îmi zice că „mami e tot supărată pe mine". Îmi pare foarte rău că această supărare a voastră este cauzată în mare parte şi din cauza mea. El ţi-a scris, tu n-ai vut să-i răspunzi.

Scrisoarea aceasta am început-o înainte de dejun; acum, după dejun, aflai că s-au trimis deja actele tuturor elevilor bursieri la ministeriu.

[200] Scrisoarea nu e datată, iar începutul ei lipseşte. Virgil Vintilescu a presupus (corect, în opinia mea) că, după grafie şi conţinut, pare a fi fost scrisă în perioada în care autorul era elev la Iaşi. Probabil este o ciornă, iar scrisoarea este cea care urmează.

Victor Vlad Delarina către mama sa[201]

Costi C. mi-a scris; între altele, îmi zice că „mami e tot supărată pe mine”. Îmi pare foarte rău că această supărare a voastră este cauzată în mare parte şi din cauza mea. El ţi-a scris, tu n-ai vrut să-i răspunzi.

Scrisoarea aceasta am început-o înainte de dejun; acum, după dejun, aflai că s-au trimis deja actele tuturor elevilor bursieri şi semibursieri la ministeriu – şi se aşteaptă deciziunea de acolo. Când or vedea actul meu, o să se mire, desigur; s-ar fi întrebând; dar acesta cum s-a strecurat până acum în Şcoala Militară a noastră? ...[202]

Între multele altele, suntem în post – dar ştii, post adevărat, o săptămână întreagă am postit. Numai fasole, cartofi, varză, măsline, bureţi – iar fasole, cartofi, varză etc. etc. – mi s-a acrit sufletul; astăzi, în fine, ne-am şi spovedit; vă puteţi închipui ce spovedanie elavioasă, 260 de elevi la un singur biet popă bătrân şi plictisit. Trebuia să-i ia pe fiecare în parte ca să-i ceară de la Dumnezeu iertarea păcatelor – dar, cu toată bătrâneţea lui, a dat gata în trei ceasuri toată *suflarea* (s.a.); mergea spovedania d-un dragu; cum te lua bietul popă, îţi zicea la ureche: „Au te-ai spovedit la mine, fiule?” „da, părinte.” „Ce păcate ai să-mi spui, de un an de zile?”

„De, părinte, nu prea am atâtea păcate.” (Popa pe nas, punând patrachirul pe cap): „Aşa, aşa, băiete! Doamne sfinte, mmmmă! Pe robul tău… cum îţi zice?” „Stan, părinte!” „Ăăăă, Stan, şi iartă lui toate păcatele cu voie sau fără de voie, mmăăă!” (Pe urmă zicea, dându-ţi crucea la sărutat şi întinzând şi mâna

[201] Lipseşte începutul.

[202] Lipseşte începutul paginii a doua a scrisorii.

pentru cei ce voiau să o sătute): „N-nale tatl – ş – fiu şi sfântului Duh!” Ş-apoi tot începând cu „Au la mine te-ai spovedit” şi terminând cu „fiu şi sfântului Duh!” repeta aceleaşi gesturi şi mimică de bunătate sufletească pentru fiecare elev - şi când obosea din când în când se întindea şi căsca ca popa Mateiu de la Lugoj… Chiăituri şi phphphphahaha! Auzeai la elevii cari aşteptau să ajungă sub patrafir, cât şi la cei de sub patrafir chiar; întocmai ca şi când ar spune uituc o oraţie unei autorităţi încât nu puteai să-ţi dai drumul liber râsului.

Alăturate trimit desemnurile acestea: pe Iţig Rübnsfat lui Tiberius[203] şi pe madam Sarah Konfldreft Laurei.

Lucia şi Laura sunt rugate să-mi scrie.

Vă sărut dulce pe toţi, al vostru,

Victor

Iassy. Sâmbătă 25 februarie
pe moldoveneşte

VIII
Victor Vlad Delamarina către mama sa

Iassy, marţi 30 iunie
(1)889

Dragă mami!
Liniştiţi-vă!!!

Ştiri, despre cele ce s-au petrecut în şcoala de la Iassy, eram sigur că o să ajungă până dincolo de lumea întreagă – pe lângă adevăr, desigur că s-or fi adaus şi multe floricele. Totul ce a fost este că la noile regulamente, dictate pentru Şcolile Militare* - cari

[203] Tiberiu Brediceanu, vărul lui Victor Vlad.

par prea arbitrare – Şcoala Militară s-a demoralizat, băieţii s-au descurajat, au început să scrie încoace-încolo, să ceară, să pretinză, să fie pedepsiţi, au început murmure, neîndepliniri de ordine etc.

Până ce într-o bună dimineaţă clasa a IV-a a pornit-o afară din şcoală, pe ascunsele, la miezul nopţii, şi s-au dus spre Bucureşti, celelalte clase toate în agitaţie continuă făceau zgomot, se adresau la comandantul şcoalei să ceară modificări de la Bucureşti; neobţinând niciun rezultat, au început serios să se gândească la fugă, s-a vorbit, s-au plănuit, - cine nu voia era sfătuit, îndemnat, până şi silit, ameninţat fiind de bătăi (cari ar fi putut lua un caracter destul de sălbatic şi ….[204]), încât să nu se aştepte decât momentul de fugă. Acesta se şi ivi – şi după-masă la 6 ore p.m., în faţa colonelului care se plimba prin curte, toată suflarea revoltată şi agitată a năvălit afară pe poartă, colonelul – care nu se aştepta la asta – a rămas ca îngheţat uitându-se la fugari. Ca să oferi vr'o rezistenţă curentului, nici vorbă nu era – am fost înşfăcat pe sus şi cu toată şcoala am apucat pe câmpii ajungând târziu, la miezul nopţii, la o mănăstire înfundată într-o pădure, departe de Iassy, unde am fost găsiţi de trupe de cavalerie. Dimineaţa, după multe rezistenţe, ne-am întors ca nişte copii dezmierdaţi la şcoală, unde aştepta comisiunea de anchetă, numită de gen. Manu ca să judece clasele noastre I, II, III, considerate fiind ca imitatoare a clasei a patra –

* de noul ministru de război, generalul Manu[205]

şi că, neavând încă depus jurământul, vor fi pedepsite cu o *pedeapsă generală* (s.a.) mai *uşoară* (s.a.), pe când clasa IV, pe care d-abia alaltăieri au putut-o aduce înapoi şi care a jurat deja, va fi pedepsită greu, dându-se la corp (trupa armatei) poate pentru totdeauna. De pedeapsă au să scape numai vr'o câţiva militari – şi foşti bolnavi prin infirmierie – cari n-au putut fi luaţi

---

[204] Cuvânt indescifrabil în manuscris.

[205] Asteriscul îi aparţine autorului.

în grevă. În fine, pedeapsa cea mai mare ce ne poate aştepta este să fim opriţi vr'o două săptămâni din vacanţa-i mare la şcoală. Voi să nu fiţi neliniştiţi; căci nu o să-mi se întâmple nimic prea greu de suportat, mai bine decât bătut măr ca *trădător, laş, mişel* (s.a.)* de toată blaga de mulţime cu care voi fi înconjurat ca ofiţer mai târziu este să mă coc la soare câteva zile ale vacanţiei, pe iarba din grădina şcoalei, ca să ne pocăim.

Cu studiul o duc bine de tot, nici o grijă, la 1 iunie avem primul examen. Vă rog să nu-mi mai scrieţi privitor la greva asta nimic, căci numai bine n-ar putea să-mi facă, mai cu seamă la şcoală. Scrisorile ce vin zilele acestea toate sunt suspecte. Am să vă povestesc mai multe când voi veni. Închei deci, spunându-vă încă o dată, fiţi liniştiţi!!! Vă sărut dulce, al vostru, Victor.

----

* Cum binevoiesc să maltrateze copiii grevei pe câţiva nenorociţi.[206]

IX

Victor Vlad Delamarina către mama sa

Iassy, duminică, 11 februarie 1890

Dragă mami,

Scrisorile tale pe toate le-am primit. De întrebat ce să te întreb? De spus ce mi-ai mai putea spune mai învederat şi mai important decât ce mi-ai spus până acuma? Au fost, în aceste trei scrisori şi cu a lui tata-moşu patru, poveţe şi ipoteze de

[206] Asteriscul îi aparţine autorului.

toate nuanţele. Şi zi şi noapte ce visam altceva decât planuri şi poveţe? Crezi că eu nu-mi închipuiam ce e posibil să-mi răspunzi la o scrisoare ca aceea pe care ţi-am scris-o? Citind prima ta scrisoare din aceste trei, nu făceam decât să văd pe hârtie ceea ce vedeam în judecata-mi.

Nu mi-a rămas decât să vă rog să mă iertaţi şi iar să vă rog că v-a produs o asemenea mâhnire scrisoarea mea. Dar, în orice chip aş fi vrut să vă expun ceea ce gândeam, tot acolo ajungeam când era vorba de efect şi, ca să vă scriu aceasta, trebuie numaidecât căci atât de tare n-aş fi putut fi ca să fac ce mă împingeau împrejurările fericite în cari mă aflu; fără a vă spune nimic, mai cu seamă că o asemenea surpriză v-ar fi atins mai tare, deoarece atunci ar fi fost chiar realitate, pe când aşa nu era decât un plan. Şi ştii, dragă mami, că există o oareşicare deosebire între *plan* şi *realitate* (s.a.)

Dal detto al fatto – c'e'un grand trattto![207]

Ce mă mâhneşte mai mult nu e atât durerea mea proprie, pe cât aceea ce v-aş cauza-o vouă prin „nenorocirea mea". Aceasta e şi puterea care lucrează şi a lucrat cu mai multă tărie, pentru a mă întoarce de la aceea ce mi-am propus să fac… Eu *pentru mine însumi* (s.a.) credeam că voi fi mai fericit, oricât de modest şi fără consideraţie, între oameni cari nu mă cunosc defel (căci trebuie să ştii că nici prin minte nu mi-a trecut, chiar înainte de a mi-o spune voi, să mai calc prin Lugoj) decât să o duc toată viaţa astfel precum o duc acum în şcoală. Aici nu-i vorba de umanitate şi de legalitate (în adevăratul ei înţeles), doamne păzeşte! Se mănâncă mic cu mare, mare cu mic şi egalii şi mai mult, ca câinii – ipocrizie şi mişelie în tot momentul. Ştiam că nici într-o parte din lume nu sunt oameni sinceri adevăraţi, dar poţi mai uşor să răsufli de ei, deoarece n-ai în tot momentul de a face cu ei, pe când în şcoala noastră un om care simte e doborât de scârbă, neputându-se despărţi nici la masă, nici în curte şi nici la culcuş de mişeii cari îl înconjoară şi cărora *trebuie*

[207] Dal detto al fatto – c'e'un grand trattto (it.) – de la vorbă la faptă e distanţă mare

(s.a.) întotdeauna să li te arăţi *binevoitor* (s.a.) sau cel puţin amabil. Ei bine, şi această încordare e ceva greu ce la urma urmei te satură. Nedreptăţile însă la studii, acestea mai amar te mănâncă. Dacă-mi pare rău că nu sunt în stare să învăţ – aceasta nu o zic pentru că nu sunt în stare să învăţ vreo lecţie, dar pentru că nu sunt în stare să-i silesc prin singură facultatea mea să mă aprecieze cum trebuie şi să mă pună acolo unde merit, acei ce sunt chemaţi a mă aprecia, iar nu în urma tuturor protejaţilor şi linguşitorilor lor; aceasta mă aduce la disperare!

Până acum n-am disperat, pentru că mai aveam puterea morală să lupt (cum e posibil unui inferior să lupte contra capriciilor superiorilor), dar acum am obosit şi eu – am obosit! Scrisorile tale? Acele mai noi nu-mi dau decât curaj ca să mă supun la o nouă probă de răbdare.

Am să răbd! Sunt decis să rabd deci ca un câine şi să strâng mai tare din ochi, ca să nu văd mizeriile ce mă înconjoară.

Mai ţin să ţi-o amintesc şi asta că nu puşca sau putoarea căştii m-ar fi făcut să apuc alt drum, ci ruşinea sau mai mult necazul de a fi jucăria orişicărui x. y. cu puterea în mână de a mă apăsa la fund. Ei bine, şi la aceasta am să-mi plec capul; vreau să sper că poate totuşi s-o ivi cândva vreo rază de mulţumire pentru mine, căci poate că-i adevărată zicala că la toţi ne vine rândul…

Nu ştiu dacă mi-aţi primit notele, pe semestrul întâi; din ele o să puteţi judeca destul de bine ce m-a făcut să fiu altfel cum sunt. Dl. C. U… îşi arată cu nota de la reglement arama. Nota de la conduită însă să nu vă mire, nu e decât 16 pentru cei ce au fost la Tărâţa[208], iar pentru ceilalţi 18. Iar 19 şi 20 n-are absolut nimeni.

Semestrul al doilea s-a început deja mai bine.

[208] Episodul este povestit pe larg în *Cartea vieţii mele*. În iunie 1889, mulţi dintre elevii Şcolii Militare din Iaşi au fugit în semn de protest faţă de un nou regulament impus de generalul Manu, noul şef de la Ministerul de Război, prin care elevii din Iaşi erau dezavantajaţi dacă doreau să urmeze o altă şcoală superioară. Directorul Macarovici nu a luat măsuri aspre împotriva elevilor, dar în noul an şcolar atitudinea ofiţerilor şi a profesorilor a generat o atmosferă chinuitoare.

Te rog pentru acum să fie încheiată istoria cu chestia aceasta mai nouă, nu-mi mai pomeneşti nimic de ea nici recomandat, nici nerecomandat! Ajungă!!!

Curios lucru, cum a făcut şi cerul dreptate, dar să ne supunem; se vede că aşa trebuie să fie. Toate naţiunile îşi au patria lor, dar ardelenii şi bănăţenii se vede că sunt blestemaţi – ei nu sunt decât aceia *ce se ştiu ei* (s.a.) că sunt; în Ungaria trec de răi ca fiind români, în România de răi ca fiind unguri. Eh! Dar…

Să sperăm!

Deocamdată vă sărută duce al vostru

Victor

X
Victor Vlad Delamarina către mama sa

Huşi, mai 1891[209]

………………

împarte în trei clase bine distincte; Aristocraţiunea – excesiv de speriată şi îngâmfată – care nu primeşte pe nimenea în gazdă deşi nu-şi dă socoteală din ce motiv.

(Probabil fiindcă „departi tari Hussul di Bucurăsci! Şi n-ari pi undi răzghi şivilizaţiea di atâta munţi".)

Apoi vine prostimea, care e mai patriarhal dispusă ca păurimea logojănească. În această clasă avurăm noi deosebita onoare să fim primiţi, vreo doi-trei pe la pauri de ăi mai bogaţi şi mai lustruiţi cari dau „fartiru" pe degeaba, iar majoritatea şi-au luat odăi cu chirie tot la mahalagii cam în felul „babei Giula".

[209] Datarea şi începutul scrisorii lipsesc. Locul şi data au fost preluate din monografia lui Virgil Vintilescu care, în 1966, când a consultat fondul documentar al Muzeului Banatului din Timişoara, a văzut integral scrisoarea.

Odaia mea, pe care am închiriat-o, are 6 m lungime, 5 lărgime, podeala e de pământ bătut, acoperită însă cu covoare ţărăneşti, zidurile văruite cu alb şi grinzile din tavan vopsite cu roşu. Am trei fereşti destul de mari ca să poţi vedea afară la stradă.

În colţul din dreapta al uşei pe care intru sunt atârnate toate „ţoalele de sărbătoare" a familiei care s-a înghesuit prin celelalte odăiţe ale casei, acoperite cu un măsai.

În colţul din stânga, portretul ţarului Alexandru şi a ţarinei, precum şi un portret a ţareviciului călare; în acest din urmă portret sunt băgate vreo trei cărţi de vizită cu trandafiri frumoşi de hârtie, pe care scrie „sincere felicitări de anul nou"; în zidul de lângă patul meu este o oglindă în care îmi văd faţa ca un ludăi turcesc în formă cam aşa[210] şi în zidul de vis-à-vis o altă oglindă în care mă văd verde-verde şi lungăreţ ca un dovlecel, cam aşa[211]. Am însă un loc bun de dormit pe un divan lung, o masă mare de lucru, un ceas cu deşteptător, apă de spălat şi de băut şi un băieţaş care vine să-mi facă cizmele. Odaia, deşi nu-i elegantă, e însă comodă şi, intrând cineva în ea, vede îndată că proprietarul a făcut tot ce i-a fost cu putinţă ca să aranjeze cât se poate de bine cea mai bună odaie a sa pentru „domnu' elev ce face anginerie prin dealuri". Pe când tocmeam odaia era încă în neregulă şi pe masă era un buchet cât toate zilele de flori de tei (cu mirosul acela greu şi apăsător) pe care-l………………[212]

…………………bie câte un

cârd de ovrei şi ovreice îmbrăcate de „şabăs", cu tot ce au mai bun şi se tolănesc în scaune dinaintea uşilor. Asta e moda la ei. Şi nu-i prăvălie la care să n-o vezi pe „mámăle" cu câte un copil mic în braţe sau în altă parte, unde cauţi şi unde priveşti, vezi prosperarea… Şi înmulţirea… N-auzi decât „Khimher

[210] Autorul a desenat o faţă caricaturală.
[211] Este inserat tot un desen caricatural.
[212] De aici lipsesc patru pagini.

Ruhălă (Komm her, Rahela). Sloimă lă ghe ţum thate! Iţic! – Nuhăm!” Etc. etc. …

Pe la 2 iulie sper să ne întoarcem deja la Bucureşti. Dacă-mi mai scrii, poţi să-mi expediezi încă până vineri vr᾿o scrisoare ca să o primesc încă la Hussi.

Cu primirea românilor la Viena sunt la curent, din jurnale.

Atâta mi-a fost toată stofa de scris deocamdată.

Închei sărutându-vă pe toţi, al vostru,

Victor

XI
Victor Vlad Delamarina către mama sa

Dragă mami,

Asupra deciziunii mele de a deveni ofiţer de marină vin să-ţi amintesc următoarele:

Sunt aproape doi ani deja de când mă ocup serios cu gândul de a deveni ofiţer în flotilă, deşi pe la început nu aveam dorinţa fermă de a mă face marinar. Când ţi-am vorbit despre acest plan al meu, anul trecut la venirea mea în vacanţe, păreai că nu ai nimic în contra, ba cred că mă aprobai chiar întrucâtva. Poate că nu o făceai aceasta decât pentru a nu-mi strica iluziile mele şi în realitate vei fi fost mâhnită – aceasta nu o ştiu.

A te duce pe „acele ape” neştiind dacă te mai întorci ori nu te mai întorci este negreşit un lucru straniu, deoarece rămân îngrijiţi cei de acas’; dacă te-ai gândit şi tu la lucrul acesta îmi închipui că nu ţi-o fi părut tocmai bine.

Mai apoi v-a scris Giuri părerea sa despre flotilă şi despre viaţa din flotilă mai cu seamă, lucruri adevărate, foarte adevărate,

dar cari îşi au locul numai „în general” şi, de altfel, sunt proprii şi armatei după uscat.

Împrejurările în cari m-am aflat şi mă aflu şi acum, dar mai cu seamă mulţimea oamenilor în mijlocul cărora mi-a fost dat să mă învârtesc, au influenţat astfel asupra „fiinţei” mele (care de altfel e cam impresionabilă de felul său), încât am devenit *puţin* (s.a.) mizantrop şi am ajuns să mă îngreţoşez de atâtea măşti prefăcute în fel de fel de chipuri, cu cari mă întâlnesc zilnic. E de nediscutat că pe vas numărul mişeilor e mai redus şi, în consecinţă, şi respiratia ta aşa de groaznică, ştiind că tu mi-ai dat voie să mă duc pe mare. Cu totul altfel ar fi însă dacă aş şti că eu, cu încăpăţânarea mea proprie, m-am azvârlit în pieire, spre nemulţumirea şi amărârea ta.

Aceste zise, deşi foarte naturale, par însă cam teatrale şi de altă parte fiind un colorit prea negru, te fac să vezi toată existenţa pe apă într-un tablou întunecos. În realitate însă, viaţa la marină este cât se poate de frumoasă (mai cu seamă în flotila română, care rar se duce pe mare), este una din branşele cele mai distinse ale armatei; la concurenţa pentru avansare, nu-i aşa droaie mare de candidaţi, viitorul, prin urmare, mai deschis, mutări de garnizoană nu sunt aproape deloc. Şi mai sunt şi alte avantaje.

Am uitat să-ţi amintesc că, dacă m-ar apuca vreoadată dorul de însurătoare, lucru la care nu mă prea gândesc, posibilitatea n-ar fi exclusă deoarece sunt mulţi ofiţeri din flotila română însuraţi; părinţii fetelor nu prea fac deosebire de branşa ofiţerilor şi cred că fetele şi mai puţin.

Scrie-i deci lui Costi[213] rezoluţia ta şi să ne aşteptăm la zile senine cu bine!!!

Acum, dacă ar fi să plec în călătorie la 11 iunie, ar urma să nu ne mai vedem până la anul viitor şi cel puţin până la Crăciun;

[213] Este vorba despre doctorul Constantin Rădulescu, unchiul lui Victor Vlad.

de aceea, dacă ţi-ar conveni, aş veni cu plăcere să petrec anul acesta Paştele în mijlocul vostru, ca să ne mai vedem o dată înainte de a porni pe ape – şi aşa n-am petrecut Paştele de şapte ani acasă.

Vă sărut deocamdată pe toţi,

Al vostru,

Victor

Bucureşti. Duminică,
31 martie 1891

XII
Călătoria pe mare[214]

Dragă mami!

Constanţa este un oraş turcesc, grecesc, românesc,[215] un bulevard frumos, curat, cu privirea spre mare, foarte viu până la 12 seara, devenind însă pustiu îndată ce pleacă muzica militară. E partea cea mai frumoasă a oraşului. Lumea şade la mese sau se plimbă în sus şi în jos. Cei mai bătrâni şi greoi se mulţumesc a sta la taifas pe la mese, urmărindu-i din ochi pe cei mai tineri cari trec în fronturi vesele în sus şi în jos. Zăreşti şi câte un ofiţer de marină în „ţivil”, care nu cunoaşte pe nimenea şi nici nu ţine a lega vr’o cunoştinţă. Familii greceşti (mamă, mătuşă, cumnate, fetiţe, veri şi verişoare) trec de asemenea în cârduri pe dinaintea capelei de muzică militară, vorbind cât se poate de tare şi râzând fără multă rezervă, după placul inimei.

[214] Titlul scrisorii (care este mai mult un memorial de călătorie decât o epistolă obişnuită) este scris, ulterior, pe o filă separată, dar îi aparţine tot lui Victor Vlad.
[215] Autorul are în vedere aici mai mult modul de viaţă şi obiceiurile locuitorilor decât compoziţia procentuală a populaţiei.

Stradele celelalte sunt foarte neumblate, afară de strada mare unde e puţină animaţie. Statuia lui Ovidiu este ridicată în piaţa principală, pe unde, de asemenea, se plimbă la începutul serei lume românească; ceva mai târziu nu rămân decât grecii şi turcii cari ocupă toate mesele cofetăriilor greceşti cari sunt în piaţă. Stau grecii şi turcii pe la mese, îşi fumează narghiulele şi ascultă (dacă ascultă) aşa-zisele şansonete româneşti, cântate de o ţigancă dintr-o tagmă de lăutari.

Discută din când în când de comerţul care până acuma încă nu e în floare în Constanţa şi de foloasele pe cari le va aduce podul ce se construieşte peste Dunăre. Dintre edificiile cele mai însemnate se pot menţiona vila principelui Sturza şi hotelul Carol, cari sunt nişte edificii f.[216] frumoase şi moderne. În general, prezintă Constanţa aspectul unui oraş care-şi ia avânt spre progres.

Marea Neagră. Drumul de la Constanţa spre Constantinopol se face pe Marea Neagră. Răsăritul şi apusul soarelui oferă o privelişte cât se poate de plăcută. După ce te-ai depărtat de coastele Bulgariei, cari se pierd încetul cu încetul în zare, te găseşti în mare, peste tot. Mare de aproape, mare de departe. Apa Marei Negre are o culoare verde închis foarte plăcută la vederi. Când e marea liniştită, seamănă cu o oglindă ordinară de sticlă verde şi trecerea bastimentului seamănă cu zborul patinei pe gheaţă – merge liniştit, fără a se înclina la stânga şi la dreapta, încât poţi citi pe obrazul tuturora mulţumirea şi împăcăciunea cu marea, dar nici calmul nu durează la infinit; liniştea e atinsă la început de o mică adiere, neînsemnată, modestă, care începe a se da încet la joc, lăsând timiditatea la o parte; suprafaţa liniştită a mărei începe a se încreţi, dând naştere la nişte dungi cari se transformă în valuri ce se leagănă uşor la început, pe tăcutele, fără a face gură; în curând însă încep a se mişca mai

[216] Abrevierea lui „foarte”, în manuscris.

viu, se întind, se strâng, se lasă în jos, se ridică în sus şi sfârşesc prin a se sparge; adierea s-a transformat în vânt, vântul odată pronunţat izbeşte în valuri, le umflă, le goneşte, valurile încep a se speria, mugesc, plâng, se revoltă şi încep a urla luându-se la bătaie între ele, se gonesc unele pe altele şi parcă aleargă toate spre bastiment, ca să i se plângă; vasul trece însă mut înainte fără a le răspunde, legănându-se numai la dreapta şi la stânga.

Echipajul vasului tace mai mult decât ce vorbeşte, balaurul are un fel de putere drăcească asupra fierei, vezi ici-colo câte unul care stă gânditor, privind în neştire la valuri, se îngălbeneşte, cască ochi mari; când îl întrebi câte ceva, răspunde numai prin da sau nu – ba mai adaugă şi câte un „te rog, lasă-mă în pace" răstit; îl vezi apoi că pleacă clătinându-se şi ţinându-se de ce găseşte în cale – lipseşte vr'o două minute şi, după ce se întoarce, tot răspunsul acesta de „ţi-am spus că n-am chef de vorbă" ţi-l dă; ai crede că nu mai auzi pentru vecie o vorbă din gura lui, dar a doua zi, dacă se întâmplă să fie marea liniştită, cine e mai vesel şi mai „chefliu" decât tot el.

Intrarea în Bosfor, dimineaţa, te face să rămâi uimit de atâta frumuseţe pe care o poţi paşte cu ochii; nu ştii încotro să-ţi întorci capul - la stânga? sau la dreapta? – pentru ca să nu scapi din vedere ce e mai frumos. Munţii Asiei falnici şi sălbatici îşi ridică semeţi vârfurile, umbrele aruncate de stâncile măreţe ale coastei asiatice prezintă peisajul cel mai frumos ca colorit (toate acestea se văd foarte de aproape). Din distanţă în distanţă, vezi câte o fortăreaţă puternică aproape de apă şi grupe de case turceşti. Ţărmul din Europa al Bosforului, deşi nu este aşa de sălbatic romantic, e frumos peste măsură din clădirile admirabile pe cari le are lângă apă; aici vezi o mulţime de vile, care de care mai frumoasă, aparţinând multor diplomaţi şi europeni bogaţi; ele oferă, de la intrarea Bosforului şi până la Constantinopol, panorama unui oraş nesfârşit. Bosforul e plin

de corăbii, brigantine, şalupe, vase de comerţ, de război şi de („caic"-uri) bărci. Apropiindu-te de Constantinopol, observi şi că acest Eldorado, ca toate lucrurile turceşti, „din departe ochii îţi bate, din aproape ochii îţi scoate."

Frumosul Bosfor are apa murdară, nenumărate şi nenumite murdării plutesc pe dinaintea palatelor şi printre vase. Vilele cele mai frumoase, turceşti, sunt rău întreţinute şi neîngrijite, în trecere însă bat la ochi. În Constantinopol intri pe nesimţite, deodată te vezi că te-ai oprit şi întrebi: „ăsta-i Constantinopolul?"

Constantinopolul este capitala cea mai frumos situată din Europa. Nenumăratele locuinţe sunt zidite una într-alta şi acopăr toate dealurile cari înconjoară Bosforul şi Cornul de Aur. Din marea acestor nenumărate case, cari de abia se zăresc câteodată din fumul abundent al vapoarelor cari circulă în Bosfor, se ridică foarte multe minarete cu vârful lor. Nenumăratele locuinţe sunt zidite una într-alta şi acopăr toate dealurile în punctul culminant, care dau oraşului marca mahomedanismului, au o înfăţişare foarte curioasă.

Găsindu-te pe vas în Bosfor şi privind primprejur, vezi amfiteatrul cel mai mare de case din lume. Presupunând că privitorul n-are nicio cunoştinţă de mai înainte despre acest oraş, desigur că şi-ar zice: „Ce de ziduri, ce frumuseţe, şi numai case cu etaj; bine stau turcii, după cum văd. Aici trebuie să fie o bogăţie şi un trai ca nicăieri." Dar, apropiindu-se cineva de orişicare mal, începe a i se apropia şi deziluzia. Casele într-adevăr sunt cu două şi trei etaje, fac amfiteatru împreună şi par bizare; dar, din nefericire, sunt de un fizic nu tocmai de invidiat, căci, fiind zidite din lemn, strâmbe la feţe sub greutatea anilor, se gârbovesc unele la dreapta, altele la stânga. Ferestre şi uşi strâmbe nu se văd tocmai rar. Clădirile de piatră şi de cărămidă de asemenea lasă mult de dorit; de la clădirea lor şi până în ziua de azi nu cred să fi avut des fericirea de a fi reparate, probabil că nici nu există verbul „a repara" în dicţionarul limbei turceşti.

Intrând în oraş, vezi mai bine fericita stare a Constantinopolului. Aerul circulă mai greu deoarece stradele sunt strâmte şi simţi, prin urmare, temperatura sudică în toată vigoarea ei, oricât de uşor ai fi îmbrăcat, totuşi de la 10 ore a.m. până la 5 o(re) p.m. e căldura insuportabilă. Stradele strâmte şi rău pavate sunt încărcate de fel de fel de miroase netămâioase.

Ca să-ţi faci idee de ce va să zică traiul poporului din Constantinopol, e de ajuns să te opreşti la orişicare din cafenelele turceşti. De ex. la o cafenea din mahalaua Tophane. E loc public, vine lumea (bărbaţii numai, căci femeile stau închise acas', rar se văd pe stradă) să se repauzeze şi să-şi fumeze în tihnă narghiuleaua. Umbră este – aceasta nu se poate nega – dar e şi singurul lucru bun pe care îl poţi avea. Cafegiul a întins o pânză de sac (cu o sută de petece cârpite) de la cafeneaua sa la vecinul peste drum, atârnând cele patru colţuri unde a putut. Pentru fiecare muşteriu se găsesc două scaune din nuiele împletite, unul mai mare, ce serveşte ca masă, şi altul mai pitic întrebuinţat la şedere.

Oricât de mulţi ar fi muşteriii cari îşi petrec ziua întreagă la cafenea, totuşi e în stare cafegiul să-ţi dea un loc şi ţie, care eşti străin şi care atragi o mulţime de curioşi – mai cu seamă dacă eşti în uniformă. Auzi vorbind în curând toată cafeneaua de tine. Fiecare te aduce din altă ţară, unu' te face neamţ, altul franţuz, grec, italian, englez, dar e de-ajuns să se găsească unul care a trăit şi pe la Galaţi sau pe la Constanţa (şi de aceştia se găsesc), care să-i asigure că eşti „valah" şi discuţia încetează, nu vezi apoi decât că eşti privit de toţi cu o privire stupidă, fixă şi lenoasă, îi priveşti şi tu la rândul tău şi îi vezi cât sunt unii de uscaţi şi de obosiţi, trăgând cu toate acestea opiul în piept; nu lipsesc însă nici bogătaşi de aceia cari de-abia îşi urnesc burta din loc; aceştia poartă haine bune de mătase lucitoare, pe când ceilalţi se îmbracă în ce găsesc şi lucesc de murdărie şi de grăsimea care se depune

pe dungile şalvarilor; toţi însă se întâlnesc în acelaşi loc public. Ai sta bucuros mai mult timp ca să-i priveşti, dar mirosul abundent de coji de pepeni şi de câini cari stau lungiţi cu grămada printre scaune, te fac să chemi în curând cafegiul la plată. El, deşi n-are nicio treabă, te lasă cu toate acestea să aştepţi destul şi, când vine, prima grijă ce o are e să te înşele la înapoierea restului cu cât va putea mai mult, ce de altfel îi vine uşor, căci sistemul monetar turcesc e foarte defectuos.

Mahalaua cea mai frumoasă a Constantinopolelui este Pera, care are o înfăţişare europeană în desăvârşire, e locuită mai mult de creştini din apus şi de greci. Strada La grande rue de Pera este un fel de Calea Victoriei din Bucureşi, are însă magazinuri şi cofetării cu mult mai frumoase ca Bucureştiul. Se văd aici şi echipaje foarte elegante cu vizitii şi lachei în livrele, dar cu fes pe cap, în trăsuri se găsesc des cadâne de o frumuseţe rară – li se pot distinge trăsăturile feţei, căci îşi acopăr faţa numai cu un văl subţire – mahalagioaicele numai au obiceiul să se învelească până la nas.

Struguri enormi şi poame frumoase se găsesc deja în iulie în Constantinopol.

Marea Marmara este marea pe care o străbaţi pentru a ieşi prin Dardanele în Arhipelag. Atât Marmara cât şi Dardanelele şi Arhipelagul au apa albastră deschis, o culoare cu mult mai frumoasă decât apa albăstrită pentru spălat rufele. În Arhipelag niciodată nu e privat ochiul de a vedea uscat. Când treci de o insulă, îndată zăreşti una sau mai multe altele ivindu-se. Toate insulele acestea sunt nişte simpli munţi înalţi cari au o întindere considerabilă atât în lungime cât şi în lărgime şi în înălţime.

Peşti mari ca viţeii, numiţi marsuni, se văd foarte des, luându-se la întrecere cu bastimentul.

Chios este una din insulele mai mari din arhipelag, o insulă grecească sub dominaţia Turciei; acesta se poate recunoaşte

la prima vedere, căci se zăresc atât turnuri de biserici cât şi minarete de geamii la apropierea de oraşul Chios. Acest oraş port este capitala insulei; e foarte murdar. De fapt, murdăria îi este proprie ca şi oricărui alt oraş turcesc, stradele strâmbe de un exterior mizerabil şi sărăcăcios – sărăcia este marca caracteristică a insulei. Oameni în cea mai mare parte rău hrăniţi îşi târâie traiul cu poame cari, drept vorbind, sunt foarte frumoase şi multe. Poamele sunt mijlocul de existenţă al populaţiei. Lămâi, portocali, smochini, măslini, viţa de struguri şi pomii de mastică cresc în grădini întinse. Aici se fabrică mastica cea renumită. Casa domnului Iani H., cu grădina sa, singura frumuseţe a Chiosului şi singurul loc de vizitat, este o vilă care poate fi pusă în rândul celor mai frumoase vile din Occident.

Trăsuri nu se văd deloc în această insulă – toate transporturile se fac pe măgari; măgarul se numeşte în Orient „buric". În portul Chios nu sunt ancorate decât corăbioare turceşti cu pânze.

Rhodos este o altă insulă mare în Arhipelag, situată spre răsărit. Capitala insulei se numeşte Rhodos şi această insulă e sub dominaţia turcească. Şi în Rhodos e sărăcia în floare. Fructele asigură şi aici existenţa insulei (insulele din Arhipelag exportează în Europa lămâile, portocalele, măslinele, smochinele etc.); sămănăturile şi agricultura, în general, e aproape de desăvârşire străină în Orient.

Locuitorii acestor insule, dacă au mâncat un pepene, câteva măsline, vr'un peşte uscat şi un strugure la prânz, luând şi câteva înghiţituri de mastică la stomac, sunt foarte mulţumiţi şi pe deplin încredinţaţi că s-au săturat. Oraşul Rhodos e foarte interesant ca zidire. Jur împrejur îl încing nişte ziduri groaznice de cetate, cari trebuie să fi fost de o importanţă de netăgăduit pe timpul zidirei lor, astăzi însă nu mai au nici cea mai mică valoare. Aproape toate stradele n-au o lărgime mai mare de trei paşi, casele sunt cu câte două rânduri şi sunt legate peste

drum prin nişte arcade şi bolte. În aceste strade domină o tăcere mormântală, din cauza strâmtoarei stradelor e aproape întuneric chiar în mjlocul zilei. Niciun pui de om pe stradă, rar auzi deschizându-se câte o poartă grea pentru a lăsa să treacă vr'o turcoaică la vr'o vecină care, îndată ce se vede că nu e singură, se îmbrobodeşte numaidecât şi dispare ca o fantomă iuţindu-şi paşii, încât rămâi neliniştit, neştiind dacă e permis să treci prin aceste locuri. În apropierea portului însă e circulaţie vie şi este chiar şi înghesuială. Aici sunt o mulţime de prăvălii de tot felul şi cafenele multe, mai cu seamă de modelul acelora din Constantinopol. Clădirile cele mai frumoase sau, mai bine zis, cele prezentabile sunt casele diferiţilor consuli, cari se pot recunoaşte după stil că nu aparţin turcilor. Rhodosul este un vechi oraş istoric, se găseşte în apropierea oraşului o urmă a unui locaş rămas de la cavalerii teutoni.

Portul Suda este portul vaselor de război turceşti din Marea Mediterană, în insula Caudia (Creta) – unul din cele mai bune porturi navale naturale. Vasele ancorează în inima golfului Suda (Suda-bai) şi sunt foarte adăpostite de furiile mărei. Orăşelul Suda – mai mult sat decât oraş – e aşezat în valea unor munţi gigantici, stâncoşi şi lipsiţi de vegetaţie. Arsenalul de marină înconjurat de nişte ziduri cari se zideau în timpurile bune de mai înainte e singura clădire însemnată. În Suda nu se găsesc defel producte de hrană – toate se aduc din Canea, care e un alt port foarte aproape de Suda.

Canea este portul cel mai mare de comerţ al insulei Creta; aici s-a dat o luptă mare navală sub Hanibal. La Suda sunt trăsuri şi cai la dispoziţia călătorilor pentru a le înlesni ducerea la Canea; proprietarii lor le închiriază foarte ieftin, din cauză că rar pun mâna pe câte un străin. Şoseaua de la Suda la Canea este o şosea foarte bună şi una din cele mai bune, desigur, ale insulei.

Faci o jumătat' de oră călare de la Suda la Canea, căldura e foarte mare şi, deşi treci pe lângă nişte păduri de măslini,

oprindu-te la umbra lor n-ai câştigat nimic, căci căldura este aceeaşi.

Intrând în Canea, vezi un oraş ca toate oraşele din insulele pe cari le vezi în Arhipelag, e murdar şi rău pavat – are multe prăvălii şi mai cu seamă tutungerii, căci face pe o scală întinsă comerţ cu tutun şi cu zahăr de Candia (Candis-Zucker). Sunt şi multe pielării şi cizmării cari fac un fel de cizme albe, cum le purtau cavalerii din Evul Mediu. Vezi în unele strade, întinse pe sfori (cari pleacă de la o casă la aceea de peste drum), nişte fâşii lungi de materie neagră care servă la confecţionarea şalvarilor, fâlfâind ca nişte steaguri de doliu. În Canea vezi fel de fel de tipuri orientale. Atât greci cu fustanelă, cât şi greci cu şalvari, turci şi foarte mulţi arapi negri.

Pyreu, portul oraşului Athena, este un oraş cu viitor, după cum se vede. Are strade foarte regulate şi îndestul de largi, este zidit în cea mai mare parte din piatră ca şi Athena. Fabricele multe, de diferite manufacturi şi producte industriale pe cari le are îi dau aspectul unui oraş industrial de primă ordine. Costumul european este acela ce se poartă şi aici, dar se văd cu toate acestea şi greci cu şalvari sau greci în iţari cu fustanelă. Zăreşti pe la piaţă şi câte o ţărancă a cărei costum este şi acuma acela vechi grecesc, care seamănă foarte mult cu acela a ţărăncilor noastre române; poţi vedea, de asemenea, şi mahalagioaice de acelea cărora le poţi da cu drept cuvânt numele de nepoatele Afroditei. Ele, deşi poartă un fel de costum din Occident, totuşi nu se pot despărţi uşor de fesul roşu cu ciucure mare de fir pe care-l poartă pe cap şi care le şade foarte bine. Poartă însă pe cap, deasupra fesului, şi câte un văl transparent pe care-l învălătoresc cu mult gust împrejurul capului. În Pyreu sunt ancorate foarte multe vase mari de război şi de comerţ, e o circulaţie foarte vie în acest port. O mulţime de barcagii cu bărci de pânze fac serviciul birjarilor după uscat. De la Pyreu este un drum de fier pe care ajungi în douăzeci de minute la Athena.

Athena. Un oraş nou, deşi cu mult mai mic decât Bucureştiul, are însă un croi şi un aspect cu mult mai fericit. Strade largi, mari, clădiri frumoase de piatră şi marmoră, poziţie încântăţoare şi apoi mulţimea antichităţilor nepreţuite cari se pot vedea şi pipăi.

Aici vezi ruinele cutărui palat, aici biserica cutărei zâne, amfiteatrul cutărui domn, închisoarea lui Socrate, templul Minervei etc. etc. cari, pentru a fi descrise, necesită volume de cărţi şi luni de zile. Toate ar fi frumoase de nu s-ar resimţi şi aici o sărăcie îndrăcită, banii de argint sunt rari ca corbii albi şi la o hârtie de zece drahme (10 fr.), când trebuie să-ţi dea restul, neguţătorul taie hârtia în două cu foarfecile, socotind-o jumătate de aceasta ca cinci drahme.

Salonicul este de asemenea un port important al Turciei, e croit după calapodul tuturor porturilor şi oraşelor turceşti, murdar şi sărac, e locuit şi de o mare mulţime de jidani spanioli.

***

Acestea sunt toate porturile pe cari le-am, vizitat, în ordinea în care le-am înşirat, mergând direct de la unul la altul (caută-le pe hartă în această ordine). De la Salonic ne-am întors la Constantinopol şi de la Constantinopol la Constanţa ne-a prins în ultimul timp o furtună din cele mai mari şi ne-a suflat afară din program la coastele Bulgariei, lângă orăşelul Balcik, unde am stat ancoraţi trei zile, până s-a liniştit vântul. De aici am plecat la Constanţa din nou, unde am ajuns în ziua de 4 septembrie, seara.

***

Voiajul mi-a plăcut mult, sunt încântat că am putut vedea cu ochii atât locurile vizitate cât şi traiul pe care-l poate duce un ofiţer serios de marină. (Fac abstracţie de modul cum am fost

noi trataţi, noi – elevii de şcoală.) Am cam suferit de înghesuială şi de căldură; de răul de mare n-am suferit.

Mâncare am avut destul de bună, avem câte doi franci şi optzeci de bani pe zi pentru mâncare, eram nouă elevi cari mâncam împreună. De n-aveam banii pe cari i-am cerut, probabil că nu puteam vedea nici un sfert din aceia ce am văzut, căci în tot voiajul, ajuns în port, nu puteam face niciun pas fără a băga mâna în buzunar şi nu ştiu, zău, cum ieşeam la capăt dacă nu aveam aceşti bani pe cari i-am întrebuinţat cât s-a putut de raţional, deşi eram departe de a fi îndeajuns ca să mă zburd în distracţii cum poate aţi crede, totuşi m-am folosit bine de ei şi i-am cheltuit pe toţi; ultimii franci i-am cheltuit pe birjă în Bucureşti, la întoarcere.

De altfel, voiajul acesta pe care l-am făcut, dacă l-aş fi făcut ca pasager pe vr'un vas de pasageri, desigur că mă costa cel puţin două mii de franci. Am cheltuit însă o bună parte din bani şi în Bucureşti, cele 12 zile, şi în Galaţi, unde am fost chemaţi cu două zile mai înainte de termen „după înţeleapta şi româneasca chibzuire a comandamentului", încât până la îmbarcare am fost silit să stau la hotel din punga mea proprie. Dar, în general şi abstacţie făcând de unele mici neplăceri pe cari, vrând-nevrând, trebuia să le privesc printre degete, n-am de ce mă plânge.

Dar acum alta nouă: prin un nou regulement al Şcoalelor Militare, şcoala noastră de Bucureşti nu mai e împărţită în specialităţi şi toţi elevii, fără deosebire, primesc instrucţia şi de artilerie cu tunurile şi de cavalerie şi de infanterie şi acesta în scop de „a-l face pe elev apt pentru câteşitrele armele" încât, odată ieşit ofiţer în orişicare armă, să poată intra în şcoala de război pe care terminând-o să deviie ofiţer de stat major; această nouă lege ne-a surprins de toţi şi pe mine m-a adus într-o poziţie destul de curioasă. La marină la care mi-ar plăcea să ies ofiţer, mi-ar fi uşor acum să ies, urmând însă anul acesta cursul tuturor

specialităţilor şi, cunoscându-mi forţele, pot avea şansa de a intra în şcoala de război din care iese elita armatei, încât nu sunt deloc în stare să mă decid şi nu prevăd nimic…, din care cauză m-am şi decis să nu mă mai gândesc deloc încotro am să mă dau şi am să aştept *ultimul, ultimul* (s. a.) moment să văd pentru ce are să mă decidă; până cum sunt cu desăvârşire nehotărât şi nu doresc să mă hotărască nimenea, căci vreau să văd ce are să hotărască cea din urmă clipă când va trebui să mă decid într-o parte.

Ce ştiu însă sigur este că doresc ca după cele 284 de zile pe cari le mai am de stat pe băncile şcoalei să ies ofiţer – ceea ce e egal cu *a termina bine şi acest ultim an de nemulţumire ca elev* (s.a.)

Dumnezeu e mare!

N-a început încă culesul viilor prin Lugoj?

Mult aş vrea să-l fac vr'odată şi eu pe acas'; poate că voi putea veni ca ofiţer de această sărbătoare.

Deocamdată vă sărut dulce pe toţi, toţi, toţi,

Victor

Bucureşti, duminică, 22 sept.
91

XIII
Victor Vlad Delamarina către mama sa[217]

Draga mami,

Timpul acesta din urmă, scrisorile voastre au devenit de o raritate ca niciodată. Care să fie cauza? Nu aflu aproape nimic din ce se petrece acas'? Ce mai faceţi? Laura de cânt mi-a tot promis că are să-mi scrie; dar acel „o să-mi scrie" încă n-a trecut la „prezent".

Cu învălmăşeala de serviciu care am avut-o acum, săptămâna din urmă, n-am ajuns să scriu până cum. Mai întâi, reparaţiile lui „Mircea" în arsenal, care ne ocupau necontenit, pe urmă pregătiri pentru plecarea la Sulina, întru întâmpinarea regelui, cu ocazia deschiderii canalului nou făcut în braţul Sulina. Apoi serbări şi mese etc. etc la Sulina şi, în fine, plecarea din Sulina în mare spre Constanţa, unde luă parte la serbarea ridicărei unui monument francez în onoarea unor căzuţi francezi din războiul Crimeiei, a căror oseminte au fost găsite lângă Constanţa de români. Acum suntem cu „Mircea" la Constanţa şi vom pleca îndărăt la Galaţi peste două zile, pentru a ne lua proviziunea de materiale necesare pentru vară; acolo vom sta ceva mai mult şi este timp chiar să primesc raspunsul tău, tot bricul „Mircea", la Galaţi.

La inaugurarea canalului nou, s-a făcut o paradă impunătoare – „Mircea" şi bastimentele de război staţionare ale Franţei, Austriei, Germaniei şi a Angliei aşteptam decorate cu fel de fel de steaguri sosirea regelui pe vaporul „Orient", care venea de

---

[217] Scrisoarea nu s-a păstrat integral. Lipseşte un fragment, inclusiv data şi locul.

la Galaţi. Ajuns regele la gura noului canal, unde era întinsă o sfoară după un ţărm la altul, a rupt-o în două cu vaporul şi a trecut înainte; în acel moment Mircea începe salutu' cu douăzeci şi unu de tunuri…

Seara s-a dat o masă de gală la care au luat parte 120 de persoane de distincţiune, la aceeaşi masă cu regele. Comisiunea E. D.[218] a făcut nişte cheltuieli enorme pentru acest prânz fabulos, unde s-a cheltuit 120 de franci pentru fiecare persoană de distincţiune, între cari afară de *mine*[219] (s. a.) mai era regele, priul ministru, ministresa, alţi miniştri, ingineri, ofiţeri superiori ale marinelor străine şi ale marinei noastre – o mulţime de dame urâte şi frumoase etc. etc. Mâncările şi vinurile erau într-adevăr à la Luculus… şi ce iluminaţii! Ce artificii!...

A doua zi luarăm marea. O mare splendidă de 15 ceasuri de legănare. Acum se confirmă tot mai mult ştirea că la vară vom vedea Italia.

Până la alte noutăţi, iarăşi o chestiune de aprovizionare indispensabilă de haine.

O să te rog iaraşi să-mi ajuţi cu facerea hainelor de vară de care-ţi vorbesc mai pe larg jos şi ratele voi putea să le plătesc mai repede acum (fiind îmbarcat) – de altfel, nici nu o să fie suma prea mare.

E vorba numai ca să fie gata cât mai curând; de aceea, te rog să chemi croitorul imediat şi să faci comanda. Când vor fi gata îţi voi….[220]

---

218 Comisiunea Europeană a Dunării.

219 Formulare şi subliniere autoironică a autorului.

220 Aici se întrerupe scrisoarea. Continuarea ei nu s-a păstrat.

XIV
Victor Vlad Delamarina către mama sa

Constanţa, 3 sept. 1893
vineri[221]

Dragă mami,

Credeam că în urma încrucişerilor scrisorilor, ba la Viena, la Odessa, Lugoj, Constanţa etc. – se va pierde vr'o scrisoare. Dar bine că nu fu aşa; ieri am primit şi scrisoarea ta din 30 august. Îmi pare bine că te ştiu ajunsă bine sănătoasă la Lugoj. Mi-ar fi plăcut negreşit dacă ţi-ar fi reuşit întreprinderea, dar dacă nu s-a putut – floare la ureche - nu trebuie să ne amărâm nici de ce zic unii şi alţii – nu trebuie luată nici cea mai mică notiţă; e cel mai uşor lucru şi cel mai neînsemnat totodată acela de a spune vorbe dulci şi duioase.

Părerea mea, dragă mami, este ca de acum înainte, dacă poţi şi vrei să faci ceva, totul să fie *numai* (s.a.) pentru Laura[222], în limitele posibilului; sunt convins că dacă mi-ai asculta rugămintea mea, nu ție s-ar mai ivi prilejul de a te nemulţumi de nereuşite.

Nicio idee nu mă îngrozeşte mai mult ca aceea de a te şti că o iei „de a capo" cu profesoria şi unde? – în ţara românească! E tot ce ar putea fi mai greu şi mai chinuitor de suportat!

(pentru problemă să admitem!)

Ca tu, de acum înainte, să mai lupţi o jumătat' de viaţă de om cu toate slugărniciile şi jugul care e impus de meseria de

---

[221] Datarea şi localizarea acestei scrisori nu apar în *Documentele literare* publicate de Virgil Vintilescu, dar ele sunt prezente în manuscris.

[222] Laura, sora lui Victor Vlad, era infirmă.

profesoreasă în ţara românească ar trebui să fii înainte de toate: I) în vârsta Laurei ca să ajungi a obţine o pensie ca vai de ea; II) să nu fi văzut şi auzit niciodată ce va să zică bunul simţ şi amorul propriu, pentru a putea primi în obraz insultele, obrăzniciile şi poruncile date ca la slugi de oricare prim venit, *porc, hoţ* şi *ruptură* (s. a.) de subinspector sau director – mai ştiu ce eu; III) a te mulţumi la Focşani sau Bacău (pe cari, din fericire, le cunosc) să trăieşti ca la Făget sau St. André, în mijlocul unor oameni sălbatici, dărăpănaţi şi gâlcevoşi, cari pentru culme mai şi dispreţuiesc o biaţă profesoară, dacă cumva fac parte din societatea *ha bună* (s. a.); pe urmă să ai ca eleve tot ce poate fi adunat mai gunoi într-o şcoală publică. E inutil a mai înşira multe alte împrejurări care de care mai briliante. Mă mărginesc numai în a-ţi da concluzia următoare:

Eu, în poziţia-mi actuală (mică până acum), aş plânge cu lacrămi de regret, ştiindu-te pe tine, mama mea, trăind dintr-o pâine aşa de acră ca aceea *de profesoară* (s.a.) în România; cine te-ar putea îndemna la aşa ceva, *dacă ar cunoaşte* (s.a.) ca mine ţara românească, i-aş numi oameni fără de inimă. Ca să-ţi faci o idee mai bună, de cât m-ar indigna de mult ideea de a te şti iarăşi că lupţi pentru existenţă (când niciodată nu vei fi redusă la aşa ceva), făcând-o iarăşi pe profesoara nemernicilor şi putrezilor ăştia cari s-au purtat aşa de frumos cu tine mai ieri, alaltăieri, îţi declar că m-aş lepăda de orice aspiraţie mai mare în lume şi aş fi în stare să fug încotro m-ar tăia capul ca un disperat.

***

De aceea, te rog nici să nu te mai ocupi cu asemena gânduri; te rog, arată şi lui tata-moşu' şi maica scrisoarea mea, ca să vază şi dânşii care e părerea mea; dacă cumva le este indiferent ce cred eu, îi rog mult să mă ierte că ţin să le comunic şi lor ideile mele,

cari n-au izvor decât cunoştinţele ce le-am dobândit şi, deoarece sinceritatea convicţiunei la mine e mai presus decât pofta de a ascunde *azi* (s.a.) ce cred eu, de aceea am izbucnit şi eu!

Timpul până când am putea locui împreună mai avantajos nu mai e aşa de departe şi atunci Laura, dacă cu diploma ce ar lua-o la Caransebeş ar putea obţine vr'un post în oraşul unde vom locui, va fi bine pentru ca să aibă o ocupaţie; dacă nu, iarăşi bine – de foame n-are să se prăpădească.

Dacă însă ar putea învăţa ceva la Viena, nici asta n-ar fi rău; i-ar servi spre mângâiere, în tot cazul.

Eu însă, dacă persişti a avea relaţiunile acelea din Monitor, cred că le pot găsi. Scrie-mi.

Până ne-om întoarce la Galaţi, nu pot şti dacă voi putea merge în noiembrie la Bucureşti. Sărutări lui tata-moşu', maica, Laura şi pe tine te sărut dulce.

Victor

XV
Victor Vlad Delamarina către mama sa

Galaţi, duminică
13 martie (18)95

Dragă mami,

Cu ajutorul lui Dumnezeu am ajuns în pace şi la Galaţi azi dimineaţă, la 6 ore.

La Bucureşti a fost foarte nimerit că am stat o săptămână. Am profitat bine de timp.

Pe Caius[223] l-am avut cu mine o zi întreagă aproape, în duminica în care am sosit şi sâmbătă în ziua plecărei iarăşi, vr'o câteva ceasuri după prânz.

„Schiţele" din călătoria mea au avut grozav succes după cum am putut observa. Într-o seară la Maricuţa, la sora Zoei, eram invitat cu schiţele la o sindrofie. Acolo erau între alţii şi Iacob Negruţi[224] şi Esarcu[225] şi fratele lui Sander, ginerele unui Lahovari[226] care e vicepreşedinte la societatea geografică (s.a.)[227], unde e regele preşedinte. Toţi au tăbărât peste schiţe şi au început să se mire şi să întrebe: că cum? şi ce fel? şi cine? şi ce? că ce admirabile! că ce grozave! ce talent! etc.etc.etc. Destul că ginerele lui Lahovari mi-a spus să-i las schiţele să le dea lui socru-său ca să le prezinte la societatea geografică ca o lucrare originală cum nu s-a prezentat încă nici una şi că mă asigură de

---

[223] Este vorba despre Caius Brediceanu, vărul lui Victor Vlad.

[224] Este grafia autorului, în manuscris. Iacob Negruzzi a fost membru fondator al Societăţii „Junimea" şi a condus aproape trei decenii revista „Convorbiri literare". Membru al Partidului Conservator, a fost în mai multe legislaturi deputat şi senator în Parlamentul României. Din 1881, a fost membru titular al Academiei Române.

[225] Constantin Esarcu (1836-1898), naturalist, medic, pedagog, diplomat şi om politic. Din 1884, a fot membru corespondent al Academiei Române.

[226] În 1875, la constituirea „Societăţii Geografice", George I. Lahovari fusese secretar general, iar vicepreşedinte era prinţul. A. A. Cantacuzino. Sub îngrijirea lui George I. Lahovari s-a tipărit „Buletinul Societăţii Geografice Române". În acest buletin s-au publicat numeroase studii, articole, memorii şi comunicări de specialitate care au fost folosite ulterior la alcătuirea unor dicţionare geografice pentru diverse regiuni ale Romaniei.

[227] Prin Înaltul Decret nr. 1120 din 15/27 iunie 1875 a fost înfiinţată, la îndemnul şi cu aprobarea domnitorului Carol I, entitatea „Societatea Geografică Română". Potrivit *Procesului-verbal al şedinţei solemne de inaugurare din 15/27 iunie 1875*, publicat în Monitorul Oficial al României, nr. 132 din 19 iunie/1 iulie 1875, primul pas în constituirea formală a Societăţii a fost făcut prin rostirea de către Domnitorul Carol I a următoarelor cuvinte: „Salutând Societatea Geografică Română, a carei înfiinţare îndeplineşte una din vechile mele dorinţe, bucuria Mea este cu atât mai mare, cu cât sunt încredinţat că lucrările ei vor fi de un folos nemărginit pentru viitorul ţării, a cărei dezvoltare economică şi politică o urmăreşte Europa cu un interes crescând" [...]. – extras din *Statutul Societăţii de Geografie din România*.

succes. Dar eu n-am admis, deoarece nu sunt încă gata schiţele şi nu pot avea un efect deosebit. La asta Esarcu a zis că ce? El le arată chiar însuşi regelui, dar nici asta n-am admis-o până n-or fi gata complet.

Alta cu colonelul Ursianu.

Într-o zi se duce Costi la el ca să-i vorbească de mine şi să sondeze cam ce are de gând. L-a primit excelent şi i-a vorbit tot cu entuziasm de mine şi, venind vorba de îmbarcare, Costi i-a spus că mi-ar face bine voiajul, dacă n-ar trebui să fac serviciul cel greu şi obositor.[228] Ursianu i-a spus că să vin a doua zi la el să mă vadă. M-am dus şi i-am dus şi schiţele. Şi lui i-au plăcut aşa de mult de a zis să i le las ca să le arate ministrului de război şi, dacă va fi încă posibil, are să facă să-l decidă pe ministru ca să mă îmbarce suplimentar pe „Elisabeta", fără serviciu. Şi i-a şi vorbit ministrului, căruia i-au păcut schiţele, dar regele tocmai atunci iscălise ordinul de îmbarcare şi pentru mine nu mai putea găsi un loc bun pe „Elisabeta", astfel că Ursianu mi-a propus să-mi aleg unde vreau să mă duc că el va stărui să fiu satisfăut. Rămânând aşa lucrurile şi informându-mă serios, am găsit că cel mai sănătos loc şi unde voi avea cel mai puţin serviciu este Isaccea, pe Dunăre, nu departe deloc de Galaţi. Şi probabil că acolo mă voi duce. Cu tusea parcă o duc m. bine, tuşesc cu mult mai rar. Dar, închipuiţi-vă, la Galaţi am găsit încă neaua. Eu am adus prima zi frumoasă cu mine.

Sunt bine. Până la altă scrisoare, adresa: La Ţiglina.

Vă sărut pe toţi şi pe tine,
Victor

[228] Victor Vlad fusese deja diagnosticat cu tuberculoză.

Tiberiu Brediceanu către Elena Rusalin

Dragă Nuţa,[229]

București, 16. I. 1956

Tu, în special, mă întrebai de nu cumva aş şti să-ţi furnizez şi alte date în legătură cu bietul Victor, ce s-ar putea folosi, pe lângă cele ce le cunoşti.

Eu întâmplător ştiu şi despre ultima parte a zilelor sale. Chiar atunci m-am nimerit să stau de vorbă cu el mai de multe ori şi când a plecat mai pe urmă în străinătate pentru a-şi vedea de sănătate, când s-a întors şi s-a oprit pentru câteva zile la Budapesta, pentru a se odihni.

Într-o după-amiză m-a vizitat la locuinţa mea unde, în timpul acela – primăvara anului 1896 – stam împreună cu Traian Vuia[230] şi – între altele – ascultând cântatul meu de jocuri bănăţăneşti logojene, mă îndemna stăruitor să scriu şi să-i repet peseta executată. Asta a fost ultima noastră întâlnire. Ce a urmat, aceasta nici frumos şi nici simţit de serios; dar sora sa Lucia într-un număr al revistei „Luceafărul" din Sibiu vorbeşte despre el. Foarte bine a scris însă viaţa şi activitatea Alexandru Bistriţianu. El a fost şi va fi totdeauna apreciat pentru foarte reuşitele sale poezii în dialect şi cu subiect bănăţean şi printre acestea mai ales *Ăl mai tare om din lume*, nu mai puţin şi pentru măruntele sale schiţe.

Tiberiu Brediceanu

[229] Scrisoarea e un răspuns la rugămintea Elenei Rusalin, nepoata lui Victor Vlad Delamarina, de a-l evoca pe autor. În 1956, Tiberiu Brediceanu se apropia de 80 de ani, fapt care explică puţinătatea detaliilor existente în scrisoare.

[230] Traian Vuia (1872-1950), pionier al aviaţiei mondiale. A urmat doar un an cursurile Politehnicii din Budapesta(1892), abandonate din motive financiare. S-a înscris apoi la Drept şi în 1901 a obţinut doctoratul în Ştiinţe Juridice. A fost susţinut, inclusiv financiar, de Coriolan Brediceanu. În 18 martie 1906, la Montesson, lângăParis, Traian Vuia a realizat primul zbor autopropulsat, cu un aparat mai greu decât aerul.

GLOSAR

A

abăr conjcț. – însă, dar, cf. germ. *aber*
acţie s. f. – acțiune, fapt, cf. lat. *actio*
agrăi vb – a se adresa cuiva, cf. germ. *ansprechen*
albeală s. f. – fard
amploiat s.m. – funcţionar, cf. fr. *employé*
argileana s. f. – ardeleana (dans)

B

baş adv. – tocmai, chiar
başi s. m. – baci, bade
batăr adv. – măcar
beceji vb. – a (se) îmbolnăvi
blagă s.f. – avut, bogăţie. cf. srb *blago*
boambe s. f. pl. – boabe, grăunţe
brâńeţ s. n. – cingătoare, brâuleţ
broancă s. f. - contrabas
bucace s. f. pl. – bucate, recoltă
bunel s. m. – bunic, bun (diminutiv)
bureacă s. f. – ceaţă, negură; (aici) boare, adiere, mireasmă

C

cart s. n. – cofă, doniţă

căl'etcă s. f. – colivie, cf. srb krletka
căşuna vb. – a-i trece prin cap
cătană s. f. - soldat
chici vb. – a (se) găti, a (se) împodobi
chişi s. f. pl. – chică
chiţoran s. m. – şobolan, guzgan
Cimiş s. p. – Timiş
Cimișoara s. p. – Timișoara
ciurcan s. m.– curcan
clasă s. f. – notă
clăbăţ s. f. – căciulă
clisă s. f. – slănină, cf. bg. *klisa*
confidenţă s. f. - încredere

D

d-a ficea adv. – pe degeba, fără bani, gratuit
dăloc adv. – îndată
dejurnă adj.invar. – de serviciu, cf. rus. *dejurnâi*
desemna vb. – *a desena* (sens cu care apare în *Cartea vieţii mele)*
diliginte adj. – harnic
doască s.f. – copertă pentru carte; scoarţă de copac
dolaf s. n.- dulap

F

farbă s. f. – fard, vopsea, , cf. germ. *Farbe*
fălos adj. - mândru
flit s. n. – bot
florinţ s. m.- monedă, cf. germ. Florin, magh. forinc
frăgar s. m. - dud

fundoańe s. f. – partea din spatele casei

G

găta vb. – a (se) termina; (aici) a muri
gâb adj. – cocoşat
ghies s. n. - desiş
ghigărl – om în pas cu moda, fante, cf. germ. *Gigerl*
ghigărlos adj. – elegant peste măsură, înzorzonat
ghinţ' s. m. pl. – dinţi
ghiochi s.n. - deochi
gimnaziu s. n.- liceu
girept adj - drept, adevărat
givan s. n. - taifas
givăneală s. f. – taifas
godje pron. – oricare
gost s. m. – oaspete, musafir, cf. srb. gost, germ *Gast*
granşia s. m. – ţigan în vârstă
greţăli vb. - a scârbi
grofiţă s. f. - contesă
groşâţă s. f. – monedă, cf. germ. *Groschen*

H

hală s. c. – lăcomie
hat interj. – păi, cf. magh. *hat*
hălos adj. - lacom
harâng s. m. – clopot, cf. magh. *harang*

I

iagăr s. m. – vânător, cf. germ. *Jäger*

imam-baialdi (var. *imambaildî*) s. c.– mâncare turcească care seamănă cu musacaua, preparată din vinete, ceapă, roşii şi alte ingrediente.
inflamare s. f. – înflăcărare, cf. lat. *inflamare* - aprindere, înflăcărare)
io pron. – eu
Ion Paprica – (ţara lui Ion Paprica) Ungaria
işe vb. ind. prez., 3 sg. – zice

Î

împupi vb. – înflori, îmboboci, a înflora
îngrijit adj. din vb. la participiu – îngrijorat
înţelegere s. f. - sens

J

joavină s. f. – animal, jivină

L

Logoj s. p. – Lugoj
lotru s. m. – hoţ, ştrengar

M

maistor s. m. – meşter, cf. germ. *Meister*
măsai s. n. – faţă de masă, ştergar, prosop
măramă s. f. – năframă, basma
midăr s. n. – corset , cf. germ. *Mieder*
miereuţ adv. - încetişor
mis vb, ind. prez., 1 sg – sunt

motântoc adj. – nătâng, prostănac

N

nat s. m. – om, ins, fiecare, cf. lat. natus
nărod adj. - nebun
nis vb, ind. prez., 1 pl. – suntem

O

obşic s. n. – act de eliberare din armată, cf. germ. *Abschied*
onvieţ s. m.– soldat în armata maghiară, honved, cf. magh. *honvéd* „militar teritorial”
ortac s. c. - tovarăş, cf. srb *ortak*
opreg s. n.– fâşie de lână colorată, cu franjuri, purtată peste poale

P

partă s. f.– şirag de mărgele purtat de fete pe frunte
partidă s. f. - tabără, grupare
paure s. m. - ţăran, gospodar, cf. *Bauer*
păcimaş adj. – pătimaş, suferind
păpricaş s. n. – fel de mâncare, cf. magh. *paprikas*
părăgie s. f. – paradă
păuriţă s. f. – ţărancă
piaţ s. f. - piaţă, cf. it. *piazza*
pilăriţă s. f. – precupeaţă
pită s. f. – pâine, cf. bg. *pita*
prau s. n. – praf, pulbere
prim-pretor s. m. - primar

pup s. m. – mugur
pupi vb. – a înmuguri

R
rugăciune s. f. – rugăminte

S
schipi vb. - a scuipa
săcean s. m. - sătean
Sebeş s. p. - Caransebeş (presc.)
sfădi vb. tr. – a ceartă, mustra, reprosa
stiffelpuţer s. m. – ordonanţă, cf. germ. *Stiefelputzer*
sucnă s. f - fustă, cf. magh. *szuknya*
sudui vb. – a înjura
sumnă s. f. – (din magh. „Szuknya”) fustă
suşi vb. – a suci, a întoarce

Ş
Şabăs – sabat, ultima zi a săptămânii la evrei (zi de sărbătoare), cf. idiș *șăbăș*
şioare s. f. *pl.* – cioară
şod adj. – ciudat, straniu, curios, cf. magh. *sod*

T
tasă s.f. – cească, cf. germ. *Tasse*
testimoniu s. n. - certificat, foaie de note
trâcni vb. – a tresări, a se speria

Ţ
ţol s. n. – haină, îmbrăcăminte
ţuca vb. – a săruta

U
ugi vb. – a rămâne;
ugită adj. prov. din vb. la participiu – rămasă
uiagă s. f.– sticlă (prin extensiune, ochelari)

V
val s. n. - necaz
verigă s. f. - lanţ
vrăbece s. m. - vrabie

Z
zăbunit adj. - ameţit, zăpăcit, năucit
zănat s. n. – meserie; (aici) obicei
zbişie s. n. pl. - bice
zgodji vb. - a nimeri
zglâmboiat adj – holbat, cu ochii ficşi
zguli vb. – a se chirci, a se ghemui
zuita vb. – a uita
zuitare s. f. - uitare

BIBLIOGRAFIE PRIMARĂ

1. În *periodice:*

Poezie

„Dreptatea”:

Toaca la Logoj, I, 1894, nr. 59, p. 5
Liricul modern, I, 1894, nr. 64, p. 1
Sînguru’păcat!, I, 1894, nr. 69, p. 5
Ţucă-l moşu’, I, 1894, nr. 81, p. 4
Luna, I, 1894, nr. 83, p. 5
N-am ghişit-o!, I, 1894, nr. 101, p. 6
Poezie şi proză, I, 1894, nr. 102, p. 4
Lu’Ana lu’ Gica, I, 1894, nr. 111, p. 4
Progresiva, I, 1894, nr. 112, p. 1
Poeţilor profunzi, I, 1894, nr. 112, p. 1
Coada vulpii, I, 1894, nr. 114, p. 1
Pământu’, I, 1894, nr. 118, p. 5
Ăl mai tare om din lume, I, 1894, nr. 125, p. 5
Noi ni-s acasă!, I, 1894, nr. 128, p. 1
Papricaşul naşului, I, 1894, nr. 134, p. 5
Carce în dăparce, I, 1894, nr. 146, p. 4
D-a baba oarba, II, 1895, nr. 15, p. 4
Calu’ lu’ Doancă, II, 1895, nr. 39, p. 3-4

„Familia”:

Lu’ Ana lu’ Gica, XXX, 1894, nr. 6, p. 66

Pentru o muscă! Amintire din Şcoala Militară „Familia”, XXX, 1894, nr. 19, p. 228

„Luceafărul”:
Ăl mai tare om din lume, VII, 1908, nr. 11-12, p. 275-276
Ţucă-l moşu', VII, 1908, nr. 11-12, p. 276

Proză

„Dreptatea”:
Marina română, *Schiţe din călătoria bricului „Mircea*”, I, 1894, nr. 243, p. 1, 3; 248, p. 1-3; 249, p. 3-4; 251, p. 2-3; 252, p. 1; 254, p. 1; 259, p. 2-3

„Familia”:
Din marina română. Călătoria crucişătorului „Elisabeta” din anul 1893, *Odessa*, XXX, 1894, nr. 1, p. 8

„Luceafărul”:
Schiţe de călătorie, VII, 1908, nr. 11-12, p. 248-262

2. În *volume și antologii:*

Poezii bănăţăneşti. Întocmiri. Ediţie îngrijită de Valeriu Branişte, Lugoj, Tipografia Traunfellner, 1902
Poezii, Bucureşti, Editura Cartea Românească, [1926]
Poezii. Poezii bănăţeneşti, Sibiu, Biblioteca Populară „Astra”, 1928
Poezii în grai bănăţean, Introducere de Alexandru Bistriţeanu, Timişoara, Luceafărul, 1936
Schiţele mele de călătorie, Ediţie îngrijită de Aurel Cosma jr., Timişoara, Luceafărul 1936
*** *Documente literare* I, Ediţie îngrijită de Virgil Vintilescu, Timişoara, Universitatea din Timişoara, Facultatea de Filologie, 1971

*** *Ăl mai tare om din lume: versuri, proză memorialistică, scrisori*, Ediţie îngrijită şi prefaţă de Simion Dima, Timişoara, Editura Facla, 1972

*** *Ano, Ano, Lugojano.* Versuri în grai bănățean, selecție, prezentări și introducere de Gabriel Țepelea, Timișoara, Editura Facla, 1974

*** *Ăl mai tare om din lume*, Volum ilustrat de Done Stan, Postfaţă şi glosar de Simion Dima, Timişoara, Editura Facla, 1978

*** *Poezie în grai bănățean.* Ediție îngrijtă de Aurel Turcuș, I, Timișoara, Editura Orizonturi Universitare, 2009, p. 138- 148

*** *Culegere de texte în grai bănățean,* Timișoara, Editura Eurostampa, 2009

BOLDUREANU, Ioan Viorel; Simion DĂNILĂ; Cornel UNGUREANU, *Antologia literaturii dialectale bănățene (poezie, proză, teatru),* Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2011 (p. 37-50)

LAZĂR-IANCU, Dimitrie, *Antologia poeziei în grai,* Timişoara, Editura Excelsior Art, 2013

PĂTRUȚ, Ștefan *Antologia poeziei în grai bănățean*, Lugoj, Editura Dacia Nova, 1999

Teatru

1. *Învăţătorul Policarp*, 1883. Semnată I. Vlad
2. *Fluşturatul*, comedie în trei acte, 1883. Tradusă de Victor V.
3. *Gusturile nu se discută* sau *Bei Giabgiucaban*, comedie în trei acte. Scrisă la Lugoj pe 50 file şi semnată cu pseudonimul Spinanţa
4. *Să vii mai des, monşerică*, comedie într-un act, localizare, semnată Victor Ioan Vlăduţ
5. *Pentru ce mă însor aşa de iute*, monolog comic, 8 file, traducere de Victor I. Vlad

6. *Pacienta* – comedie într-un act, localizare redactată pe 20 file, la Lugoj
7. *Fifi*, piesă în două acte şi patru tablouri, semnată Victor Ioan Vlad şi dedicată „mamei mele, Sofia Vlad Rădulescu”
8. *Călătorie în jurul pământului în timp de 80 de zile*, „feerie de Jules Verne”

În afară de piesele în manuscris, se ştie că a mai tradus sau localizat:

1. În cămin. Menţionată în 1908 de Lucia Barbu
2. Lacheul pedagog. Menţionată de Titu Maiorescu
3. Pe la miezul nopţii. Menţionată de Titu Maiorescu

Corespondenţă

1. Scrisoare către Sofia Vlad, 25 aprilie 1884
2. Scrisoare către Sofia Vlad, 1884
3. Scrisoare către Elena Dobrin, Bucureşti, 1 ianuarie, 1885
4. Scrisoare către Elena Dobrin, Craiova, 9 ianuarie, 1886
5. Scrisoare către Elena Dobrin, Craiova, 14 februarie, 1887
6. Scrisoare către Elena Dobrin, Craiova, 21 mai, 1887
7. Scrisoare către Constantin Rădulescu, Iaşi, 6 februarie 1888
8. Scrisoare către Sofia Vlad, Iaşi, 25 februarie [1888]
9. Scrisoare către Sofia Vlad, Iaşi, 30 iunie, 1889
10. Scrisoare către Sofia Vlad, Huşi, mai [1890]
11. Scrisoare către Sofia Vlad, Iaşi, 11 februarie, 1890
12. Scrisoare către Sofia Vlad, Bucureşti, 31 martie 1891
13. Scrisoare către Sofia Vlad, Bucureşti, 2 septembrie, 1891
14. Scrisoare către Sofia Vlad [1892]
15. Scrisoare către Laura Vlad [1894]
16. Scrisoare către Sofia Vlad, Galaţi, 13 martie 1895

BIBLIOGRAFIE SECUNDARĂ

ALEXANDRESCU, Sorin, *Junimea – discurs politic şi discurs cultural*, în idem, *Privind înapoi, modernitatea*, Bucureşti, Editura Univers, 1999, p. 53-55

BARBU, Lucia, *Amintiri despre Victor Vlad Delamarina*, „Luceafărul", 1908, nr. 11-12, p. 281-286

BĂNĂŢEANU, Tancred, *Poezia dialectală şi Victor Vlad Delamarina*, „Revista Fundaţiilor Regale", IX, 1942, nr. 8, p. 15

BIROU, Virgil, *Încercări în frumoasa aşezare a cuvintelor şi sentimentelor*", „Scrisul bănăţean", 1961, nr. 2, p. 85-89

BENGA, Grațiela, *Victor Vlad Delamarina – contexte şi texte,* „Philologica Jassyensia", XI, 2015, nr. 2, p. 21-32

BISTRIŢEANU, Alexandru, *Patruzeci de ani de la moartea lui Victor Vlad Delamarina*, „Luceafărul", II, 1936, nr. 5, p. 254-260

BISTRIŢIANU, Alexandru, *Doi scriitori bănăţeni: Victor Vlad Delamarina şi Ioan Popovici-Bănăţeanul*, Craiova, Editura Scrisul Românesc, 1943

BLAGA, Lucian, *Victor Vlad Delamarina*, „Patria" (Cluj), IV, 1922, nr. 74, p. 2

BOLDUREANU, Ioan Viorel, *Cultura populară bănățeană,* Timișoara, Editura Mirton, 2004

BRANIŞTE, Valeriu, *Corespondenţă. 1879-1895*, vol. I, Ediţie îngrijită, note şi comentarii de Valeria Căliman şi Gheorghe Iancu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1985

BUGARIN, Grigore, *Victor Vlad Delamarina – expresia*, „Fruncea”, III, 1936, nr. 19, p. 2

CĂLINESCU, G., *Opinii fugare şi libere despre Banat,* „Banatul”, III, 1928, nr. 11-12., p. 1-4

CĂLINESCU, G., *Opinii fugare despre Banat*, „Viaţa literară”, IV, 1929, nr. 108

CĂLINESCU, G., *Despre literatura regionalistă în genere*, „Adevărul literar şi artistic”, XVIII, 1937, nr. 881, p. 13

CĂLINESCU, G., *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*, ediţia a II-a revăzută şi adăugită. Ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 639-640

CHENDI, Ilarie, *Zece ani de mişcare literară în Transilvania*, „Familia”, XXXVII, 1901, nr. 3, p. 27

CHENDI, Ilarie, *Scrieri*, III. Ediţie, note şi comentarii de D. Bălăeţ, Bucureşti, Editura Minerva, 1990, p. 39-44

COSMA, Aurel jr., *Bănăţenii de altădată*, I, 42 de figuri bănăţene, biografii şi fotografii, Timişoara, Tipografia „Unirea Română”, 1933, p. 132-135

COSMA, Aurel, *Prin Timișoara de altădată,* Timișoara, Editura Facla, 1977, p. 137-149

COSMA jr., Aurel, *Pictura românească din Banat, de la origini pâna azi*, Timişoara, 1940

DĂNILĂ, Simion, *Un homo Banaticus: Victor Vlad Delamarina*, în „125 de ani de la naştere. Victor Vlad Delamarina, primul

poet dialectal român”, Foaie editată de Fundaţia Europeană „Drăgan”, Lugoj, 1995

DELEANU, Marcu Mihail, *Un secol de poezie dialectală cultă în Banat*, „Dacoromania”, III - IV, 1998-1999, p. 27-32

DIMA, Simion, *Caracterul popular în creaţia lui Vlad Delamarina*, „Scrisul bănăţean”, IX, 1958, nr. 5, p. 71

*** *Dicţionarul general al literaturii române,* I-VII, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic, 2004-2009 s. v.

*** *Dicţionar de literatură română: scriitori, reviste, curente*, Coord. Dimitrie Păcurariu, Bucureşti, Univers, 1979 s. v.

*** *Dicționar al scriitorilor din Banat,* Concepţie, coordonare generală şi revizie: Alexandru Ruja, Timişoara, Editura Universităţii de Vest, 2005, s.v.

*** *Enciclopedia Banatului. Literatura.* Coordonare generală: Crișu Dascălu; coordonarea volumului: Doina Bogdan-Dascălu, Timișoara, Editura David Press Print, 2015, s.v.

GAVRILIU, Leonard, *Victor Vlad Delamarina*, „Scrisul bănăţean”, VII, 1955, nr. 2, p. 11-13

ILIESCU, Ion, *Victor Vlad Delamarina*. *Secvenţe de istorie literară*, Timişoara, Editura Mirton, 2002

IRINEU, Cora, *Scrisori bănăţene*, Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1924

LAZAR-IANCU, Dimitrie, *Antologia poeziei în grai*, Timişoara, Editura Excelsior Art, 2013

LUCHESCU, Gheorghe, *Lugojul cultural-artistic (Tradiție şi contemporaneitate)*, Timişoara, 1975, p. 116-118

LUCHESCU, Gheorghe; Vasile MUNTEAN; Victor LĂZĂRESCU, *Spiritualitate lugojeana*, Timişoara, Editura Mitropoliei Banatului, 1994

LUCHESCU, Gheorghe, *Lugojul, vatră cultural-folclorică*, Timişoara, Editura Marineasa, 2008

MAIORESCU, Titu, *În memoria poetului dialectal Victor Vlad Delamari*na, „Convorbiri literare”, 1898, nr. 2, p. 119

MAIORESCU, Titu, *Critice*, II, Prefaţă de Paul Georgescu, Text stabilit, tabel cronologic, indice şi bibliografie de Domnica Filimon-Stoicescu, Bucureşti, Editura pentru Literatură, p. 379-390

MARIENESCU, Atanasie Marian, *Dialectul român-bănăţian, studiu pe basa poesiilor dialectale ale lui Victor Vlad Delamarina*, Lugoj, Imprimeria Carol Traunfellner, 1902

MĂRCUŞ, Ştefan, *Thalia Română. Contribuţii la istoricul teatrului românesc din Ardeal, Banat şi părţile ungurene, cu 100 ilustraţiuni*, vol. I, Institutul de Arte Grafice G. Matheiu, Timişoara, 1946

PETRICA, Vasile, *Titu Maiorescu şi Banatul*, Timişoara, Editura David Press Print, 2014

POPA, Mircea, *Date noi despre Victor Vlad Delamarina*, „Orizont”, XVII, 1966, nr. 5, p. 4

POPA, Mircea, *Lucian Blaga despre Victor Vlad Delamarina*, „Orizont”, 1976, nr. 22, p. 6

POPESCU, Dan, *Ghid turistic. Lugoj şi imprejurimi - Placa Comemorativă Victor Vlad Delamarina,* Lugoj, Editura Fundaţia Europeană Drăgan, 1993, p. 100-101

*** *Primul lup de mare. Centenarul Victor Vlad Delamarina*, editat de Societatea literar-artistică „Sorin Titel” din Banat,

îngrijirea ediţiei Nicolae Danciu Petniceanu, Timişoara, Editura Mirton, 1996

ROMAN, Liviu, *Pagini inedite despre opera lui V. Vlad Delamarina*, „Orizont”, XVIII, 1967, nr. 6

ROTARU, Ion, *O isorie a literaturii române,* III, Galaţi, Editura Porto-franco, p. 278-281

SASU, Aurel, *Dicţionarul biografic al literaturii române*, vol. I-II, Piteşti, Paralela 45, 2006 s. v.

STAN, Constantin-Tufan, *Constantin Rădulescu Jr. – pagini inedite din corespondenţa sa cu av. George Dobrin*, „Reflex”, VI, 2005, nr. 1-2-3, p. 52-54

STAN, Constantin, Gheorghe LUCHESCU, *Victor Vlad Delamarina şi familia sa: contribuţii biografice*, Timişoara Editura Eurostampa, 2009

STAN, Constantin-Tufan, *Victor Vlad Delamarina, acuarelist*, Timişoara, Editura Eurostampa, 2014

STANOMIR, Ioan, *Junimismul şi pasiunea moderaţiei,* Bucureşti, Editura Humanitas, 2013

STRATAN, Ioan, *Dor de fraţi. Epistolar lugojean*, Timişoara, Editura Facla, 1977

SUCIU, I. D., *Literatura bănăţeană de la început şi până la Unire, 1582-1918*, Timişoara, Editura Regionalei Bănăţene „Astra”, 1940, p. 191-209

TĂSLĂUANU, Octav, *Victor Vlad Delamarina*, „Luceafărul”, 1908, nr. 11-12, p. 271-275

TOPLICEANU, Traian, *Viaţa şi opera lui Ioan Popovici-Bănăţeanu*, Caransebeş, Tiparul Tipografiei Diecezane, 1930

ŢEPELEA, Gabriel, *Studii de istorie şi limbă literară. Literatura în grai bănăţean*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970

ŢEPELEA, Gabriel, *Plugarii condeieri din Banat. Literatura în grai bănăţean*, Timişoara, Editura Marineasa, 2005, p. 136-141

ŢIRIOI, N., *V. Vlad Delamarina*, „Scrisul bănăţean", XI, 1960, nr. 9, p. 69-72

ŢIRIOI, N.*, Locul lui V. Vlad Delamarina în literatura română*, „Orizont", XXI, 1970, nr. 11, p. 83-85

ŢIRIOI, Nicolae, *Premise literare*, Timişoara Editura Facla, 1976

*** *Un poet bănăţean*, „Familia", 1902, nr. 27, p. 313-314 (reproduce Prefaţa lui Valeriu Branişte la volumul de *Poezii* tipărit în 1902)

UNGUREANU, Cornel, *Geografia literaturii române*, *azi,* vol. IV, *Banatul*, Piteşti, Editura Paralela 45, 2003

UNGUREANU, Cornel, *Literatura Banatului. Istorie, personalităţi, contexte,* Timişoara, Editura Brumar, 2015, p. 157-159

URSU, Nicolae, *Viaţa Sofiei Vlad – mama poetului Victor Vlad Delamarina*, „Răsunetul" (Lugoj), XXIII, 1944, nr. 20, p. 2

VINTILESCU, Virgil, *Documente literare*, 1971

VINTILESCU, Virgil, *Victor Vlad Delamarina*, Timişoara, Sfatul Popular al Regiunii Banat, Casa Regională a Creaţiei Populare, 1967 (ediţia a doua, Timişoara, Editura Zamolsara, 2007)

VINTILESCU, Virgil, *Un debut literar sub semnul independenţei*, „Orizont", XIV, 1977, nr. 9, p. 3

OPINII CRITICE
(în ordine cronologică)

„Victor Vlad Delamarina este prototipul românului bănăţean; isteţ şi cu predispoziţii artistice, glumeţ şi cu o notă de ştrengărie, mândru, dar fără a fi îngâmfat, inimă visătoare, dar mai presus de toate român entuziast, român exclusivist şi neasimilabil, dârz întru a-şi apăra limba şi credinţa de acasă.”

(Ilarie Chendi, *Zece ani de mişcare literară*
în Transilvania, 1890-1900,
„Familia”, 1901, p. 27)

„Un izvor de întinerire ne-a deschis Victor Vlad Delamarina prin introducerea dialectului bănăţean şi îndeosebi ‹‹logojan›› în literatura noastră. […] Fire veselă şi senină, copil al Bănatului mănos; glumeţ, mândru şi drăgăstos, ca tot bănăţeanul, Victor Vlad Delamarina ne reoglindează sincer şi nemeşteşugit gândirea şi simţirea bănăţeanului, cu toate părţile luminoase şi umbroase. Nu numai graiul, ci şi fondul poeziilor e rupt din viaţa românului bănăţean.”

(Valeriu Branişte, *Prefaţă* la volumul
Victor Vlad Delamarina, *Poezii bănăţeneşti – Întocmiri*,
Lugoj, Tipografia Traunfellner, 1902, p. 5-6)

„Au rămas de la Victor Vlad câteva poezii, aruncate numai aşa, din condei, scrise de el poate mai mult în glumă, dar totuşi concepute cu instinctul sigur al omului de talent: ele îi desemnează un loc deosebit în mica noastră literatură. Sunt puţinele poezii scrise de el în dialectul lugojan, câteva de oarecare valoare în sine, toate de valoare prin faptul că sunt în adevăr dialectale. […] Din acest punct de vedere se cuvine să ne interesăm de primul nostru scriitor dialectal.”

(Titu Maiorescu, *În memoria poetului dialectal Victor Vlad Delamarina,* în *Critice*, II, Prefaţă de Paul Georgescu, Text stabilit, tabel cronologic, indice şi bibliografie de Domnica Filimon-Stoicescu, Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1967, p. 385)

„Victor Vlad Delamarina a realizat într-un chip cu totul neașteptat trecerea de la poezia poporană la cea intelectuală […]. A dezlegat o problemă de limbă, alta de formă, de stil. A introdus elementul dialectal sub titlul ce-i asigură izbânda nediscutată: umorul.

Umorul său e vervă, glumă fină, duioşie, adevăr, nesfârşite nuanţe de spirit poporan la care se adaugă […] ochiul intelectualului care *se priveşte* (s. a.) şi îşi cunoaşte izvoarele şi tehnica.

Să afirm oarecum că umorul său e intelectualizat şi să mă împiedic într-un paradox faţă de autointelectualismul său de mai sus? Dar nu are importanţă controversa.

Ceea ce găsesc mai temeinic la dânsul e umorul de caracter. Am pierdut, fără nicio îndoială, într-însul un alt geniu al condeiului, un alt Caragiale. Pictura lui are toată puterea notei realiste din poezia poporană bănăţeană. Nu a căzut în convenţional zugrăvind ţărani idilici.”

(Cora Irineu, *Scrisori bănăţene*, Bucureşti, Editura Cultura Naţională, 1924, p. 28-29)

„Cred că ceva din tonalitatea sufletului bănăţean se desprinde din manifestările cele mai comune. Aşa, spre pildă, în Sandu Blegia, care capătă o idee cosmică despre valoarea sa fizică, văd nu o simplă figură literară, ci un exponent al solului. Bănăţeanul are conştiinţa superiorităţii sale […] asupra celorlalţi români. El este ironic. E de ajuns să citim paginile în dialect ale lui Victor Vlad Delamarina ca să ne convingem de incisivitatea localnicului.”

(G. Călinescu, *Opinii libere şi fugare despre Banat*, „Banatul” (Timişoara), III, 1928, nr. 11-12, p. 2)

„Valoarea artistică a lui Victor Vlad Delamarina nu zace într-aceea că a scris în limba românească de coloratură bănăţeană […], ci că a exprimat specificul lugojean. E greşit a se crede că cea mai reuşită poezie a sa e *Ăl mai tare om din lume*, trecută şi în manualele şcoalelor secundare. [..] Această poezie e acceptabilă prin umorul ce-l degajă şi atâta tot. O poezie ca *Toaca la Logoj, Ana Logojana, Măi, Cimişe!* sunt expresia autentică a specificului logojan.

Valoarea lui Victor Vlad Delamarina mai zace şi într-aceea că a căutat să scrie o limbă românească bănăţană curată, fără abuz de termeni tehnici străini, greşală în care a căzut Gheorghe Gârda.”

(Grigore Bugarin, *Victor Vlad Delamarina – expresia*, „Fruncea”, III, 1936, nr. 19, p. 2)

„Viaţa, cu toate frământările şi necazurile ei, l-a cuprins prea de timpuriu şi nu i-a dat răgaz să-şi dezvolte până la maturitate talentul său.”

(I. D. Suciu, *Literatura bănăţeană de la început până la Unire*, 1582-1918, Timişoara, Editura Regionalei Bănăţene „Astra”, 1940, p. 191)

„Ca şi Ioan Popovici Bănăţeanul în nuvelă, Victor Vlad impune în primul rând prin realismul şi prin originalitatea creaţiei sale, în care el nu urmează niciun model precedent. La prima vedere, succesul poeziei lui se datoreşte unei calităţi care în artă poartă adeseori denumirea de ‹‹pitoresc››, categorie estetică minoră şi nesemnificativă. Se scapă uneori din vedere că nu anecdota şi nici forma ei dialectică impresionează şi urmăresc cu farmecul lor pe cititor, ci felul cum scriitorul a ştiut, într-o formă nu pentru toţi uşor accesibilă, să povestească întâmplări foarte banale şi deloc interesante în sinea lor, aşa încât să ni se reveleze un suflet omenesc, cu micile lui şovăieli şi cu marile lui constanţe, trăsături generale care s-au format într-o anumită mentalitate tradiţională.”

(Nicolae Ţirioi, *Victor Vlad Delamarina*, „Scrisul bănăţean”, IX, 1960, nr. 9, p. 69)

„Deşi multe din lucrările sale exprimă atitudini diferite decât cele din poezia dialectală propriu-zisă, deşi în multe cazuri apare ca un scriitor intelectualizat, în expresie şi sentiment,

Delamarina rămână, în esenţă, cum remarca Ilarie Chendi, ‹‹prototipul românului bănăţean›› […].

Valoarea operei lui Delamarina nu se rezumă însă numai la valorificarea artistică a graiului bănăţean şi nici la surprinderea câtorva din elementele componente ale sufletului ţărănesc. El creează într-un timp când curentul posteminescian se manifesta încă destul de vizibil în poezia română. […] Delamarina îl preferă pe Coşbuc, fără să fie un imitator al acestuia, şi aduce în poezia noastră aceeaşi atmosferă de optimism şi voioşie, contribuind astfel, deşi nu în măsura în care ar fi făcut-o dacă ar fi trăit mai mult, la primenirea atmosferei literare."

(Virgil Vintilescu, *Victor Vlad Delamarina*,
Timişoara, Sfatul Popular al Regiunii Banat,
Casa Regională a Creaţiei Populare, 1967, p. 185, 192)

„Delamarina a rămas în amintirea posterităţii ca întemeietor al poeziei dialectale. Această etichetă stranie vizează originalitate şi dubiu. Delamarina, cum semna el donquijotescul vers, era – dincolo de grimasă – un tragic senin. Un reflexiv. […] În fond, era un afectiv vizual, fermecat de imagine."

(Pavel Bellu, *Blaga în marea trecere*,
Bucureşti, Editura Eminescu, 1970, p. 138)

„Într-o atmosferă de oboseală şi decadentism post-eminescian, Delamarina nu putea fi, la 1894, decât aşa cum e firea bănaţeanului: natural, senin, şăgalnic.

Şi el suferea. Avea, într-adevăr, ‹‹un verme înfipt în carne›› şi nu acea ipohondrie a epigonilor. Era ros de o boală cruntă, dar voia să iasă în lume în haina sărbătorească a temperamentului bănăţean, cu surâsul pe buze.

Delamarina a adus un moment de destindere într-o atmosferă sufocantă. De aici succesul lui. De aici acolada gravului, academicului Titu Maiorescu. Ca şi Burns, ca şi scriitorii dialectali italieni, el apare într-un moment de conformism literar în care se simte nevoia de naturaleţe, de aer proaspăt, de întinerire."

(Gabriel Ţepelea, *Studii de istorie şi limbă literară. Literatura în grai bănăţean*, Bucureşti, Editura Minerva, 1970, p. 217)

„Şi totuşi, farmecul poeziilor lui Delamarina există, şi tot în perimetrul literaturii române. A-l ignora, a-l privi condescendent, ‹‹de sus››, nu mi se par atitudinile cele mai adecvate, cu atât mai mult cu cât interesul arătat moştenirii nu întinse, dar insolite a poetului lugojean scoate la iveală surprize, fapte de rezistenţă literară. […]

Puţin extinsă, creaţia poetică a lui Victor Vlad Delamarina prezintă aspectul dilematic al trecerii literaturii transilvănene şi bănăţene de la faza etică la cea artistică."

(Simion Dima, *Un umorist duios*, în Victor Vlad Delamarina, *Ăl mai tare om din lume*, Timişoara, Editura Facla, 1972, p. 7, 12)

„Slăvind calităţile românilor bănăţeni, Delamarina nu ştirbeşte nimic din virtuţile celorlalte etnii, căci, dacă face haz de un neamţ ori de un ungur ocoş, el nu aruncă anatema asupra

unui popor întreg, ci tratează cu multă îngăduinţă slăbiciuni general omeneşti. Iar cele mai multe le pune totuşi pe seama românilor!

Pe de altă parte, folosind ca limbaj artistic graiul bănăţean, care conţine cuvinte germane (dialectale), ungureşti, sârbeşti ş. a., el aduce indirect un omagiu tuturor locuitorilor Banatului, indiferent de originea lor.

Aşadar, iată cum Victor Vlad Delamarina ne apare azi ca un veritabil *homo Banaticus* iar poezia lui ca un interesant fenomen de etnopsihologie."

(Simion Dănilă, *Un homo Banaticus: Victor Vlad Delamarina*, în „125 de ani de la naştere. Victor Vlad Delamarina, primul poet dialectal român", Foaie editată de Fundaţia Europeană „Drăgan", Lugoj, 1995)

„Apariţia poeziei dialectale a lui Victor Vlad Delamarina poate fi privită şi ca o încercare a intelectualilor din Banat de aducere a graiurilor la nivelul cult al altor componente ale culturii populare, care intraseră deja în centrul de interes al vieţii spirituale urbane. Astfel, prin strădaniile compozitorilor şi dirijorilor bănăţeni, folclorul muzical ajunsese la standardele artei culte. […] Atunci de ce n-ar fi avut şi graiurile acelaşi statut cultural prin poezia dialectală cultă, după model german, italian sau francez?"

(Marcu Mihail Deleanu, *Un secol de poezie dialectală cultă în Banat*, „Dacoromania" , 1998-1999, III-IV, p. 31)

„După Victor Vlad Delamarina a existat o anumită inerţie a dezvoltării literaturii dialectale: versurile rămâneau doar suport pentru spectacolul popular. […]

Victor Vlad Delamarina este aşezat mereu lângă Popovici-Bănăţeanul, dar această frăţie, bănuită siameză, are numeroase fracturi. Al doilea lasă impresia de aşezare, de stabilitate, confratele său este primul bănăţean artist care a trăit obsesiile plecării, ale mării, ale ţinuturilor exotice, aşezate dincolo. Jurnalele sale de călătorie, încă greoaie (precum cronicile lui Nicolae Stoica de Haţeg), fixează nu doar locurile spre care năzuieşte tânărul (adolescentul), ci şi acel acasă, cu definirile/ exaltările lui."

(Cornel Ungureanu,
Geografia literaturii române, azi, vol. IV, *Banatul*,
Piteşti, Editura Paralela 45, 2003, p. 35)

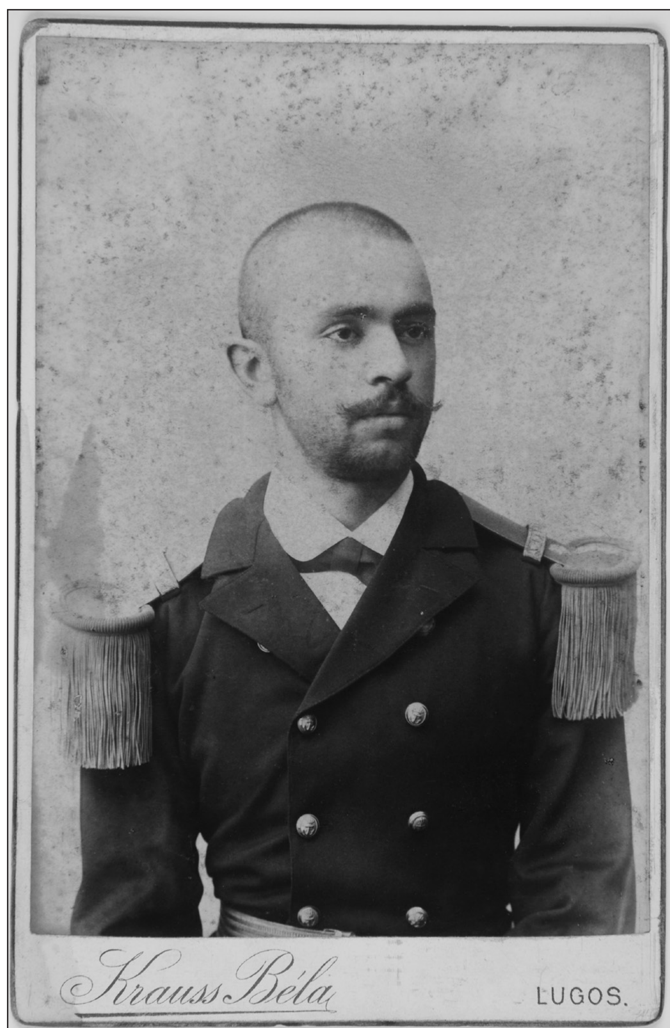
„Contactul permanent cu lumea satului, basmele prelucrate pentru teatrul de păpuşi în vremea copilăriei, cunoaşterea obiceiurilor şi a tradiţiilor folclorice ale Lugojului, încă din fragedă tinereţe, observarea atentă a desfăşurării ceremonialului rugii şi a târgurilor, preţuirea înţelepciunii şi a umorului popular, toate acestea au contribuit la configurarea poeziei sale dialectale, ale cărei rădăcini sunt, evident, populare."

(Gheorghe Luchescu, *Lugojul – vatră cultural-folclorică,*
Timişoara, Editura Marineasa, 2008, p. 245)

ANEXE

Sofia Vlad-Rădulescu (1931)

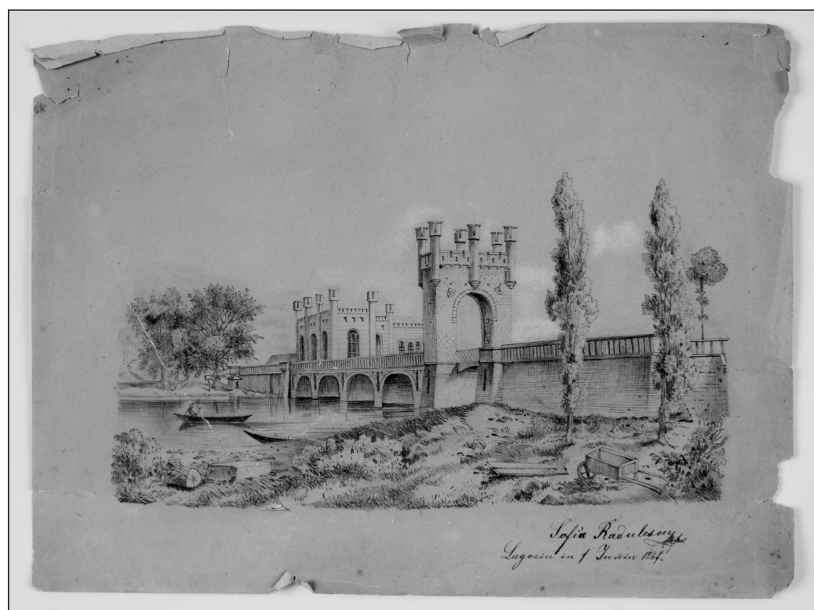
Victor Vlad Delamarina

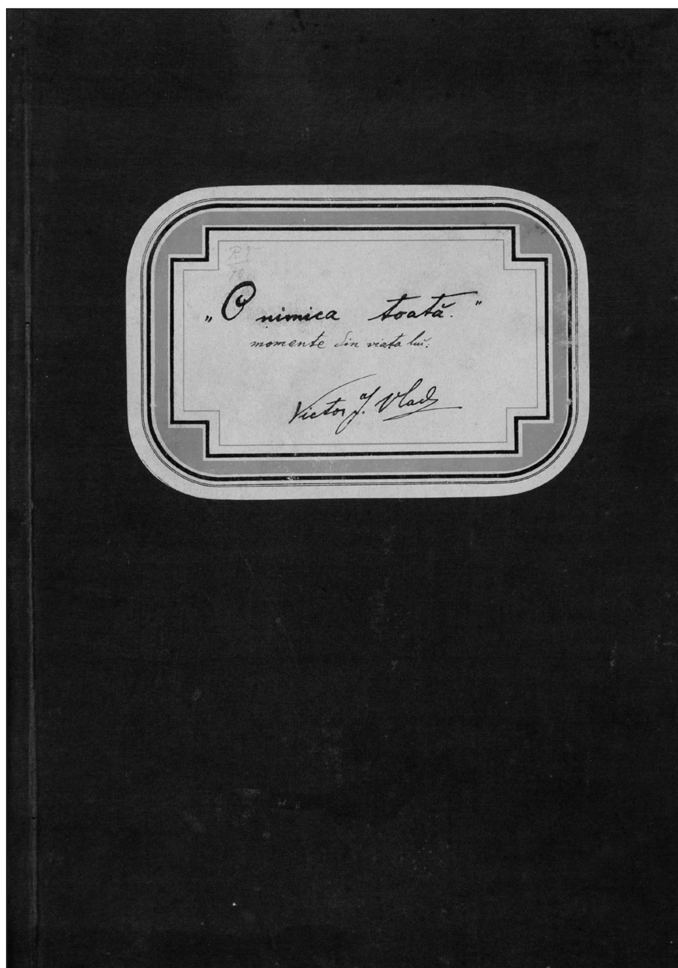
Victor Vlad Delamarina

Cap de țăran

Podul peste Timiș.
Desen în creion de Sofia Vlad-Rădulescu

Coperta caietului în care Victor Vlad Delamarina a scris
O nimica toată

7.

Cartea vieţei mele.

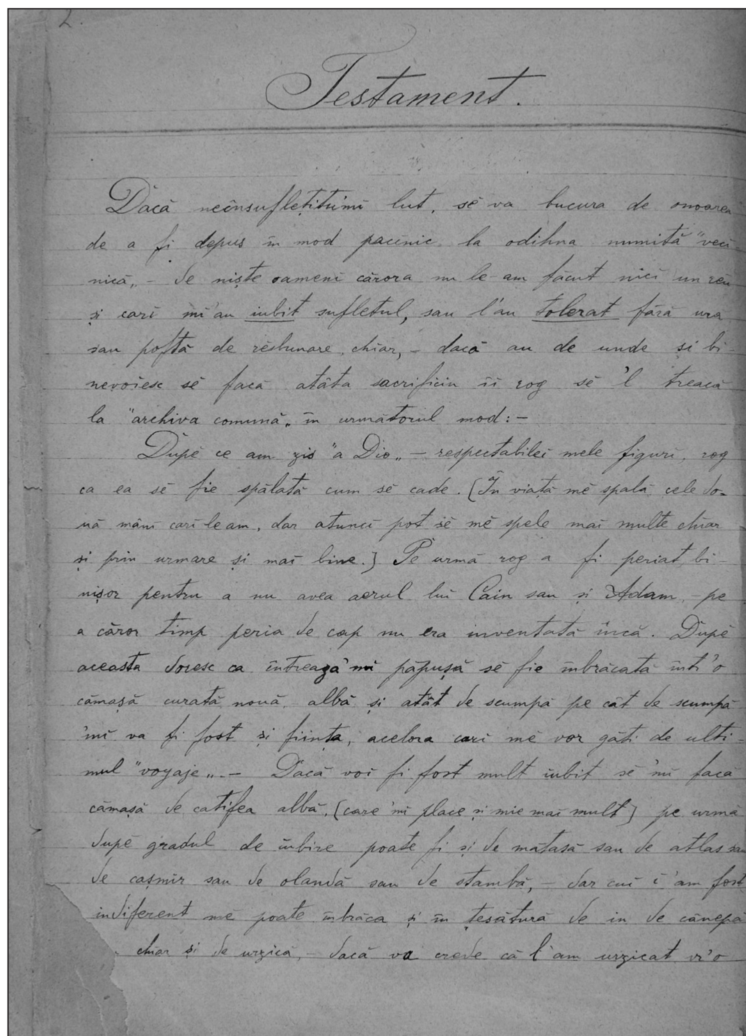
M'am născut în anul 1870 în timpul capitulărei Sedanu-
lui. — Tatăl meu, român de inimă era contrariat de aceas-
ta, crezând că va fi un semn rĕu, pentru viaţa mea
acest timp de tristă memorie pentru toţi acei cari aveau
simpatii de gintă pentru francezi. — Eram primul său co-
pil, şi mi închipuiesc că trebuie să'i fiu făcut bucurie
de oare ce eram băiat. — Născut la Satumic, — un sătişor
foarte curăţel, la o fugă de cal de la Lugoj, [în Banat] d'a-
bia îmi aduc aminte când şi cum am început să exist. — Dar e
adevărat că la vârsta de trei ani mi se forma memoria, — aceasta
o deduc din aceia că, m'a dus tatăl meu se mĕ fotografieze îm-
preună cu dânsul la un fotograf în Lugoj, — şi îmi aduc foarte bi-
ne aminte de nemişcarea care mi se ceruse, şi de biciul care mi'l
cumpărase tata cu vr'o câteva minute mai înainte şi cu care m'am şi fo-
tografiat. De asemenea ţin minte mirearea ce m'a coprins când mi s'a stri-
cat biciul şi a început să devină încă odată atât de lung cât era,
de oare ce era o împletitură slabă care se desfăcea ca firul unui ciorap
neîncheiat. — Aceasta s'a întâmplat la Lugoj unde ne mu-
tasem chiar scurt timp după naşterea mea, — după cum mi se
spunea. Aud că pe timpul acela eram foarte gras şi foarte alb
dar de aceasta nu'mi mai aduc aminte. —
Când am fost de patru ani, — îmi aduc aminte că 'mi făcuse
mama un costum scoţian, din care nu 'mi plăcea nimic decât că-

Prima pagină din manuscrisul
Cartea vieţei mele

8.

cíula fiind că avea un bumb mare de sticlă neagră lucitoare, - așe-
zat pe o cocardă în care era prinsă și o pană frumoasă. - Eșarfa mul-
ticoloră ce se ținea de costum, mă scotea din fire prin faptul că nu'i
înțelegeam scopul, - de asemenea aveam oroare și de rochița ce o
purtam fiind că trebuia se'mi lase picioarele goale cari pentru
culmea rușinei mele nu erau încălțate decât cu niște ghete mici de
lac, și niște ciorapi cari d'abia acopereau gleznele. Cu toate acestea
am uitat într'o zi rușinoasa mea îmbrăcăminte. - De oare ce căpătasem
nu știu de la cine o sabie, pe care am încinso numai decât peste eșar-
fă și astfel în calitatea'mi de general [cu pulpele și genunchii
goi] m'am dus se asist la serviciul divin la biserica unită din
Lugoj, - și m'am postat în apropierea scaunului [vlădicei] episco-
pului pentru care aveam o deosebită afecțiune și de care doream
se fiu văzut. - Nu mai țiu minte dacă am fost mulțumit sau
nu de privirea ce mi'a aruncato episcopul. - dar știu că în
aceiași zi am avut o aspră reprimandă de la mama, de oare ce
luasem mi se pare decisiunea fermă de a nu mai pune acea hai-
nă pe mine. - La etatea de cinci ani îmi aduc aminte că
mi se dăduse în ziua de pasci o haină de culoare cenușie cu
gulerul, mânecile și alte părți, - de un albastru frumos, - această
haină mai avea și o mulțime de nasturi de metal cari o fă-
ceau și mai frumoasă, - și dacă nu mă înșel, primii pantaloni
atunci i'am primit. - Eram foarte fericit. - Mă credeam su-

Pagină de manuscris
Cartea vieței mele

2.

Testament.

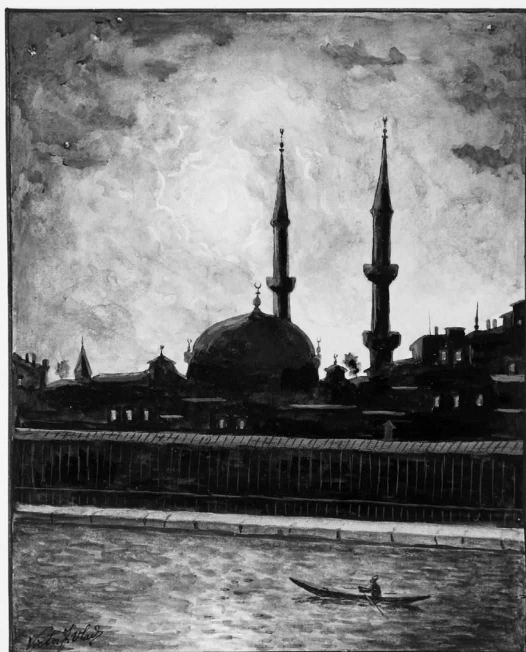
Dacă neînsufleţitului meu lut, se va bucura de onoarea de a fi depus în mod pacinic la odihna numită "veci-nică,, – de niște oameni cărora nu le-am făcut nici un rău și cari mi-au iubit sufletul, sau l'au tolerat fără ură sau poftă de rĕsbunare chiar, – dacă au de unde și bi-nevoiesc sĕ facă atâta sacrificiu îi rog sĕ 'l treacă la "archiva comună,, în următorul mod: –

După ce am zis "a Dio,, – respectabilei mele figuri, rog ca ea sĕ fie spălată cum sĕ cade. (În viaţă mĕ spală cele do-uă mâini cari le am, dar atunci pot sĕ mĕ spele mai multe chiar și prin urmare și mai bine.) Pe urmă rog a fi periat bi-nișor pentru a nu avea aerul lui Cain sau și Adam, – pe a căror timp peria de cap nu era inventată încă. După aceasta doresc ca întreaga'mi păpușă sĕ fie îmbrăcată într'o cămașă curată nouă, albă și atât de scumpă pe cât de scumpă îmi va fi fost și fiinţa, acelora cari mĕ vor găti de ulti-mul "voyaje,,. – Dacă voi fi fost mult iubit sĕ'mi facă cămașă de catifea albă, (care'mi place și mie mai mult) pe urmă după gradul de iubire poate fi și de mătasă sau de atlas sau de cașmir sau de olandă sau de stambă, – dar cui i'am fost indiferent mĕ poate îmbrăca și în ţesătură de in de cânepă chiar și de urzică, – dacă va crede că l'am urzicat vr'o

Prima pagină a *Testamentului*
care deschide *Cartea vieţei mele*

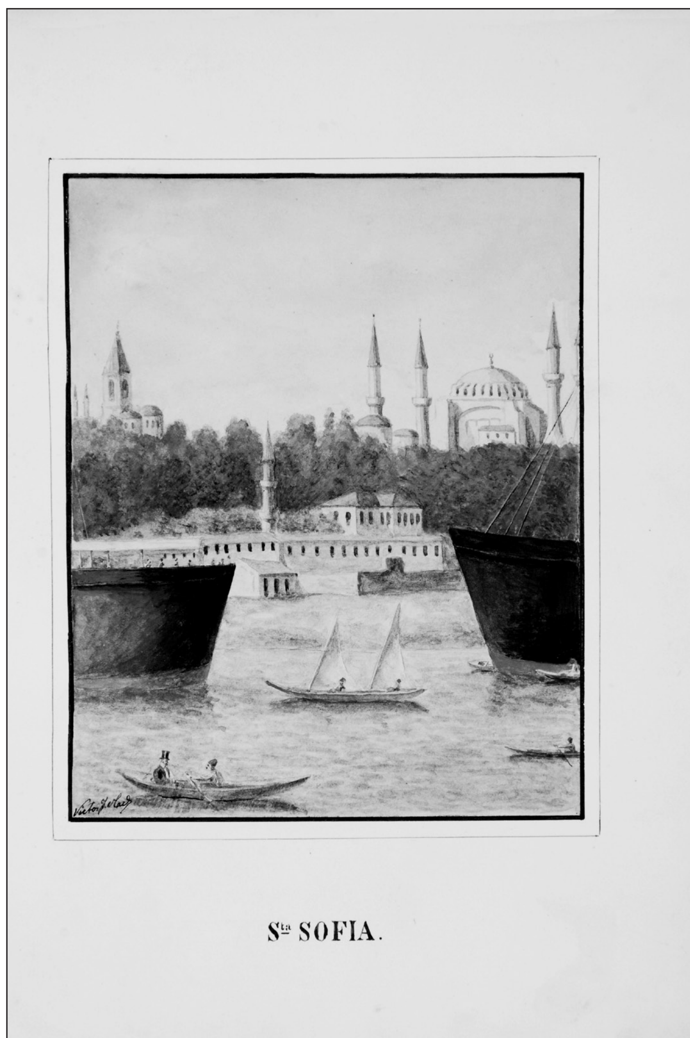
dată în viață, – dacă m'a atins, – în tot cazul însă rog ca
cămașa să fie lungă, – cât de lungă de oare ce altă îmbrăcă-
minte nu doresc să am, pe de o parte, – iar pe de altă parte
mi-e rușine să arăt picioarele goale și s'ar putea găsi is-
teți cari să îmi arunce și în ultimele momente epitetul de
„descălțat" de oare ce ei negreșit vor fi "încălțați„ pe acel timp. –
Coșciugul, rog să fie din cele mai simple posibile, – din scânduri
de brad, netrase la rindea dar îmbrăcat și pe dinăuntru și pe din
afară în catifea, postav, – mătasă, sau ori ce altă țesătură de un
verde închis și plăcut la vedere. – În coșciug rog a nu se pune
nici o pernă pentru a dormi pe moale deasupra, – un braț
de fân cred că ar fi suficient. – Deși nu voi fi fost quadruped
sau rumegător dar totuși aș prefera fânul ori cărui alt așternut.
Nu doresc să se facă nici cea mai mică schimbare în așezeminte-
le din odaia în care voi petrece ultimul timp. – Draperii negre,
făclii, – catafalce, – porțile în doliu, cioclii etc. etc. etc. este tot
ce m'a scârbit mai mult în viață. Afară de o lumânare
mare care doresc să mi se pună la căpătâi ca să ardă din ziua
morții până voi dispare subt pământ, – și o cruciuliță de lemn
ce să mi se pună pe piept, pentru a arăta că am fost un sin-
cer admirator a lui Cristos nimic să nu mi se dea. – Rog
de asemenea pe acei cari i'am iubit și cari m'au iubit cât și
pe ori ce om să facă bine a nu'mi mai săruta pielea. – de ca-

Pagină din *Testament*

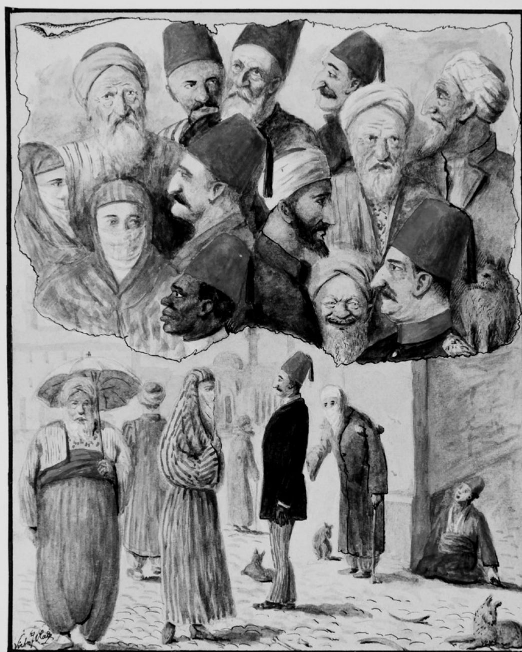

GÉMIA DOLMA-BAGDJIE.

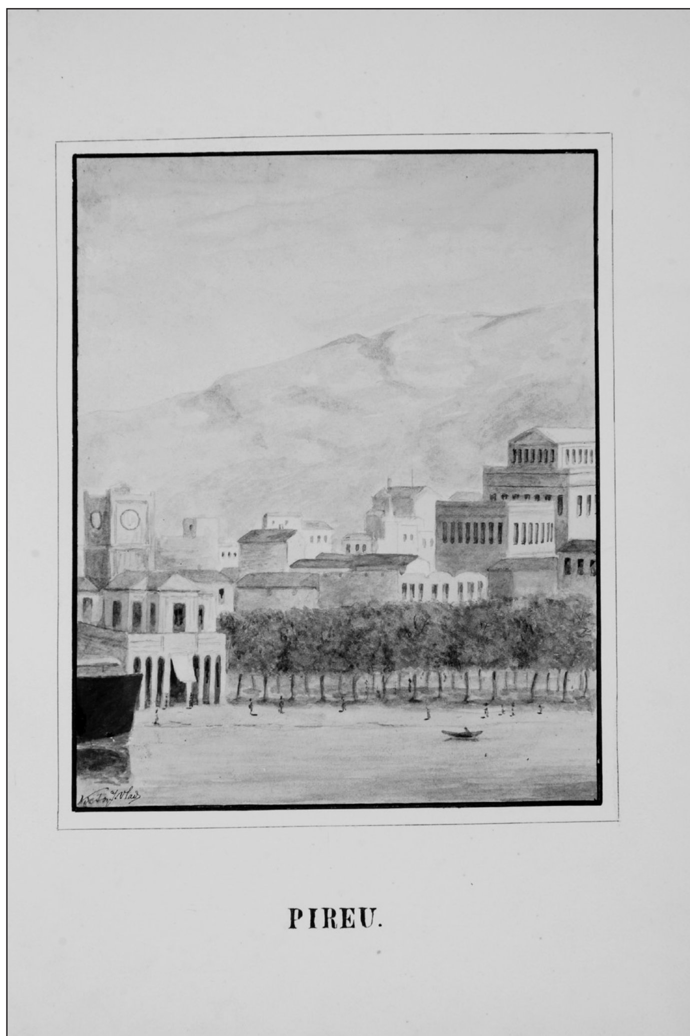
Acoarelă de Victor Vlad Delamarina

Acoarelă de Victor Vlad Delamarina

Acoarelă de Victor Vlad Delamarina

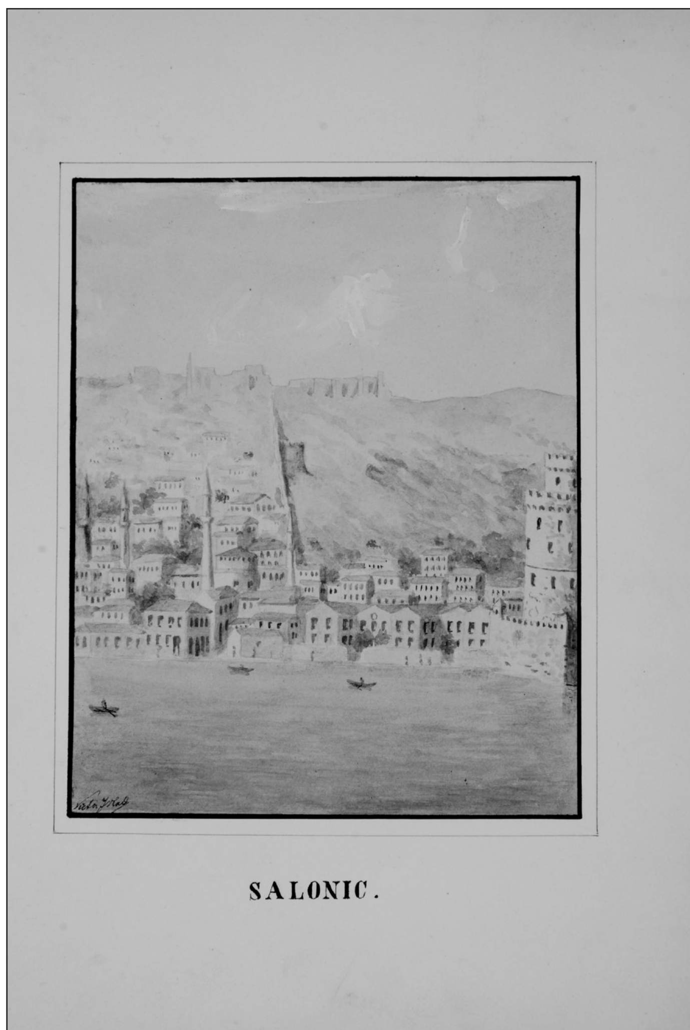

Acoarelă de Victor Vlad Delamarina

RHODOS.

Acoarelă de Victor Vlad Delamarina

Acoarelă de Victor Vlad Delamarina

36

19 szám.

Kelt: Vecseházán

1896 (ezer nyolczszázkilenczvenhatodik) évi

május hó 15 (tizenötödik) napján.

Megjelent az alulirott anyakönyvvezető előtt

Voda János,

a kinek állása (foglalkozása): földmives

lakóhelye: Herendjest 6 szám alatt,

s a ki t alólirt anyakönyvvezető

személyesen ismer,

és bejelentette a következő halálesetet:

Az elhunyt

családi és utóneve: Vlád Viktor

vallása: görög keleti

állása (foglalkozása): Román királysági tengerészeti főhadnagy

lakóhelye: Galacz /Romániország/

születéshelye: Szatumik

életkora: 26 (huszonhat) éves,

házastársának családi és utóneve:

atyjának családi és utóneve, állása (foglalkozása) és lakóhelye: néhai Vlád János ügyvéd Lugoson

anyjának családi és utóneve, állása (foglalkozása) és lakóhelye: Raduleszku Zsófia Lugoson

A halál

helye: Vecseháza

ideje: 1896 (ezer nyolczszázkilenczvenhatodik) évi május hó 14 (tizennegyedik) napjának dél után (9 kilencz) órája.

oka: tüdőgümőkor

Megjegyzés: Voda János kijelentette, hogy őt a bejelentéssel özvegy Radulescu Zsófia bizta meg.

Felolvastatván román nyelven megmagyaráztatott helybenhagyatott és aláiratott.

[illegible] anyakönyvvezető.

Ioan Vȯda bejelentő.

Certificatul de deces
al lui
Victor Vlad Delamarina

CUPRINS

În colecţia ***Bibliotheca Banatica***
au apărut:

2010

1. T. Vuia, ***Le Banat (Timishana) / Banatul (Timişana)***

2. *** ***Inventarul arhivistic al registrelor parohiale de stare civilă din judeţele Caraş-Severin şi Timiş***

3. Valeriu Branişte, ***Tabla de la Lugoj***

2011

4. Vali Corduneanu, ***Evoluţia presei timişorene în primii ani postbelici***

5. *** ***Inventarul arhivistic al registrelor parohiale de stare civilă din judeţele Caraş-Severin şi Timiş*** **(ediţia a II-a)**

6. Aurel Cosma, ***Pictura românească din Banat de la origine până azi***

7. George C. Bogdan, ***Din istoria culturală a Banatului, I. Articole din „Reşiţa" (1935-1940)***

8. Academia Română, Filiala Timişoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu", ***Contribuţii la istoria ecleziastică a Banatului***

9. Leonhard Böhm, ***Locuitorii Banatului***

10. Aurel Cosma Jr, ***Corespondenţă***

11. Pavel Jumanca, ***Amintiri - Anii tinereţii***

12. Dr. István Berkeszi, ***Istoria tipografiei şi a presei timişorene***

13. Academia Română, Filiala Timişoara, Institutul de Studii Banatice „Titu Maiorescu", ***Contribuţii la istoria ecleziastică a Banatului*** **(ediţia a II-a)**

2012

14. Leonhard Böhm, ***Locuitorii Banatului*** **(ediţia a II-a),** ***bilingv***

15. Ion B. Mureşianu*, Din trecutul slovei bănăţene (1500 - 1700)*

16. Ioan David, ***Presa românească din Banat*** **(ediţia a II-a)**

17. Ioan David, ***Presă şi cultură*** **(ediţia a II-a)**

18. Paul Iorgovici, ***Observații de limba rumânească***

19. Marcu Mihail Deleanu, ***Izvoare și preocupări dialectale în Banat*** (volumul 1)

20. Dr. Aurel Cosma - junior, ***Istoria presei române din Banat***

21. Doina Bogdan-Dascălu, ***Arta de a scrie, arta de a citi***

22. Marcu Mihail Deleanu, ***Izvoare și preocupări dialectale în Banat*** (volumul 2)

2013

23. Ion Marin Almăjan, ***Fascinația ținutului***

24. Iosif Bogdan, ***Scrieri. Folclor bănățean. Articole. Memorialistică***

25. Alexandru Tietz, ***Scrisori de la sălaș***

26. Enea Hodoș, ***Manual de limba română. Elemente de istoria literaturii***

27. Sever Bocu*, Problema Banatului. Români și sârbi*

28. István Berkeszi, ***Istoria tipografiei și a presei timișorene***

2014

29. Marcu Mihail Deleanu, ***Literatura dialectală din Banat***

30. Vasile Dudaș, ***Banatul în anii Primei Mari Conflagraţii Mondiale***

31. Maria Vertan, ***Sigiliile târgurilor și localităților rurale din Banatul istoric (1760-1919)***

32. Ion Marin Almăjan, ***Biruit-a gândul... Epistole dintre două veacuri***

33. Paul Iorgovici, ***Observații de limba rumânească (ediție jubiliară)***

34. Ion Popovici, ***Graiul bănățean***

2015

35. Iosif Bogdan, ***Pagini de literatură și folclor***

36. Ioan David, ***Banatul (1926-1930). Prima revistă literară bănăteană*** **(ediţia a II-a)**

Tiparul executat la Editura şi Tipografia
DAVID PRESS PRINT
Str. Şt. O. Iosif bl. 8/a
Tel. 0256-229.121; 0741-142.978; 0742-084.745
e-mail: davidpressprint@gmail.com
www.davidpressprint.ro
TIMIŞOARA
ROMÂNIA